

inanca düşünceye
emeğe saygı

Yıl 1 Sayı 8-9 Eylül/Ekim 2008
Fiyatı:7,5 YTL ISSN 1308-044X

İmtiyaz Sahibi

Pastel İletişim Rek. adına
İdris TUNÇBİLEK

Genel Müdür

İsmail TUNÇBİLEK

Genel Yayın Yönetmeni

R. İhsan ELİAÇIK

Yayın Koordinatörü

ve Sorumlu Müdür

Mehmet Yaşar SOYALAN

Yayın Kurulu

R. İhsan ELİAÇIK
Mehmet Yaşar SOYALAN
İlhami GÜLER
Ramazan YILDIRIM
Altay ÜNALTAŞ
Musa ŞİMŞEKÇAKAN
İslam ÖZKAN
İsmail DOĞU
Cumhur KAYGUSUZ

Grafik Tasarım

Kadir AYBEDİR

Web Sayfası Sorumlusu

Şakir ŞAHİN

Abone ve Dağıtım

Kadir BAL
Tel: 0212 621 24 74
e-mail: abone@sozveadalet.com
e-mail: dagitim@sozveadalet.com

İrtibat ve Yazışma Adresi

Kızıtaşı Cd. Nalbant Demir Sk. 2/4
Fatih İSTANBUL
Tel: 0212 621 24 74

Adres

Merkez:Defterdar Mh. Otakçılar
Cd. No:80 Kat:1 Eyüp İSTANBUL
Tel: 0212 493 20 72 / 493 20 76
Faks: 0212 493 20 39

Abonelik Şartları

Yurt İçi: 70 YTL (12 Sayı)
Öğretmen / Öğrenci: 60 YTL
Yurt Dışı: 120 EURO / 200 USD
Abone Tel: 0212 493 20 72

Abonelik için hesap bilgileri

Recep İhsan ELİAÇIK
Posta çeki Hesap No: 5671494
Recep İhsan ELİAÇIK
İş Bankası Fatih Şubesi
Hesap No: 1020-150 8220

Dağıtım: Kültür Dergi Dağıtım

Baskı: Step Ajans

Yayın Türü: Yaygın - Süreli

Dergideki yazılardan yazarları sorumludur. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
www.sozveadalet.com
e-mail:dergi@sozveadalet.com

EDİTÖR'DEN

Her şeyin bir sonu var. Başlangıcı olan her şeyin bir sonu var. Kavramsal anlamda hayatın, bireysel anlamda her birimizin hayatının bir sonu var. İdeallerimizin, hırslarımızın, arzularımızın bir sonu var. Acılarımızın, sevinçlerimizin, zenginliklerimizin, fakirliklerimizin, gücümüzün, iktidarımızın, güzelliğimizin, yiğitliğimizin, sağlığımızın ve hastalığımızın bir sonu var. Baki olan Allah'tır. Ve Allah'ı memnun eden tek şey de salih amellerimizdir. Onun için 'Bu gök kubbede baki olan hoş bir seda imiş,' sözü söylenegelmiştir. Ne mutlu bu gök kubbede bir hoş seda bırakanlara...

Söz ve Adalet Dergisi, Şubat 2008 tarihinde başladığı yayın hayatını elinizdeki sayı ile noktılıyor. 'Söz bitmedi adalet yaşıyor' sloganıyla yola çıkan, Söz ve Adalet Dergisi söyleyecek çok sözü olmasına ve adaletten ümidini kesmemesine rağmen ekonomik nedenlerden dolayı yayın hayatına son verdi. Bu dergi için, yazar ve yayıncılar olarak ekonomik hiçbir beklentimiz yoktu. Derginin, satışlar ile kendini finanse edemeyeceğini biliyorduk. Düşünce dergilerinin, ekonomik durumu yerinde olan bir gönüldaş hayırsever tarafından finanse edilmesiyle ancak ayakta kalabileceğinin farkındaydık. Bu nedenle 'gönüldaş hayırsever' bir arkadaştan en az bir yıl derginin bütün masraflarının karşılanacağı sözünü almıştık. Zaten dergi çıkarma fikri de ondan gelmişti. Ancak abonelerden ve dergi satışlarından elde edilenlerin cüzi de olsa bir katkı sağlayacağını bekliyorduk. Öyle olmadı. Finansör bulmuştuk ama oda uzun ömürlü çıkmadı. Düşmez-kalkmaz bir Allah özdeyişinde de belirttiği gibi bu arkadaş ekonomik bir darboğaza girdiğini, "yardım etmekte zorlanacağını" ifade edince işler değişti.

Kendi imkânlarımızla devam ettirebilir miyiz diye düşündük. Arkadaşın desteği sınırlı da olsa devam ediyordu ama derginin hayatını devam ettirebilmesi için ciddi bir ekonomik desteğe ihtiyaç vardı. Reklam ve satış gelirleriyle giderleri karşılayabileceğimizi umuyorduk ancak umduğumuzu bulamadık. Kimileri, Ak Parti davası ile oluşan ekonomik belirsizlik, bazıları da 'duruşumuz' nedeniyle reklam veremeyeceklerini belirttiler. Kültür Dergi Dağıtım'a teslim ettiğimiz 400 derginin yarısından fazlası iade olarak geri döndü. Satışlar da ancak dağıtım ve iade masraflarını karşıladı. Bunun dışında 1000 (bin)in üzerinde dergiyi okuyucuya ulaştırıyorduk. Bunlardan sadece 250 kişi civarında okuyucu parasını ödeyerek abone olmuştu. Protokol hariç 500(beşyüz)ün üzerinde okuyucuya dergi ulaştığı halde dergi ücreti dönmedi. 'Arkadaş bu dergiyi bana niçin gönderiyorsunuz' veya 'bundan sonra bana dergi göndermeyin' diyen de olmadı. Belki cevap gelir diye dergi göndermeye devam ettik. Dergiyi dağıtmak, hazırlayıp bastırmaktan daha maliyetliydi. Ayrıca bastığımız dergiyi muhatabına ulaştırmak durumundaydık. Ancak posta ve kargo maliyetleri çok yüksekti. Bu nedenle bir önceki sayıyı postalamakta zorlandık, abone olmayan bazı adreslere gönderemedik. Sonuçta bu noktaya geldik ve elinizdeki sayı ile sizlere veda ediyoruz. Parasını ödeyen abonelerimizin haklarını zayi etmemek için kendilerine, İhsan Eliaçık hocanın Nüzul Sırasına Göre Yaşayan Kur'an adlı 50 YTL değerindeki Meal-Tesirini bu sayı ile birlikte gönderiyoruz. Haklarını helal etsinler. Ücretlerini gönderecek okuyucularımız borçlarını künyede belirtilmiş posta çeki ve banka hesap numaralarına yatırabilirler.

Elinizdeki sayıdan da anlaşılabileceği gibi size ilmi makaleleriyle ve düşünce yazılarıyla ve gündem oluşturmaçısıyla umduğumuz söyleşilerle, hatırat, gezi ve tartışma yazılarıyla dopdolu bir dergi sunduk. Şura Yayınlarının sahibi Selahattin Özer Bey ile yayıncılık ve 'bizim mahalle'nin hali pürmelâli üzerine yaptığımız söyleşiyi beğenerek okuyacağınızı umuyoruz.

Söz ve Adalet Dergisi'nin yayın ve yazar kadrosu olarak birlikte aynı platformda bir arada bulunabilirmiyiz bilemiyorum. En azından bu birlikteliği, internet ortamında sürdürebilir miyiz, arkadaşlar bunun imkânı üzerinde düşünüyorlar. Ancak her yazar arkadaşımız daha önce olduğu gibi çeşitli yayın organlarında ve sanal ortamlarda, ayrıca kitap çalışmalarıyla düşüncelerini açıklamaya devam ediyorlar. Bu arada dergiye emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Görüşüp konuşmak için ortamlar, imkânlar ve bahaneler çok, yeter ki gönüller istesin. Mutlu olun, sağlıklı kalın.

MEHMET YAŞAR SOYALAN

İÇİNDEKİLER

47

SÖYLEŞİ

Selehaddin Özer:

“Bizde Yayıncılık, Bizim Parti İstanbul Seçimlerini Kazanınca Bitti” Söyleşi: Mehmet Yaşar Soyalan

61

SÖYLEŞİ

Marjorie Hewitt Suchocki

“Tanrı Dünyanın Tüm Dinleriyle Tam Olarak Birliktedir”

Çev: Altay Ünaltay

83

HATIRAT

Büyük Oyundaki Türk: Enver Altaylı
Sinan Tavukçu

92

SEYEHAT

Şama Gitmek Zaman Tuneline Girmek Gibi
Levent Ekin

116

KİTAP

Pozitivizm, Şarkiyatçılık ve Modern Mahrem
İslam Özkan

96

TARTIŞMA

“Mealcilik” Tartışmalarına Katkı veya Geç Kalmış Bir Cevap
Mehmet Yaşar Soyalan

İkbal Günlerinde Dergi Kapatmak
Bir Bunalım Çağında İslami Siyasetin İmkânı
Kur'an'daki Bazı Konu ve Kavramlar
Üzerine Kısa Değerlendirmeler
Diyalektik - Psuedo Hayatlar-
Dinin Afyon Yüzü
İslam ve Kadın
Ortak Aklın Aydınlığında
Seçkincilik Belâsı -Müslüman'ın yüzü nereye bakar?-
Deryayı Ne İçin Gececeğiz? -II-
Yangına Bir Bilet Lütfen

R. İhsan Eliaçık / 5

İlhami Güler / 6

Mehmet Yaşar Soyalan / 11

Musa Şimşekçakan / 26

R. İhsan Eliaçık / 32

Ejder Okumuş / 38

Cemal Şakar / 44

Musa Şimşekçakan / 72

Mustafa Demir / 75

Peren Birsaygılı / 113

inanca düşünceye
emeğe saygı

SÖZ_{ve} adalet

aylık düşünce ve yorum dergisi

**ADİL BİR DÜNYA İÇİN
SÖZ BİTMEDİ
UMUT YAŞIYOR**

www.sozveadalet.com

İKBAL GÜNLERİNDE DERGİ KAPATMAK

Söz ve Adalet Dergisi Şubat 2008’de yayın hayatına başladı.

İşin ehli bir ekiple Türkiye’nin saklı kalmış özellikle dini tefekkür birikimini yetkin kalemlerden okuyucularına aktardı, aktarıyordu.

Türkiye’nin donmuş ve körelmiş düşünce dünyasına canlılık getirmek ve açılımlar sağlamak amacıyla sözü olanlara ve adalete inanlanlara sayfalarını açtı, açıyordu.

Henüz 8. sayı olmasına rağmen birbirinden ilginç, uzun süreli, derinden okumalarla ufuk açıcı fikir atmosferi oluşturma yolunda ilerledi, ilerliyordu...

Fakat Söz ve Adalet Dergisi’nin matbu basımına son verme kararı almış bulunuyoruz.

“Neden” dersanız, malum ekonomik kriz. Başkaca bir nedeni yok.

Derginin yayını bundan böyle eğer şartlarını oluşturabilirsek internet üzerinden devam edecek.

Yani elinizdeki sayı son sayı oluyor. Bundan böyle şayet olursa matbaada basılarak dağıtılan bir dergi değil; sadece internet üzerinden yayınına devam eden bir dergi olacak. Tabi dergiyi oradan

okumanın da herhangi bir ücreti olmayacak...

Türkiye’nin kendine özgü şartlarına baktığımızda, özellikle dini çevrelerin “**ikbal günlerini**” yaşadığı bir zamanda böyle bir derginin yayınına son vermek biraz garip gelebilir.

Öyle ya tanıdıklarımız, tarafımız, etrafımız habire sınıf atlıyor, mahalle değiştiriyor, paraya, zenginliğe kavuşuyor. “Eskiden olsa neyse, herkesin heybesini doldurduğu şu ikbal günlerinde altı üstü bir dergiyi de mi çıkaramıyorsunuz” diyebilirsiniz...

Maalesef öyle...

Çünkü bizim heybemiz yok!

Eğer heybemiz olsaydı iş kolaydı ama yok.

Biz ancak birisi finans desteği verirse dergi çıkarabiliriz. Derginin finans işlerine de karışmayız. Fikir adamlarını toplar, birlikte yazarız. Sadece yazar, fikirlerimizi serdediriz. Heybeyle işimiz olmaz.

Böylesi bir tutumun Türkiye’de ne kadar geçerli olduğunu ise takdirlerinize bırakıyorum.

Biz yine bir yerlerde yazmaya de-

vam ederiz, edeceğiz. Sesimiz soluğumuz Allah’ın izni ile kesilemez. Bir yerlerden yine duyarsınız. Sesimizi duyurma sorununuz yok.

Fakat anlaşıldı ki “**ikbal günleri**” bize göre değil.

Herkesin heybesini doldurma peşinde koştuğu şu ikbal günlerinde bize de Ebuzer olmak düştü..

Bunun için bizi mazur görünüz...

Yıllık abone olup daha dört sayılık alacağı kalanlara, elinizdeki son sayı ile birlikte alacaklarına mahsuben “**Yaşayan Kur’an**” meal-tefsiri gönderilecektir.

Bunu böylece kabul edip hakkınızı helal ediniz. Bulabildiğimiz başkaca bir imkan yoktu.

Dergiye borcu kalanlar da istiyorlarsa verilen hesap numaralarına borçlarını yatırabilirler. İstemiyorlarsa o da bizden yana helal olsun.

Allah’a emanet olunuz...

R. İhsan Eliaçık
Genel Yayın Yönetmeni.

BİR BUNALIM ÇAĞINDA İSLAMİ SİYASETİN İMKÂNI

İlhami GÜLER
ilhamiguler@hotmail.com

1. Kutsal Kubbenin Çöküşü Veya Çölün Genişlemesi

Son dört yüzyıldır Kıta Avrupa'sı ve Kuzey Amerika'da işlenen üst-kültür sistemi, kültür zihniyeti, hayat-tarzı (medeniyet), daha önce Yunanda ve Romada aktüelleşen, çiçeklenen prototipin, ruhun yeni bir açılımıdır. Walter Schubart buna 'Kahramanlık' veya 'Prometheusculuk' çağları ismini verir (1). P. A Sorokin ise 'Duyumcul' kültür-medeniyet nitelemesini kullanır (2). Heidegger bu bakış açısını Varlık Felsefesi, Güç İstemi Meta-fiziği ve Hiççilik olarak niteler (3). Erich Fromm "Sahip Olmak" kavramı ile nitelediği bu prototipin kahramanlarının amacını "fethetmek, yenmek, gasp ve işgal; bireysel yaşamın temel niteliklerini ise ün, şöhrat ve güçlü olmak" olarak tanımlar (4). Alasdair Mac Intyre bu dönemi ahlaki açıdan "Teleolojik" ahlakın terk edilmesi ve "Duygucu" ahlak teorilerinin egemenliği dönemi olarak niteler (5). Peter Berger, süreci, Kutsal Kubbenin Çöküşü (6), Nietzsche ise "Tanrının ölümü" veya "Çölün Genişlemesi" olarak ifade eder (7).

2. Çölde Siyaset

Prometheusculuk, Kahramanlık, Hiççilik, Duyumculuk ve Duyguculuk çağlarında gerçeklik, hakikat duyu organlarıyla algılanabilir nitelikte madde olduğu için, tatmin edilmesi gereken ihtiyaçlar ve ulaşılmaması gereken hedefler de bedeni, dünyevi ve fizikseldir (haz ve keyf). Sınırsız bencillik ve radikal hedonizm veya diğer deyimle sınırsız üretim ve sınırsız tüketim, ekonominin temel ilkeleridir (8). Birey, birincil gerçekliktir; toplum, kendisini oluşturan bireylerin bir toplamı ve türev bir olgudur. Siyasal önderlik, fiziksel ya da parasal güç bakımından yetkin olan kimselerdedir. Totaliter yahut liberal formları içinde laik bir yönetim biçimi esastır. Mevcut imkânların arzular yönünde zorlanması anlamındaki dışsal özgürlük esastır. Vazgeçilmez bireysel hak (çıkart, yetki) ve özgürlükler (serbestlik) tanımlanmış ve bunların peşine düşülmüştür. Bu politik felsefenin etik nitelemesi "Makyavelizm"dir. Erich Fromm, bunun tarihsel politik içeriklendirilmesini şöyle niteler: "İçimize dikkatle bakacak, çevremizdeki insan-

İmanı olmayanın ameli olmaz. İman 'etme'den amel edilemiyor. Ölü itikad ile amele kalkışınca, mücahitler kolayca müteahhit oluyor; Tasavvuf, tasarrufa dönüşüyor; bir lokma bir hırka, bir villa, bir mazdaya dönüşüyor. Kalburla su taşınmıyor. Siyaset, eğer Monoteist-İslami (düşünsel-Mesihçi) üst-kültür sisteminin temel öncülleri/mukad-demleri olan Tevhid, Teklif ve Mead üçlüsünden "Teklif" in açılımı, pratiği (şeriat) ise; Tevhid ve Mead'a inanmadan bu gerçekleşemez.

ların ve liderlerimizin davranışlarını inceleyecek olursak, iyi, güzel ve değerlinin neler olduğu konusundaki görüşlerimizin o eski Yunan ve Germen kahramanlarıyla tıpatıp benzediğini görebiliriz. Avrupa ve Kuzey Amerika'nın tarihi- Hristiyanlık dini kabul edilmiş olmasına rağmen- zorbalıkların, fetihlerin ve açgözlülüklerin tarihidir. En yüce değerlerimiz, diğerlerinden güçlü olmak, başkalarını boyunduruk altına almak ve onları sömürmek olarak sıralamak mümkündür... Batı tarihinin, fetih, sömürü, şiddet, baskı ve halkların ezilmesinin tarihi olduğunun kanıtları saymakla bitmez. Bundan istisna edilecek bir dönem, bir ırk ya da bir sınıf bulmak mümkün değildir. Hatta bu zorbalık/iş çoğu kez bir ırkın tümünden ortadan kaldırılmasına dek vardırılmak istenmiştir. İşte dinsel giysiye bürünmüş haçlı seferleri; işte Amerik'daki Kızılderililerin yok edilmesi (9). Biz bunlara kolonyalizmi, iki dünya savaşını ve giderek derinleşen Kuzey-Güney ayrışmasını ekleyebiliriz.

3. Düşünsel/Mesihçi Üst-Kültür Sistemi

Ortaçağlarda egemen olmuş ve Batıda Hristiyanlık, Akdeniz çevresinde ise İslam olarak nitelenen üst-kültür sistemi, zihniyeti nihai hakikatin aşkın bir Tanrı olduğunu kabul eder. Schubart bu tipe "Mesihçi", Sorokin ise "Düşünsel" ismini verir. "Mesihçi insan tipi kendi içinde hissettiği uyumu çevresinde yeniden kurmak ister. Dünyayı olduğu gibi kabul etmez. Kahramanlık insanı gibi o da bu dünyayı değiştirmek ister; ama, kendi benlik iradesi ya da benlik doyumuna için değil; Tanrı tarafında kendisine verilmiş ödevi yerine getirmek için değiştirmek ister." (10). Bu çağlar, Aristo'nun ortaya koyduğu ve Musevilik, Hristiyanlık ve İslam tarafından kendi değerleriyle çelişik görülmeden işlenen "teleolojik" ahlak çağlarıdır (11). Aristo'nun bireysel, toplumsal (polis) ve metafizik implikasyonları olan "Mutluluk ahlakı", Tanrının mutlak buyrukları ile birleştirilerek sonuna tecil edilmiş bir "uhrevi" mutluluk-bedbahtlık (cennet-cehennem) eklenmiştir. Bu ahlakın amacı, hem maddi dünyayı hem de manevi dünyayı kontrol edip dönüştürmeye çalışmaktır. Bireysel ve toplumsal çıkarlar aynı değer iki yönünü oluşturur. Birbiriyle ahenkli ve denktirler.

4. Mesihçi/Düşünsel Çağlarda Siyaset

Bu çağlarda siyasi önderlik fiziksel güç ve para değil, daha ziyade manevi değerler bakımından önde gelen kimselerdir. Hz. Musa, Hz. Davut, Hz. Süleyman, Hz. Muhammed, Hz. Ömer, Ömer bin Abdül - Aziz, Kili-se, Kanuni, Fatih, Humeyni, Aliye İzzet Begoviç örnek

Çevremizdeki insanların ve liderlerimizin davranışlarını inceleyecek olursak, iyi, güzel ve değerlinin neler olduğu konusundaki görüşlerimizin o eski Yunan ve Germen kahramanlarıyla tıpatıp benzediğini görebiliriz. Avrupa ve Kuzey Amerika'nın tarihi - Hristiyanlık dini kabul edilmiş olmasına rağmen- zorbalıkların, fetihlerin ve açgözlülüklerin tarihidir. En yüce değerlerimiz, diğerlerinden güçlü olmak, başkalarını boyunduruk altına almak ve onları sömürmek olarak sıralamak mümkündür... Batı tarihinin, fetih, sömürü, şiddet, baskı ve halkların ezilmesinin tarihi olduğunun kanıtları saymakla bitmez.

olarak verilebilir. Yönetim biçimi Yahudi ve Hristiyan egemenliklerinde tam teokratik, İslam çağlarında ise dinsel fakat teokratik olmayan bir tarzıdır. Örgütlü dinsel yapılar tarihi süreç içinde bireylerin özgürlüğünü büyük ölçüde yok etmiş olmasına rağmen, dinlerin kurucu asırlarında ve birçok teolojik yorumda bireyin özgürlüğü toplumsal sorumlulukla dengelenmiştir.

5. İslam ve Siyaset

İbrahimi monoteist dinin son versiyonu olan İslam ile siyaset arasında diyalektik bir ilişki vardır. İslam, kurucu büyük önerme, mukaddem öncüller olarak siyaset, ekonomi, bilim, güzel sanatlar, felsefe vs. alanları ideolojik, maddi ve davranışsal olarak kurar. Bu bağlamda Tevhid, Teklif, Mead İslami büyük üst-kültür sisteminin kurucu önermeleridir. Siyaset ise bu öncüllerin (dinin) pratize edilmesi ve korunmasıdır. Metafizik düzlemde baş çelişki "iman ve küfür"; politik düzlemde baş çelişki ise "adalet ve zulüm"dür. Karl Schmitt'in söylediği gibi, siyasal kavramını belirleyen temel kavram ikilisi "dost ve düşman"dır (11). Sorun, dost ve düşman kavramlarının içeriğinin ne ile doldurulacağıdır. Irk, din, ekonomi ve toprak (vatan) çok yaygın dolgu malzemeleridir. İslam bu kavram çiftini-diğer unsurları inkar etmeden- ahlak (adalet-zulüm) ile doldurur."Düşman belleme, karşı çıkma ve cihad, ancak, insanları baskı altına alan ve yeryüzünde gaddarca davranarak her türlü haksızlığı yapanlara karşı meşrudur..." (Kur'an, 42/42) "Zalimlerden başkasına karşı düşmanlık yoktur" (Kur'an, 2/193).

Mazlumun dini sorulmaz. Müslüman olmanın şartı iman; birlik (toplum) olmanın ve bir arada yaşamanın birincil şartı ise sadaket veya ahde vefa anlamında ahlaktır (ümme). Siyaset, insanların kendilerini tanımladıkları bir mekânın oluşturulmasıdır. İnsanlar kim olduklarını, ne olmak durumunda olduklarını, ne olmak istediklerini, kim ve ne olamayacaklarını, kim ve ne olabileceklerini siyasetle karara bağlarlar. Karl Schmitt şöyle diyor:” Dost düşman ayrımı ortadan kalkarsa, siyasal yaşam da ortadan kalkar.

Mazlumun dini sorulmaz. Müslüman olmanın şartı iman; birlik (toplum) olmanın ve bir arada yaşamanın birincil şartı ise sadaket veya ahde vefa anlamında ahlaktır (ümme). Siyaset, insanların kendilerini tanımladıkları bir mekânın oluşturulmasıdır. İnsanlar kim olduklarını, ne olmak durumunda olduklarını, ne olmak istediklerini, kim ve ne olamayacaklarını, kim ve ne olabileceklerini siyasetle karara bağlarlar. Karl Schmitt şöyle diyor:” Dost düşman ayrımı ortadan kalkarsa, siyasal yaşam da ortadan kalkar. Siyaseten varolan hiçbir halk bu türden yemin dolu beyanlarla kaderini tayin eden dost düşman ayrımından kaçamaz. Eğer halkın bir kısmı, artık hiçbir düşman tanımadığını ilan ederse, duruma göre bu halk kesimi düşman safına geçmiş ve ona yardım ediyor demektir. Ama bu halde bile dost-düşman ayrımı ortadan kalkmış değildir. Eğer halk, toplum dost-düşman ayrımını yapamıyorsa ya da yapmak istemiyorsa, o anda siyasal açıdan varlığı sona erer. Bir halkın düşmanının kim olduğunu, kime karşı savaşıp savaşmayacağını bir yabancı belirliyorsa, artık siyaseten özgür bir halktan söz edilemez ve bu halk başka bir siyasal sisteme tabi kılınıştır (12).

Geleneksel İslami teolojide İslam’ın siyasal boyutu “Emr-i bil ma’ruf ve nahye anil-munker” buyruğu ile temellendirilmiştir. Fazlurrahman’ın dediği gibi, siyasal aksiyon, İslam’ın ve onun kamu hayatını düzenleyen değerlerinin bir bölümü, açıklaması ve gerekli bir araçtır. Ümmetin görevi, dünyayı yeniden düzenlemek ve yolsuzlukların kökünü kazıyarak ahlaki sosyo-politik bir düzen kurmaktır. Bu bağlamda “cihad”, Allah yolunda

tam ve amansız bir gayret anlamına gelir. İslam camide, savaş meydanında olduğu gibi pazarda, okulda ve meclis salonlarında mevcuttur. Bütün bu alanlar İslami değerleri açıklar ve yorumlar. Bu bağlamda “Devlet” yalnızca dinin bir yansıması ve şeffaf bir araçtır; yoksa dinin ontolojik bir uzantısı veya parçası değildir (13).

İbni Teymiye, kendi başına iktidar (riyaset) talebini (diktatörlük/totalitarizm) “Firavunluk”; kendi başına mal biriktirmeyi (sınırsız büyüme) ise “Karunluk” olarak niteler. Bazı insanların da ekonomik ve siyasi gücü dine/imana zarar verir endişesiyle talep etmediklerini belirterek, bunların nezdinde dinin zillet ve acıma mahalli olduğunu söyler. Özetle, yalnız dine yönelip, dinin gerektirdiği iktidar, mal ve cihadı terk eden de, dini bırakıp iktidar, mal ve savaşa yönelen de yanlış yoldadır. İslam ise İktidarı ve malı Allah’a yaklaşma amacıyla talep etmek ve Onun yolunda kullanmaktır. Dinin de dünyanın da düzeni buradadır. (14)

6. Firavunluğun (Siyaset) Karunlukta (Ekonomi) Gizlenmesi Olarak Küresel Liberal Kapitalizm

Ego-cogitonun rehberliğinde Tanrıya başkaldırıp onu öldürerek duyu üstünü tümünden yok edip onun yerine oturan insan, MacIntyre’in tesbit ettiği gibi, teleolojik ahlak yerine kişiye/duygulara dayanan ahlak teorilerini ikame etmeye çalıştı. Levinas’ın vurguladığı gibi artık özgürlük, “kendisi için” insanın ötekenden sorumsuz olarak istediğini yapabilmesiydi.. (15). Bu bağlamda ekonomi de Fromm’un dediği gibi sınırsız egoizm ve radikal hedonizme dayandı. Liberal-kapitalizmin yükseldiği metafizik-ahlaki arkaplan böyle bir zemindir.

Liberal bireyciliğe göre toplum, sadece her bireyin kendi seçimi olan “iyi” yaşam tasarımı peşinde koştuğu bir arenadır. Politik kurumlar, kendi kendini belirlemiş eylemi olanaklı kılacak asayiş düzenini sağlamak için vardır. İktidar ve yasa, bu birbirine rakip insani iyi yaşam tasarımları konusunda nötrdür, iktidarın görevi yasaya itaati sağlamaktır. Herhangi bir ahlaki anlayışı topluma aşılacak, empoze etmek devletin görevi değildir. Siyasal Liberal bireyciliğin gücü, çoğulcu hale gelmiş modern toplumda devletin gerçekten ahlaki bir vaaz konumuna uygun olmayışından gelir.

Liberalizmin siyasal ve iktisadi alanlarda birey, özgürlük ve ahlaka vurgu yapması, 18.yüzyıl aydınlanmasına hakim olan ilerlemeci tarih anlayışına dayanır. Buna göre ilerleme, her şeyden önce insanın entelektüel ve ahlaki

mükemmelleşmesi yoluyla gerçekleşmektedir, fanatizmden ruhsal özgürlük ve rüşde, dogmadan eleştiriye, batıl inançtan aydınlanmaya, karanlıktan ışığa doğru bir ilerleme söz konusudur. Hegel'in diyalektik basamakları, A. Comte'un Üç Hal konumu bunu ifade eder. Oysa bugün biz bu ilerleme fikriyatının metafizik bir mit olduğunu biliyoruz. Teolojiden metafiziğe, metafizikten bilime ve ahlakiliğe, oradan da ekonomiye geçiş, aynı zamanda merkez olmaktan çıkan alanların süregiden nötrleşmeleri anlamına gelir. 16.yüzyılın ümitsiz teolojik tartışma ve kavgalarından sonra "tarafsız" bir alan arayışı ön plana çıkmıştır. Tanrının kendisi dahi 18. yüzyılda teoloji aracılığı ile dünyadan dışlanmış, gerçek yaşamın kavgaya ve çelişkileri karşısında tarafsız bir mevki haline gelmiştir.

Duygucu etik coşku ile materyalist ekonomik nesnellik, her tipik liberalist söylemde birleşerek 'siyasal'a siyasal olmayan yeni bir yüz verir. Böylece siyasal anlamdaki savaş (kavgaya) rekabete/tartışmaya, devlet topluma, insanlığa; halk, kamuoyuna, tüketiciye; iktidar medya ve şirketlerin hegemonyasına dönüşür. Liberal söylemin en tartışılmaz dogmalarından biri de üretim, tüketim, fiyat oluşumu ve piyasanın ahlaktan, dinden, estetikten ve siyasaldan bağımsız özerk alanlar olduğudur. Siyasal olan artık ahlak, hukuk ve ekonominin düzen/kurallarına bağlanmıştır. Oysa gerçekte siyasal varoluşu soyut düzenler ve norm dizileri yönetmez. Siyasal varoluşla insanlar ve kurumları yöneten daima başka gerçek insanlar ve kurumlardır. Özetle "normun" egemenliği aslında siyasal bir egemenliktir. "Hukuk devleti" aslında egemenlerin hukukudur (16). Modern toplumlarda "Değişim" kavramının olumlu/pozitif bir anlama sahip olması böylesine bir insan/tarih metafiziğine sahiptir.

Liberalizm, devlet ve siyaseti şiddet ve haydutlukla özdeşleştirirken, kendini ekonomik olarak ahlak ve özgürlükle aynileştirmiştir. Aynı şekilde değişim sürekli iyi, adil ve barış ile özdeşleştirilerek kaba, zorba ve cani olarak nitelenen siyasetin karşısına konuşturulmuştur. Oysa etik anlamda siyasetin haydutluğa dönüşme imkânı, ekonominin sömürü ve hileye dönüşme imkânından daha farklı değildir. İnsanlar üzerinde kurulan ekonomik temelli bir egemenlik karşısında apolitik davranarak sorumluluktan kaçınmak korkunç bir aldatmacadır.

Uluslar arası anlaşmalara dayanan uluslararası kapitalizm, sürekli kuzeyin zengin ülkeleri lehine işlediği ortada iken; bu durumu, kendiliğinden işleyen "nötr" bir süreç olarak göstermeye çalışmak kuzeyin siyasal tilkiliğidir. Bu durum, ancak 'Dünya sosyal ekonomik formu' gibi

**Eğer halk, toplum dost-düşman ayırımı-
nı yapamıyorsa ya da yapmak istemiyor-
sa, o anda siyasal açıdan varlığı sona erer.
Bir halkın düşmanının kim olduğunu,
kime karşı savaşıp savaşmayacağını bir
yabancı belirliyorsa, artık siyaseten özgür
bir halktan söz edilemez ve bu halk baş-
ka bir siyasi sisteme tabi kılınmıştır**

örgütsel- siyasal bir başkaldırıyla değiştirilebilir. Ekonomi, tapınılacak tarafsız bir ilah değildir. 19. yüzyılın siyasal diktatörlükleri kadar zorba ve siyasaldır. Değişen şey sadece, liberalizmin hayatın bütünlüğünü, siyaset, ekonomi, din, bilim, sanat vs. şeklinde parçalaması ve bunların arkasındaki gerçek ideolojik-politik despotluğu gizlemeyi başarmasıdır. "Artık yalnızca idamlardan, yaptırımlardan, tedip seferlerinden (ABD nin son yirmi yılda dünyanın değişik yerlerinde giriştiği 'operasyon'lar hatırlansın İG) pasifleştirmelerden, sözleşmelerin korunmasından, uluslar arası polisten (interpol), barışın korunması amacıyla alınan tedbirlerden bahsediliyor. Karşımızda adı artık düşman olmamakla birlikte barışı bozan sıfatıyla onu hukuk dışı ve insanlık düşmanı ilan edebilirsiniz (ABD'nin 'Şeytan üçgeni' nitelemesi). Ekonomik iktidarın korunması ya da genişletilmesi adına yürütülen bir "savaş", propaganda yardımıyla bir "Haçlı seferine" veya "insanlığın son savaşına" dönüştürülebilmektedir. Etik ve ekonominin oluşturduğu sentez bunu gerektirir.

Etik ve ekonomi ilişkisi -liberal kapitalizmde- şaşırtıcı bir sistematığa ve tutarlılığa sahip olsa da, bu sözüm ona "apolitik" ya da "anti-politik" sistem, ya mevcut dost-düşman ayırımına hizmet eder ya da yeni dost-düşman guruplaşmalar yaratmıştır. Sonuçta bu haliyle de "siyasal" olanın sonuçlarından kaçamaz. Avrupa'da "Din Savaşları"nın yerini, 19. yüzyılın yarı kültürel (nasyonalist) – gerçekte ise ekonomik-kaynaklı ulusal savaşlar, nihayetinde de salt ekonomik savaşlar almıştır (17). Bugün bu savaşı uluslar arası şirketler, 'Küreselleşme' adı altında yürütüyorlar.

7.Sonuç:

Nietzsche'nin yüzyıl önce söylediği gibi çöl genişleyerek bugün bütün dünyayı kaplamış durumdadır. Çöl, şiddetli zuhurundan dolayı özünü gizlemiştir. Teknoloji,

İbni Teymiye, kendi başına iktidar (riyaset) talebini (diktatörlük/totalitarizm) “Firavunluk”; kendi başına mal biriktirmeyi (sınırsız büyüme) ise “Karunluk” olarak niteler. Bazı insanların da ekonomik ve siyasi gücü dine/imana zarar verici endişesiyle talep etmediklerini belirterek, bunların nezdinde dinin zillet ve acıma mahalli olduğunu söyler. Özetle, yalnız dine yönelip, dinin gerektirdiği iktidar, mal ve cihadı terk eden de, dini bırakıp iktidar, mal ve savaşa yönelen de yanlış yoldadır. İslam ise İktidarı ve malı Allah’a yaklaşma amacıyla talep etmek ve Onun yolunda kullanmaktır. Dinin de dünyanın da düzeni buradadır.

Heidegger’in dediği gibi Prometheuscu Varlık metafiziğinin maddi, mücessem hale gelerek insanı çepeçevre kuşatmasına; ekonomi de insanın yegâne yaşam amacına dönüşmüştür. İhtiyaçların sınırsız olduğu metafizik dogması, sınırsız üretim, sınırsız-tüketim anlayışını liberal-kapitalizmin temel mottosu yapmıştır. Estetik tecrübe ise bu yaşam tarzının en yüce (dinsel) katıdır. Bu yaşam tarzı, dünyanın ekolojik-iklim dengesini bozduğu gibi, dünyanın diğer yarısında (Güneyde) açlık sorununu yaratmıştır. “Yetkiyi ele geçirenler (küresel kapitalizm) yeryüzünde fesat çıkarmaya, ekin ve nesli yok etmeğe koyulurlar”(2/205)

Son yıllarda, aslında ‘Hayali Cemaat’ olan modern ‘Ulusculuk’ kimliğinin krize girmesiyle, yeni kimlik ve aidiyet arayışı saikleriyle dine yeniden dönüş olayı, gerçek anlamda Tanrı tutulmasının bittiği, Tanrının (imanın) tekrar dirildiği veya geri geldiği anlamına gelmiyor. Geri gelen “Tanrının İntikamı” (Fundamentalizm). Günümüzdeki dinler hakkındaki tartışmalar, dinlerin özü olan Tanrı (iman) ve takva (adalet-merhamet) üzerine teolojik/etik tartışmalar/arayışlar değildir. Hele ahiret (eskatoloji) bütünüyle unutulmuş ve gözden çıkarılmıştır. Temel sorun, “Varlığın unutulması” (Heidegger) değil; Tanrı’nın unutulması (Kur’an)dir. Böyle bir metafizik zemin üzerinde İslami siyaset yapmak, kum üzerinde yapı yapmak kadar zordur. Önce Küfrün (çölün, nankörlüğün, istighnanın, unutmanın, tutulmanın, mebdenin, meadın) üzerine yeniden, yeni bir üslup (dil

ile konuşmak gerekiyor. İslam’ın baş metafizik çelişkisi olan iman ve küfrü gündeme getirmek gerekiyor. Sonra da çölde ‘yeşil’ vahalar oluşturmak (iman-amel). Siyasal aksiyon, bir “amel” olarak, imana bağlıdır.

İmanın olmayanın ameli olmaz. İman ‘etme’den amel edilemiyor. Ölü *itikad* ile amele kalkışınca, mücahitler kolayca müteahhit oluyor; Tasavvuf, tasarrufa dönüşüyor; bir lokma bir hırka, bir villa, bir mazdaya dönüşüyor. Kalburla su taşınmıyor. Siyaset, eğer Monoteist-İslami (düşünsel-Mesihçi) üst-kültür sisteminin temel öncülleri/mukaddemleri olan Tevhid, Teklif ve Mead üçlüsünden “Teklif”in açılımı, pratiği (şeriat) ise; Tevhid ve Mead’a inanmadan bu gerçekleşemez. Gerçekleşirse, politik “dava” adalet ve merhamet davası olmaktan çıkarak, salt ekonomik büyüme ve kişi başına düşen milli hasılayı arttırma (İbn Teymiye’nin deyimiyle ‘cemu’l mal’, yani Karunluk-Ekonomi) davasına dönüşüyor.

Bu öncelik, teori-pratik ayrımının handikapına düşerek “teori”yi önceleme niyetinde değildir. İslami politikayı bir “praksis” olarak, mevcut paradigma ve pratik içinde bir “iz”, bir ‘yol’ açma olarak ikisinin birbirine diyalektik bağlılığını ifade eder. Allah’ın doğru yol (Hidayet) göstermesi, insanın hasbi/muhasibi (kritik) ameline bağlıdır; “Salih amel” ise, ancak doğru imandan çıkar (innellezine amenu ve amilussalihah). Tanrının inayeti ve yardımı da ikisinden sonra gelir. Tıpkı Hz. Muhammed’in hayatında olduğu gibi.

BİBLİYOGRAFYA

1. Sorokin, P. Aleksandrovic, Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri. çev: M. Tunçay. Ank 1972,117
2. Sorokina,g.e,174
3. Heidegger, Martin, Nietzsche’nin Tanrı Öldü Sözü. çev: L.Özşar. Bursa.2001,55-56
4. Fromm, Erich, Sahip Olmak Ya da Olmak. çev: A. Arıkan. İst 1990, 200
5. MacIntyre, Alasdair, Erdem Peşinde. çev: M. Özcan. İst 2001, 85
6. Berger,Peter. Dinin Sosyal Gerçekliği. Çev:A. Coşkun İst 1993, 159
7. Nietzsche, Frederich, Böyle Buyurdu Zerdüşt çev: T. Ofazoğlu İst 1997, 358
8. Fromm, Sahip Olmak, 25
9. Fromm, a.g.e, 201
10. Sorokin, Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri, 117
11. Schmitt,Carl, Siyasal Kavramı, çev:E. Göztepe İst 2006, 14
12. Schmitt, a.g.e, 70
13. Fazlurrahman, “İslam ve Siyasal Aksiyon: Dinin Hizmetindeki Siyaset” çev:K. Gülecyüz. İslamda Siyaset Düşüncesi, İst 1995, içinde 8-9
14. İbni Teymiyye, Mecmeu’l-Fatava. Kahira. 1997, cilt: 28, s.392-395
15. Levinas, Emmanuel, “Hakikat ve Adalet” çev:Ö. Gözel, Tezkire. 16. Sayı:38-39(2004)s.188
16. Schmitt, Siyasal Kavramı,92-93
17. Schmitt,a.g.e.98-99

KUR'AN'DAKİ BAZI KONU VE KAVRAMLAR ÜZERİNE KISA DEĞERLENDİMELER

Kadın, Kölelik ve Kısas ile İlgili Ayetlere Dair...

Mehmet Yaşar SOYALAN
mysoyalan@gmail.com

Giriş

Hicri birinci yılın sonlarında Arap dili tedvin edilirken, sadece çöl Arabı'nın dil algısı esas alındı. Şehir dili bilinçli olarak dışlandı. Oysa Kur'an'ın nüzul sürecinde, Mekke, Medine ve Taif gibi şehirlerde çöle göre daha gelişmiş bir dil vardı. Bu dil somuttan soyuta doğru evrilip zenginleşmişti. Ancak, siyasi, kültürel ve psikolojik birçok nedenden dolayı bu tedvin, şehir devredışı bırakılarak çölden devşirilmeye başlandı. Ancak, sonraki süreçte Arap dili, somuttan soyuta doğru fakirleştirilince, bu fakirleşme, önce insanların zihinlerine, arkasından da Kur'an yorumlarına sirayet etti. Böylece Müslümanlarda bir zihin ve ufuk daralması meydana geldi.

Kur'an kelimelerinin zaman içerisinde yeni anlamlar kazandığı, Kur'an ayetlerinin de oluşan bu yeni anlamlara göre yorumlandığı, dolayısıyla geçmişteki ve günümüzdeki birçok sıkıntı ve yanlış algılamının önemli bir kısmının, bu yorumlama biçiminden kaynaklandığı ilgilenenlerin bildiği bir konudur. Tefsir tarihimiz bunun örnekleriyle doludur. Ancak bu değişim, kelimelerin anlamlarıyla sınırlı kalmamış kavram ve konularda da anlam daralması, değişimi hatta sapmasına neden olmuştur.

Değişim, dillerin kaderidir, bu nedenle değişim ve gelişime uğramayan dil yoktur. Bu değişimin sonucu olarak bütün diller somuttan soyuta doğru evrilerek, gelişip, zenginleşirler. Sözcükler dünyasına, dolayısıyla lügatlerine yeni kelimeler katarlar. Ancak bütün diller için geçerli olan bu genel kural, Arapça söz konusu olduğunda hükmünü yitirdi. Arapça, bu genel yasanın dışında kaldı, bırakıldı. En azından bu durum, hicri birinci yüz yıl ile ikinci yüz yıl başlarında Arap dili tedvin edilip, kural ve sözlükleri oluşturulurken böyle değildi. Bütün dillerde somuttan soyuta doğru gelişen süreç, Arapçada soyuttan somuta doğru işledi. Diğer diller için, bir kazanım ve zenginlik olan bu süreç, Arapça için bir gerileme ve daralmaya neden oldu.

Birçok çalışmamızda ifade ettiğimiz gibi hicri birinci yılın sonlarında Arap dili tedvin edilirken, sadece çöl Arabı'nın dil algısı esas alındı. Şehir dili bilinçli olarak dışlandı. Oysa o dönemde ve daha öncesinde yani Kur'an'ın nüzul sürecinde, Mekke, Medine ve Taif gibi şehirlerde çöle göre daha gelişmiş bir dil vardı. Bu dil somuttan soyuta doğru evrilip zenginleşmişti. Ancak, siyasi, kültürel ve psikolojik birçok nedenden dolayı bu tedvin, şehir devredışı bırakılarak çölden devşirilmeye başlandı. Şehirlerde hayat, çöldeki tek bir kabile ve kültür üzerine kurulu yaşantıya nazaran çeşitlilik arz ediyordu. Farklı etnik ve dini kökenden gelen insanlar, buralarda kaynaşarak bir arada yaşamak durumundaydılar. Ayrıca şehirdeki hayat çöldeki gibi tek düze değildi. Çünkü çöl, doğası gereği içinde yaşayanı kendisine benzetiyordu. Durağan ve somut bir anlayışı egemen kılıyordu.

Ancak bugün Kur'an'ın hedef ve projelerini, geleneğin ağır baskısından, dile, dine ve kültüre mutlak anlamda egemen olmasından dolayı gereği gibi kavrayamıyoruz. Dildeki ve algılamadaki zahirileşme ile günlük hayattaki şekilcileşme ve katı kuralcılık Kur'an'ın mesajını önemli ölçüde örtmüştür. Bu örtüyü aralamak, karanlığı ortadan kaldırmak ve Kur'an'ın hedef ve projelerini anlayabilmek için biraz gayret göstermek gerekecektir. Bu da Kur'an üzerine yoğunlaşmakla, onun anlam dünyasına dalmakla ve indiği ortam üzerine kafa yormakla mümkün olur.

Oysa şehirde çok farklı ve karmaşık bir hayat vardı. İşte Kur'an farklı kültür ve anlayışların bir arada yaşadığı bu şehirlerde ete kemiğe büründü. Mesajını şehirli Arapların kullandığı kelimelerle ifade etti. Soyut ve somut anlamların iç içe olduğu bir metin ortaya çıktı.

Ancak, sonraki süreçte Arap dili, somuttan soyuta doğru fakirleştirilince, bu fakirleşme, önce insanların zihinlerine, arkasından da Kur'an yorumlarına sirayet etti. Böylece Müslümanlarda bir zihin ve ufuk daralması meydana geldi. Olgu ve olaylara somut gözlükler takılarak bakılmaya başlandı. Hayatın en anlamlı ve sanatsal yanını oluşturan soyut algılama görmezlikten gelindi. Mesajını daha çok soyut ifadelerle aktaran Kur'an da bu zihin ve ufuk daralmasına göre anlaşılıp yaşanmaya başlandı. Müslümanların tarihindeki şekilci ve zahiri anlayışlar da bu fakirleşme ve zihin daralmasının bir sonucu olsa gerektir.

Bu zihin daralmasının bir sonucu olarak Kur'an ile irtibatlandırılan dini, sosyal, siyasal, ekonomik birçok konu, Kur'an bütünlüğü, Kur'an'ın üslubu ve vahyin indiği ortam göz önünde bulundurulmadan okunup yorumlandı. Bunun geçmişteki ve günümüzdeki bazı yanlış algılamalarda dolayısıyla toplumsal sıkıntılarda önemli bir yeri olduğu kanaatindeyiz. Biz bu yazımızda bazı konu ve kavramları bu çöl algısının dışına çıkarak yeniden yorumlamaya çalışacağız. İlk olarak da Kur'an'ın kadın ile ilgili ifadelerini nasıl anlamamız, bunları yorumlarken nelere dikkat etmememiz gerektiği üzerinde duracağız. Daha sonra da, kölelik, hapis cezaları ve kısas

konusundaki değerlendirmelerimizi sunacağız.

Kur'an'daki Kadın İle İlgili İfade Ve Konular Üzerine Kısa Bir Değerlendirme

Modern zamanlara geldiğimizde eskiye göre Kur'an'a yönelik eleştirilerde belirgin farklılıklar ortaya çıkmaya başladı. Aydınlanma Çağı ile birlikte yeni bir algılama biçimine ulaşan Batı Dünyası, Tanrı'yı değil insanı merkeze alan, daha doğrusu Tanrı'nın yerine insanı koyan bir anlayışa yöneldi. Sahip olduğu bu anlayışla, dışındaki anlayış ve kültürleri eleştirmeye başladı. Kendisini mutlak hakikat olarak kabul edip, diğer anlayışları, bilim ve insanlık karşısı olmakla suçlayıp mahkûm etti. İslam'ı, erkek merkezli ve kadın düşmanı, özgürlük karşısı, insan onurunu hiçe sayan ve köleliği savunan bir din olarak ilan etti.

Kadın ile ilgili olarak, çok evlilik, miras, şahitlik gibi konular sürekli olarak tartışma konusu olarak gündemde tutuldu. Tüm bu tartışmalar, Kur'an'dan hareketle değil, Müslümanların, anlayış ve uygulamalarından kalkılarak yapıldı. Müslüman toplumların anlayış ve uygulamaları Kur'an'ın öngörülleri olarak sunuldu. Müslüman toplumların eski geleneksel anlayışlarını devam ettirdiklerinden, Kur'ani ifadelerin zorlanarak, zahiri ve batini yorumlarla maksadının dışına çıkarılmasından, ayetlerin, yaşanılanları meşrulaştırma aracı olarak kullanılmasından hiç söz edilmedi. Bu konudaki uyarı ve eleştiriler bilinçli bir şekilde görmezden gelindi. En önemlisi de Kur'an'ın indiği dönemde bu tartışılan konularda inananların anlayış ve yaşayışlarında nasıl bir devrim yaptığı sürekli gizlenmeye çalışıldı. Kur'an ile tarih içinde Müslümanların yaptıkları özdeşleştirildi. Oysa durumun, Muhammed İkbal'in; "Kaç Müslümanlardan, sıgın İslam'a" mısralarında anlatmak istediği gibi Kur'an ile yakından uzaktan bir ilgisi yoktu.

Özellikle kadın konusunda Müslümanlar tam anlamıyla kaçılacak durumdaydılar. Müslümanlar, kadının şeytan olup olmadığını açıkça tartışmasalar da Kur'an'ın "He-pinizi, bir tek/aynı nefisten yarattık." (Nisa:4/1) ayetine rağmen, kadının, erkeğin ege kemiğinden yaratıldığı, ne zaman ne yapacağı belli olmayan bir varlık olduğu, erkeği her an ayartabileceği için toplumun dışına itilip, evlere kapatılması gerektiğine hükmedilmişti. Bu Arap cahiliyesinden bile geri bir durumdu. Oysa Kur'an'ın indiği dönemde, Peygamberimiz hayattayken, Mekke, Medine ve Taif sokaklarında, çarşılarında, pazarlarda, tarlalarda, bahçelerde, mescitlerde, camilerde hep birlikteydiler. Bu durum, o zaman ne erkeklerin ayarılmasına ne

de kadınların onurlarının kaybolmasına neden olmuştu. Daha sonraki yıllarda Müslümanlar, Yahudi ve Hristiyan kültürünün ve yaşam biçiminin etkisinde kalarak İslam'ın topluma kazandırdıklarının ortadan kalkmasına ve kadının sosyal hayattan dışlanmasına neden oldular.

Bugün Batı'nın, kendi geçmişi ile kıyaslandığında, kadının konumu ve statüsü dâhil birçok konuda çok daha ileride olduğu yeni kazanımlar elde edildiği doğrudur. Ancak elde edilen bu kazanımlara rağmen ne kadın konusunda ne de diğer sosyal ve siyasal haklar konusunda Batı'nın içinde bulunduğu durumun sağlıklı olduğunu söylemek de mümkün değildir. Hatta elde edilen hakların büyük çoğunluğu belli kesimlere özgü ve sanal olduğunu, gerçek hayatta karşılığının bulunmadığını söylemek gerekir. Örneğin bireysel hak ve özgürlükler konusunda Batı, Kur'an'ın indiği döneminden daha ileri değildir, hatta kölelik gibi bir iki konuyu istisna ederse Kur'an öncesi cahiliye döneminden bile ileri bir durumda olduğunu söyleyemeyiz.

Kadın konusuna gelirse, kadın geçmişte eve mahkûm edilmişken, bugün de sokağa mahkûm edilmiş durumdadır. Üstelik çok çirkin ve kaba bir şekilde sömürü aracı olarak kullanılmaktadır. Eskisinden farksız olarak, mevcut hayat algısı neredeyse bütün kadınları, erkek avcısı olmaya zorunlu hale getirmiştir. Oysa Kur'an ve ilk uygulamaları, kadını özgür ve sorumluluk sahibi bir birey olarak ne sokağa ne de eve mahkûm etmiştir. O hem evde hem de sosyal hayatta bir kadın olarak (erikleşmeden/erkeğe dönüşmeden), beceri ve kabiliyeti oranında erkeklerle aynı haklara sahip bir şekilde hayatını devam ettirmektedir.

Kur'an'ın bu konuda ne yaptığını anlamak için, genelde insan haklarının, özelde kadın haklarının günümüzde ulaştığı noktaya hangi aşamalardan geçerek geldiğini görmemiz gerekir. Bu durumu yeteri kadar keşfetmeden, Kur'an'ın indiği dönemdeki dünya gerçeklerini göz önünde bulundurmadan, Kur'an'ın bu alandaki devrimini kavramak mümkün olmayabilir. Önce şu tespiti yapmamız gerekir: O döneme bir göz attığımızda, sadece Kur'an'ın indiği bölgede değil, tüm dünyada kadına ikinci sınıf insan muamelesi yapılmaktadır. Bugün sahip olduğu hakların birçoğuna sahip değildir. Hatta dünyanın diğer bölgelerinde kadının konumunun bu bölgedekinden daha aşağı seviyelerde olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle bu Avrupa kıtasında yaşayanlar için daha bir gerçektir. Çünkü o dönemde Avrupa'da kadının insan olup olmadığı bile tartışılıyordu. Kadın, şeytan ve kötü ruhlarla bir tutuluyordu.

Arap toplumunun erkek egemen yapısı dile de sirayet etmiş ve eril kullanım ön plana çıkmıştır. Çünkü Arap dilinde, hitap bir topluluğa ise o topluluğun hepsi kadın, ancak biri erkek olsa bile dilin yapısı eril olmaktadır, yani konuşma müzekker sığa kullanılarak yapılmak durumundadır. Dilin bu özelliğini bilmeyen birisi rahatlıkla "Kur'an'da kadın muhatap alınmıyor" diyebilir. Ancak bu yargı gerçeği yansıtmamakta, kadın ve erkeği birlikte ilgilendiren durumlarda hitap ortak kullanım olan müzekker sığa ile olmaktadır. Erkeği ve kadını ayrı ayrı ilgilendiren konular olduğunda, erkek ve kadın isimleri ayrı ayrı zikredilerek ifade edilmektedir.

Kur'an'ın indiği dönemde, Mekke ve çevresinde özellikle de kent merkezlerinde yaşayan kadınların Avrupa'ya hatta dünyanın birçok bölgesine oranla daha saygın bir konumda olduğunu toplumsal hayatın her aşamasında görmek mümkündür. Ancak bu durum Mekke ve çevresinde yaşayan kadınların birçok sorunla karşı karşıya olduğu gerçeğini de ortadan kaldırmaz. İşte Kur'an, bu gerçekten yola çıkarak, kendi ahkâmını, kadına yapılan haksızlıkları ortadan kaldırmaya yönelik bir anlayış içerisinde ortaya koyar. Birçok konuda olduğu gibi bu sorunu da bir süreç içerisinde çözmeyi amaçlamıştır.

Ancak bugün Kur'an'ın hedef ve projelerini, geleneğin ağır baskısından, dile, dine ve kültüre mutlak anlamda egemen olmasından dolayı gereği gibi kavrayamıyoruz. Dildeki ve algılamadaki zahirleşme ile günlük hayat-taki şekilcileşme ve katı kuralcılık Kur'an'ın mesajını önemli ölçüde örtmüştür durumdadır. Bu örtüyü aralamak, karanlığı ortadan kaldırabilmek ve Kur'an'ın hedef ve projelerini anlayabilmek için biraz gayret göstermek gerekecektir. Bu da Kur'an üzerine yoğunlaşmakla, onun anlam dünyasına dalmakla ve indiği ortam üzerine kafa yormakla mümkün olur.

Kur'an, Arapça konuşan bir peygamber vasıtasıyla, Arapça konuşan bir topluma/ muhataplarına /inmiştir/ulaştırılmıştır. Mesajını da Arapça'nın dil yapısı çerçevesinde ifade etmiştir. Mesajının içeriğine olmasa bile ifade biçimine, bu dilin genel yapısı bir ölçüde yansımıştır.

**Bu bağlamda dile getirilen, hatta istis-
mar edilen, kadının şahitliği, mirasta er-
keğin aldığı yarısını alması, tek taraflı
olarak, rızası olmadan boşanması, dövül-
mesi, giyim-kuşamı, haremlik selamlık
uygulaması, çok evlilik, yöneticilik, eğiti-
mi, iş gücü sahibi olması gibi konulardaki
mevcut hâkim anlayışın tarihsel ve gün-
cel olmak üzere iki boyutunun olduğu-
nun bilinmesi gerekir. Bu konuların ger-
çekte ne olduğu gereği gibi anlaşılmadan
kadın ile ilgili dini ve güncel söylemleri
kavramak mümkün olmaz**

Dillerin oluşumu uzun bir süreçte gerçekleşir. Bu olu-
şum sürecinde toplumların genel karakterleri dillerin ifa-
de biçimlerine, sözcüklerin yapılarına ve akustik biçim-
lerine, hatta anlam sahalarına bile etki eder. Bu nedenle
bütün toplumların ve dillerin ortak kaderi olan bu dur-
um elbette Arapça için de geçerlidir. Arap karakterinin
genel özelliği diline de yansıdığından, Arap toplumunun
erkek egemen yapısı dile de sirayet etmiş ve eril kulla-
nım ön plana çıkmıştır. Çünkü Arap dilinde, hitap bir
topluluğa ise o topluluğun hepsi kadın, ancak biri erkek
olsa bile dilin yapısı eril olmaktadır, yani konuşma mü-
zekker sığa kullanılarak yapılmak durumundadır. Dilin
bu özelliğini bilmeyen birisi rahatlıkla “Kur'an'da kadın
muhatap alınmıyor” diyebilir. Ancak bu yargı gerçeği
yansıtmamakta, kadın ve erkeği birlikte ilgilendiren du-
rumlarda hitap ortak kullanım olan müzekker sığa ile ol-
maktadır. Erkeği ve kadını ayrı ayrı ilgilendiren konular
olduğunda, erkek ve kadın isimleri ayrı ayrı zikredilerek
ifade edilmektedir. “Kadınlara söyle”, “erkeklerle söyle”
(24/30-31) şeklinde özellikle belirtilmektedir. Ayrıca sa-
dece kadınlarla ilgili konular, dişil kullanımla dile geti-
rilmektedir. Bu bilgiler ışığında bakıldığında Kur'an'da
kadın erkek arasında muhataplık açısından herhangi bir
ayrımcılık yapılmamaktadır.

Kur'an öncelikle insanı, kadın erkek ayrımını yapmadan
akıl ve irade sahibi, özgür bireyler olarak ele almış, genel
anlamda onların iradelerinin ve özgürlüklerinin önün-
deki engelleri temizlemeyle işe başlamıştır. İnsanın, in-
san olmasından dolayı değerli ve önemli, hatta evrenin
kendisine emanet edildiği bir varlık olduğu, bu nedenle
insanın, insan olarak bazı hak ve sorumluluklarının bu-
lunduğu Kur'an genelinde çok açık bir şekilde dile ge-

tirilmiştir. Bu hak ve sorumluluklar yalnızca erkeklerle
değil tüm insan soyuna yüklenmiştir.

Aynı şekilde yine kadın erkek ayrımı yapılmadan can
ve mal emniyeti, başka bir deyişle canının ve malının
kutsallığı ve korunmuşluğu, nimet ve külfetlerin adil bir
şekilde, her insanın çabası oranında dağıtılacağı ifade
edilmiş, hukuk önünde herhangi bir ayrımcılığın ve ka-
yırmacılığın olamayacağı özellikle vurgulanmıştır. Kadı-
nın sosyal hayattaki konumu nedeniyle daha edilgen bir
durumda bulunmasının veya bedenlen daha güçsüz bir
yaratılıştan olmasının hukuk önünde ona bir zafiyet oluş-
turmadığı vurgulanarak herkesin yaptığı için karşılığını
göreceği çok sık tekrarlanmıştır. İnsanın, hak ve özgür-
lükleriyle beraber insan olduğu ifade edilmiş ve bunlarla
ilgili genel düzenlemeler yapılırken tarihten gelen haksız
ve yanlış uygulamaları ortadan kaldırmak için de yeni
düzenlemeler yapılmıştır.

Bu bağlamda:

1- Kadının aşağılandığı, tahkir edildiği bütün uygula-
malar yasaklanmış, hukuk önünde eşit hale getirilmiş,
kendisine kimlik ve kişilik kazandırılmış, özgür bir bi-
rey olması sağlanmıştır. Kadının birey olması önündeki
psikolojik ve hukuki engeller ortadan kaldırılmıştır. Bu
hak ve sorumlulukların sadece lafta ve kâğıt üzerinde
kalmadığını, günlük hayatta bire bir uygulandığına şahit
oluyoruz. Örneğin o dönemde, kadınların sahip olduğu
yeni haklar sonucu olarak cami ve mescitler dâhil, sosyal
hayatın her alanında, erkeklerle aynı ortamlarda ve on-
larla eşit şartlarda tartıştıklarını, itirazlarını yükselttikle-
rini, toplumsal hayattaki yerlerini almaya başladıklarını,
hem Kur'an'ın ifadelerinden hem de bize ulaşan rivayet-
lerden anlıyoruz.

2-Toplum içerisinde bir anne ve eş olmanın ötesinde
kadının kişilik sahibi vatandaş/birey olarak bir yerinin
olduğu vurgulanarak toplumsal bir varlık olmasının
önündeki engeller kaldırılmış, bu konudaki düzensizlik
ve belirsizlik belli kurallara bağlanmıştır. Böylece çalış-
masının, mal mülk edinmesinin, yönetimde yer alması-
nın yolu açılmıştır.

Kadının, Kur'ani anlamda sahip olduğu haklarla, mo-
dern anlamda sahip olduğu haklar karşılaştırıldığında
hem bilgisizlikten ve önyargıdan, hem Kur'an ahkâmının
eksik ve yanlış yorumlanmasından hem de tarihteki uy-
gulamalarla Kur'an ahkâmının bir tutulmasından kay-
naklanan bazı sorunlar bulunduğu bir gerçektir. Modern
anlayışın tek tipçi ve insanı tabulaştıran aydınlanmacı
anlayışların da eklenmesiyle bu sorunlar daha da kronik-
leşmektedir.

Bu bağlamda dile getirilen, hatta istismar edilen, kadının şahitliği, mirasta erkeğin aldığı yarısını alması, tek taraflı olarak, rızası olmadan boşanması, dövülmesi, giyim-kuşamı, haremlik selamlık uygulaması, çok evlilik, yöneticilik, eğitimi, iş gücü sahibi olması gibi konulardaki mevcut hâkim anlayışın tarihsel ve güncel olmak üzere iki boyutunun olduğunun bilinmesi gerekir. Bu konuların gerçekte ne olduğu gereği gibi anlaşılmadan kadın ile ilgili dini ve güncel söylemleri kavramak mümkün olmaz.

Boyutlardan birisi İslam anlayışı ve uygulamalarıyla, ikincisi ise modern söylemin istismarcı anlayışı ve dayatmalarıyla ilgilidir.

1- Önyargılı, mevcudu korumadan yana tavır takınan kısır anlayışların Kur'an'ın temel amaç ve ilkelerini gereği gibi kavrayamamaları sonucu ilgili ahkâm, hâkim siyasi yapının da yönlendirmesiyle, eksik ve yanlış yorumlanmış ve bu yanlış yorum nesilden nesile aktarılacak günümüze kadar ulaştırılmıştır. Bu algılama günümüze ulaştığında da artık, bir anlayış ve görüşlerden bir görüş olarak değildir. Artık o, inanan herkesi bağlayan mutlak bir inanç haline gelmiştir. Bu anlayışlar kendilerine sosyal hayat içerisinde uygulama alanı bulunca, İslami bir uygulama olarak belleklere kazınmış, daha sonra da Kur'anî ifadeler hep bu mutlak kabullere göre yeniden yorumlanıp anlamlandırılmıştır. Yüz yıllardır nesilden nesile de bu şekilde aktarıla gelmiştir.

2- Modern anlayışla Kur'anî söylem karşılaştırıldığında sorun olarak ortaya konan şeylerin bir kısmı da modern anlayışın kendisini mutlak doğru kabul eden yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Bu hem modern söylemin egemen dili, hem de insana ve hayata sundukları şeyler dolayısıyla böyledir. Anlamaya çalışan, empati yapan, hakikati arayan bir dil değildir Batının dili. Batı'nın egemen dili, dışlayıcı ve mahkum edicidir. Ulaştıkları bilimsel, sosyal, siyasal, kültürel ve ahlaki seviye de aynı şekilde alternatifsiz, tek yaşam biçimi olarak toplumlara dayatılmakta, bu alanda askeri ve ekonomik güçleri seferber edilmektedir. İnsanlar irade ve arzularının hilafına kendileri (Batılılar) gibi olmaya zorlanmaktadır. Bugün dünyaya bakıldığında tek bir yaşam biçiminin egemen olduğunu görürüz.

Bugün, Batı'nın adına özgürlük dediği, ancak hiçbir ahlaki ve toplumsal dayanağı ve kaygısı bulunmayan birçok konu ve davranış biçimi, Kur'an'ın ilke ve hedefleriyle örtüşmemektedir. Örtüşmediği içindir ki Kur'an mahkûm edilmektedir. Oysa, hiçbir ahlaki insani de-

Nisa suresi 34. ayeti, indiği dönemdeki anlayış ve uygulamaların aksine daha sonra oluşan anlayışa, uygulamaya uygun olarak yorumlandığı için bu şekilde anlaşıla gelmiştir. Bu ayette erkeklerin kadınlardan üstün olduğu değil, fiziki güç ve ekonomik imkânlar konusundaki farklılıkları vurgulanmakta, bu farklılığın istismar edilmemesi istenmektedir. "Vadribuhunne" şeklindeki kullanım, ayetin bağlamı ve kelimenin "ayrılmak, uzaklaşmak" anlamına geldiği de göz önünde bulundurulduğunda "dövmek" olarak değil, "evlilik bağının sonlandırılması konusunda girişimde bulunmak" anlamında anlaşılmalıdır.

ğer ve kaygı taşımayan, uçuk ve marjinal davranışların veya anlayışların Kur'anî söylemle çatışması, Kur'an'ın hayat ve özgürlük anlayışına herhangi bir hâle getirmez. Sınırsız tüketim ve haz kültürü, acımasız kapitalizm/faiz, alkol, uyuşturucu, fuhşun serbest olması, flört, nikâhsız olarak birlikte yaşama (Nikâh'tan imam nikâhı diye bilinen nikâhı kastetmiyoruz.), moda ve açık-saçıklık gibi...

Modern söylemin bir yansıması olarak, Kur'an'ın kadın söylemi tartışılırken dile getirilen konulardan biri de Kur'an'ın kadını muhatap almadığı veya nadiren aldığı şeklindeki iddialardır.

Bu tür iddiaların bir kısmı yukarıda da dile getirdiğimiz gibi daha çok Kur'an'ın anlatım tekniğini bilememekten, usul ve yöntemini önemsememekten, Kur'an'ın Arapça bir metin olduğunu gözardı etmekten kaynaklanmaktadır. Diğer kısmı ise bilinçli bir cehalet ve önyargının ürünleridir.

Kısaca tekrar edecek olursak, Arap dili genellikle ya müzekker/eril ya da müennes/dişi bir yapı içerisinde kullanılır. Bu Arap dilinin bir özelliğidir. Bu özelliğe göre bir ifade, kadın ve erkeği içine alan bir topluluğa hitap ediyorsa söylem müzekker/eril yapıda oluşur. Dişi kullanım sadece kadınlara hitap edildiğinde söz konusu olur. Kur'an'a bu açıdan bakıldığında sadece erkeklere ait kullanımların daha az olduğu bile söylenebilir.

Bu açıklamalardan sonra Kur'an'da kadınlara yönelik ayetlerde problem olarak görülen konularla ilgili olarak şunları söyleyebiliriz.

Modern anlayışla Kur'anî söylem karşılaştırıldığında sorun olarak ortaya konan şeylerin bir kısmı da modern anlayışın kendisini mutlak doğru kabul eden yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Bu hem modern söylemin egemen dili, hem de insana ve hayata sundukları şeyler dolayısıyla böyledir. Anlamaya çalışan, empati yapan, hakikati arayan bir dil değildir Batının dili. Batı'nın egemen dili, dışlayıcı ve mahkum edicidir. Ulaştıkları bilimsel, sosyal, siyasal, kültürel ve ahlaki seviye de aynı şekilde alternatifsiz, tek yaşam biçimi olarak toplumlara dayatılmakta, bu alanda askeri ve ekonomik güçleri seferber edilmektedir. İ

1-Kadınlar da erkekler gibi sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik hayatın olması gereken her alanında, erkeklerle yan yana veya ayrı olarak yetenek ve becerisi oranında yer alırlar. Kendi tercihleri dışında onları sınırlayan hiçbir kural ve yaptırım yoktur. Erkeklerin sahip oldukları bütün haklara sahiptirler.

2- Evlilik ve boşanma ile ilgili olarak erkekler hangi hak ve sorumluluğu sahipse kadınlar da aynı hak ve sorumluluğa sahiptirler. Kadının rızası ve hâkim kararı olmadan, kocanın tek tarafı beyanla ne evlilik akdi oluşur, ne de oluşan evlilik sona erdirilebilir. Bu konuda Kur'an'ın ifadeleri ve Resulullah'ın uygulamaları çok açıktır.

3- Erkeğin kadına karşı sorumluluğu varsa aynı şekilde kadının da erkeğe karşı sorumluluğu vardır. Kadın, erkek her bir bireyin sorumlulukları sahip oldukları sağlık, güç ve imkânlarla göre artıp azalabilir. Dolayısıyla erkek, kadın üzerine egemendir denilemeyeceği gibi, kadın da erkek üzerine egemendir denilemez. Bu konuda "erkeklerin kadınların üzerine yönetici olduğu ve kadınların kocaları tarafından dövülebileceği"ni ifade ettiği iddia edilen Nisa suresi 34. ayeti, indiği dönemdeki anlayış ve uygulamaların aksine daha sonra oluşan anlayışa, uygulamaya uygun olarak yorumlandığı için bu şekilde anlaşılmalıdır. Bu ayette erkeklerin kadınlardan üstün olduğu değil, fiziki güç ve ekonomik imkânlar konusundaki farklılıkları vurgulanmakta, bu farklılığın istismar edilmemesi istenmektedir. "Vadribuhunne" şeklindeki kullanım, ayetin bağlamı ve kelimenin "ay-

rılmak, uzaklaşmak" anlamına geldiği de göz önünde bulundurulduğunda "dövmek" olarak değil, "evlilik bağının sonlandırılması konusunda girişimde bulunmak" anlamında anlaşılmalıdır. Kelimenin anlam sahası buna müsait olduğu gibi ilk dönem uygulamaları da bu yöndedir. Koca'nın kadını dövmesi hiçbir durumda meşru kabul edilmemiştir.

4- Şahitlik konusunda da kadının durumu erkekten farklı değildir. Özel uzmanlık, beceri ve yetenek isteyen konular hariç (Bu konuda erkekler de kadınlarla aynı konumdadır.) kadın erkeğin sahip olduğu bütün haklara sahiptir. Bakara suresi 282. ayetteki "bir erkek şahite karşılık iki kadın şahit" ifadesi uzmanlık gerektiren bir konu ile ilgili özel bir uygulamadır. Uzmanlık konusunda kadınla aynı konumda bulunan erkeklere de aynı şartlar uygulanır. Örneğin genellikle kadınların uzman oldukları bir alanda da bir kadın şahite karşılık iki erkek şahit istenebilir. Uzmanlık gerektirmeyen konularda herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Kur'an'da bunun birçok örneği vardır. Zina suçu ile ilgili olarak dört şahit isterken (Nisa;4/15) kadın erkek ayırımı söz konusu değildir.

5-Miras ile ilgili olarak, kadına erkeğin yarısının verilmesi konusu eksik bir değerlendirme sonucunda bu şekilde anlaşılabilir ve bu ifade (erkeğin yarısı) değişmez ve mutlak bir hüküm olarak kabul edilmiştir. Oysa bu ayette kadını korumaya yönelik pozitif bir ayırımcılık söz konusudur. Sosyal hayattaki değişkenlikler göz önünde bulundurularak, "Ekonomik hayattaki dengeler ne olursa olsun kadına bundan aşağısı verilmez." denilmek istenmektedir. Ayetin sonundaki "Bunlar Allah'ın sınırlarıdır." (Nisa:4/11-13) ifadesi üst sınır değil, alt sınır olarak kabul edilmek durumundadır. Ancak geleneksel uygulamada bu ifade üst sınır olarak kabul edildiği için kadına erkeğe verilenin yarısı verile gelmiştir.

6- Kadının hayatın dışına itilmesi, elinden eğitim iş ve meslek sahibi olma imkânının alınması da Kur'an'dan kaynaklanan bir kusur değildir. Eksik ve yanlış geleneksel uygulamaların günümüzdeki yansımalarından başka bir şey değildir. Haremlik selamlık uygulaması da böyledir. Ne Kur'an'da ne de ilk dönem uygulamalarında var olan bir konudur. Aksine ilk uygulamalar bunun tam tersini ortaya koymaktadır. Kadınlar, mescitler, sokaklar, çarşı-pazar, iş hayatı dâhil hayatın her noktasında erkeklerle yan yana hayatlarına devam etmektedirler. Haremlik selamlık sonraki yılların şehir toplumlarında ortaya çıkan arizi bir durumdur. Özellikle Osmanlı'da dini bir kural haline gelmiştir. Oysa Kur'an'da, (Nur:24/60.ayet) "insanların kadın erkek birlikte veya ayrı ayrı oturmalarında herhan-

gi bir sakınca olmadığı” açık bir şekilde ifade edilmektedir.

7- Günlük hayatta ve geleneksel uygulamalarda problem olarak ortaya konulan konuları da bu şekilde değerlendirebiliriz. Kur'an'ı bir bütünlük içinde, nüzul ortamı ve anlatım tekniklerini göz önünde bulundurarak ve sonradan icat edilmiş anlayışların dışına çıkarak okuduğumuzda Kur'an'ın yolumuzu aydınlatmaya devam ettiğine şahit olabiliriz.

Kur'an'ın Kölelik Anlayışı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme

Günümüzde doğrudan pratik bir karşılığı olmasa da Kur'an'ın ve Müslümanların en çok suçlandığı konulardan birisi de köleliktir. İslam'ın, dolayısıyla Kur'an'ın köleliği sadece meşrulaştırmadığı, teşvik edip kurumsal bir hale getirdiği yüzyıllardır ifade edilegelmiştir. Müslümanların yazdıkları ve ortaya koydukları uygulamalar esas alındığında bu suçlamalarda önemli bir haklılık payı olduğu söylenebilir. Hele, dünya'nın bir çok bölgesinde kölelik yasaklanmış iken Osmanlı'nın son zamanlarında bile İstanbul'da hala köle pazarlarının bulunuyor olması bu suçlamaları kuvvetlendirmekte ve önemli kılmaktadır.

Tarihi gerçeklerin böyle olmasına rağmen bunun Kur'an ifadelerinin ve Peygamberimizin, köleliği meşrulaştıracak, köle tüccarlarına malzeme olacak herhangi bir söylem ve davranış içinde olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu Kur'an sonrası dönemde (Dört Halife dönemi dahil) Peygamberimizin köleliği ortadan kaldırmaya yönelik uygulamaları devam ettirilememiş, Müslümanlar, dünyada geçerli olan İslam öncesi uygulamalarına geri dönmüşlerdir. Bunda Kur'an'ın mesajının gereği gibi kavranamamasının önemli bir etkisi söz konusudur. Özellikle Muaviye ile birlikte İslami ilkeler değil, dünyada genel geçer kabul edilen imparatorluk kuralları egemen olmuştur. İslami kurallar daha çok Müslüman tebanın kendi aralarındaki ticari, dini vs ilişkilerinde esas alınmıştır. Devlet ile olan ilişkiler hükümdarın insiyatifine bırakılmıştır. Bu nedenle olsa gerek bir çok konuda olduğu gibi kölelik konusunda da geri gidiş yaşanmıştır.

Biz Köleliği, Kur'an'daki ifadelerden ve indiği dönemdeki uygulamalardan kalkarak değerlendireceğiz. Kölelik konusuna da yukarıda çerçevesini çizdiğimiz genel ilkeler çerçevesinde yaklaşabiliriz. Kölelik konusuna Kur'an'ın temel ilkeleri ve hedefleri açısından yaklaşıldığında da geçmişteki ve günümüzdeki hakim algılamaların dışında bir anlayışın var olduğunu görürüz. Kur'an, hiçbir za-

Kur'an, içinde köle sahiplerinin, köle tacirlerinin bulunduğu bir toplumun gerçek anlamda İslami bir toplum, köle pazarlarının bulunduğu bir yapının da İslami bir yapı olamayacağının altını çizer. Gerçek anlamda İslami bir toplumun, ancak insanları özgürleştirmekle mümkün olacağını dile getirir. Beled suresi bu durumu açıkça dile getirir. Burada zor ve sarp yokuş aşılmadıkça gerçek anlamda Müslüman olunamayacağı ifade edilir. Yani, ayakları prangalı veya değil, çarşılarında, tarlalarda, saraylarda kölelerin çalıştırıldığı bir toplumda adil bir sosyal yapının oluşturulmasının imkânsızlığı ortaya konulur.

man köleliği meşru görmemiş, köle sahibi olanları hoş karşılamamış, bir çok konuda olduğu gibi onu de bir sürece içerisinde tedricen kaldırmayı hedeflemiştir.

Şöyleki: Kur'an, neredeyse her suresinde özgürlüğe vurgu yaparak, insanın, insanlığının ve sorumluluğunun farkına varabilmesi ve sağlıklı bir toplum oluşabilmesi için, adil bir sosyal düzen ihtiyacını ve bu düzenin olmazsa olmazlarını tekrar tekrar dile getirirken, bir insanlık dramı olan, kölelik konusunda susması olabilecek bir şey değildir. Susmamıştır da zaten. Amacı insanı özgürleştirmek ve karanlıklardan aydınlığa çıkarmak dolayısıyla onu kula kulluktan kurtarmak olan bir ilahi mesaj, herkesin sustuğu bir zamanda konuşarak, bir süreç içerisinde onu yok etmeyi hedeflemiştir. Mesajı yirmiyüç yıllık bir süreç içerisinde tamamlanan bu ilahi kelamın sosyal bir konudaki yarayı da bu süreç içerisinde çözeceğini ve çözdüğünü göz ardı etmemiz gerekir. Böyle olduğu içindir ki, temel prensip ve hedefleriyle açıkça çelişen, proje ve hedeflerinin önündeki önemli engellerden biri, en eski ve en acıklı bir insanlık dramı ve insan onurunu yok eden en önemli bir hastalık olan kölelik hakkında Kur'an'ın bir tezi de kendine özgüdür ve indiği dönemin sosyo ekonomik şartlarında gerçekleştirilebilecek bir projedir.. Kur'an'ın köleliği ortadan kaldırmak için ortaya koyduğu stratejiyi şu şekilde özetleyebiliriz.

Öncelikle şunu belirtmemizi gerekir ki, Kur'an hiçbir bağlamda köleliği meşru görmez. Böyle bir ifadesi yok-

Kur'an, neredeyse her suresinde özgürlüğe vurgu yaparak, insanın, insanlığının ve sorumluluğunun farkına varabilmesi ve sağlıklı bir toplum oluşabilmesi için, adil bir sosyal düzen ihtiyacını ve bu düzenin olmazsa olmazlarını tekrar tekrar dile getirirken, bir insanlık dramı olan, kölelik konusunda susması olabilecek bir şey değildir. Susmamıştır da zaten. Amacı insanı özgürleştirmek ve karanlıklardan aydınlığa çıkarmak dolayısıyla onu kula kulluktan kurtarmak olan bir ilahi mesaj, herkesin sustuğu bir zamanda konuşarak, bir süreç içerisinde onu yok etmeyi hedeflemiştir.

tur. Zaman zaman yaşanan olguya dikkat çekse, bir durum tespiti yapsa da o hep, insanı özgürleştirmek için çareler üretir ve köleliği bir süreç içerisinde kaldırmayı hedefler. Bunun için;

1-Öncelikle zihinlerdeki köleliği kaldırır. Özellikle Mekki surelere bakıldığında Kur'an'ın nasıl bir insan tasavvur ettiği açıkça görülür. Kur'an, sorumluluk sahibi, yaptığının hesabını vermek durumunda olan, kişilikli, özgür bireyler inşa etmek istediğini tekrar tekrar ifade eder.

2- Kur'an uygulanmayacak, hayali projeler ortaya koymaz. O getirdiği çözüm önerlerinin indiği dönem şartlarında uygulanabilecek olmasına dikkat eder. Bu nedenle sosyo-ekonomik gerçekliği göz önünde bulundurur. Onun için tedriciliği önemser. Bu nedenle indiği dönemi göz önünde bulundurarak, öncelikle mevcut durumun bir tespitini yapar. Bir çatışma ortamına girmeden, farklı ikna yöntemleri kullanılarak, efendilere, kölelerinin de insan olduğu hatırlatılır ve onlara iyi/insanca davranmaları tavsiye edilir. Yapılması gereken ilk iş budur. Bu yöntem, inkarcılara fazla etki edemese de Müslümanlar üzerinde etkili olur. İnananlar arasında kölelerin mevcut konumlarını iyileştirmeye çalışır ve kölelere insanca muamele edilmesini sağlar. Bir eşya gibi alınıp satılan kölelerin de insan olduğunu hatırlatır, onlara kendi öz kardeşleri gibi davranılması gerektiğini söyler. Onlarla özgür kadınlarla hangi şartlarla evleniliyorsa o şartlarla evlenilmesi gerektiğini ifade eder. Onların özgürleştirilmesinin yolu açılır.

3-Özgürleştirme devam eder. Hayatın akışı içerisinde kendi rızasıyla özgür bir erkekle evlenip çocuk sahibi olan her kadın köle, doğrudan özgürlüğüne kavuşturulur.

4-İnsanları her vesile ile, ister inansın ister inanmasın köleleri özgürleştirmeye yönlendirir. Gerçek anlamda Müslüman olabilmenin, ancak köleleri azat etmekle mümkün olacağını ifade eder. Dolayısıyla içinde köle sahiplerinin, köle tacirlerinin bulunduğu bir toplumun gerçek anlamda İslami bir toplum, köle pazarlarının bulunduğu bir yapının da İslami bir yapı olamayacağının altını çizer. Gerçek anlamda İslami bir toplumun, ancak insanları özgürleştirmekle mümkün olacağını dile getirir. Beled suresi bu durumu açıkça dile getirir. Burada zor ve sarp yokuş aşılmadıkça gerçek anlamda Müslüman olunamayacağı ifade edilir. Yani, ayakları prangalı veya değil, çarşılarda, tarlalarda, saraylarda kölelerin çalıştırıldığı bir toplumda adil bir sosyal yapının oluşturulmasının imkânsızlığı ortaya konulur. Eğer ebedi mutluluk isteniyorsa, bunun ancak sarp yokuşun aşılmasıyla, sarp yokuşu aşmanın da ancak insanları özgürleştirmekle mümkün olacağı açıklanır. Kısacası böyle bir tablo içerisinde Müslüman olmanın imkânsızlığı anlatılmaya çalışılır. Çünkü toplumda özgürlüğü kısıtlanmış insanlar varken, bunları görmezlikten gelmenin, onlar yokmuş gibi davranmanın sorumluluklardan kaçmak anlamına geleceğini ifade eder.

5-Kur'an, günlük yaşantı içerisinde bilerek veya bilmeyerek herhangi bir hata ve yanlış yapıldığında (özellikle ibadetlerle ilgili olarak) bu hatanın bağışlanabilmesi için, yani Allah'ın memnun ve razı edilebilmesi için keffaret olarak köle azat edilmesini şart koşar.

6-Kur'an, bunların hepsinden önemli olarak, "azatlık sözleşmesi" sistemini getirir ve köle bireylere talep etmeleri durumunda kendi özgürlüklerine kavuşma hakkını verir. Bu sözleşme, "efendinin", "köle" için ödediği miktarı ve bu miktarın "efendiye" ne kadar süre içerisinde ödeneceğini hükme bağlar. Özgür olmak isteyen kadın-erkek her köleye bu sözleşme çerçevesinde, makul bir süre içerisinde, "efendisinin" kendisini köle olarak alırken ödediği ücreti, ödemeleri koşuluyla, isterse özgür olabilme hakkını verir. Bu süre içerisinde istediği yerde çalışıp, "kölelik parasını" kazanabilir. İlgili ayete bir göz atalım:

"Ve içinizden bekâr olanları ve kadın ya da erkek kölelerinizden [evlenmesi] uygun olacak olanları evlendirin. [Evlenmeye niyeti olanlar] yoksul iseler, [bu sizi kaygılan-

dürmasın,] Allah onları lütfuyla destekleyecektir. Çünkü Allah her şeyin aslını eksiksiz bilmekte (ve bu itibarla herkesi bağış ve kaymasıyla) kuşatmaktadır. Evlenmeye imkân bulamayanlar, Allah kendilerine lütfuyla bu imkânı verinceye kadar iffetli davranırlar. Yasal olarak sahip bulunduğunuz kimselerden **azatlık sözleşmesi** yapmak isteyen olursa, kendilerinde iyi niyet görüyorsanız bu sözleşmeyi onlar için yazın ve Allah'ın size bahsettiği kendi zenginliğinden onlara [paylarını] verin. Ve eğer evlenerek iffetlerini korumak istiyorlarsa, sakın, dünya hayatının geçici hazları peşine düşerek, [hürriyeti sizin elinizde bulunan] cariyele-rinizi fuhşa zorlamayın; kim onları buna zorlarsa, bilsin ki, maruz kaldıkları bu zorlanmadan ötürü, Allah (onları) acıyıp esirgeyecek ve bağışlayacaktır! Ve Gerçek şu ki, Biz size gerçeği bütün açıklığıyla gösteren mesajlar, sizden önce geçip gitmiş toplumlar[ın başına gelenler]den bir [nice] ders ve Allah'a karşı sorumluluk bilinci taşıyan kimseler için bir [nice] öğüt indirdik.”(Nur:24/32-34)

Şimdi de konu ile ilgili Muhammed Esed'in notlarına bakalım.

“*Kitâb* ismi, bu anlam örgüsü içinde *kitab*et ya da *mükâtebe* (lâfzen, “yazışmak, karşılıklı sözleşme kaleme almak”) terimleriyle eş anlamlı hukukî bir terim olup, köle ile efendisi arasında yapılan, kölenin hürriyetine karşılık olarak adil ölçülere göre belirlenmiş, taksitle de ödenebilen belli bir miktar paranın ödenmesini ya da belli bir hizmetin yahut hizmetlerin yerine getirilmesini öngören yazılı anlaşma anlamındadır. Böyle bir sözleşmenin gereğini yerine getirebilmesi için kölenin ya yasal ve kazançlı bir işte çalışması ya da gerekli parayı başka yasal yollarla (örn. üçüncü şahıslardan borç ya da hibe/ihsan yoluyla) elde etmesi sağlanır yahut en azından buna izin verilir.

Kâtibühum (lâfzen, “onlar için yazın”) filinin emir kipinde olduğu göz önünde bulundurulursa, tek şart olarak-gerekirse tarafsız hâkim ya da hâkimlerce karara bağlanmak üzere- kölenin iyi niyetli, iyi karakterli ve sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getirmeye ehliyetli olduğu sabit olduğu takdirde, köle sahibinin böyle bir sözleşme talebini geri çevirmeye salahiyeti yoktur. Sözleşme talebinin köle sahibi tarafından hukuken reddedilemez oluşu ve açık hukukî direktiflerin bu talebi destekleyecek yönde vaz'edilmiş olması açıkça göstermektedir ki, İslam Hukuku başlangıcından beri, toplumsal kurum olarak köleliğin ilgasını amaçlamıştır ve modern zamanlarda köleliğin yasaklanmış olması bu amaca erişmek için yapılması gerekenlerin son halkasından başka bir şey değildir. (Ayrıca bkz. bundan sonraki not; keza 2: 177 hk.

Kur'an, haksız olarak bir cana kıyanın, Allah'a ve Resulüne savaş açıp yeryüzünde fesat çıkaranların öldürülmesi gerektiğini söyler (2/178, 5/32). İlgili ayetlerin devamında bunun gerekçelerini de açıklar (örneğin; Bakara:2/179) Ancak, Peygamber sonrası dönemde yapılan uygulamaların önemli bir kısmında Kur'an'ın kriterlerine bağlı kalındığını söylememiz mümkün değildir. Aksine siyasi pek çok cinayet, “Allah ve resulüne savaş açmak, toplumsal düzeni bozarak fitne ve fesat çıkarmak” suçlamasıyla, dini ilke ve kurallar çiğneniyor gerekçesiyle din adına, Allah'ın Resulü ve Kur'an istismar edilerek işlenmiştir.

146. not.) Otoritelere göre, bu ifade (a) köle sahibinin, köleyi gerekli miktarda parayı elde edebilmesi yönünde göstereceği çabalarda desteklemek, yani onun emeğine daha cömertçe değer biçmek ya da tazminat kabilinden toplu bir ödemede bulunmak şeklindeki yükümlülüğünü; (b) cemaat yahut devlet hazinesinin (*beytü'l-mâl*), 9: 60'da vaz'edilen ve zekatın kullanıma alanlarından birinin de insanları kölelik zincirinden (*fir-rikâb*, 2. sure, 146. notta açıklanan bir ifade) kurtarma işi olduğunu belirten Kur'anî ilke uyarınca, kölelerin azad edilmesi işini finanse etme yükümlülüğünü dile getirmektedir. Bunun içindir ki, Zemahşerî yukarıdaki ifadenin sadece köle sahibi kişilere değil, bütün bir cemaate hitab ettiği görüşündedir. “Allah'ın malı/zenginliği” ifadesi, “Allah'ın, karşılığında cenneti vaad ederek müminlerden canlarını, mallarını satın aldığı” yolundaki (9: 111) Kur'anî ifadeyle ilgili bir ima taşımaktadır ki bunun anlamı, insanın sahip olduğu her şeyin gerçekte Allah'a ait olduğu ama insana bunlar üzerinde sadece kullanma ya da yararlanma hakkının verildiğidir.

Ayrıca Esed, kadın kölelerle ilgili yanlış algılamının altını çizerek, şöyle demektedir: “Lâfzen, “iffetsizliğe karşı korunmak istiyorlarsa”, yani evlenme yoluyla (karş. 4: 24'de kullanıldığı anlamıyla *muhsanât* ifadesi). Klasik müfessirlerin çoğu *feteyât* (“genç kızlar/ergen kızlar”) teriminin burada “köle kızlar” anlamında kullanıldığını söylemişlerdir ki, yukarıdaki anlam örgüsü bu görüşü tamamen desteklemektedir. Buna göre, yukarıdaki ayet

Kur'an'da ölüm cezalarının geçtiği ayetler kısas ayetleri olarak bilinir. Ayetlerde de öldürme ifadesi yerine genellikle “kisas” kelimesi kullanılır. Ancak “kisas” her durumda öldürmek demek değildir, “karşılık”, “misilleme” anlamına gelir. Bir kişiye yaptığıнын aynıyla karşılık vermektir. Kur'an'da, ölüm cezasının geçtiği ayetler dâhil daima bu anlamda kullanılır.

kölelerle evlilik dışı cinsel birleşmeyi “fuhuş” (*bigâ*) olarak nitelendirerek, yasak olduğunu tekrarlamaktadır.¹

7- Kur'an, savaşlarda alınan esirleri bile köle edinmeyi yasaklıyor. Öyle ki, Kur'an'ın indiği dönemde savaş esirleri genellikle köle olarak mülkleştirilirken Kur'an, Muhammet suresinin 4.ayetindeki ifadelerle bu uygulamaya son veriyor. Bu esirler karşılığında fidye alınabiliyorsa alınmasını yoksa karşılıksız serbest bırakılmasını öneriyor. Peygamberimiz döneminde yapılan onlarca savaşa rağmen bu savaşlardaki esirler köle edinilmiyor. Ancak sonraki yıllarda, Müslümanlar bırakın gayrimüslim topluluklar ile yaptıkları savaşlarda, Müslüman topluluklarıyla yaptıkları kavga ve savaşlarda aldıkları esirleri bile köle edindiler, köle pazarlarında sattılar. Oysa Kur'an'ın ifadesi çok açık.

“Savaşta hakikati inkâr şartlanmış olanlar ile karşı karşıya geldiğinizde onları alt edinceye vuruşun. Nihayet onlara üstün geldiğinizde aldığınız esirleri iyice bağlayın. Savaş sona erip, onun ağırlığı ortadan kalkınca ya bir lütuf olarak yahut fidye karşılığı [onları serbest bırakın] ki savaşın izleri tamamıyla silinebilsin: [yapmanız gereken] budur. Ve [bilin ki] Allah dilemiş olsaydı onları [bizzat kendisi] cezalandırabilirdi; ama [O, mücadele etmenizi istiyor ki] sizi birbiriniz aracılığıyla sınasın.” (Muhammed:47/4)

Esed, bu ayetteki, “iyice bağlayın veya bağli/ipleri sıklaştı- rın” ve “fidye alın” ifadesi ile ilgili olarak “Hemen hemen bütün müfessirlere göre bu ifade, inkârcıların savaş esiri olarak alınmalarını kasdetmektedir. Ayrıca, yakın bir gelecekte saldırının yeniden vuku bulmasını imkânsız hale getiren yaptırımlara ve tedbirlere de atıfta bulunuyor olabilir. *Fidye* terimi, aynı zamanda, bu bağlamda savaş esirlerinin karşılıklı değişimini de kapsar (Zemahşerî, İmâm Şafî’î’nin bir görüşüne dayanarak).²

8- Kur'an, insanların köle edinmesini ve köleler sahibi

olmasını tenkit eder. Öyle ki suyu baştan tutarak, “peygamberlere köle edinmek yaraşmaz” der. Böylece, Peygamberin şahsında tüm Müslümanları köle edinmekten men etmeye çalışır. Peygamberin şahsında tüm Müslümanların köleler sahibi olmasını yasaklamıştır. Daha sonraki yıllarda, yukarıda ifade ettiğimiz zahiri/lafızcı algılamının sonucu olarak, bu yasağın sadece Peygambere özgü olduğu düşünülerek, Müslümanlar köleler sahibi olmaya devam etmişlerdir. Oysa Kur'an birçok konuda özellikle de toplumsal bağlayıcılığı olan konularda uygulamaya bizzat Peygamberin şahsından başlamıştır. Evlatlık edinme ve evlatlıklarının hanımları ile ilgili konularda olduğu gibi. Ahlaki birçok konuda da aynı üslup kullanılmıştır. Dediğimiz gibi zahirileşme ve dünya hırsı ayetlerin anlamlarının üzerinin örtülmesine neden olmuştur.

Kur'an, Enfal suresinin 67 ve 68. Ayetlerinde şartlar ne olursa olsun köle edinmeyi yasaklıyor. Ayete bir göz atalım:

“Kıyasya girdiği zorlu bir meydan savaşı sonucu değilse, esir almak bir peygamber için yakışık almaz. Siz bu dünyanın geçici kazançlarına talip olabiliyorsunuz, ama Allah [sizin için] sonraki hayatın [güzel/iyi olmasını] murad ediyor: çünkü Allah doğru hüküm ve hikmetle edip-eyleyen en yüce iktidar sahibidir. Allah tarafından önceden buyrulmuş böyle bir ilke olmasaydı aldığınız bütün bu [tutsaklar] yüzünden başınıza mutlaka büyük bir azap çökerdi.” (Enfal:67-68)

Esed bu ayetler ile ilgili dipnotunda konuya daha bir açıklık getiriyor.

“Kur'an'da hemen her zaman olduğu gibi burada da, Hz. Peygamber'e yöneltilen buyruk, zimnen onun takipçilerini de bağlamaktadır. Sonuç olarak yukarıdaki ayet yasa koyucu üslupla bildirmektedir ki, *cihâd* sırasında -yani, Din'in ya da (2. sure, 167. notta açıklandığı üzere) özgürlüklerin savunulması için Allah yolunda girilen savaş esnasında olmadıkça- kimse esir edilemez; bu amaçla tutuklanıp az ya da çok mahsur tutulamaz. Ve dolayısıyla, barış şartlarında, “barışçı” yöntemlerle birini esir almak ve bu yolla ele geçirilen esiri tutmak, alıkoymak bütünüyle hukuk dışı, bütünüyle haramdır. Bu da hangi amaçla olursa olsun, “toplumsal bir kurum” olarak köleliğin, köleciliğin yasaklanması demektir. Kaldı ki, savaşta alınan esirler konusunda bile Kur'an (47: 4'de), onların savaş bittikten sonra salıverilmelerini öngörmektedir.

Görünüşe bakılırsa bu ayet Bedir'de Müslümanlar tarafından ele geçirilen esirler ve onlara ne yapılacağı hakkın-

da Hz. Peygamber'in ashâbı arasında geçen tartışmalarla ilgilidir. Ömer b. Hattâb, geçmişteki kötü davranışlarından ve özellikle hicretten önce Müslümanlara reva gördükleri zulüm ve baskıdan ötürü onların öldürülmeleri gerektiğini ileri sürüyordu; Ebû Bekir ise bunların affedilip fidye karşılığı bırakılmasının iyi olacağını savunuyor ve fikrini, böyle bir hareketin onlardan bazılarının da belki İslam'ın gerçekliğini, üstünlüğünü anlamalarına vesile olabileceği teziyle de pekişiyordu. Hz. Peygamber, Ebû Bekir'in savunduğu hareket tarzını benimsedi ve esirleri serbest bıraktı. (Çoğu müfessir, özellikle de -tüm rivayet zincirini vererek- Taberî ve İbni Kesîr konuyla ilgili Hadisler kaydetmektedirler.) Ayette, "Allah tarafından önceden irade edilmiş (böyle) bir ilke (*kitap*) olmasaydı Müslümanların başına geleceği" bildirilen "büyük azap" da açıkça göstermektedir ki esirlerin öldürülmesi gerçekten büyük, ürkütücü bir günah olacaktı."³

9- Hz Peygamberin hicretin hemen sonrasında gerçekleştirdiği, yeni azat edilmiş eski kölelerle, soylu efendileri kardeşler olarak ilan etmesi, yine azat edilmiş kölesi Zeyd ile dönemin en aristokrat ailelerinden birinin kızı olan Zeynep'i evlendirmesi ve bu konunun Kur'an'da bir örnek olarak yer alması (Ahzab: 33/37-38) İslam'ın köleliğe müsahhasının olmadığını açık bir şekilde ortaya koyar.

Kıyas ve Fitne ile İlgili Ayetlerinin Kısa Bir Değerlendirilmesi

Günümüz dünyasında, Müslümanların eleştirildiği konulardan birisi de idam cezalarının dini bir gereklilik olarak uygulandığı iddiası ve idam ile ilgili olarak Kur'an'da birçok ifadenin geçiyor olmasıdır. Bir insanın hayatına son verebilmek büyük sorumluluk isteyen bir konudur. Çok ciddi sebeplerinin olması gerekir. Mutlaka bilinçli bir şekilde, planlayarak başka bir cana veya canlara kıyılmış olması lazımdır. Bunun dışındaki durumlarda uygulanması büyük bir haksızlık ve zulüm olur. Öyle ki bu cezalandırmadan dolayı ölüm cezasına çarptırılan kişinin yakınlarının bile o kişinin bunu hak ettiğini düşünüp rahatsız olmaması gerekir. Bir sıkıntıyı def ederken başka bir sıkıntıya neden olmaması lazımdır.

Ancak insanlık tarihine baktığımızda, bugün olduğu gibi siyasi veya başka nedenlerle, bir başkasını öldürmedikleri ve öldürülmeyi hak edecek bir suç işlemedikleri halde sayısız sayıda insanın öldürüldüklerine şahit oluyoruz. Elbette bu haksız uygulamalar bir katliamdır. Bizim siyasi tarihimiz de bunun örnekleriyle doludur. Dini veya siyasi birçok nedenle egemenler tarafından masum in-

Kur'an'da esas olan insanı, huzur ve mutluluk içinde yaşatmaktır. Bu nedenle o, bir insanı öldürenin bütün insanlığı öldürmüş olduğunu kabul eder (Maide:5/32). Aynı ayetin devamında Bunun tersinin de doğru olduğunu söyler. Yani, "Bir insanı diriltten bütün insanlığı diriltmiştir." der. Bir insanı kasten öldüren kişi, toplumun düzenini, huzur ve güvenliğini de katletmiş olur. Bir insanı kasten öldürene merhamet göstermek, topluma zulmetmek anlamına gelir. Kıyas ile ilgili ayetlere bu çerçeveden bakmak gerekir.

sanlar öldürüle gelmektedir.

Ölüm cezalarının gerekli olup olmadığı bugün bile yığın olarak tartışılmakta, insanlık bu konuda ortak bir noktada buluşamamaktadır. Bu nedenle gücü ele geçirenler, kendilerine rakip olarak gördüklerini çeşitli bahaneler üreterek ortadan kaldırmaya devam etmektedirler ve bir türlü siyasi cinayetlerin sonu gelmemektedir. Geçmişteki ve günümüzdeki bu gerçekliği hesaba kattığımızda, Müslümanların uygulamalarını değil ama, bu konu ile ilgili olarak Kur'an'ı eleştirmek haklı hiçbir gerekçeye dayanmamaktadır. Kur'an'da ölüm cezasının geçiyor olması onun suçlanmasını gerekli kılmaz. Bu suçlamalar, büyük çoğunlukla, bilgisizlik ve önyargıdan kaynaklanmaktadır. Kur'an'ın ölüm cezası konusundaki ifadeleri çok yanlış ve yanlış bir şekilde sunulmaktadır. Elbette bu yanlış ve yanlış tutumda, Müfessir ve fakihlerin, eksik ve yanlış yorumlarının önemli etkisi söz konusudur.

Kur'an'da ölüm cezasının bulunduğu doğrudur ama sanıldığı gibi Kur'an, önüne gelene ölüm cezası vermemektedir. Hatta ölüm cezalarını olabildiğince imkânsız hale getirmeye çalışmaktadır. Kur'an'da ölüm cezalarının sınırlarının oldukça daraltıldığını ve özel şartlara bağlandığını görürüz. Buna rağmen günümüzde yeni bir fıkıh usulü veya ceza yasası usulü oluşturmadan Kur'an'ın çizdiği sınırları tespit etmek sanıldığı kadar kolay değildir. Böyle olduğu içindir bu Kur'an ahkâmını zahiri bir bakış açısı ile uygulamak, Kur'an'ın ruhuna ve önceliklerine aykırı olacaktır. Bu nedenle bugün konunun yeni bir bakış açısıyla irdelenmesi gerekmektedir. Kur'an, bunun hangi durumlarda uygulanmasını istemektedir

veya bu, bugünü de bağlayan mutlak bir hüküm müdür? Bunların cevaplarının aranması ve bulunması gerekir. En azından günümüz için bu konularda yeni bir anlayış geliştirmeden, geçmiş fikhî kurallardan kalkarak ve bunu da Kur'an ayetlerine dayandırarak böyle bir cezayı uygulamak Kur'an'ın murat ettiği "Kısasta hayat vardır"(Maide:5/33, Bakara:2/179)) ilkesine ters düşer. Çünkü bu uygulamalardan böyle hayırlı bir sonuç çıkmaz.

Kur'an, haksız olarak bir cana kıyanın, Allah'a ve Resulüne savaş açıp yeryüzünde fesat çıkaranların öldürülmesi gerektiğini söyler (2/178, 5/32). İlgili ayetlerin devamında bunun gerekçelerini de açıklar (örneğin; Bakara:2/179) Ancak, Peygamber sonrası dönemde yapılan uygulamaların önemli bir kısmında Kur'an'ın kriterlerine bağlı kalındığını söylememiz mümkün değildir. Aksine siyasi pek çok cinayet, "Allah ve resulüne savaş açmak, toplumsal düzeni bozarak fitne ve fesat çıkarmak" suçlamasıyla, dini ilke ve kurallar çiğneniyor gerekçesiyle din adına, Allah'ın Resulü ve Kur'an istismar edilerek işlenmiştir.

Kur'an'da ölüm cezalarının geçtiği ayetler kısas ayetleri olarak bilinir. Ayetlerde de öldürme ifadesi yerine genellikle "kisas" kelimesi kullanılır. Ancak "kisas" her durumda öldürmek demek değildir, "karşılık", "misilleme" anlamına gelir. Bir kişiye yaptığı aynısıyla karşılık vermektir. Kur'an'da, ölüm cezasının geçtiği ayetler dâhil daima bu anlamda kullanılır. "Hürmetli ay hürmetli aya ve bütün hürmetler birbirine karşılıktır (kısastır). O halde kim size saldırdıysa, siz de ona yaptığı saldırının aynısıyla saldırın da ileri gitmeye Allah'tan korkun ve bilin ki Allah, takva sahipleriyle beraberdir"(Bakara:2/194).

Zaten Kur'an, kısas kelimesi geçsin geçmesin ceza uygulamalarında her durumda adaleti gözetmekte, yapılandıran daha fazlasını istememekte eşitlik esasına vurgu yapmaktadır. "Eğer (bir suçtan dolayı) ceza verecek olursanız size yapılan azap ve cezanın misli ile ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır"(Nahl:16/126)..

"Kim ki kendisine yapılan saldırıya denk bir tepkiyle karşılık verdiği halde [yeniden] acımasızca kendisine saldırırsa, Allah böyle birine mutlaka arka çıkacaktır; çünkü Allah çok bağışlayan ve böylece kullarını günahattan arındıran gerçek bağışlayıcıdır. (Hac:22/60)

"Siz ey imana ermiş olanlar! Öldürme [olayların]da adil karşılık (kisas) size farz kılındı: Hür için hür, köle için köle ve kadın için kadın. Ve eğer kardeşi tarafından suçlu

kimse[nin suçunun bir bölümü] bağışlanmışsa, bu [bağış] uygun şekilde tatbik edilmeli ve kardeşine tazminatı güzellikle ödenmelidir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve bir rahmettir. Buna rağmen hak ve adalet sınırlarını bilerek ve isteyerek ihlal eden için şiddetli bir azap vardır: Çünkü, ey derin kavrayış sahipleri, adil karşılık [kuralın]da sizin için hayat vardır, böylece belki Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olursunuz."(Bakara:2/178-179)

Kur'an'da ölüm cezası, sadece bir insanı haksız yere öldürme ve fitne/savaş bağlamında ele alınır. Bu tür durumlarda bile ölüm cezası ilk değil son seçenektir. Bunun öncesinde birçok çözüm yolu ve aşaması vardır. Bu nedenle, idam, bir yol olmakla birlikte daha çok "fidye" önerilir veya maktulün ailesinin veya yakınlarının idam dışında farklı bir talebi varsa o değerlendirilir. Ölüm cezalarının toplumsal bir sorun olması yanında uluslar arası bir boyutu olduğu da düşünülebilir. Bireyin ve toplumun huzuru ve çıkarı düşünülerek bazı cezalar ertelenebilir. Maktulün yakınlarının ölüm cezası dışında bir yola ikna edilmesine çalışılır.

Ancak Kur'an daima affetmeyi teşvik eder

"Ama [unutma ki,] kötülüğü cezalandırma [teşebbüsü] de, bizâtihî bir kötülük olabilir; o halde, kim [düşmanını] affeder ve barış yaparsa mükâfatı Allah katındadır, çünkü O, zalimleri sevmeyen. Zulme uğradıklarında kendilerini savunanlara gelince; onlara hiçbir suç isnad edilemez; ancak [başka] insanları baskı altına alan ve yeryüzünde gaddarca davranarak her türlü haksızlığı yapanlar suç işlemişlerdir: onları şiddetli bir azap beklemektedir. Ama bilin ki, kim sıkıntıya göğüs gerer ve affederse işte bu, gönülden istenen bir şeydir." (Şura:42/40-43)

Kur'an'da ölüm cezalarının daha çok örfler çerçevesinde çözülmesi öngörülmektedir. Kur'an'ın indiği dönemin örfünde, bu konuda maktul yakınlarının son sözü söyleme hakkı olduğu için Kur'an da bu hakkı kabul etmiştir. Bu konuda da ölüm cezası dışında günün örfü uygulanabilir.

Kur'an dışı metinlerde yer alan ölüm cezalarının Kur'an ahkâmını bağlayan bir yönü yoktur. Bu cezaların birçoğu ya başka toplumların uygulamalarından esinlenerek yapılmış uygulamalardır ya da cahili gelenekten gelen ve batıl örften kaynaklanan uygulamalardır. Dinden dönenlere, zina yapanlara ve siyasi rakiplere verilen ölüm cezaları bu uygulamalara örnek verilebilir. Bunların birçoğu özellikle "mürted" olduğu ifade edilen kişilere ve mevcut otoritenin siyasi rakiplerine verilen ölüm cezaları siyasi amaçlı cezalardır. Siyasi gerekçelerle dini literatüre

girmiştir. Bu konuda en çok istismar edilen ayet ise fitne ayetidir. Şimdi bu ayetlere bir göz atalım.

“Size savaş açanlara karşı Allah yolunda savaşın, ama (amacınızı aşıp) saldırganlık yapmayın; doğrusu Allah saldırganları sevmez. Onları karşılaştığınız her yerde öldürün ve sizi sürdükleri yerden siz de onları sürün; zaten zulüm ve baskı, öldürmekten daha kötüdür. Onlar size savaş açmadıkça Mescid-i Harâm civarında onlarla savaşmayın; ama eğer sizinle savaşarlarsa onları öldürün; hakikati inkâr edenlerin cezası böyle verilecektir. Ancak vazgeçerlerse (siz de bırakın,) unutmayın ki Allah çok affedicidir, rahmet kaynağıdır. O halde, artık zulüm ve baskı kalmayınca ve yalnızca Allah’a kulluk edilinceye kadar onlarla savaşın; ancak vazgeçerlerse, [bilinçli olarak] zulüm işleyenlerin dışındakilere karşı tüm düşmanlıklar sona erecektir”(Bakara:2/190-193).

“Allah’a ve Elçisi’ne karşı savaş açanların ve yeryüzünde fesadı yaymaya çalışanların büyük kısmının öldürülmeleri veya asılmaları veya dönecekleri yüzünden büyük kısmının ellerinin ve ayaklarının kesilmesi yahut yeryüzünden [tamamıyla] sürülmeleri, yalnızca bir karşılıktan ibarettir: İşte bu, onların bu dünyada uğradıkları zillettir. Öteki dünyada ise [daha] korkunç bir azap bekler onları, ancak [ey müminler,] siz onlardan daha güçlü hale gelmeden önce tövbe edenler hariç: çünkü bilmelisiniz ki Allah çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır. (Maide:5/33-34).

Bu ayetler her şeyden önce bir savaş ve ayaklanma ortamını tasvir etmekte, bu nedenle birçok insanın haksız ve insafsızca katledildiğini ifade etmektedir. Ayetlerin nüzul ortamı hesaba katıldığında bunun böyle olduğu rahatlıkla görülür. İşte, bu savaş ve isyanlarda masum insanları katleden canilere karşı uygulanacak müeyyidelerden söz edilmektedir. Bu ayetlerdeki müeyyideler, toplumsal katliamların ve felaketlerin önünü almak ve bu işleri yapan canileri cezalandırmaya yöneliktir. Siyasi otoriteye karşı gelenler, hatta herhangi bir insanın ölümüne neden olmuş siyasi ayaklanmalar için kullanılması söz konusu olamaz.

Kur'an'da esas olan insanı, huzur ve mutluluk içinde yaşatmaktır. Bu nedenle o, bir insanı öldürenin bütün insanlığı öldürmüş olduğunu kabul eder (Maide:5/32). Aynı ayetin devamında Bunun tersinin de doğru olduğunu söyler. Yani, “Bir insanı diriltlen bütün insanlığı diriltmiştir.” der. Bir insanı kasten öldüren kişi, toplumun düzenini, huzur ve güvenliğini de katletmiş olur. Bir insanı kasten öldürüne merhamet göstermek, topluma zulmetmek anlamına gelir. Kısas ile ilgili ayetlere bu

Kur'an'da ölüm cezalarının daha çok örf-ler çerçevesinde çözülmesi öngörülmektedir. Kur'an'ın indiği dönemin örfünde, bu konuda maktul yakınlarının son sözü söyleme hakkı olduğu için Kur'an da bu hakkı kabul etmiştir. Bu konuda da ölüm cezası dışında günün örfü uygulanabilir. Kur'an dışı metinlerde yer alan ölüm cezalarının Kur'an ahkâmını bağlayan bir yönü yoktur. Bu cezaların birçoğu ya başka toplumların uygulamalarından esinlenerek yapılmış uygulamalardır ya da cahili gelenekten gelen ve batıl örften kaynaklanan uygulamalardır.

çerçeveden bakmak gerekir. Kısasa mutlak anlamda karşı çıkmak, katledilen kişiye saygısızlık olduğu gibi başka kişilerin ölümünü ve yeni katillerin ortaya çıkmasını da teşvik etmek olur.

“Bu yüzden Biz İsrailoğulları’na bildirdik ki, -cinayetin ve yeryüzünde fesadı yayma[nın cezası] olarak işlenmesi dışında- eğer bir kimse bir insanı öldürürse bütün insanlığı öldürmüş gibidir; ve bir kimse bir hayat kurtarırsa bütün insanlığı kurtarmış gibi olur. Gerçekten elçilerimiz, onlara hakikatin bütün delilleri ile geldiler: ama buna rağmen, onların çoğu yeryüzünde her çeşit aşırılığa meyletmeye devam etti.”(Maide:5/32)

Kur'an Hapis Cezasına Bir Ceza Yöntemi Olarak Yer Vermez

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Kur'an, sağlıklı ve adil bir sosyal yapı oluşturmak ister. Böyle bir yapıyı oluşturmak için yapılması gerekenleri bir süreç içerisinde ortaya koyar. Kur'an'ın sağlıklı bir toplum oluşturmada adli sistemi önemli yer tutar. İnsana saygıyı esas alır. Onu kazanmayı hedefler. İnsan ne kadar büyük suç işlerse işlesin, isterse hatasını fark edip dönebileceğini düşünür. Bu nedenle ceza sistemi diğer yapılardan çok farklıdır. Bilindiği gibi ceza sistemleri içerisinde hapisaneler önemli bir yer tutar. İnsanlar genellikle buradan ıslah olmuş olarak değil, var olan insani yeteneklerini kaybetmiş olarak çıkarlar.

Ancak Kur'an'a baktığımızda, hapis cezasından söz edilmediğini görürüz. Bu tespit genellikle, o döneme özgü bir durumun Kur'an'a yansımaları olarak algılanır.

Kur'an, sağlıklı ve adil bir sosyal yapı oluşturmak ister. Böyle bir yapıyı oluşturmak için yapılması gerekenleri bir süreç içerisinde ortaya koyar. Kur'an'ın sağlıklı bir toplum oluşturmada adli sistemi önemli yer tutar. İnsana saygıyı esas alır. Onu kazanmayı hedefler. İnsan ne kadar büyük suç işlerse işlesin, isterse hatasını fark edip dönebileceğini düşünür. Bu nedenle ceza sistemi diğer yapılardan çok farklıdır. Bilindiği gibi ceza sistemleri içerisinde hapishaneler önemli bir yer tutar. İnsanlar genellikle buradan ıslah olmuş olarak değil, var olan insani yeteneklerini kaybetmiş olarak çıkarlar. Kur'an bazı çok özel suçları işleyenlerin davranışlarını düzeltinceye kadar toplumla bağları koparılmadan gözetim altında tutulmalarını öngörür.

Kur'an'ın indiği ortamda hapis cezası uygulamalarının bulunmayışını bu duruma delil olarak getirirler. Bu iddianın bir gerçekliği bulunsa da biz asıl nedenin bu olmadığı kanaatindeyiz. Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki, o dönemin Mekke'sinde hapis cezasının uygulanmıyor oluşu, o bölgedeki insanların böyle bir ceza türünden habersiz oldukları anlamına gelmez. Toplumun özellikle ileri gelenlerinin tüccar olmaları hasebiyle sık sık çevre ülkelere ticari seyahatler yaptıklarını, hatta bazılarının ticari veya başka ihtilaflardan dolayı yıllarca Yemen Bizans ve Fars hapishanelerinde yattıklarını kaynaklar aktarıyor. Özellikle, Araplara komşu olan, o dönemin dünyasının en büyük iki devleti Bizans ve İran/Pers İmparatorlukları, hapishane ve zindanlarıyla da meşhur olmuştu. Neredeyse her kalede bir zindan bulunduğu ve buradaki mahkûmların çok kötü şartlarda yaşadığı dönemin her tüccarının yakinen bildiği bir konuydu. Bu gerçek bugüne ulaşan belgelerle bizim tarafımızdan da bilinmektedir. Dolayısıyla Araplarının hapishane ve zindan gerçeğinden habersiz olmaları düşünülemez. Bizim kanaatimiz Araplar, kabile hiyerarşisi çerçevesinde bir yönetim anlayışı geliştirdikleri, suçlunun öncelikle, kabilesi tarafından cezalandırılması gerektiği düşüncesine sahip oldukları için onlarda ulusal veya merkezi bir hapishane anlayışı gelişmemiş olabilir. Aynı zamanda bilinen anlamda merkezi bir otorite olmadığı için de bu çerçevede

merkezi bir yargı ve merkezi bir organ da oluşmamıştı. Cezalar bekletilmeden çok kısa bir süre içerisinde infaz edilirdi. Suçluların sadece cezaları infaz edilinceye kadar tutuldukları güvenli mekânlar söz konusuydu. Peygamberimiz ve Dört Halife'nin döneminde uygulamalar bu yönde olmuştur. Gerek Kur'an gerekse Peygamberimiz, Müşrik Arapların birçok âdetini reddetmiş olmasına rağmen bu uygulamaları devam ettirmiştir. Ancak, İran ve Bizans'ta baskın bir zindancı kültürünün bulunmasına rağmen Araplar farklı bir tutum içerisinde olmuşlar. Söylediğimiz gibi bu bölgedeki sosyal-siyasal yapılanma biçimi buna imkân vermemiş olabilir. Bizce Kur'an'ın ve Peygamberimizin bu konudaki tavrını yalnızca Araplar-daki bu fiili durumla açıklamamız doğru olmaz. Biz asıl nedeninin Kur'an'ın insana bakışında ve nasıl bir toplum inşa etmek istediğinde yattığı kanaatindeyiz.

Kur'an'ın bu olgudan hiç söz etmemesinin veya bizce onu reddetmesinin asıl nedeni, bu zindancı anlayışın, zindan kültürünün ve mevcut uygulamaların insan yapısıyla taban tabana zıt olmasıdır. Başka bir neden de hapishane gerçeğinin, insanı özgürleştirmeyi amaçlayan, bunun gerçekleştirilmesi için ilke ve prensipler koyan Kur'an'ın amaç ve hedefleriyle çelişmesidir. Başka bir deyişle hapis cezaları, Kur'an'ın insan ve özgürlük anlayışına ters düşmektedir.

İlk dönem Müslümanlarının zaman zaman bölge ülkelerindeki uygulamalardan etkilenmelerine rağmen uzun bir dönem boyunca hapis cezası uygulamalarına şahit olmuyoruz. Bunun bir yansıması olarak hapishaneler açıldığını da görmüyoruz. Bu da hapishanesizliğin bilinçli bir tercih olduğunu ortaya koyuyor. Cezalar bekletilmeden infaz ediliyor. Cezaların hepsi maddidir. "Şu suç için şu kadar yıl yatacaksın." gibi bir anlayış söz konusu değildir. Fıkhi hükümler arasında bile bu yönde bir düzenleme yoktur.

Çünkü mevcut uygulamalarda (İslam öncesi ve sonrası dâhil) cezalar yargılama aşaması biter bitmez hemen infaz ediliyordu. İnfazlar da genellikle para veya had cezası olarak uygulanıyordu.

Kur'an'ın bazı suçlar için sürgün ve bazı hak mahrumiyeti cezası öngörürken hapis cezasından hiç söz etmemesi, hapis cezalarının insanın doğasına ne kadar ters bir uygulama olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kur'an'ın, hapis cezalarını öngörmeyerek, insanın ruh sağlığına ve hak ve hukukuna ne kadar önem verdiğini de ortaya koyar. Çünkü hak ihlallerinin önemli bir kısmı da bu ceza ve tevkif evlerinde, başka bir deyişle modern zindanlarda meydana gelmektedir.

Kur'an bazı çok özel suçları işleyenlerin davranışlarını düzeltinceye kadar toplumla bağları koparılmadan gözetim altında tutulmalarını öngörür. Modern manada rehabilitasyon dediğimiz türde bir uygulamadan söz eder. Buradan da amacın o insanı kaybetmek değil kazanmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu uygulamanın yapılabilmesi için bile dört şahit istenmesi kişinin cezalandırılmasının esas olmadığı, kuru iftiraların önüne geçilmek istendiği anlaşılmaktadır. Amaç onu toplum hayatına kazandırmaktır.

Nisa Suresinin ilk ayetlerinde bu durum açıkça ortaya konulur.

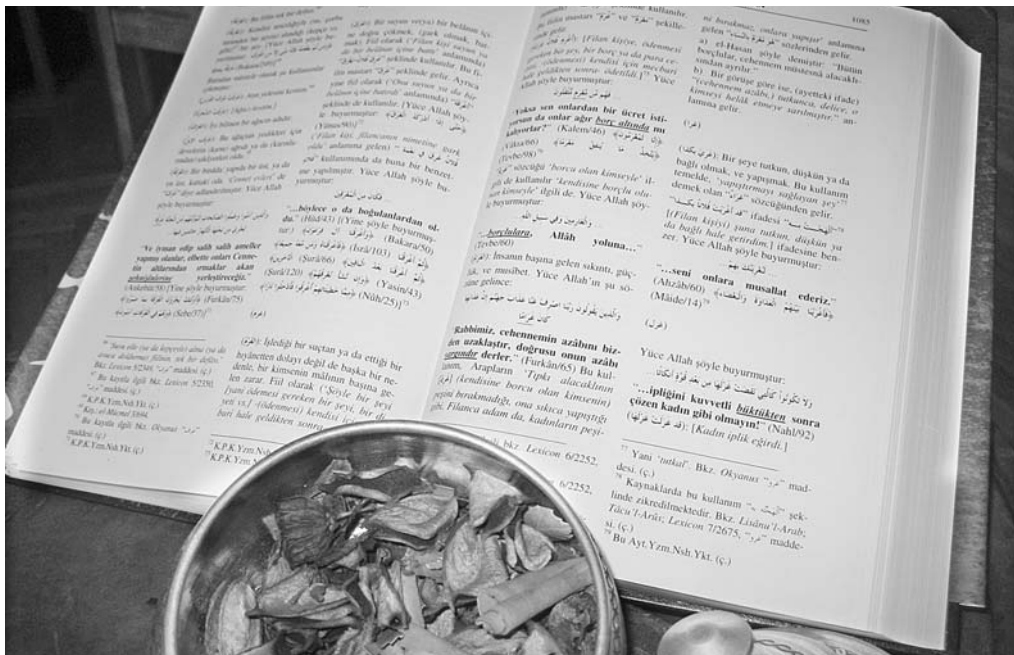
"Hayâsızca davranışlarda bulunan kadınlarınıza gelince, aranızda onların işlediği suça şâhit olan dört kişi çağırın; bunlar onun için şâhitlik yaparlarsa, suçlu kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara (tövbe etmeleri) suretiyle bir kapı açıncaya kadar evlerinde tutun. Suçluların her ikisini de (böyle) cezalandırın; ama her ikisi de tövbe eder ve gidişatlarını düzeltirlerse, onları kendi hallerinde bırakın: çünkü Allah tövbeleri kabul edendir, rahmet kaynağıdır." (Nisa:4/15-16-)

Bu ayette dile getirilen, "evlerinde tutun" ifadesi toplumu rahatsız edecek davranışlar içerisinde bulunmayı alışkanlık haline getiren kişilerin, sağlıklı bir ruh hali içinde olmadıkları, dolayısıyla, bunlara, uygun ortamlarda yardım edilerek, tedavi edilmeleri amaçlanır. Bu kişiler, bir

müddet toplum ile ilişkileri sınırlandırılarak rehabilite edilirler. Adli mekanizma içerisinde bu tür uygulamalar günümüz dünyası için çok yenidir. Üzülerek söylemek gerekirse, Müslümanların kitapları bunu açıkça ifade etmelerine, vahyin iniş sürecinde ve sonrasındaki kırk yıllık zaman diliminde benzer uygulamaların yaşanmış olmasına rağmen, Müslüman topluluklar da bu tür uygulamaları daha henüz keşfetmişlerdir.

Daha Kur'an'da keşfedilecek ve bilmediğimiz o kadar çok konu var ki... Kur'an her çağ ve ortamda muhataplarını aydınlatmaya ve arındırmaya devam ediyor. Ne mutlu ona kulak açıp gönül verenlere...

1. Muhammed Esed'in Nur:24/32-34 ayetleriyle ilgili olarak verdiği 46, 47 ve 48. dipnotları, Kur'an Mesajı, s.714-715
2. Muhammed Esed'in Muhammed:47/4 ayetiyle ilgili olarak verdiği 5 ve 6. dipnotları, Kur'an Mesajı, s.1036.
3. Muhammed Esed'in Muhammed:47/4 ayetiyle ilgili olarak verdiği 72 ve 73. dipnotları, Kur'an Mesajı, s.338.

DIYALEKTİK

Psuedo Hayatlar

Musa ŞİMŞEKÇAKAN
musasimsekcakan@ictihad.com

Dünyada uygulanmadığı
sürece dinin öğütlerinin
ahirette ne faydası olabilir?
Başıbozukluğun faturası,
yaşarken ortaya çıkmıyor
mu? Hiç kimsenin seni
görmediğini ve başıboş bır-
rakılacağını mı zannediyor-
sun. Yaptıklarının sonuç-
larını daha dünyadayken
tutmaya başlarsın. Ahireti,
mükâfat ya da cezanın
mutlaka ve tam olarak
karşılığının görüleceği yer
olarak düşünmelisin. Her
şeyin hesabının görüleceği
yer. Daha yaşarken kimini
bela bulmuş kiminin de
kapısının eşliğinde bekledi-
ğini görmüyor musun? Ni-
tekim ne zaman öleceğini
de bilemezsin.

—Ömrünü kendini kanıtlamakla geçirmek insan için ne kadar yorucudur bilemezsin. Durup dururken iyi biri olmak da mümkün değil üstelik. Bir şeyler yapmak lazım. İyilik yapmak hiç kolay değil. Başa kakmadan, hava atmaktan, sevdiği şeylerden vererek ve hele bedel ödeyerek fedakârlık yapmak bayağı zor.

—Zor ama abartmamak da lazım. Hayata bir kere geliyorsun. İyilik yapacağım diye kendimi helak edemem. Zaten iyi biriysen kendiliğinden yapacağını yaparsın. Üstelik bu dünyada başımıza gelmeyen kalmadı. Sanırım bu musibetler, günahlarımızı oldukça temizlemiştir.

—Evet, çektiğimiz sıkıntılar günahlarımıza kefarete olabilir. Ancak bu temizlik düşüncesi, sırf insanın başına gelen belalar yüzünden kendiliğinden gerçekleşen bir şey değildir. Nitekim insanın ödediği bedellerin neredeyse tamamı kendi yüzündendir. Bu kefarete, dert sahibi kişinin sıkıntılı anlarında göstereceği olumlu tavırların sonucunda gerçekleşebilir. Direnmeden, sabretmeden, Allah'a yönelmeden sadece dert sahibi olmakla temizlik olmaz. İyi biri olmak için gayret etmek lazım. Sen günaha girme de hayatını gene yaşa. Günahın insanı rezil eden bir tarafı var. Üstelik başkalarını da günaha sokup onlara zarar verebilirsin.

—Kime, ne zarar verecekmişim? Öyle bir şey olsa hepsinin günahı benim boynuma olur, sanırım.

—Bunun inkâr edenlerin sözü olduğunu bilmiyor musun?

—Nasıl yani?

—Kur'an'da bir ayette şöyle denir; “*Ve (O, şunu da bilir ki,) hakkı inkâr edenler, (her zaman olduğu gibi,) inananlara: ‘(Gelin) bizim (hayat) tarzımıza uyun, günahlarınız bizim boynumuza!’ derler. Hâlbuki onlar, (bu şekilde yanılttıkları kimselerin) hiçbir günahını yüklenmezler: Dikkat edin, onlar yalancılardır!’*” (Ankebut, 29/12)

—Sonuçta tövbe kapısı açık değil mi?

—Açık tabii de “Önce her halı yiyeyim sonra nasıl olsa tövbe ederim.” şeklinde olursa doğru olmaz.

—Ne demek istediğini anlamadım.

—Sen Yusuf’un kardeşlerini duymadın mı? Şöyle söylemişlerdi; *“Aralarında dediler ki: Yusuf’u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tövbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!”* (Yusuf, 12/9)

—Her şeye ayet okuyorsun.

—Senin için cenneti istiyorum da ondan.

—Cennet vadi uzun süreli bir mükâfat gibi gözüküyor. Dedem doksan yaşında öldü. Babam seksen beş. Ben de en az seksen bilemedin yetmiş sene yaşarım gibi geliyor. Düşün bir kere; Sabahın köründe kalk abdest al, namaz kıl, bunu günde beş defa tekrarla. Kışı var, soğuğu var. Haksızlık yapmayacağım diye gereksiz bir hassasiyetin sorumluluğunu yüklen. Bu saçma sapan ortamda kimseye zulmetmeyeyim diye ince ele sık doku. Üstelik haksızlıklara karşı çıkmamanın risklerini üstlen. İyilik yapmayı planlamanın sıkıcılığına katlan. Ona buna şeker dağıt. Neymiş yaklaşık elli altmış sene sonra cennete girecektim. Hadi canım sende. Şehre çok uzak, dağın başında bir yerdeki arsaya yatırım yapmak gibi bir şey bu. Kim elli sene sora kâr etmeyi düşünerek böyle bir yatırım yapar. Bu iş, hiç getirimli bir şey gibi gözüküyor.

—İnsanın menfaatine düşkünlüğünü bilirdim ama bu kadar her şeyden kâr etmeyi bekleme şaşırma mıyım bilemiyorum! Hem inandığını söyleyip hem de böyle çıkarımlarda bulunman insanı şaşırtıyor. Dünyada uygulanmadığı sürece dinin öğütlerinin ahirette ne faydası olabilir? Başıbozukluğun faturası, yaşarken ortaya çıkmıyor mu? Hiç kimsenin seni görmediğini ve başıboş bırakılacağını mı zannediyorsun. Yaptıklarının sonuçlarını daha dünyadayken tatmaya başlarsın. Ahireti, mükâfat ya da cezanın mutlaka ve tam olarak karşılığının görüleceği yer olarak düşünmelisin. Her şeyin hesabının görüleceği yer. Daha yaşarken kimini bela bulmuş kiminin de kapısının eşiğinde beklediğini görmüyor musun? Nitekim ne zaman öleceğini de bilemezsin.

—Benim atalarım dindar insanlardı. Ben de sanırım dönüp dolaşıp sonunda kürkçü dükkânına geri döneceğim. Kanımızda din var, nasıl olsa. Benim dedem sabaha kadar Kur’an okurdu. Benim de kalbim temiz. Kimseye bilerek kötülük yaptığımı hatırlamıyorum. Bir batılı gibi yaşadığımı biliyorum. Bu da affedilir bir şey olsa gerek.

“Muhammed’in peşinden niye gidiyorlar ki? Bu çocukta bizde olmayan ne var yahu! Allah’a inanıyoruz. Biz de namaz kılıyoruz. Kâbe, zaten göz bebeğimiz. Buraya gelen misafirleri ağırlamayı aramızda paylaşmadık mı? Kimimiz su dağıtıyor, kimimiz yemek. Kimsenin ibadetine karışmadığımız gibi her türlü desteği de veriyoruz. Sabaha kadar tınsalar her gün oruç tutsalar başımızın üstünde yerleri var. Bu adama bu kadar iltifat niçin? Bizden farkı ve fazlası nedir?”

Sokakları tertemiz. Ekonomileri, teknolojileri bizden çok ileride. Medeniyet onlarınki kardeşim. İslam dünyasının haline bir bakar mısın? Açlık, sefalet kol geziyor. Ne yani onları mı örnek alacaktım?

— O beğenmediğin müslümanlar, yeri geldiğinde seninle her şeylerini paylaşırlar. Ama Batı’da insan ilişkileri ne halde? Komşuluk var mı? Birbirlerine yardım ediyorlar mı? Bireysellikleri had safhada değil mi? Kendi ülkeleri dışında olup biten zulümlere ne kadar duyarlılar. Üstelik bu zulümlerin bir kısmını kendi yöneticileri yapmıyor mu? Medeniyet dedikleri tek dişi kalmış canavar. Sürekli saldırıp sömürerek kendi refahını sağlıyor. Bütün dünyanın zenginliklerini bu ya da şu şekilde kendilerine akıtıyorlar. Orta doğu’nun petroleri, Güney Afrika’nın altınları, az geliştirdikleri veya bir türlü geliştirmedikleri ülkeleri uluslararası şirketleriyle her türlü sömürüyorlar mı? İlerlemek; savaş açmak, silah satmak ve işgal etmek midir? İlim ve teknoloji, insanların ortak mirasıdır. İnsan olmak, yüzünü batıya ya da doğuya çevirmek değil kendin olmaktır. Müsaade edersen sana yine bir ayet okuyacağım.

“Baksana o kendilerini övüp yücelterek temize çıkaranlara! Hayır, Allah, dilediğini temize çıkarır ve onlara kıl kadar haksızlık edilmez. Bak, kendi uydurduklarını nasıl da Al-laha isnat ediyorlar? Bu da, onlara belli bir günah olarak fazlasıyla yeter! Baksana o kendilerine kitaptan bir nasip verilenlere! Putlara (asılsız muammalara) ve şeytanlara (ne kadar batıl varsa hepsine) iman ediyorlar ve yetmezmiş gibi, Bir de kalkıp kâfirler hakkında ‘Onlar, müslümanlardan daha doğru yoldadır’ diyorlar!” (Nisa, 4/49–51)

—Yahu ben de aynen böyle söylüyorum. Vay canına!

Kur'an'da toplumsal sorumluluk ve insanların birlikteliği o kadar önemsenmiştir ki bizzat bireylerin işlediği suçlardan dahi toplum sorumlu tutulmuştur.(2/73)
Toplum, kendi içinde işlenen suçlardan ve özellikle mağdur kimselerden sorumludur. Bu yüzden bir mahallede bir insan acından ölse bütün mahalle “katil” damgası yer. Bu durumda komşusu açken tok yatmak, sadece ahlaki bir zafiyeti değil aynı zamanda toplumsal bir suç ve âhirete yönelik bir cezayı da hatıra getirmelidir.

Peki, bunlar hiç mi iyilik yapmıyorlar? Her şeyleri kötü mü?

—Hayır, Batı'da da doğuda da iyi insanlar ve yaptıkları iyi şeyler tabii ki var. Sorun insana verilen fırsatın kötüye kullanılması. Şu ayete bir bak bakalım ne göreceksin:

“İmdi, düşün, (ey Muhammed): onlara (dünya hayatının) tadını çıkarmaları için yıllarca fırsat vermişsek ve sonra vaat edildikleri (azap) başlarına gelirse, kendilerine vaktiyle verilmiş olan fırsatın onlara ne yararı olabilir?” (Şuara, 26/ 205–207)

—Onların kültürleri, sanatı, müziği beni etkiliyor. Bunun neresi kötü?

—Bütünyle kötü diyemem fakat şu hikâyeyi hiç duymadın mı? “Bir zamanlar ormanın en güzel yürüyen kuşu, saksaganmış. Bir gün leyleği görmüş. İncecik bacaklarıyla çıtı pıtı yürüyüşünü çok beğenmiş. Onun gibi olmak istemiş. Başka bir gün, serçeyi görmüş, zıp zıp zıplıyor. Çok hoşuna gitmiş ve onu taklit edip onun gibi olmak istemiş. O gün bu gündür, saksaganın artık kendisi gibi yürüyemez olduğu söylenir.”

—Yani önce kendin ol, tarihine, kültürüne sahip çık, sonra bak güzel şeylerinden faydalan mı diyorsun. Körü körüne taklit etme ya da bağımlı olma gibisinden.

—Babana rahmet, aynen bunu söylüyorum. Bugün çok öteye gitmeye gerek yok. Etrafında ahlaki yalnızca tuvalet adabına indirgeyenler veya dini, mübarek saydıkları gecelerde simit dağıtmaktan ibaret sayanlar vardır herhalde. Hani sadece biri ölünce ya da tuvalete gitmek için

camie girenler var ya. Dert sahibi olmadan Allah demeyenler. İşte onlardan biri olma diyorum.

—Haksızlık ediyorsun. Benim anneannem kapı gıcirtısına ayet okurdu. Çok sıkıntılar çekmişler. Babam eskiden Beykoz kundura fabrikasında çalışıyormuş. Bayramdan bayrama bir ayakkabı alırmış. Ekmek arası peynir zeytinle büyümüş. Eniştem hakeza. Dolapdere'de iki metrekare bir dükkânda senelerce karın tokluğuna çalışmış. Şimdi hepsinin durumları çok iyi. Hayat böyle bir şey. Gelip geçiyor ve zamanla her şey rayına oturuyor. Sıkıntılar geçip bitiyor. Çalışan kazanıyor.

—Benim de sana anlatmaya çalıştığım bu işte. Kimse “Allah” demiyor. Bu sıkıntıları herkes atlatamıyor. Atlatanlar geriye dönüp bakmıyor. Ders çıkarmıyor. Başkalarını düşünmüyor. Dardayken hatırladığı Rabb'ini, refaha ulaşınca unutuyor. Sonra hiçbir işine onu karıştırmıyor. Rabb'ini unutuyor da ne oluyor sanki? Bütün ilişkileri menfaate dayanıyor. Merhametten ve iyilikten uzaklaşıyor. Şu ayete bakar mısın;

“Sonra kötülüğü değiştirip yerine iyilik getirdik de (insanlar) refahı tattılar ve: ‘Atalarımıza da darlık ve sevinç dokunmuştu (onlar da üzüntülü ve sevinçli günler geçirmişlerdi.)’ dediler (de olaylardan ibret alıp ‘Allah’ demediler). Biz de onları, hiç farkında olmadıkları bir sırada ansızın yakaladık.” (Araf, 7/95)

—Hiç böyle düşünmemiştim.

—Ebu Leheb'in yaptığı gibi?

—O da kim?

—Shakira, Eminem, Britney Spears, Justin Timberlake, Avril Lavigne, Backstreet Boys, Snoop Dogg, Metallica desem.

—Bunların yedikleri yemekten giydikleri elbiselere kadar bütün hayatlarını bilirim de şu Leheb dediğinle bir alakaları mı var onu anlayamadım.

—Hayır, alakaları yok. Ben sadece dedesi sabaha kadar Kur'an okuyan birinin kendi değerlerine ne kadar yabancı olabileceğini göstermek istedim o kadar. Üzücü bir şey. Üstelik Kur'an'da bu Ebu Leheb'in adına bir sure varken.

—Allah aşkına kim bu adam?

—Aslında lüzumsuz biri. Ama prototip yani örnek ola-

rak önemli biri olmalı ki Kur'an onu hem direkt hem de dolaylı olarak konu edinmiş. Bu adam Mekke site devletinin başkanıydı. Peygamberimizin de amcası. O günün en ileri gelen kabilesi olan Kureyş'in lideri. Atalarına son derece saygılı. Aşırı bir milliyetçi. Geleneklerine oldukça bağlı. Yani muhafazakâr. Peygamber oluncaya kadar yeğenine karşı da müşfikti. Çevrede peygambere olan ilginin arttığını görünce menfaatlerinin sarsıldığını hissetti. Etekleri tutuştu. Kıskançlığından parmaklarını ısırarak ona olan iltifata engel olmaya çalıştı. Sana dolaylı olarak konu olduğu bir sureyi biraz sonra anlatınca onu daha iyi tanıyacaksın. Öncelikle yaptıklarına ve inen surenin içeriğine bakılırsa, Ebu Leheb şöyle düşünüyor olmalıydı;

“Muhammed'in peşinden niye gidiyorlar ki? Bu çocukta bizde olmayan ne var yahu! Allah'a inanıyoruz. Biz de namaz kılıyoruz. Kâbe, zaten göz bebeğimiz. Buraya gelen misafirleri ağırlamayı aramızda paylaşmadık mı? Kimimiz su dağıtıyor, kimimiz yemek. Kimsenin ibadetine karışmadığımız gibi her türlü desteği de veriyoruz. Sabaha kadar tapınsalar her gün oruç tutsalar başımızın üstünde yerleri var. Bu adama bu kadar iltifat niçin? Bizden farkı ve fazlası nedir? Kardeşim, o delikanlı Ömer güya onu öldürmeye gitti onu bile kandırmış. Kesinlikle büyü yapıyor. Bunun başka açıklaması olamaz.”

—Adam haklı sanki, gerçekten fark neydi?

—Müslümanlarla ve özellikle peygamberimizle müşrikler arasındaki fark, gelen surede şöyle dile getirildi;

“Hiç bütün bir ahlaki değerler sistemini (dini) yalanlayan (birini) tasavvur edebilir misin? İşte böyle biridir, yetimi itip kakan, yoksulu doyurma arzusu/gayreti duymayan. Yazıklar olsun şu namaz kılıp duranlara, onlar ki kalpleri namazlarına yabancıdır, onlar ki niyetleri yalnızca görülp takdir edilmektir ve üstelik onlar, (insanlara) en ufak bir yardımı bile reddederler!” (Mâun Suresi)

—Bu sureyi duymuştum. Ama farkı hâlâ anlamadım.

—Yani;

“Siz bir düzen ve disiplin içerisinde yaşamıyorsunuz. Hele hele ahlaki, oldukça göz ardı ediyorsunuz. Huzur her mahalleye uğruyor mu? Mekke sokaklarında yerde bulduğu kurumuş et parçasını kemirmeye çalışanlar kim? Açlıktan karnına taş bağlayıp gezenler nerenin insanı? Anlamsız ve gayri meşru ilişkilerinizin topluma çıkardığı faturayı kime keselim? Siz ahlaki ve ahlaki olmayı neden sadece kişinin kalbi eylemlerine indirgiyorsunuz? Böylelikle toplumun yozlaşmasına kapı aralıyorsunuz. Rüşvet

—Kardeşin, halan, teyzen, dayın, arkadaşın gibi ayette sayılan kişilerden birer taneye sahip olsan asgari on bir ev yapıyor. Sayı, sahip olduğun akraba ve arkadaşına göre çok daha fazla artabilir. Yani bu evlerden yiyebilecek durumda olmalısın anlamında. Aslında hepsi senin evin manasında. Tabii bunun için de onlara gerekli ilgi ve alakayı göster ve uzak durma diyor. İnsan, sadece bu güvence ile bile hayata daha olumlu bakmaz mı? Doğru olanı yapmak ve haksızlıklara karşı çıkmak adına daha cesur davranmaz mı? Çünkü her halükarda aç ve açıkta kalma tehlikesi ortadan kalkmış olmuyor mu? Bu durumda geleceğe dair korkularımızın önemli bir kısmı kendiliğinden yok olmayacak mı? İşte sana mutlu bir insan ve sağlıklı bir toplum tablosu.

almış başını gidiyor. Kureyşli hemşerisini ya da adamını bulan işini hallediyor. Güçlü olanı hiç bir kanun bağlamıyor. Zayıflık ve fakirlik kader sayılıp din afyona dönüştürülüyor. Yetimin sahibi yok. İnsanlar mutlu değil. Bunları görmüyor musunuz?” Bir de Muhammed'e ve onun gibi inananların nasıl davrandıklarına ve yaşadıkları toplumun sorunlarına olan duyarlılıklarına bir bakın ve farkı görün.” demeye çalışıyordu.

—Peki, “Yazıklar olsun şu namaz kılıp duranlara.” diyor. Ve gösterişten bahsediyor. Burada söz konusu edilenler müslümanlar değil mi?

—Evet, bu sureyi böyle anlayanlar var. Sureden edinilen ilk intiba; konunun Allah'a kulluk noktasında gösteriş yapan ve samimi olmayan münafıklarla ilgili olduğu yönünde. Hâlbuki sure Mekke'de inmiş. Üstelik ilk inen yirmi surenin içinde olması açısından çok erken bir döneme ait. Bilirsin nifak, genellikle korku kaynaklı bir hastalık. İslam'ın güçlü olduğu yerde boy gösterir. Hasta ruhlu olanlar ve güce tapanlar açısından Mekke'de inmış gibi gözükme gerekmiyordu. Vahyin inmeye başladığı ilk senelerde inanmanın güçlüğü dikkate alınırsa bu şartlarda nifakın oluşması ve surenin muhataplarının münafıkça yaşıyor olması düşünülemez. Nitekim ilk müslümanların Allah'a teslim olmaları adına yaşadıkları

—Hayır, benim selamım. Sana selam veren benim. Şimdi ayrılıyor. “Selam”; esenlik, rahmet, barış gibi anlamlara gelir. Biz kardeşiz. Birbirimizden sorumluyuz. Dertlerimizi paylaşarak çekilebilir hale getiririz. Dedikodunu yapmam, arkandan konuşmam, kuyunu kazmam, benden sana “barış” dışında bir şey gelmez. Sıkıntın mı var yanındayım; borcun mu var, yardım edeyim; hayattan korkma, arkandayım demektir. Kısacası “Benden sana zarar gelmez. Eğer bir sorunun varsa yardıma hazırım, temennim her şekilde selamete çıkmandır.”

zorluklar dikkate alınırsa böyle bir hastalığa yakalanmış olmaları ihtimali de çok anlamlı değil.

—Öyleyse bu namaz ve gösteriş neyin nesi?

—Kur’an’da; “*Onların Beyt(ullah) yanındaki namazları da, ıslık çalmaktan ve el çırpmadan ibarettir...*” (Enfal, 8/35) deniliyor. Anlaşılan bu, müşriklerin namazı. Onların bir şekilde Allah’a saygı seranomileri var. Günah çıkarıp vicdanlarını rahatlatıyorlar. Ama bu özel ayın gösterilerinin gösterişten öteye kimseye bir faydası yok. Bugünkü gibi.

—Ne gibi yani?

—Bir köyün kalitesi muhtarından belli olur, derler. Bir toplumun kalitesi de kimsesiz ve yoksul insanlarına gösterdiği ilgiyle ölçülmelidir. Çünkü kimsesiz, arkası olmayan ve yoksul bu kimselerin sahibi toplumdur. İyilik, karşılıksız olmalıdır. Harcadıkları şeyleri vergiden düşüp bir de üzerine tabelasını asmak gösteriş değil de nedir?

—Onlar ne yapsın? Bu dünyanın fakiri fukarası biter mi?

—Belki bitmez, Ama sosyal adaleti sağlayabilirsek en azından herkesin insanca yaşamasını temin edebiliriz. Zenginle fakir arasında uçurum olmaz. Biri yatıyla mavi yolculuğa çıkarken öteki soğan ekmeğe muhtaç kalmalı.

—Batı’da bu sorunu halletmişler işte.

—Hiç de görüldüğü gibi değil. Neyi halletmişler. Evet, ekonomik durumları bizden iyi. Ama arka bahçeleri var. Eğitim ve sağlık hizmetleri sınıflara göre düzenlenmiş. Pek çoğunda da yeterli değil. Adalet kendi beyaz insanları için farklı işliyor. Irkçılık almış başını gidiyor. Amerika’da zenci, İngiltere’de Hintli, Almanya’da Türk olmak kolay mı sanıyorsun? Avrupa’da göçmen olsaydın beni daha iyi anlayacaktın. Buralarda insanları eşit gören anlayış hala yok. Uluslararası metinlerde kâğıt üzerinde yazılanlar seni kandırmasın. Özgürlük ve adaletin nasıl çıkarlarına konu olduğunu ve herkesi kapsamadığını tarih ve zaman sana göstermiş olmalıydı. Teknolojik gelişmeler, kimin hayatını rahatlatıyor ve nasıl sömürüye konu oluyor bir bakar mısın? İnsan ya da ülkeler arası ilişkilerde ahlaki göz ardı eden yaklaşımlarla bir yere varılamaz. Mahareti-ni; yaptığı bombalar, işgal ettiği topraklar ve öldürdüğü insanlarla gösteren bir medeniyeti gelişmiş sayamayız.

—Anlaşılan içinde yaşadığı toplumun sorunlarından uzak, sorumluluklarını göz ardı etmiş eylem türleri kişiyi Allah’a yaklaştırmıyor.

—Aynen öyle. Kur’an’da toplumsal sorumluluk ve insanların birlikteliği o kadar önemsenmiştir ki bizzat bireylerin işlediği suçlardan dahi toplum sorumlu tutulmuştur. (2/73) Toplum, kendi içinde işlenen suçlardan ve özellikle mağdur kimselerden sorumludur. Bu yüzden bir mahallede bir insan acından ölse bütün mahalle “katil” damgası yer. Bu durumda komşusu açken tok yatmak, sadece ahlaki bir zafiyeti değil aynı zamanda toplumsal bir suç ve âhirete yönelik bir cezayı da hatıra getirmelidir.

—Farklı şeyler söylüyorsun. İlgimi çekti. Seninle bu konuları zaman zaman konuşsak diyorum.

—Niye olmasın! Yeter ki sen iste. Ayrılmadan önce sana son bir ayet daha okumak istiyorum.

—Neyle ilgili?

—İnsan ilişkileriyle. Doğru dürüst anlaşılrsa ve yaşansa insan için ne türden kazanımlar sağlayacağını düşünmeni istediğim için. İnsan ve içinde yaşadığı toplumun mutlu olması adına...

—Lütfen, okur musun?

—Ayet şu;
“*Görme özürlü, topal veya hasta gibi özürlülerin sizin evlerinizden yemek yemelerinde mahzur olmadığı gibi, sizin de*

eşlerinize yahut çocuklarınıza ait evlerinizden, babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden yahut anahtarları size bırakılıp sahip çıkmanız istenen yerlerden veya arkadaşlarınızın evlerinden yemek yemenizde mahzur yoktur. İster toplu, ister ayrı ayrı yemenizde de sakınca yoktur. Evlerinize girdiğiniz zaman Allah katından kutlu, feyizli ve bereketli bir iyi dilek temennisi olarak birbirinize selâm verin! İşte Allah size ayetlerini böylece açıklıyor. Umulur ki düşünüp hikmetini anlarsınız.” (Nur, 24/61)

—Buradan ne anlamalıyım çıkaramadım.

—Kardeşin, halan, teyzen, dayın, arkadaşın gibi ayette sayılan kişilerden birer taneye sahip olsan asgari on bir ev yapıyor. Sayı, sahip olduğun akraba ve arkadaşına göre çok daha fazla artabilir. Yani bu evlerden yiyebilecek durumda olmalısın anlamında. Aslında hepsi senin evin manasında. Tabii bunun için de onlara gerekli ilgi ve alakayı göster ve uzak durma diyor. İnsan, sadece bu güvence ile bile hayata daha olumlu bakmaz mı? Doğru olanı yapmak ve haksızlıklara karşı çıkmak adına daha cesur davranmaz mı? Çünkü her halükarda aç ve açıkta kalma tehlikesi ortadan kalkmış olmuyor mu? Bu durumda geleceğe dair korkularımızın önemli bir kısmı kendiliğinden yok olmayacak mı? İşte sana mutlu bir insan ve sağlıklı bir toplum tablosu.

—Aklıma “Evinden yiyebileceğim acaba kaç arkadaşım ya da dostum var.” diye bir soru geldi. Haklısın, bu ilişki biçimi tek başına pek çok sorunu halledebilir gibi gözüküyor. Peki, en azından inanan insanlar bunları bilmiyorlar mı? Neden yapmıyorlar?

—Bir kısmı inanıyor ve yapıyor. Bazıları da farkında değil. Ama asıl sorun aynı evde birbirine yabancı dedektorun, baba-oğul, anne-kızlar yaşaması. Bir toplumun yozlaşıp çürüyerek yıkılması sadece topla tüfekte olmuyor. En kötüsü kültürel erozyon. Sana ait bütün değerlerin buharlaşmasıyla gerçekleşen kimlik bunalımları. Batı kültürünün bize ait olmayan hızlı değişimini onlar gibi arka planda ödedikleri bedelleri yaşamadan ithal edilince bu şaşkınlıklar oluşuyor. Belki aç gözlülüğümüzü terbiye edecek olan Kur'an ahlakını göz ardı etmemizin sonuçlarını görüyoruz. Belki de peşinden koştuğumuz Batı'nın kültür emperyalizminin faturasını ödüyoruz.

—Ne “belki”si duruma bakılırsa “tamamen” öyle. Ne

büyük bir bedel ama!

—Görüşmek üzere. Selamun aleyküm.

—Bir dakika, ayrılırken de selamun aleyküm mü diyor-sun?

—Evet, karşılaşıncı da ayrılırken de denir.

—Bu sözün tam karşılığı nedir, söyler misin?

—“Selam sizin üzerinize olsun.” anlamında bir temenni, dua.

—Allah'ın selamı değil mi?

—Hayır, benim selamım. Sana selam veren benim. Şimdi ayrılıyoruz. “Selam”; esenlik, rahmet, barış gibi anlamlara gelir. Biz kardeşiz. Birbirimizden sorumluyuz. Dertlerimizi paylaşarak çekilebilir hale getiririz. Dedikodunu yapmam, arkandan konuşmam, kuyunu kazmam, benden sana “barış” dışında bir şey gelmez. Sıkıntın mı var yanındayım; borcun mu var, yardım edeyim; hayattan korkma, arkandayım demektir. Kısacası “Benden sana zarar gelmez. Eğer bir sorunun varsa yardıma hazırım, temennim her şekilde selamete çıkmandır.” anlamında muhatabınla aranda imzalandığın bir nevi sözlü bir güvenlik belgesidir bu.

—İyi de Allah bunun neresinde.

—Tam üstünde. Yani inanan bir kimse için selam da odur, selamet de ondandır. Ancak burada benim selamımla Allah arasında dolaylı bir ilişki var. Selamı veren benim. Bu bir dua. Benim duamı gerçekleştirecek ve selamete çıkaracak olan o. Yani resmi ben yapıyorum ama çerçevesini ve kalitesini belirleyen o oluyor.

—Öyleyse sana da selamun aleyküm.

—Ve aleyküm selam.

DİNİN AFYON YÜZÜ

R. İhsan ELİAÇIK
recepilhsan@gmail.com

Böyle başlıklı bir yazıyı ancak Marksist/ateist birisi yazar, “**Ne yapıyor bu adam?**” diyeceksiniz...

Belki bazıları öküz altında buzağı arayarak “**Kutsala saldırı**” sanacak...

Hayır!

Dikkat edin “**Din afyondur!**” demiyorum. “**Dinin afyon yüzü**” olduğundan bahsediyorum. Afyon yüzden kastım ise saf dinde değil; mensuplarının din algısında ortaya çıkmıştır. Bu nedenle “**Dinin afyon yüzü**” ile içeriden yüzleşmenin ateistlere bırakılmayacak kadar önemli olduğunu düşünmekteyim...

Evet, bütün dinlerde olduğu gibi, dünyanın gelmiş geçmiş en aydınlık, en gerçekçi dininde bile, maalesef, Akif’in tabiri ile “**çehre-i memsuh**” (çirkin, karanlık bir yüz) oluşturulmuş durumda...

Saf dinlerin asla yalan söylemeyeceğine inanırım. Ama onlar da zamanla yeryüzünün tozuna toprağına bulanırlar ve mensuplarının elinde afyona dönüştürülerek tanınamayacak hale getirilirler. Bununla hesaplaşmak, en çok da, bu dinlerin samimi bağlılarına düşer.

Kanımca, dünyada en çok istismar edilen kavram hiç şüphesiz “**Allah**” tır!

Kişiye bir kez Allah’a inandırdınız mı ona yaptıramayacağınız şey yoktur. Her şeyi kabul eder, her şeye inanır hale gelir. Yeter ki “**Allah**” böyle istiyor deyin.

Şu söz doğrudur: İyi bir insana kötü bir şey yaptırmak istiyorsanız önce Allah’a inandırın. Sonra, örneğin “**Allah şunu öldürmeni istiyor, farz**” deyin, göreceksiniz gözünü kırpmadan yapacaktır.

Şu söz de doğrudur: Kötü bir insana iyi bir şey yaptırmak istiyorsanız önce

“Zülme isyan” olarak doğmuş bir din, “ulu’l-emre itaat” adı altında zulme rızanın, harâmîye biatın telkin aracı olmuş... “Haksızlığa itiraz”nın soylu sesi olan bir din, haksızlık karşısında susan dilsiz şeytanların yalaka yuvasına dönmüş... “Hiçbir ücret istemiyorum” diyerek saf bir yürek temizliği ile başlayan bir din, pazarların en büyüğü, sektörlerin en kârlısı haline gelmiş... Kuru hurma yiyen bir kadının oğlu, hurma tacirlerinin elinde din pazarlarına meta yapılmış... “Kölelere özgürlük” (fekku raqabe) diye başlamış bir din, insanları köleleştirmenin aracına dönüşmüş...

Allah'a inandırın. Sonra, örneğin **“Allah bunu yapma diyor, haram”** deyin, göreceksiniz yapmaya eli varmayacaktır.

Özellikle birinci halde dinin **“afyon”** yüzünü görürsünüz.

“Afyon” uyuşturmak demek olduğuna göre, insani açıdan akıllı ve vicdanı uyuşturan, donduran, çalışmaz hale getiren şey demek oluyor. Bu din algısında **“Allah”** kavramının tam da bu işe yaradığını görüyoruz.

Örneğin: Deniyor ki: Kayadan nasıl deve çıkar? Bugün bunun bir örneği var mı? Test edebilir miyiz?

Diyor ki: Ne yani **“Allah”** yapamaz mı? Allah'ın kudretinden şüphen mi var?

Deniyor ki: İsa evin bacasından nasıl göğe çıkar? Şu an sağ olup Tanrı'nın sağ yanında nasıl bizi gözler? Bunun bugün bir örneği var mı? Test edebilir miyiz?

Diyor ki: Ne yani **“Allah”** yapamaz mı? Allah'ın kudretinden şüphen mi var?

Deniyor ki: Bir insanı ateş nasıl yakmaz? Bunun bugün bir örneği var mı? Test edebilir miyiz?

Diyor ki: Ne yani **“Allah”** yapamaz mı? Allah'ın kudretinden şüphen mi var?

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün...

Görüyoruz ki burada **“Allah”** kavramı **“iman etmek”** adı altında **“afyon”** işlevi görmektedir.

Ne tarihten, ne hayattan, ne tabiattan, ne edebiyattan delil getirme, araştırma gereği duymuyor. Hatta Allah'ın kavli ayetini (Kur'an metnini) okuma gereği bile duymuyor. Dikkatle okusa orada öyle denmediğini görecekti. Kevnî ayet (tarih, hayat ve tabiat) ile test etme ihtiyacı hele hiç hissetmiyor.

Tam bir Hristiyan imanı: **“Önce iman et sonra düşünürsün! Absürd ama inanıyorum. Zaten din dediğin de budur!”**

Kanımca bu Kur'an imanı değildir! Bu iman değil afyondur!

Kur'an imanı, içinde akıl olan, düşünce olan, şüpheler-

Kur'an imanı, içinde akıl olan, düşünce olan, şüphelerden, sorulardan, arayışlardan, acı çekmelerden geçerek oluşur. Canlıdır, dinamiktir. İman şu an bilfiil yaşayan, hareket halinde olanıdır. İnip çıkan, artıp eksilen, yeni ve taze olanıdır. İtikat ise imanın külüdür. Donmuş kurallardır. Dogmatik eski akaidlerdir. İman işaret edilen yöne, itikat ise işaret parmağına yoğunlaşır. İman yaşayan hayattan, canlı tabiattan, aklın ve vicdanın uyanışından fışkırandır. İtikat ise donup kalmış olanıdır.

den, sorulardan, arayışlardan, acı çekmelerden geçerek oluşur. Canlıdır, dinamiktir. İman şu an bilfiil yaşayan, hareket halinde olanıdır. İnip çıkan, artıp eksilen, yeni ve taze olanıdır.

İtikat ise imanın külüdür. Donmuş kurallardır. Dogmatik eski akaidlerdir. İman işaret edilen yöne, itikat ise işaret parmağına yoğunlaşır. İman yaşayan hayattan, canlı tabiattan, aklın ve vicdanın uyanışından fışkırandır. İtikat ise donup kalmış olanıdır.

İmanın 73 şubesi vardır, en küçüğü yoldaki taşı kaldırmaktır. Yani içinde insan, hayat ve tabiat olan şeydir iman. İtikat ise 73 maddeli bir deklarasyondur; eskilerin donmuş söz yığınıdır. En küçüğü de mesh üzerine mesh haktır, inkar eden kafirdir der.

Öncelikle, İslam'da imanın hangi köke dayandığını iyi anlamalıyız.

Hiç şüphesiz bu **“Allah ve ahiret günü”**dür.

Buna, aklın soruları, vicdanın sızlaması ve gönlün taşması ile ulaşılır. İman bu güvene ulaşmış dinginlikten doğan taşma, coşkunluk ve heyecanın adıdır. Taşmanın, coşmanın ve heyecanın olmadığı yerde iman da yoktur. İman hiç heyecansız olabilir mi?

Demek ki dindara heyecan veren esas muharrik Allah ve kıyamet olayıdır. Bunların ise tarihte, hayatta ve tabiatta doğrudan karşılığı yoktur. Çünkü dış dünyada görünür birer **“nesne”** değildirler. Bilakis sürekli varoluş, vicdani

Bugün İslam'ın Emevî yüzü İkbal'in tabiri ile 590 yıldır, Akif'in tabiri ile "700 küsur yıllık kitaplarla avarelik ederek" Müslüman halkları iyiden iyiye afyonlamış bulunuyor. Müslüman'ın aklını, vicdanını, beynini, zihnini uyuşturmuş ve işlemez hale getirmiş bulunuyor... Gerçek şu ki insanlık acı ve ızdıraplarının başkaldıran sesi olarak doğmuş bir din, insanlık acı ve ızdıraplarını "kader" diyerek bastırmanın aracına haline getirilmiş...

bir arayış ve gerçekleşmesi beklenen umutturlar. Bunun için serazat bir imanın (taşmanın, coşmanın, heyecanın) konusudurlar. Dindarın gönül dünyasından pınarlardan fışkıran sular gibi taşıp gelirler.

Tarihte, hayatta ve tabiatta karşılığı olan nesnel şeyler ise bilginin konusudur. Perde gerisine (*verai'l-hicab*) inersen yani araştırırsan, incellersen, derinliklerine dalarsan bilgisine ulaşırsın, ne olduğunu anlarsın.

Ama Allah'ı ve ahiret gününü araştırırsan da bilgisine ulaşamazsın. Allah'ı ancak yapıp ettiklerinden yani eserinden tanırsın. Bunun için İslam dil, tarih ve kültür evreninde *İlmullah* (Allah bilgisi) denmemiş de *Ma'rifetullah* (Allah'ı tanıma) denmiştir...

Demek ki Allah'a sanki görmüşçesine (*ihsan*), ahirete de sanki gidip gelmişçesine (*yakîn*) iman etmeliyiz. Müslüman'a taşmayı, coşmayı ve heyecanı işte bu ikisi (*ihsan ve yakîn*) verir. İslam'da imanının kökleri bunlar olmak icap eder.

Bu nedenle, Kur'an'ın, tabiri caizse **"şok"** iddiası kıyamet iddiasıdır.

İddiasıdır diyorum çünkü bunun ispatı ile uğraşmak söz konusu olamaz. Allah'a ve ahiret gününe imanının bilimsel ispatı olmaz. Bunun için **"şok"** iddiadır yani imana konu olan, ispatı veya gayr-i ispatı mümkün olmayan iman esasıdır.

Şok iddia şudur: Ölümler dirilecek! Hesap ve mizan kurulacak! Cennet ve cehennem olacak! Bütün bunları Allah yapacak!

İlginçtir, bugün daha çok **"ateistlerce"** sorgulanan bu şok iddia ile ilgili en esaslı soruları peygamberlerin soruğunu görüyoruz:

Hız. İbrahim: **"Bana ölümleri nasıl dirilttiğini göster!"**

Hız. Musa: **"Bana kendini göster!"**

Bugün bu tür soruları Müslüman zihin soramıyor. **"Neden?"**, **"Niçin?"**, **"Nasıl?"** sorularını **"Şeytanca sorular"** olarak görüyor. İmanı zayıf olmanın göstergesi sanıyor.

Halbuki ilk soruyu da melekler sormuştu: **"Kan dökecek ve fesat çıkaracak birisini mi yaratacaksın?"**

Oysa bu sorularla bize, inkarın değil imanın yolu gösteriliyor. Bize çelik gibi imana bu tür soru ve sorgularla ulaşabileceğimiz gösterilmek isteniyor.

Öyle ya, iman ile ilgili tartışmalar bu ikisi (Allah ve kıyamet) etrafında dönmüyor mu?

Diyorlar ki: Ölümler dirilecekmiş! Şu toz toprak olmuş kemik yığınları tekrar dirilecek öyle mi?

Diyorlar ki: Allah nerede, hani göremiyoruz?

Peygamber de diyor ki: Ben gaybı bilemem, meleşim de demiyorum. Ama zaman bu Kitabı haklı çıkaracak. Bekleyin, ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.

Kur'an'da kalbin eylemi olan iman fiilinin konusu Allah ve ahiret (kıyamet) günüdür. Geri kalan ne kadar konu varsa hepsi imanının değil; bilginin konusudur!

Onun için **"Ne yani olamaz mı, Allah'ın kudretinden şüphelen mi var?"** argümanı yalnızca burada kullanılır. Nesnesi tarih, hayat ve tabiat olan konularda da aynı argümanı kullanırsan işte **"Allah"** kavramı orada afyona dönüşür. İnsan zihninin tarihi, hayatı ve tabiatı kendi yalın gerçekliği içinde anlamasına engel olur, yapay ve sahte bir dil oluşturarak bizi tarihe, hayata ve tabiata yabancılaştırır...

Demek ki ne Salih'in devesi, ne İbrahim'in ateşe atılması, ne Süleyman'ın karıncaları, ne Ashab-ı Kehf'in üç yüz yıl uyuması, ne Musa'nın denizi yarması, ne İsa'nın ölümleri diriltmesi, ne de Peygamberimizin ayı yarması vs. imanının konusu değildir!

Tamamen bilginin, araştırmanın, incelemenin konusudur. Metin üzerinde iyi çalış, tarihe, hayata, tabiata git ne olduğunu anlayacaksın. Zaten diğerlerine gitmeden, daha metin üzerinde bunların hiç birisinin öyle sanıldığı gibi olmadığını göreceksin. Okumayı bilmemekten, ne dendiğini anlamamaktan, bilgiden korkmaktan, dahası **“Ne yani olamaz mı? Allah’ın kudretinden şüphlen mi var?”** argümanını yanlış yerde kullanmaktan kaynaklanan kör bir **“itikatin”** sürüp gittiğini göreceksin.

Görülüyor ki **“Ne yani “Allah” yapamaz mı?”** argümanı, burada, Müslüman aklı uyuşturan, tarihe, hayata ve tabiata yönelmesine engel olan bir afyona dönüşmüş oluyor. Allah’ın her şeyi yapabilirliliği, buradan girerek Müslüman zihninin her şeye inanabilirliğine dönüşüyor. Gerçekte **“orada”** ne olup olmadığının hiçbir önemi kalmıyor. Böyle işleyen bir zihninin araştırma yapması ve bilginin peşine düşmesi mümkün değildir. İslam dünyası bu yüzden ki uyuşmuş, donmuş vaziyettedir.

“Allah” ile uyanan bir dünya, **“Allah”** ile uyuyan bir dünya haline gelmiştir.

İşte buna dinin öteki yüzü diyoruz.

Demek ki, kişiye bir şeyi inandırmak istiyorsanız, önce hikmetinden sual olunmaz, kudreti sonsuz, dilediğini istediği gibi yapan, keyfemayeşa bir Allah anlayışını benimseteceksiniz. Sonra, **“Kudretinden şüphlen mi var, hikmetinden sual mi ediyorsun, neyi dilerse onu yapar, onu da öyle yapmış işte..”** diyeceksiniz. Böyle böyle inandıramayacağınız, kabul ettiremeyeceğiniz hiçbir şey yoktur.

İşte bu da dinin afyon yüzü oluyor.

Halbuki Kur’an’da **“Allah”** kavramının tam tersi bir işlev gördüğünü görürüz.

“Akletmez misiniz, düşünmez misiniz, neden aklınızı kullanmıyorsunuz, aklınızı kullanmayanı Allah zillet (pislik) içinde bırakır , ya onlar yanıldılar ise?” vs. diyerek onlarca yerde donmuş vicdanları açmaya, tutulmuş akilları işletmeye çağırır.

Olimpos dağında oturan Yunan Tanrısı Zeus gibi, bilgiyi kendisinden çaldığı için insanı (Prometeus) Kafkas dağlarında akbabalara yem ederek cezalandıran değil; bilgiyi yani bilme yeteneğini/eşyaya isim koyma kabiliyetini insana (Adem’e) bizzat kendisi verendir. Üstelik bunu kul-

Demek ki, kişiye bir şeyi inandırmak istiyorsanız, önce hikmetinden sual olunmaz, kudreti sonsuz, dilediğini istediği gibi yapan, keyfemayeşa bir Allah anlayışını benimseteceksiniz. Sonra, “Kudretinden şüphlen mi var, hikmetinden sual mi ediyorsun, neyi dilerse onu yapar, onu da öyle yapmış işte..” diyeceksiniz. Böyle böyle inandıramayacağınız, kabul ettiremeyeceğiniz hiçbir şey yoktur. İşte bu da dinin afyon yüzü oluyor.

lanacak aklını işletmediği için de insana kızdır.

Onun için Kur’an kendisine **“zıkr”** der. Yani verileni/lütfedileni sana hatırlatma...

Peygamberler yaptıklarına **“inzar”** der. Yani aklı derin uykulardan uyandırma, vicdanı uyanışa çağırma...

Nedense Müslümanlar bunları hep inkarcılara yönelik anlar. **“Ben zaten iman etmişim, bunlar bana hitap etmiyor”** diye düşünür. Oysa iman sandığı şey eskilerin **“itikat”** dediği donmuş kelime hisarlarından başka bir şey değildir.

Kanımca, Kur’an’daki akletme çağrılarının tamamı bugün doğrudan doğruya İslam dünyasına yöneliktir. Tümüne öncelikle biz iman iddiasında olan ve fakat gerçekte kör bir itikat sahibi olmaktan ötesi olmayanlar muhatabız.

Kurtuluşluk vehmi içindeyiz, uyarıları kendimize yönelik anlamıyoruz. Bir zamanların Yahudilerine dönmüşüz. İşte görüyorsunuz, şu an Allah bizi pisliğin, zilletin içinde bırakmış debelenip durmaktayız.

Demek ki Ali Şeriatî’nin dediği gibi dini ikiye ayırmamız gerekiyor: Halkların vicdanı olan din, halkların afyonu olan din...

Kanımca buna İslam da dahildir.

Bugün İslam’ın Emevi yüzü İkbâl’in tabiri ile 590 yıldır, Akif’in tabiri ile **“700 küsur yıllık kitaplarla avarelik ederek”** Müslüman halkları iyiden iyiye afyonlamış bulunuyor.

Alıştık, alıştırdık, “gerçek” bizi sıkıyor. Uçmak, uzaklaşmak, gerçeklerden kaçmak istiyoruz. Oysa Allah beşerle gerçeklikten uçmalar kaçmalar yoluyla değil; gerçekliğin tâ derunundan (perde gerisinden) konuşur. Biz muhtaç olduğumuzdan kaçmaktayız. Akıl ve bilgi ortaya çıktıkça dinimizin gerileyeceğini sanıyoruz. Oysa akıl ve bilgi ortaya çıktıkça gerileyecek olan “tapınak dinleri” dir; gerçek hayat dini değil...

Müslüman’ın aklını, vicdanını, beynini, zihnini uyuşturmuş ve işlemez hale getirmiş bulunuyor...

Gerçek şu ki insanlık acı ve ızdıraplarının başkaldıran sesi olarak doğmuş bir din, insanlık acı ve ızdıraplarını “kader” diyerek bastırmanın aracına haline getirilmiş...

“Zülme isyan” olarak doğmuş bir din, “ulu’l-emre itaat” adı altında zulme rızanın, harâmîye biatın telkin aracı olmuş...

“Haksızlığa itiraz”nın soylu sesi olan bir din, haksızlık karşısında susan dilsiz şeytanların yalaka yuvasına dönmüş...

“Hiçbir ücret istemiyorum” diyerek saf bir yürek temizliği ile başlayan bir din, pazarların en büyüğü, sektörlerin en kârlısı haline gelmiş... Kuru hurma yiyen bir kadının oğlu, hurma tacirlerinin elinde din pazarlarına meta yapılmış...

“Kölelere özgürlük” (*fekku raqabe*) diye başlamış bir din, insanları köleleştirmenin aracına dönmüş...

“Aklını kullanmayan pislîğe batar” diyen bir dinin mensupları, insanlık liginde akıl tutulmasının şampiyonu haline gelmiş, “vahiy” adına akıl düşmanlığının kalesine dönmüş... Güya diğerleri de vahye karşı aklın yıkılmaz kalesi!?

Sağlığında müşriklerin bütün mucize isteklerini ısrarla reddeden, “Bende de sizin gibi bir beşerim” diyen peygambere, ölümünden sonra müşrikler ne istediye hepsi yaptırılmış... Açın bakın “700 yıldır âverelik edip durduğumuz âsar” bunlarla dolu...

Şahsen ben bütün bunlarda en etkili silahın hep “Allah” sihirli sözcüğü olduğunu gördüm: “Ne yani “Allah” yapamaz mı? Allah’ın kudretinden şüphen mi var?”

*“Allah” de ne istiyorsan becer.
Oh ne iyi, ne ala, ne şeker.”*

Oysa, Allah yapacağını yapmış, kudretini göstermiş, görmüyor muyuz? Kafamızı kaldıralım da bakalım, ayette (Mülk; 4) geçtiği gibi yorulup o kudret ve görkem karşısında aciz kaldığımızı göreceğiz. Yaşayan mucize bu işte! Ama biz bakmıyoruz, görmüyoruz...

“Yaşayan Gerçek” gözümüzü yaşartmıyor ama ömrümüz “ölü menkıbelere” ağlamakla geçiyor. Biz yaşayana, gerçeğe, hayata, tabiata kör olmuşuz. Gözlerimiz var, görmüyor. Kulaklarımız var, duymuyor. Geçmiş çağlarda yaşıyoruz, hatta geçmişe tapıyoruz, ölü seviciliği yapıyoruz. Ruhlardan, ölülerden medet umuyoruz. Ölülerin, cinlerin, perilerin dünyası bizim dini dünyamız. Gerçeğin, hayatın, tabiatın dünyası değil...

Peygamberimizin “İyi bakın, ibret alın, işte Allah’ın apaçık ayeti!” diye işaret ederek gösterdiği gökteki ay-elân, şimdi, şu anda, hem de her gece- bizim de tepemizde... Mu’min ellerce tıpkı onun yaptığı gibi işaret edilip gösterilmeyi mahzun mahzun bekliyor. Biz bu yaşayan ayeti görmüyoruz da, kandil gecelerinde vaizin “yarıldı, bölündü” ölü anlatılarını “Alaaddin’in sihirli lambası” ve “Uçan Halı” tadında, üstelik şekerleme yapa yapa nasılda dinliyoruz?

İlkbaharda açan çiçek, sonbaharda dökülen yaprak, toprağın kokusu, göğün gürültüsü, suyun sesi, şelalenin şarılması, yaprağın hışırtısı, yağmurun çiseleyişi, güneşin ısıltısı, ayın parıltısı nicedir bizi etkilemiyor. Doğayı dinlemiyoruz, oradan gelen sesleri duymuyoruz. Öyle ya naturalizm, sekülerizm olur!

Buradan iman mı çıkar, sanat mı, yaratıcılık mı, estetik mi? Ne?

Alıştık, alıştırdık, “gerçek” bizi sıkıyor. Uçmak, uzaklaşmak, gerçeklerden kaçmak istiyoruz. Oysa Allah beşerle gerçeklikten uçmalar kaçmalar yoluyla değil; gerçekliğin tâ derunundan (perde gerisinden) konuşur. Biz muhtaç olduğumuzdan kaçmaktayız. Akıl ve bilgi ortaya çıktıkça dinimizin gerileyeceğini sanıyoruz. Oysa akıl ve bilgi ortaya çıktıkça gerileyecek olan “tapınak dinleri” dir;

gerçek hayat dini değil...

Çünkü akı veran Allah...

Esmayı (bilgi üretmeyi, eşyaya isim koyma yeteneğini)
Adem'e veren Allah...

Adem'e akıl ve vicdan koyan Allah! İnsana oradan seslenen Allah!

Onun için **Cenâb-ı Hakk** (Büyük, Yüce Gerçek) insan zihninin afyonu olamaz!

Gerçeğin ta kendisi olan dini de (*dinu'l-hakk*) halkları uyuşturma rolü göremez!

Gerçeği bilmeye ve anlamaya yarayacak akli ve vicda-

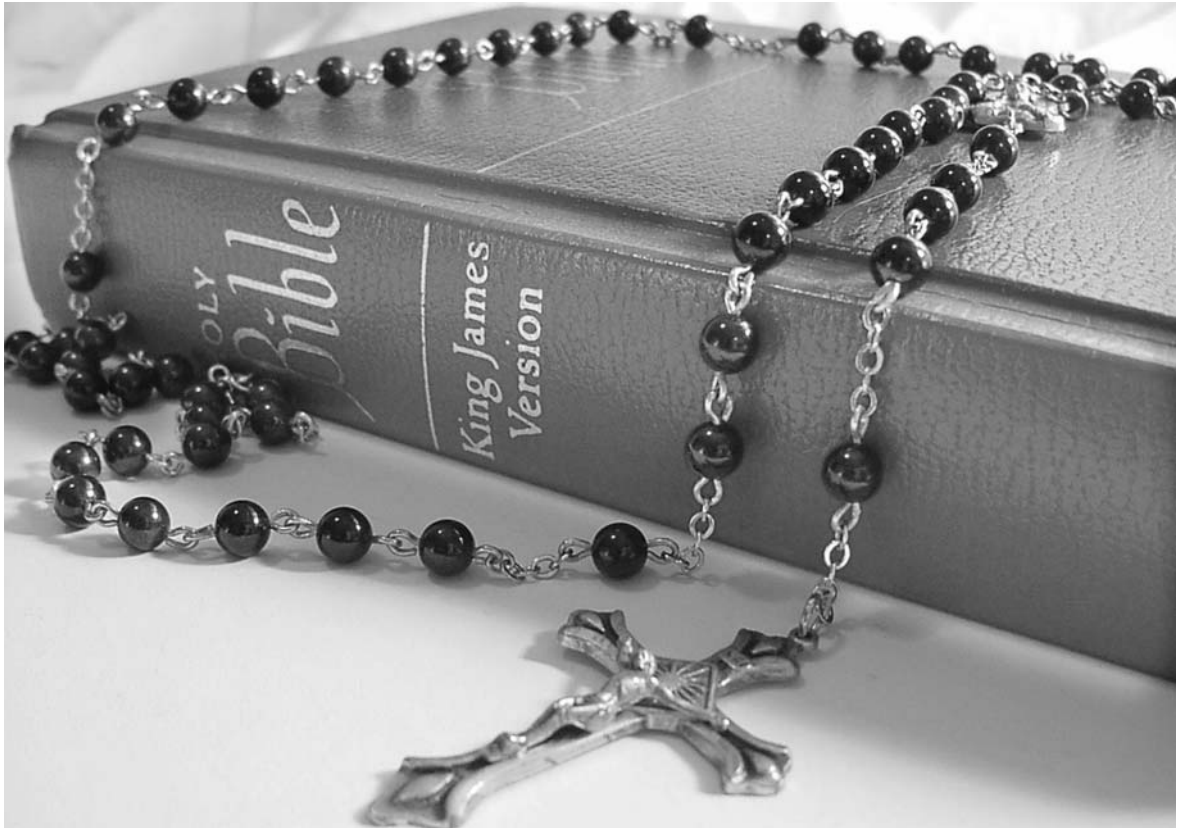
nı insanoğluna kendisi veren Allah, nasıl insan zihnini uyuşturan bir afyona dönüşür? Böyle bir şey nasıl mümkün olur? Bu, varlık ve oluş tabiatına tamamen terstir. Burada bir yanlışlık var...

Bu din afyon olsun diye gelmedi!

Kisra'nın karşısına dikilen sahabenin diliyle: Dinlerin zulmünden/afyonundan insanlığı kurtarmak için geldi! Sonra keser döndü sap döndü, gün geldi hesap döndü kendisi afyon haline geldi ha?

Öyleyse bu ne hazin bir tüketiş?

"Allah"ını seven bunu itiraz eder!

İSLAM VE KADIN

Bir Sesli Düşünme Denemesi

Ejder OKUMUŞ
eokumuş@gmail.com

Giriş

B. Lewis, İslam'ın eşitlikçi özelliği konusunda şöyle demektedir:

Kur'an ve Sünnet, bize kadının erkek karşısında kötü bir konumda olmadığını öğretmekte, erkeklerin kadına şiddet uygulamasını son tahlilde yasaklamakta, sevgiye dayalı aile ve toplum yapısı içinde erkeklerle kadınların yardımlaşmasını istemektedir. İslam, kadın ve erkeğin cinsiyet temelinde değil, insanlık temelinde bakmaktadır. İslâm'a göre, kadın ve erkek eşittir ve birbirlerini tamamlayan varlıklardır. İslam'ın anlayışında ne kadın, kadın olduğu için ikinci sınıftır, ne de erkek, erkek olduğu için birinci sınıftır.

“İslam'ın eşitlikçi bir din olduğu sıklıkla dile getirilir. Bu iddiada büyük haklılık payı bulunmaktadır. İslam'ın doğuşu esnasında etrafını çevreleyen toplumlar –Doğu'da tabaka esasına göre düzenlenmiş İran feodalizmi ve Hindistan Kast sistemi, Batı'da ise Bizans ve Latin Avrupa'nın imtiyazlı aristokrasileri- ile karşılaştırsak, İslam idaresinin gerçekten eşitlik mesajı getirdiğini görürüz. İslam böyle imtiyaza dayalı sistemleri sadece onaylamakla kalmıyor, onları sarahatle ve kuvvetle reddedip bir kenara atıyor. Peygamber'in, gelenek tarafından korunduğu gibi erken İslam yöneticileri için saygın örnekler olan söz ve fiilleri, soy, sülale, doğum, statü, servet ve hatta ırk vasıtasıyla imtiyaz elde etmeye şiddetle karşıdır ve İslam'da, üstünlük ve imtiyazın ancak takva ve faziletle ulaşılabilceğini ısrarla vurgular...” (Lewis: 1983:47)¹

İslam genel eşitlik anlayışına uygun olarak kadınla erkek arasında eşitliği esas almıştır. İslam, insanı olduğu gibi görür. Kadına da erkeğe de insan olarak bakar. İslam, toplumun oluşumu ve bütünleşmesinde, sevincinde ve üzüntüsünde kadın ve erkeğe aynı seviyede roller verir.

İslam'da kadının insan olarak değerini ve erkekle eşit düzeydeki konumunu Kur'an'dan ve Sünnet'ten hareketle ele almak ve anlamak en iyi yol olarak görülmektedir.

Denememizde eşitlik, adalet çerçevesinde anlaşılmalıdır. Genel anlamda eşitlik adalet demek değilse de biz burada adalet anlamında kullanmaya çalışmaktayız.

Burada kadın-erkek eşitliğinden bahsederken aynı zamanda paradoksal olarak kadın-erkek eşitsizliğinden de bahsediyoruz demektir. Zira kadınla erkek arasında bir takım farklılıklar olduğuna göre, bu farklılıkları da aynı çerçevede ele almak ve farklılıkların korunmasının da kadın-erkek eşitliği açısından önemli olduğunu düşünmek durumundayız.

Kur'an ve Kadın

Kur'an'ın insan olmak bakımından kadına yaklaşımı, erkeğe yaklaşımından farklı değildir. Bazı ayetler vererek konuyu ayrıntılarıyla ifade etmeye çalışabiliriz.

"Ey insanlar, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız takvaca üstün olanınızdır. (49/Hucurat, 13)

Ayette yaratılışa kadın ve erkeğin eşit statüsünden bahsedilmekte ve zımnın millet ve kabileleri de kadın ve erkeğin eşit olarak birlikte oluşturduğundan söz edilmektedir.

"Rahmân, Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı ve ona beyanı öğretti." (55/Rahmân, 1-4. Ayrıca bkz. 96/Alak, 5)

Bu ayet, hem yaratılışa hem de Allah'tan öğrenme konusunda cinsiyet ayrımını çağrıştıracak hiçbir şey içermemektedir.

Şu ayetler de konuyu iyi anlamak bakımından son derece önemlidir:

Allah'ın ayetlerinden biri de, size kendi nefislerinizden (kendilerinizden veya cinsinizden) kendileriyle sükun bulacağınız (kendilerine cezbedileceğiniz) eşler yaratması ve aranızda sevgiyi ve şefkati yerleştirmesidir. Şüphesiz bunda düşünen insanlar için dersler vardır. (30/Rum, 21)

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten (nefes alan candan, can(lı)dan) yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun. Kendisi adına birbirinizden (haklarınızı) talep ettiğiniz Allah'a karşı sorumluluk bilinci duyun ve bu akrabalık bağlarınızı gözetin. Şüphesiz Allah, üzerinizde daimî gözetleyicidir." (4/Nisâ, 1. Ayrıca bkz. 7/A'raf, 189; 39/Zümer, 6; 6/En'am, 98)

Aşağıdaki ayetler, kadın erkek eşitliği düzleminde yaratılışı ele almaktadır:

"İnsanı bir sudan yaratıp da onu nesep ve sıhr kılan O'dur. Senin Rabbin güç yetirendir." (25/Furkan, 56)

Bu ayette nesebiyyet (soy veya doğum-ilişkisi) ve sıhriyyetin (evlilik-ilişkisi) insanların birbirini tanıması için şart olduğunu anlayabilmekteyiz. Dikkat edilirse, konu ele

İslam genel eşitlik anlayışına uygun olarak kadınla erkek arasında eşitliği esas almıştır. İslam, insanı olduğu gibi görür. Kadına da erkeğe de insan olarak bakar. İslam, toplumun oluşumu ve bütünleşmesinde, sevincinde ve üzüntüsünde kadın ve erkeğe aynı seviyede roller verir. İslam'da kadının insan olarak değerini ve erkekle eşit düzeydeki konumunu Kur'an'dan ve Sünnet'ten hareketle ele almak ve anlamak en iyi yol olarak görülmektedir.

alınırken kadın-erkek ayrımını ima edecek hiçbir ifadeye yer verilmemektedir.

Ve şu ayetler de Kur'an'ın kadın erkek ayrımı yapmaksızın insanın yaratılışına dair yaklaşımını sergilemektedirler:

"Hani Rabbin meleklerle 'Ben çamurdan bir beşer yaratacağım; onu bir biçime sokup, ona ruhumdan üflediğim vakit, onun için hemen secdeye kapanın' demişti." (38/Sad, 71-72)

"Muhakkak biz insanı en güzel şekilde yarattık." (95/Tin, 4. Ayrıca bkz. 40/Mü'min, 64)

"Ey Ademoğulları! Şeytan anne-babanızı Cennet'ten çıkardığı gibi sizi de belaya uğratmasın." (7/A'raf, 27)

Yukarıdaki ayetlerden açıkça Kur'an'ın, kadının ve erkeğin hem bireyler olarak hem de toplumun üyeleri olarak eşit düzeyde işlev gördüklerini kabul ettiği anlaşılmaktadır (Vedûd Muhsin, 1997: 33). Kur'an, ana konularını insana sunarken kadını erkeğin bir türü olarak mütalaa etmez. "Erkek ve kadın, kendilerine aynı veya eşit itibar verilmiş ve aynı veya eşit potansiyelle teçhiz edilmiş insan türünün iki kategorisidir. Kur'an, kadın olsun erkek olsun bütün insanları, inançlarını fiiliyata dökmeye teşvik eder ve bunun için onlara büyük bir vaatte bulunur. Yani Kur'an, yaratılış, Kitab'ın gayesi ve vaat ettiği mükâfat açısından kadın ve erkek arasında hiç bir ayrım yapmaz." (Vedûd Muhsin, 1997: 41-42)

Kur'an'ın kadına bakışı bağlamında önemli bir konu,

İslam dini, gerek ontolojik düzlemde gerekse dinî sorumluluk, hukukî ehliyet, temel hak ve hürriyetler noktasında eşitliği savunur. İslam, sosyal hayatta dil, renk, cinsiyet, ırk, servet, güç vs. farklılıklarını olduğu gibi onaylayıp meşrûlaştırmakta, ancak onların istismar edilmesine, kötüye kullanılmasına, bir kısım insanların bir kısım insanlara karşı üstünlük kurmada vesile edinmelerine vs. karşı çıkmaktadır. Burada dinin, toplumsal uzlaşma ve entegrasyonu sağlamaya yönelik tedbir aldığı anlaşılmaktadır

ailede ve toplumda toplumsal statü bakımından kadın-erkek eşitliği meselesidir. Bu noktada özellikle bazı ayetler, kadının erkek karşısındaki pozisyonuyla ilgili tartışmaların kaynağı olmuştur. Bu ayetlerden biri şudur:

“Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Fakat erkeklerin (bu konuda) kadınlar üzerinde öncelikleri vardır.” (2/Bakara, 228. Bkz. Esed, 1996: 1/67)

Bu ayette, Kur'an işlevsel bir yaklaşımda bulunarak kadın ile erkek arasında görev taksimi yapmakta ve kadınla erkek arasında yapabilecekleri şeyler bakımından bir fark gözetmektedir (Rahman, 1987: 126). Eğer kadın, erkeğin yaptığı işleri yaparsa ki yapmasına Kur'an açısından bir engel yoktur, erkekle görev bakımından da eşittir, hatta kadın görev bakımından erkeğin ayette bahsedilen konumunda ise, erkekten görev yönünden üstün olacaktır.

Erkekler kadın üzerinde kavvamdırlar (gözetleyici veya yöneticidirler). Çünkü Allah, bazı kimseleri diğerlerine üstün kılmıştır ve erkekler kadınlara rızık temin etmekle sorumludurlar. (4/Nisâ, 34)

Bu ayeti Muhammed Esed'in (1996: 1/67) anladığı biçimde anlayabilir ve şöyle meal yapabiliriz: “Erkekler, kadınları, Allah'ın kendilerine onlardan daha fazla bağışladığı nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamalarla koruyup gözetirler.”

Bu ayet de yukarıdaki ayet gibi kadın ve erkeği “sosyolo-

jik açıdan” işlevsel olarak ele almakta, fiilî durum itibarıyla erkeğin kadından “üstün” olduğunu ifade etmektedir. Burada üstünlük, yaratılıştan gelmemektedir. Dolayısıyla bir mahiyet üstünlüğü değil, bir görev üstünlüğü söz konusudur (Bkz. ve krş. Kutup, 1982: 82-86). Fazlur Rahman'ın deyimiyle (1987: 127) burada üstünlük, etkinlik itibarıyledir. Yani burada ontolojik bir üstünlük değil, işlevsel bir farklılık söz konusudur (Aydın, 2001: 89). Bu durumda bir kadın, ekonomik anlamda bağımsızlığa sahipse, erkeğin bu noktadaki görevsel üstünlüğü de ortadan kalkar (Bkz. Baljon, 1994: 140). Kur'an insan olarak erkekle kadını eşit görmekte, “erkek veya kadından her kim inanıp iyi işler yaparsa cennete gireceklerini” (4/Nisâ, 124; 16/Nahl, 97; 40/Mü'min, 40) belirtmektedir.

Bu noktada Kur'an'ın temel görüşünün, insanlık amacı olan İlahî sevgide, dolayısıyla insanlık değer ve haklarında kadın ve erkek arasında mutlak eşitlik ve görevlerde uyumluluk esasına dayalı ve yaratılış/tabiat kanunlarına uygun bir işbölümü olduğunu (Hatemi, 1988: 10) söyleyebiliriz.

Gerçekten de İslam dini, gerek ontolojik düzlemde gerekse dinî sorumluluk, hukukî ehliyet, temel hak ve hürriyetler noktasında eşitliği savunur. İslam, sosyal hayatta dil, renk, cinsiyet, ırk, servet, güç vs. farklılıklarını olduğu gibi onaylayıp meşrûlaştırmakta, ancak onların istismar edilmesine, kötüye kullanılmasına, bir kısım insanların bir kısım insanlara karşı üstünlük kurmada vesile edinmelerine vs. karşı çıkmaktadır. Burada dinin, toplumsal uzlaşma ve entegrasyonu sağlamaya yönelik tedbir aldığı anlaşılmaktadır (Okumuş, 2003: 58).

Bu bağlamda İslam dininin örneğin ırk, dil, cinsiyet vs. farklılıklarına getirdiği izah, hem o farklılığı meşrûlaştırmakta, hem de o farklılığın nasıl anlaşılması gerektiği konusunda izah getirmektedir. Kur'an'da, yukarıda ifade edildiği gibi, insanların bir erkek ve kadından yaratıldığı, birbirleriyle tanışmaları için halklar ve kabilelere ayrıldığı, ancak bunların insanların birbirlerine üstünlük kurmak için asla ölçüt olmadığı, Allah katında tek üstünlük ölçüsünün takva olduğu belirtilmektedir. (49/Hucurat, 13)

Buradan anlaşılmaktadır ki İslam, esasında sosyal farklılıkları ve eşitsizlikleri, adaletsizliğe, haksızlığa, toplumun eşitlikçi temelde yapılandırılmaması yönünde kullanmaya karşı çıkmaktadır (Okumuş, 2003: 59).

Şu ayet, İslam'ın kadın ile erkeği, nasıl sosyal hayatta karşılaşma konusunda eşit olarak ele aldığını göstermektedir:

“İster erkek, ister kadın olsun, çalışanlardan hiç kimsenin çabasını (amele âmilin) boşa çıkarmam.” (3/Al-i İmran, 195. Ayrıca bkz. 16/Nahl, 97)

Ayetten anlamaktayız ki kadın ve erkek insanlıkta birleşmekte, erkekte insan olarak var olan bütün özellikler, kadında da görülmekte ve kadın ve erkeğin çalışmada birbirinden üstünlüklerinin olmadığı belirtilmektedir. Nitekim başka bir ayette, “İnsana çalışmasından başka bir şey olmadığı” (53/Necm, 39; 52/Tür, 21; 74/Müddessir, 38) vurgulanmaktadır. Bu ayette de kadın erkek ayrımı yoktur.

Kur’an’da bazı ayetlerde de erkekler ve kadınlar ayrı ayrı zikredilerek eşitlik pekiştirilir:

“Müslüman erkekler ve kadınlar, Mü’min erkekler ve kadınlar, Allah’a itaat eden erkekler ve kadınlar, doğru olan erkekler ve kadınlar, sabreden erkekler ve kadınlar, Allah’a hakkıyla kulluk eden erkekler ve kadınlar, Oruç tutan erkekler ve kadınlar, namuslarını koruyan erkekler ve kadınlar, işte Allah bunlar için bağış ve büyük bir ödül hazırlamıştır.” (33/Ahzâb, 35)

Bunların dışında Kur’an, kadına sevgiyle davranılması gerektiğini, evlilik bağlarının sevgi ve şefkat hisleriyle devam edebileceğini (30/Rum, 21), kadın-erkek ilişkilerinde kadınların erkeklerle eşit olduğunu (2/Bakara, 187), kadınlara şefkatli ve cömert davranmak gerektiğini ve kadın haklarına riayet edilmesi gerektiğini (4/Nisâ, 19-22; 2/Bakara, 229-232) ve dul bir kadının üvey oğlu ile evlenmemesi gerektiğini (4/Nisa, 23, 19) belirtmiştir.

Kur’an’da toplum içinde kadın ile erkeğin eşit ilişkilerine açıkça işaret etmesi bakımından şu ayet de önemlidir:

“Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar, birbirlerinin velisidirler. Emr bi’l-ma’ruf ve nehy ani’l-münker yaparlar. Namaza kılarlar, zekatı verirler, Allah’a ve elçisine itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Allah daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.” (9/Tevbe, 71. Ayrıca bkz. aynı sürenin 72. ayeti)

Bu ayet, toplumda iyilikleri yayıp kötülükleri reddetmek gibi son derece zor ve hayati bir görevi kadın ile erkeğin dayanışma içinde birlikte ifa etmelerini istemektedir. O halde Kur’an’ın mantığında kadın erkekten daha aşağı bir pozisyonda değildir. Bazı durumlarda erkeklerin kadın karşısında öncelikli olmaları da tamamen verili sosyal bağlamla ilişkili bir nokta olup erkeğin sürekli kadın karşısında üstün konumda bulunduğu gibi bir genelle-

Toplumumuzda hâlâ doğan çocuk kız çocuğu ise, özellikle ilk çocuk kız çocuğu ise, ayette belirtildiği gibi çok açık bir biçimde ve şiddetle hoşnutsuzluk sergilenmiyorsa da, bir şekilde burukluk hissedilebiliyor, “Erkek adamın erkek çocuğu olur” diye düşünerek “Keşke oğlum olsaydı!” denebiliyor; anne, baba, akrabalar veya çevre, “Olsun, kız çocuğu da iyidir. Canınızı sıkmayın!” vs. diyebiliyorlar. Daha da ilginç, toplumumuzda bazı insanların sırf erkek çocuk sahibi olmak için çocuk sahibi olmak isteyenlere tanık olabiliyoruz.

meye gitmeyi haklı çıkarmaz.

Görüldüğü gibi Kur’an ayetlerinde gerek yaratılış gerekse hak ve mükellefiyetler bakımından erkeklerle eşit statüde olan bir kadın portresi resmedilmektedir (Aydın, 2001: 87).

Kadınların Şahitliği

İslam’da kadın-erkek eşitliği dengesi açısından sıklıkla ortaya getirilen konulardan biri de kadının şahitliği meselesidir. Bir erkek şahide karşılık iki kadın şahit öngören ayet şöyle:

“Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın (...) Bunun için erkeklerinizden iki şahit gösterin. Eğer iki erkek bulunamazsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden olmak şartıyla bir erkek iki kadın gösterin ki, o kadınlardan biri yanılsa (unutursa), diğeri onu düzeltsin (hatırlatsın).” (2/Bakara, 282)

Bu ayetten kadınların ve erkeklerin şahitliği için genel bir yasa veya hüküm çıkarmak çok zor görünmektedir. Oysa ayetin siyak ve sibakına ve indirildiği sosyo-kültürel ortamına bakılırsa, konuyu kadın-erkek eşitliğini eşitsizliğe dönüştürmeyi amaçlayan bir durumun olmadığı anlaşılabılır. Kadının ticarettten, ekonomiden anlamadığı bir toplumda bu durum geçerli olabilir; ama durum böyle değilse, o takdirde bir kadın da bir erkek gibi tam şahitlik edemez mi? Hatta kadınların ekonomiden anladıkları, ama erkeklerin anlamadıkları ve yanlış yapma ihtimalleri olduğu bir sosyo-kültürel evrende iki erkeğin

bir kadın şahit yerine geçme ihtimalinden bahsedilemez mi? Dikkat edilirse yine burada da işlevsel bir fiilî durum söz konusudur.

Kadınları Hor Görmenin Yasaklanması

Kur'an, aile ve toplum içinde erkeklerle kadınlar arasında cinsiyet açısından ayırım yapılmasını Müslümanlara şiddetle yasaklamıştır:

"Diri diri gömülen kızcağıza sorulduğunda: Hangi suçtan dolayı katledildin?" (80/Tekvir, 9)

"Onlardan birine kız çocuğu olduğu müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolup yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı insanlardan gizlenir. (Şimdi o çocuğu ne yapısın?) Utanç içinde onu saklasın mı yoksa toprağa mı gömsün! Bak, ne kötü hükmediyorlar!" (16/Nahl, 58-59. Ayrıca bkz. 43/Zuhruf, 17; 60/Mümtebine, 12; 17/İsra, 31; 6/En'am, 140, 151)

Görüldüğü gibi kız çocuklarını kız olduklarından dolayı küçümsemek, onları utanç duyulacak kötü şeyler olarak görmek, Kur'an tarafından reddedilmektedir. Kız çocuğunu diri diri toprağa gömmek ise, İslam'ın gelişiyle birlikte tarihin çöplüğüne atılmıştır.

Toplumumuzda hâlâ doğan çocuk kız çocuğu ise, özellikle ilk çocuk kız çocuğu ise, ayette belirtildiği gibi çok açık bir biçimde ve şiddetle hoşnutsuzluk sergilenmiyorsa da, bir şekilde burukluk hissedilebiliyor, "Erkek adamın erkek çocuğu olur" diye düşünerek "Keşke oğlum olsaydı!" denebiliyor; anne, baba, akrabalar veya çevre, "Olsun, kız çocuğu da iyidir. Canınızı sıkmayın!" vs. diyebiliyorlar. Daha da ilginç, toplumumuzda bazı insanların sırf erkek çocuk sahibi olmak için çocuk sahibi olmak isteyenlere tanık olabiliyoruz. Örneğin bir ailenin üç çocuğu olmuş, ama hepsi de kız çocuğu. Normalde bu kadar çocukla yetinmek isterlerken, bunlar arasında erkek çocuk olmadığı için bir çocuğa daha sahip olma yoluna giderler. Eğer o da kız çocuksa, bir daha, o da kız çocuksa bir daha... Sonunda erkek çocuğa ulaşırlarsa, problem çözülmüş ve babanın erkekliği ispat edilmiş olur. Bu şekilde hareket edenlerden bir kısmı, erkek çocuğa ulaşamazsa, ikinci evliliğini yapabilmektedir. Bu durumda birinci hanımıyla ya boşanmayla sonuçlanmakta ya da ilişkilerini bozmaktadır. Bazıları da ikinci evlilik yapmamakta, ama hanımına hayatı zehir etmektedir. Sanki suçlu o imiş gibi ona psikolojik veya fiziksel şiddet uygulamaktadır. Dikkat edilirse, bu tür durumlarda acı çeken kadın olmaktadır. Ayrıca bu durumdan aile

içindeki kız çocukları da olumsuz etkilenmekte, aşağılık kompleksine girmektedirler.

Bu nedenle sanılmamalıdır ki, Kur'an bu ayetleriyle bugüne hitap etmemektedir. Hayır, tam tersine bugün de aynı canlılığını korumakta ve cahiliyenin bu özelliklerini taşıyan kimselere hitap etmektedir.

Kur'an ve Kadına Şiddet Uygulanması

Yukarıda verilen ayetin (4/Nisâ, 34) devamında kadının dövülmesini emreden bir anlam çıkarmada delil olarak getirilen ifadeler bulunmaktadır. Önce ayetin devamına bakalım, ardından gerçekte ne anlama geldiği üzerinde duralım:

"Dürüst ve erdemli kadınlar, Allah'ın koruduğu (veya kendilerini korumasına karşılık) gaybı (mahremiyeti) koruyan (ihanet etmeyen) sadık ve itaatkar kadınlardır. Kötü niyetlerinden (şirretlik veya isyan etmelerinden) korktuğunuz kadınlara gelince, onlara öğüt verin, yataklarından ayrılın ve (bunlarla yola gelmezlerse ancak) dövün. Eğer bundan sonra size itaat ederlerse onları incitmekten kaçının. Çünkü Allah gerçekten yücedir, büyüktür."

Bu ayetin anlaşılması konusunda problemler çıkmıştır. Ancak ayet sosyal bağlamıyla birlikte düşünüldüğünde, daha doğru anlaşılabilir. Dikkat edilirse burada dövme en son aşamada, yani aile düzeni yıkılmakla karşı karşıya kalındığında ancak başvurulabilecek bir yöntem olarak zikredilmektedir. Kur'an'ın böyle bir durumda hedeflediği asıl şey, aileyi korumaktır. Nitekim bu ayetten hemen sonraki ayet bunu açıkça beyan etmektedir. Bu ayet (4/Nisâ, 35), evli çift arasında anlaşmazlık çıkmasından korkulması durumunda, erkek ve kadının ailelerinden birer hakem tayin edilmesini, iki tarafın da işi düzeltmesini istemeleri durumunda Allah'ın onları uzlaştıracığını belirtmektedir.

Kur'an'ın fiilen ve öncelikle indirildiği toplumsal ve kültürel şartlarda kadına çok az bir değer verilmekteydi. Cahiliye döneminde kız çocukları diri diri toprağa gömülebiliyordu (Diri diri gömülen kızcağıza sorulduğunda: Hangi suçtan dolayı katledildin? -80/Tekvir, 9). Bu şartlar içinde ayet iniyor ve dövme olayını adeta imkânsızlaştırıyor. Dövmeyi son aşamada zikretmekle Kur'an, aslında kadını dövmeyin diyor. Esasen bu açıdan bakıldığında Kur'an'ın dövmeyi, fiilî gerçekliğe uygun olarak tasvir ettiği ve dövmeyi emretmediği anlaşılır. O halde ayet, dayak için bir izin değil, var olan aşırı uygulamalar için bir sınırlamadır (Vedüd-Muhsin, 1997: 132).

Kur'an anlamsal olarak *açık bir metin* olarak kabul edilirse, son tahlilde dövmenin olmadığı bir toplum tasarladığı anlaşılabilir. Nitekim Hz. Peygamberin Sünnet'inde eşe vurma, kadını dövme diye bir şey yoktur. Peygamber yaşayan Kur'an ise, o halde Kur'an ayetlerini Peygamber'e göre anlamak durumundayız. Kaldı ki bu ayete dayanarak kadını dövmeye meşruluk atfeden İslam âlimleri de dövmenin cezalandırmayı sembolize edecek şekilde acı vermeden, eziyete dönüştürmeden katlanmış bir mendil veya misvak gibi hafif bir şeyle ve de çok istisnâî durumlarda olabileceğini belirtmişlerdir (Esed, 1996: 143-144. Krş. Baljon, 1994: 141-142).

Ayrıca ayetteki "idribühunne", mutlaka "dövünüz" biçiminde de anlaşılacak zorunda değildir. Darb etmek, aynı zamanda *uzaklaştırmak*, tayin ve tehdit etmek, sınırlandırmak anlamlarına da gelir. O halde bu ifadeyi *'onlardan uzaklaşın'* biçiminde de anlamak mümkün olamaz mı? Müfessirler, İslam hukukçuları ve diğer ilgili disiplinlerde uzman olan bilginler, bu konuya el atıp kadınların dövülmesine İslam'dan meşrûiyet elde etme çabalarını sonuçsuz bırakamazlar mı?

Sünnet ve Kadın

Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle demektedir:

"Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır."

Nitekim O, bunu en iyi şekilde hayatında sergilemiş ve bize en güzel ailenin, en güzel kadın-erkek ilişkisinin nasıl olacağını en iyi şekilde göstermiştir.

Kadının erkek karşısında zayıf olduğunu, erkekten daha aşağı pozisyonunda bulunduğunu, cehennem büyük kısmını kadınların dolduracağını, kadının erkeğin kalçasından yaratıldığını vs. beyan eden rivayetler, Kur'an ve Sünnet'le uzlaştırılması mümkün olmayan rivayetlerdir.

Kadına kötü yaklaşımların tamamı, İslam'a aykırıdır. Hz. Muhammed'in hayatı, kadına karşı sergilediği tutum ve tavır, Müslümanların kadına nasıl bakacakları konusunda en iyi modeldir.

Hz. Peygamber'in kadınlara hakaret ettiği, şiddet uyguladığı veya dövdüğü vaki olmamıştır. Hz. Aişe'nin verdiği bilgilere göre Rasûlullah, eşlerini katiyen dövmemiştir (İbn Mâce, "Nikâh", 51).

Sonuç

Kısaca Kur'an ve Sünnet, bize kadının erkek karşısında

kötü bir konumda olmadığını öğretmekte, erkeklerin kadına şiddet uygulamasını son tahlilde yasaklamakta, sevgiye dayalı aile ve toplum yapısı içinde erkeklerle kadınların yardımlaşmasını istemektedir. İslam, kadın ve erkeğe cinsiyet temelinde değil, insanlık temelinde bakmaktadır. İslâm'a göre, kadın ve erkek eşittir ve birbirlerini tamamlayan varlıklardır. İslam'ın anlayışında ne kadın kadın olduğu için ikinci sınıftır, ne de erkek erkek olduğu için birinci sınıftır.

Bu bakımdan Müslüman bir toplumda kadın, töre, gelenek, din vs. adına hiçbir surette şiddete, zulüm ve ölüme maruz bırakılamaz. İnsanların suçları varsa, onunla ilgilenecek olan hukuktur. İslam adına veya başka bir şey adına kadına yapılan zulüm hiçbir şekilde meşrû görülmez. Kadın toplumun inşasında temel rolü icra eder ve bu anlamda da statüsü çok yüksektir.

Aydın, M. Akif. (2001). "İslam'da Kadın". TDVİA. C. 24. İstanbul: TDVY, ss. 86-94

Ateş, Süleyman. (ty.). Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli. İstanbul: Kılıç Kitabevi

Baljon, J. M. S. (1994). Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler. Çev. Ş. A. Düzgün. Ankara: Fecr Yayınları

Esed, Muhammed. (1996). Kur'an Mesajı Meal-Tefsir. c. 1-3. Çev. C. Koytak-A. Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları

İbn Mâce. "Nikâh". 51

Kutup, Seyyid. (1982). İslam'da Sosyal Adalet. 2. bs. Çev. M. B. Eryarsoy. İstanbul: Arslan Yayınları

Lewis, B. (1983). "The Tanzimat and Social Equality". Economie et Sociétés dans l'Empire Ottoman., Colloques Internationaux du CNRS. No: 601, Paris

Okumuş, Ejder. (2003). "Toplumsal Eşitsizliklerin Meşruiyet Kazanmasında Din". C.Ü. Sosyoloji Tartışmaları Dergisi. Sayı: 1, Eylül, ss. 51-68

Rahman, Fazlur. (1989). Ana Konuları Kur'an. Çev. A. Açıkgenç. Ankara: Fecr Yayınları

Vedûd-Muhsin, Amine. (1997). Kur'an ve Kadın. Çev. N. Şişman. İstanbul: Yöneliş Yayınları

1. B. Lewis, "The Tanzimat and Social Equality", Economie et Sociétés dans l'Empire Ottoman, Colloques Internationaux du CNRS, No: 601, Paris 1983, s. 47

ORTAK AKLIN AYDINLIĞINDA

Cemal ŞAKAR
cemal.sakar@gmail.com

Ortak aklın yarattığı aydınlık öylesine göz kamaştırıcıdır ki, etrafını karanlıklar içinde bırakmaktadır.

Medya organlarından, üniversitelere; camilerden, kışlalara kadar devletin bütün ideolojik aygıtları, ortak aklı güçlendirmeye ve bütün insanları bu aklın etrafında hizaya getirmeye çalışmaktadır. Müslümanından, komünistine; faşistinden, anarşistine kadar her ideolojiye; çatışma ve ayrım yaratan 'sivri'likleri törpülenerek bu şemsiye altında yer açılmaya çalışılmaktadır. "Vatandaşları hizaya getirmenin daha etkili aracı, onların tamamının iyi entegre edilmiş, istenir, herkesin faydası için yaratılan bir kuşatıcı sistemin parçası olduklarına ikna etmektir.

Siyasetin gittikçe renksizleşmesi; ideolojik ayrımların önemini yitirerek tek çatı altında meczedilmesi postmodern durum olarak değerlendirilmektedir. Son on beş-yirmi yıldır siyasî partilerin, siyaseten bağlandıkları, beslendikleri ana eğilimleri ve buna bağlı olarak programlarını öne çıkarmak yerine; güven, istikrar, uyum gibi 'merkezî talepler'e vurgu yapmaları da postmodern durumun zorunlu bir uzantısıdır. İdeolojilerin sonu, tarihin sonu tezlerinin aydınlığında kurulan bu yeni siyaset biçimi elbette liberalizmin zaferidir. Liberalizm, yüzyıl önce ilerici bir ideoloji olarak, diğer tüm rakiplerine meydan okumuş ve bugün alternatifi olmayan tek ve geçerli siyaset biçimi olarak kalmıştır.

Liberalizmin yaslandığı mütegalibe tavrı salt; tek geçerli ideoloji olmasından kaynaklanmamaktadır. Yeni Dünya Düzeni, Küreselleşme gibi projeler de aynı anlayışın çatısı altında çatılmakta ve dünyaya dayatılmaktadır. Üstelik bu projelerin hayal edilebilecek en iyi dünya olmadığı; ama tek ve gerçek dünyanın da bu olduğu sloganları altında. Bunca güçlenmiş bir siyasî anlayış karşısında yerel siyasetin direnebilme; ulusal kimi politikaları hayata geçirebilme olasılığı da oldukça zayıflatılmaktadır. Elbette bu acz, beraberinde teslimiyeti doğurmaktadır. Teslimiyet de yerel siyasetçilerin elinde, az önce andığımız gibi güven, istikrar, uyum gibi medlulü olmayan kavramlarla realize edilmeye çalışılmaktadır. Partilerin birbirlerine yönelik eleştirileri de aslında kendi mecrasında kararlılıkla akan bir suyun yüzeyindeki çırpıntılardan öte bir anlam taşımamaktadır.

Bugün güven ve istikrara yönelik eleştiriler, neredeyse devlete yönelmiş meşum bir tehdit olarak algılanmakta ve eleştirenlere karşı hemen bir tepki örgütlenip insanlar hedef haline getirilmektedir. Zira tek çatı altında yürütülen siyasî program sayesinde, daha önceleri kavga ve çatışmalara neden olan fikir ayrılıkları çözülmüş, bir karara bağlanmış ya da en azından görmezden gelinebilir bir hâle getirildiği varsayılmıştır. Siyasetin ulaştığı bu sükun ortamının temel nedeni, meşruiyetin kaynağının küresel söylemleri onaylayıp onaylamamaya doğru kaymasıdır. Ülke içi sorunlar ve çatışmalar; kısır politikalar, ucuz politik manevralar olarak kendi kendisinin parodisini yapar hale getirilip çözüm yolları, küresel güçlerin 'büyük başlıklar'

altında topladığı argümanlara atıf yapılarak çözülmeye çalışılmaktadır.

Aslında hükümetler, iktidarlarını tahkim etmek için meşruiyetlerinin kaynağını uluslararası zeminlere dayandırmakla hem kendilerine yönelen muhalefeti ‘hangi çağda yaşıyoruz’ söylemleriyle komikleştirmekte hem de yollarındaki ‘çakıl taşlarını’ bir bir temizleyebilmektedirler. Ancak kendi yetkilerini uluslararası güce devrederken bir yandan vesayet altında girerken, diğer yandansa siyasi alanlarını alabildiğine daralmaktadır. Dolayısıyla devletin düzenleyici, ‘regüle’ edici rolü de dizginlenmektedir. “Devletin geri çekilişi ya da kendi kendini sınırlayışının en göze çarpan sonucu, seçim yapan insanların, özünde siyasi olmayan güçlerin -öncelikle de mali piyasalar ve meta piyasalarıyla bağlantılı olanların- hem zorlayıcı (gündem belirleyici) hem de telkin edici (kod belirleyici) etkisine daha fazla maruz kalmaları”¹ olmaktadır. Bauman bu gelişmeyi iktidarın siyasetten kopuşu olarak değerlendirir. Ona göre, pratik seçeneklerin kapsamını belirleyecek olan gerçek iktidar *akmaktadır*; bu iktidar, üzerindeki kısıtlamaların gittikçe azalması sayesinde neredeyse küreselleşmiş, daha doğrusu mekândışlaşmıştır. “Siyasi sürecin günümüzdeki krizinin merkezi, değerlerin yokluğu ya da çoğulluklarının yarattığı kafa karışıklığı değil; herhangi bir değerler kümesini ya da tutarlı ve bütünlüklü herhangi bir seçenekler gündemini meşrulaştıracak, tanıtacak, yerleştirecek ve ona hizmet edecek kadar etkili bir fail olmayışıdır.”²

İktidarın mekândışlaşmaya, başka deyişle buharlaşmaya başlamasının yarattığı travma; küreselleşmenin ürettiği ‘büyük başlıklar’ın savunuculuğu üstlenilerek sağaltılma yoluna gidilmektedir. Örneğin Evrensel İnsan Hakları başlığı altında toplanan tüm hak ve özgürlükler, bütün hükümetlerin programlarının temel vaatlerindendir. Çevreci, yeşil, marjinal cinsel kimlik taleplerinden; terörle, insan ticaretiyle, gerici cereyanlarla mücadeleye kadar oldukça geniş bir yelpaze; andığımız ‘evrenselci büyük başlıklar’ sayesinde hükümet politikalarına rahatlıkla eklenilebilmektedir. Bütün bu evrenselci iddialar da ülke içinde, ‘devletin kurucu ruhu’, ‘anayasanın ruhu’, ‘şehit kanlarıyla sulanmış ülke toprakları’ gibi söylemlerle metafizikleştirilerek; dokunulamaz, söz söylenemez bir ‘yüceliğe’ taşınmaktadır. Yönetenlerle, yönetilenlerin arasındaki ilişkinin, devlet lehine tek taraflı olarak değiştiği bu vasatta devlet, hikmetinden sual olunamaz bir evrenselliğe ve yüceliğe sahip olmaktadır. Her şeyin ancak uluslararası ilişkiler içinde denge bulabildiği, bu ilişkileri hesaba katmaksızın hiçbir şeyin yapılamayacağı vehmiyle

Aslında hükümetler, iktidarlarını tahkim etmek için meşruiyetlerinin kaynağını uluslararası zeminlere dayandırmakla hem kendilerine yönelen muhalefeti ‘hangi çağda yaşıyoruz’ söylemleriyle komikleştirmekte hem de yollarındaki ‘çakıl taşlarını’ bir bir temizleyebilmektedirler. Ancak kendi yetkilerini uluslararası güce devrederken bir yandan vesayet altında girerken, diğer yandansa siyasi alanlarını alabildiğine daralmaktadır. Dolayısıyla devletin düzenleyici, ‘regüle’ edici rolü de dizginlenmektedir.

birlikte; ‘sokaktaki insandan’ beklenen, artık kendisi için neyin iyi, neyin kötü olduğu, nasıl davranması gerektiği gibi konularda devletin politikalarına güvenip teslim olmasıdır.

Yerel siyaset işte bu güven duygusunu hem kendini metafizikleştirerek hem de ulusal kimi büyük başlıklar üreterek sağlamaktadır: ‘Ortak Akıl’, ‘Diyalog ve Hoşgörü’, ‘Laiklik’, ‘Üst Kimlik’, ‘Sivil Toplum’, ‘Güven ve İstikrar’. Tabii büyük başlıkların her zaman istisnaları yok saydığını biliyoruz. Burada sorun istisnaların yok sayılması değil; tersine istisna yokmuş, istisnalar halledilmiş gibi davranılmasıdır. “Üçüncü Dünya’da ulusal bağımsızlık hareketleri sonucu doğan devletler, küresel para piyasalarının dayatmalarından ve denetim kurumlarından kaçamayarak uluslararası tahakkümün yeni biçimlerine maruz kaldılar. Sermayenin evrensel zaferi, yalnızca, bir zamanlar ona karşı çıkmış bütün güçlerin yenilgiye uğramış olmasını göstermekle kalmaz. Bu, daha derin düzeyde, bütün siyasal alternatiflerin yok olduğunu gösterir.”³ Başkaca siyasî alternatifi kalmadığı tezinden güç alan yerel siyasetçiler rahatlıkla işsizlik, hakça dağıtım, emeğin sermaye karşısında korunması gibi bir dönemin sosyal devlet anlayışının temel tezlerinin sonuna geldiğini iddia edebilmektedirler. Artık ‘Baba Devlet’ ölmüş, yerine ‘Garson Devlet’ ikame edilmiştir. Hizmetkâr devlet anlayışının, sermayenin evrensel zaferinden doğduğunu ve hizmeti onun taleplerine uygun bir biçimde götürdüğünü söylemeye gerek bile yok.

Ancak burada can yakıcı olan, insanları gündelik hayatlarında ekmeğe muhtaç bırakan, idame-i hayatlarını güç-

Başkaca siyasî alternatifin kalmadığı tezinden güç alan yerel siyasetçiler rahatlıkla işsizlik, hakça dağıtım, emeğin sermaye karşısında korunması gibi bir dönemin sosyal devlet anlayışının temel tezlerinin sonuna gelindiğini iddia edebilmektedirler. Artık ‘Baba Devlet’ ölmüş, yerine ‘Garson Devlet’ ikame edilmiştir. Hizmetkâr devlet anlayışının, sermayenin evrensel zaferinden doğduğunu ve hizmeti onun taleplerine uygun bir biçimde götürdüğünü söylemeye gerek bile yok.

leştiren reel politikaların üstünün, bu büyük başlıklarla örtülmesidir. Ortak aklın yarattığı aydınlık öylesine göz kamaştırıcıdır ki, etrafını karanlıklar içinde bırakmaktadır. Medya organlarından, üniversitelere; camilerden, kırsallara kadar devletin bütün ideolojik aygıtları, ortak aklı güçlendirmeye ve bütün insanları bu aklın etrafında hizaya getirmeye çalışmaktadır. Müslümanından, komünistine; faşistinden, anarşistine kadar her ideolojiye; çatışma ve ayırım yaratan ‘sivri’likleri törpülenerek bu şemsiye altında yer açılmaya çalışılmaktadır. “Vatandaşları hizaya getirmenin daha etkili aracı, onların tamamının iyi entegre edilmiş, istenir, herkesin faydası için yaratılan bir kuşatıcı sistemin parçası olduklarına ikna etmektir. Ayrıca bu sistem, rasyonel, ona karşı bütün meydan okumalar irrasyoneldir.”⁴

Bu bağlamda kuşatıcı sistemin ‘dışında’ kalanlar, irrasyonelliğin, marjinalliğin ‘ibretlik numune’sine indirgenmekte, böylelikle toplumu meydana getiren renklerden bir rengin; mozaikğin içindeki bir ayrıntının; çoğulculuğa gösterilen ihtimamın delaletine dönüştürülmektedir. Postmodernistlerce ‘karşıtı olamayan bir dünya’ olarak tanımlanan küreselleşmeye kafa tutmaya kalkanlar, böylesi bir dönüştürmeyle birlikte; ortak aklın oluşturduğu konvansiyonu tehdit eden; gerçekliğin üzerini bir zar gibi kaplayan ‘belirlenmiş söylem’i parçalayacak bir tehlike olmaktan çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Ortak akıl, güven ve istikrar ya da adına her ne derirse densin iktidarın belirlediği bir söylemin uzantısı olan ve en azından şimdilik daha makulü bulunmayan bu çözüm matuf büyük başlıklarla, içerideki kimi ‘yaramazlık-

lar’, kimi ‘hiza dışı’ durumların halli yoluna gidilirken; öte yandan da siyasi yapılanma kendisini aynı kanalla uluslararası olana eklemlenmektedir. Böyle yapmakla hem kendi iktidarını muhkemleştirmekte; hem de iç sorunlarını uluslararasılaştırarak, çözümünü, meşruiyetini yasladığı zeminlerde aramaktadır. “Dahası, iktidar kişiler arasında gerçekleşen söylem -ki söylemle bir grup baskı altına alınabilir- yoluyla kanunlaştırılır. Farklı şekilde dile getirmek gerekirse, belirli bir akıl formuna öncelik verilir ve böylece normal toplumsal ilişkileri anormal toplumsal ilişkilerden ayıran şey olarak kabul edilir. Guattari’ye göre, ‘hâkim anlamlar’ kitlelerin ruhunu tahrip eder ve bu kişileri, zulmedicilerinin politikalarını memnuniyetle yürüten dalkavuklara dönüştürür.”⁵

Adına ister ‘büyük başlıklar’ diyelim, isterse ‘hâkim anlamlar’ diyelim bu tür ‘söylem’lerle oluşturulan birlik ve beraberlik havası sayesinde; sorunlar ülkelerin iç sorunu olmaktan çıkar. Terör, işsizlik, ekonomik sıkıntılar, insan ticareti, hatta ifade ve fikir özgürlükleri uluslararasıdır ve çözüm de hep birlikte, konsensüsle olasıdır. Yaratılan bu konsensüs havasıyla birlikte insanlar, rıza göstermeye zorlanmaktadır; hükümetlerin aslında elinden gelse birçok sorunu çözeceğine inandırılmak istenir. Hem ülke içi kurumsal mutabakat hem de uluslararası sözleşmelere atılan bağlayıcı imzalar nedeniyle ellerinin kollarının bağlı olduğu ‘bir şekilde’ toplum katmanlarına sufle edilir.

Bugün siyasetçilerin sıkça kullandığı, ‘sırtında yumurta küfesi olmayanlar konuşmasın’ lafı da, andığımız küresel iktidarla girilen ilişkiler yumağına bir atıftır. Çünkü siyaset daha önceleri uhdesinde tuttuğu yasama-yürütme erkinin önemli bir bölümünü özelleştirdiği, paylaşım açtığı, dahası küresel iktidara devrettiği için eli-kolu bağlı bir vaziyettedir. Elinden gelen halkı büyük başlıklarla razı edip ülkenin kalkınması için gerek sanayi sermayesine gerekse finans sermayesine sonsuzca yer açmak; ayrıca içerisinde denetim ve gözetim altında tutmaktır.

1. Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, (çev. Tuncay Birkan), Metis yay., İstanbul 2000, s.83.

2. Zygmunt Bauman, *age.*, s. 84.

3. Perry Anderson, *Postmodernitenin Kökenleri*, (çev. Elçin Gen), İletişim yay., İstanbul 2002, s. 129.

4. John W. Murphy, *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, (çev. Hüsamettin Arslan), Paradigma yay., 2. Baskı, İstanbul 2000, s. 101.

5. John W. Murphy, *age.*, s. 101.

Selehaddin ÖZER:

“BİZDE YAYINCILIK, BİZİM PARTİ İSTANBUL SEÇİMLERİNİ KAZANINCA BİTTİ”

Söyleşi: Mehmet Yaşar SOYALAN

Benim için “söz”, “vefa”, “dik durma, ilkeli olmalı” çok önemlidir. Bu özelliğim beni ister istemez birçok işi tek başıma yapmama neden oldu. Genellemek istemiyorum ama bizim insanımızda “sözünde durmama, kaypaklık”, “vefasızlık”, “para ve güç karşısında yaltaklanma” problemi var. Bu durum bizim mahallenin insanlarında da sanıldığından çok daha yaygın. İhtiyaç sahibi iken herkes çok samimi oluyor.

Selehaddin Özer ile Yıyıcılık ve Günümüz Müslümanlarının Durumu ile ilgili Yaptığımız Konuşmayı Sunuyoruz.

Selahaddin Abi, biz seni Şura yayınlarının sahibi olarak tanıyoruz. Selahaddin Özer kimdir kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1950 yılında Adıyaman ilinin Kâhta ilçesinin bir köyünde dünyaya gelmişim. 1956-57 yıllarına geldiğimizde okula gitmem lazım, ancak bizim köyde okul yok. O yılda komşu köyümüzde bir ilkokul açıldı. İlkokul dediğime bakmayın, adı okul. Bildiğiniz bir ahır. Benim gibi 6-7 yaşında çocuklarla birlikte gittik bu ahır temizleyip sınıfa dönüştürdük. Okulumuz böyle ortaya çıktı. İlkokulu başarı ile bitirdim. Okuma merakım daha da arttı. Çünkü ben daha okula

gitmeden önce okuma meraklısıydım. Dedem molla Mahmut ilk hocamdır. İlk Kur’an eğitimimi ondan aldım. Onun köy odasındaki sohbetleri beni okumaya teşvik ediyordu. Okulu bitirdim ama bende okuma merakı daha da artmıştı. Okumak istiyordum. Babama, “Baba ben okumak istiyorum.” dedim. Babam da “oğlum ben seni nasıl okutayım.” dedi. Ekonomik sıkıntılar bir tarafa, fiziki imkânsızlıklar vardı. Çünkü en yakın ortaokul Kâhta’daydı. Gidiş geliş yapma imkânı yoktu. Oraya gitmem fiziki olarak imkânsızdı. Köy ile ilçenin arası 30 km idi. Bizim köy ile Kâhta arasında Kâhta Çayı dediğimiz iki tane akarsu vardı. Bu çaylar üzerinde bir köprü olmadığı gibi doğru dürüst bir yol da yoktu. Irmaklar taşıdığı için altı ay ilçeye gitme şansımız kalmazdı. Bir yerde altı ay köyde mahsur kalırdık. Köyde kalmak iste-

Kütüphane, insana okumuşluk, bilmişlik havası verirdi.

Böyle bir duyguyu da tatmin ederdi aynı zamanda.

Benim başıma çok geldi.

Müşteri metre ile gelirdi,

“Bana şu kadar metre kitap ver.” derdi. Metre ile kitap alınırdı. Bir keresinde dayanamadım. “Şu kadar kitap

alıyorsun sonra bunları metre ile ölçüyorsun. Niçin metre ile kitap alıyorsun?”

diye sordum. Bana; “Ben bunları okumak için değil, kütüphane için alıyorum.” dedi.

miyordum. Çünkü köyde, kendime bir gelecek görmüyordum. Babamla iki yıl bunun mücadelesini yaptım. Ya okurum ya da köyde durmam, giderim diyordum. Bırakır giderim diyordum ama nereye gidecektim. Hayatı boyunca köyden dışarı çıkmamış birisi nereye gidebilirdi. Üs-

telik babamın rızasını almadan da köyden ayrılmak istemiyordum. Onu, ancak on üç yaşında ikna edebildim. 1964 yılının Nisan ayında köyden çıkıp İstanbul’a geldim. Yedi yıl bir elektrikçi dükkânında çalıştım. Askerliğimi yaptıktan sonra tekrar İstanbul’a döndüm. 1972 yılında İstanbul, Beyazıt Kitapçılar çarşısında (Beyaz saray) elektrik malzemeleri satan bir dükkân açtım. Kitapçıların arasında bir elektrik dükkânı açmak Allah’ın bana bir lütfuydu. Çocukluğumdan kalma okuma merakımı burada gideriyordum. Kendimi kitapların, kitapçıların arasında buldum. Elektrikçilik mesleğini pek sevmiyordum. Elektrikçilikten çok kitapçılık yapıyordum. Komşuların kitaplarını satıyordum.

Bu arada unutmadan sorayım, -maddi bir engel yoksa bizim insanımız genelde askerlik sonrası hemen evlenir.- Siz ne zaman evlendiniz? Kaç çocuğunuz var?

1975 yılında evlendim. Ellerinizi öperler, yedi kızım var.

Kitapçılığa ne zaman başladınız?

1982 yılında elektrikçiliği bırakıp kitapçılığa başladım. Daha çok kitap alım satımı yapıyordum. Yayıncıdan toptan alıp okuyucuya satıyorduk. Perakende ve toptancılık yapıyorduk. Anadolu’daki kitapçılara da kitap veriyorduk. Çünkü o zaman dağıtım şirketleri yok. Kitapçılar İstanbul’a kendileri gelip alıyorlardı. Kitapçıların ilk uğrak yeri de Beyaz Saray Kitapçılar Çarşısıydı. Böylece kitapçılığa başlamış olduk. İlk zamanlarda henüz yayıncılık işlerine girmemiştik.

Kitapevini tek başınıza mı açtınız yoksa ortağınız veya ortaklarınız var mıydı? Çünkü o yıllarda birkaç

arkadaşın bir araya gelip kitapçı dükkânı açma modası vardı.

Hayır, ortağım yoktu. Ben yaptığım işleri genelde tek başıma yaptım.

İnsanlara fazla güvenmiyorsunuz galiba. Yaşadığınız tecrübeler veya şahit olduğunuz olaylar mı sizi böyle bir kanaate sevk etti?

Yaşadığım tecrübelerin katkısı olmakla beraber daha çok kendi kişiliğimin etkili olduğunu söyleyebilirim. Ben çok hassas bir yapıya sahibim. Benim için “söz”, “vefa”, “dik durma, ilkeli olmalı” çok önemlidir. Bu özelliğim beni ister istemez birçok işi tek başıma yapmama neden oldu. Genellemek istemiyorum ama bizim insanımızda “sözünde durmama, kaypaklık”, “vefasızlık”, “para ve güç karşısında eğilme” problemi var. Bu durum bizim mahallenin insanlarında da sanıldığından çok daha yaygın. İhtiyaç sahibi iken herkes çok samimi oluyor. “Dava”, “din”, “iman” önemli oluyor. İnsanlar, “abi”, “baba” diye peşinizden ayrılmıyorlar. Ancak karınları doyup, para ve mevki sahibi olduklarında “Allah’ın selamını” bile sizden esirgiliyorlar. Sofranızdan kalkmayan insanlar, sofrası sahibi olduklarında, sofralarına, ihtiyaç sahiplerini değil de kendilerine yeni imkânlar sağlayacak “para babalarını, makam ve otorite sahiplerini” buyur ediyorlar. Mevcut durumları zedelenir diye, size rastlamamak için yollarını değiştiriyorlar. Bu vefasızlığı, bu ilkesizliği, bu menfaatçiliği, bu türden bir tüccar zihniyetini anlayamıyorum. İnsanlar arası ilişkilerde dürüstlük esas değil. Bu durumlar beni çok rahatsız ediyor, uykularımı kaçırıyor. Değer verdiğiniz, emek verdiğiniz insanların, aklınıza gelmesi mümkün olmayacak davranışları, normal bir davranışmış gibi yaptıklarını görmek insanı dert sahibi yapıyor. Bu neden-

le hem kendimi hem de çevremdekileri daha fazla üzmemek için ortaklıklardan uzak durmaya çalıştım. Bu nedenle işlerimi genelde tek başıma yapmaya çalışıyorum. Bu da birçok sıkıntıya neden oluyor.

Bu şikâyet ettiğiniz durumların birçok kişi tarafından dile getirildiğine şahit oluyorum. İnsanların güç ve imkân sahibi olmalarıyla birlikte vefasızlıkları da artıyor herhalde.

Maalesef öyle.

Kitapçılığa başladığınız ilk günden itibaren kitapevinizin ismi, “Şura” mıydı?

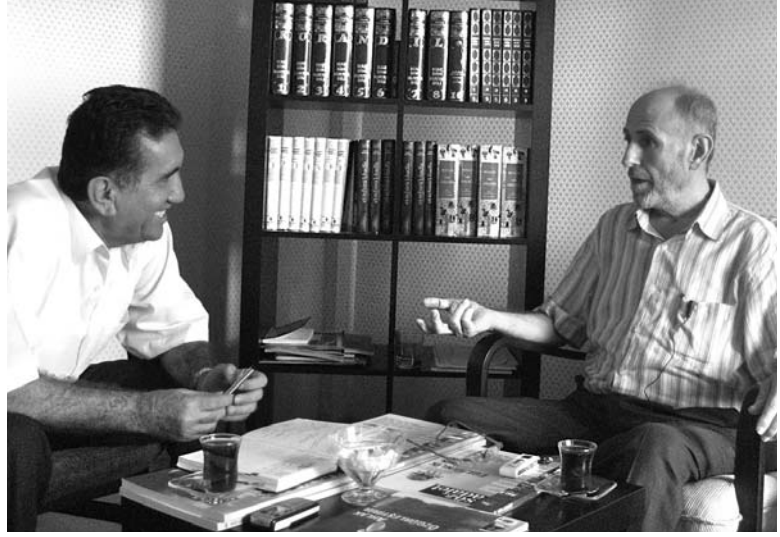
Hayır, ilk ismi “Saray”dı. Çevremizdeki arkadaşlar, burası Beyaz Saray Kitapçılar Çarşısı, ancak “Saray Kitabevi” isminde bir kitapevi yok, sen kitapevinin ismini ‘Saray Kitabevi’ koy’ dediler. Böylece ilk ismi “Saray” oldu. 1986 yılına kadar böyle devam etti. 1986’da Saray Kitabevinin ismini, “Girişim Yayınları” olarak değiştirdik. İki yıl kadar bu isimle devam etti.

Bu ismin “Girişim Dergisi” ile bir ilişkisi var mıydı?

Evet vardı. Girişim Dergisi çıkıyordu. Biz de kendilerine destek veriyorduk. Arkadaşların ısrarı ile yeni bir ticari yapılanma ile birlikte kitapevinin ismini “Girişim Yayınları” olarak değiştirdik. Bu, Girişim Dergisini çıkaran ekiple birlikte kurduğumuz bir yayıneviydi. Bu grupla ortaklığımız bitince kendi başıma devam ettim. 1988’de kitapevinin ismini Şura Kitabevi yaptık.

Bu ortaklık ticari nedenle mi bitti?

Ticari olarak götüremedik. Yukarıda

Seksen sonrasında basılan kitapların büyük çoğunluğu tercüme ağırlıklıydı. Toplumun ihtiyacını karşılayacak yeteri kadar telif çalışmalar yoktu. Yayıncı da mecburen tercümeye yöneliyordu. Sanki bazı şeyler yeni keşfedilmişti. Basılan kitaplar beş ile on bin arasında basılıyordu. Ancak, yayınevlerinin sayısı arttıkça kalite de düştü. Yayıncılar önüne geleni basmaya başladılar. Bazen aynı kitap, farklı yayınevlerinden farklı isimlerle yayınlandı.

saydığım ilkesel nedenlerden etkili oldu. Güçlü bir ekiple daha güçlü bir yayıncılık yaparız diye düşünmüştük, olmadı. Sanırsam dört tane kadar da kitap yayınladık.

Derginin çıkmasına sizin de katkınız var mıydı? O ekibin içinde miydiniz?

Hayır. Arkadaşlar benden bağımsız olarak bu işe başlamışlar, yürütüyorlardı. Ancak, yayın evini birlikte kurduk. Tabi yayınevinin bütün işlerini ben takip ediyorum. Bu yayınevi iki yıl kadar sürdü. İlk çıkardığımız kitap, Muhammed el Behiy’in, “Çağdaş İslam Düşüncesi ve Batı” idi. Ciddi bir projelerimiz vardı ama yürütemedik.

Yürümeişinin nedeni, ekonomik miydi, yoksa başka sebepleri mi vardı. Bir kan uyuşmazlığı mı oldu. Çünkü hatırlıyorum, büyük bir heyecanla başlanıp devam etmeyen çok sayıda ortaklıklar söz konusuydu.

Arkadaşlarla yapamadık. Fikri anlamda bir sıkıntımız olmadı. Tamamen ticari ve ekonomik nedenlerden dolayı ayrıldık. 1988’de yeni bir isimle “Şura Yayınları” ismiyle yoluma devam ettim.

1986’dan önce Saray Kitabevini devam ettirirken hiç kitap yayınladınız mı?

Fikri yayıncılık 1991 yılına kadar devam etti. Bu yılda duraklamaya geçti. Niçin 1991 yılı?
Bence bu yılda yaşanan bazı olaylar ciddi ve ilk kırılmanın işaretlerini verdi. Benim âcizane bir iki tespitim var. Birincisi, Refah Partisi’nin İstanbul’da yerel seçimlerde bazı belediyeleri kazanmasıdır. Sanırım üç veya dört ilçe belediye başkanlığını kazandı. Genel seçimlerde de yüksek bir oy almıştı. Bizim mahalle bu seçimlerle birlikte kendi dünyasının dışına açıldı. Güç ve imkân ile tanıştı.

Evet, birkaç kitap yayınladım. Yayınladığım tüm kitapları hatırlamıyorum ama yayınladığım ilk kitap Raif Cilasun’un “Beklenen Sabah” adlı romanıdır. Allah rahmet eylesin yayıncılık hayatıma Raif Beyin bu ki-

tabıyla başlamıştım.

Şura Yayınlarına gelirsek...

Girişim yayınları yürümeyince bu yayın işini yeni bir isimle tek başıma yapmaya karar verdim. 2000 yılına kadar da devam ettim.

Şura ismini özellikle mi koydunuz? Bu ismin sizin için özel bir anlamı var mıydı?

Şura, benim tercih ettiğim bir isim değildi. Arkadaşlarla onlarca isim belirlemiş, bu isimler üzerinde konuşuyorduk. Şura da burudaki isimlerden biriydi. O anda çok sevdiğim Mehmet Tevfik Ekiz diye bir kardeşimiz geldi. Beyan Yayınlarında çalışıyordu. “Ne yapıyorsunuz?” diye sordu. “Yayınevine isim arıyoruz.” dedik. Bunun üzerine “Bu yayınevinin ismi babası ben olabilir miyim?” dedi. “Olur.” dedik. İsimlerin yazılı olduğu listeyi eline aldı, onlara bir göz attıktan sonra “Şura” olsun dedi. Böylece isim belirlemiş olduk. Benim için özel bir anlamı yok, tamamen tesadüf.

Şura yayınları çok sayıda kitap çıkardı. İlk kitabın ismini hatırlıyor musunuz?

Şura yayınlarının ilk kitabı, Bekir Tank’ın “Cihadı Kuşanan Topraklar” isimli çalışmasıydı. Afganistan’daki Rus işgaline karşı verilen mücadeleyi anlatıyordu. Yazar, fiili olarak oradaki cihada katılmış, sanırım, orada on ay kadda kalmıştı.

Siz, bildiğim kadarıyla Elmalı tefsiri gibi bazı temel eserleri ve klasikleşmiş bazı kitapları da bastınız. Yayınlarınızdan, yayın ilkelerinizden ve projelerinizden söz eder misiniz?

Evet, bu türden birkaç kitap yayın-

ne gösterince seslerini kısıtlar. Bizim insanımız hem suçlu hem de güçlü. Bunu özellikle mi yapıyorlardı bilmiyorum.

Yayıncılık konusunda bir ilke ve hedefiniz var mıydı? Neleri hedeflemiştiniz, hedeflerinizin ne kadarını gerçekleştirdiniz?

Yayıncılıkta elbette ilkelerimiz vardı. Önümüze gelen her kitabı basmadık. Kitapların toplumsal bir yanı ve toplumu aydınlatan bir özelliği olsun istedik. Benim idealim, çok önemsemediğim birkaç insanın bütün kitaplarını basmaktır. Bunların başında da günümüz Müslümanlarının problemleri üzerinde kafa yorun ve çözüm önerileri getiren Mısır ulemasından Muhammed Gazali geliyordu. Bu âlimin düşüncelerini önemsiyordum. Gazali’nin bütün kitaplarını basmak için kolları sıvadık. Bir ekip kurduk, Editörlüğünü de Ramazan Yıldırım’a vermiştim. Bu külliyyatın yayınlanmasındaki en önemli şartım, bu işin, Ramazan Hoca’nın editörlüğünde olmasıydı. Bütün kitaplarını basamadık, yayınevinin ömrü yetmedi. Sanırım beş altı kitabını yayınladık.

Neden Muhammed Gazali? Sizi cezbeden, size orijinal gelen yönü nedir?

Muhammed Gazali’nin Nebevi Sünnet kitabını okuduğumda çok etkilenecektim. Bu, onun okuduğum ilk kitabıydı. Unun üzerine Türkçe’deki bütün makalelerini ve kitaplarını aramaya başladım. Bulduklarımı okudum. Bunun sonunda “benim aradığım düşünce, anlayış bu” dedim ve külliyyatını basmaya karar verdim. Tamamını olmasa da önemli kitaplarını bastık. Ayrıca Ali Şeriatî’nin külliyyatını basmaya planladık, onun da beş kadar kitabını yayınladık. Hac, Sanat, Ali isimleri kitapları ilk aklıma gelenler...

Türkiye’deki yayıncılığı yakından takip eden bir insan olarak, yayın hayatını üç döneme ayırıyorum. 1980 öncesi yayıncılık. 1982-1995 arası yayıncılık ve 1995 sonrası yayıncılık. Yıllarını bu işe vakfetmiş, eski bir yayıncı olarak, bu üç dönemi kısaca değerlendirebilir misiniz?

1980’den önce bizim mahallede çok fazla yayıncı yoktu, bazı klasik ve geleneksel kitaplar dışında yayınlanmış kitaplar bulmak da zordu. Gazali’nin İhya’sı dâhil, bütün kitapları basılmıştı. Elmalılı’nın, Ömer Nasuhi Bilmen’in vs tefsirleri, Sahihi Buhari, Müslim gibi hadis kitapları, ilmihal-ler ve bir iki tane meal vardı. Belli başlı birkaç yayınevi, birkaç kitap. Ancak, bol bol, dua mecmuaları, namaz hocaları, yasini şerifler, elifba kitapları ve Kur’an/Mushaf basılırdı.

Tabi bir de sınırlı sayıda Milli Eğitim Bakanlığının ve Diyanet’in yayınladığı kitaplar vardı. Bir de Hilal yayınları vardı.

Evet, Şamil gibi bir iki yayınevi daha vardı ancak, basılan kitaplar çok sınırlı sayıdaydı. Ancak, basılan kitapların tirajı bugünün rakamlarıyla karşılaştığında çok büyüktü. Yirmi bin otuz bin belki de daha fazla adet basılırdı bir kitap basıldığında. Bugün biliyorsunuz, bir kitap bin adet basılıyor, üç beş yılda ancak satılıyor. Örneğin bir yayıncının, Gazali’nin İhya’sını elli bin takım bastığını bilirim. Bu kitap dört cilt ve yaklaşık üç bin sayfa civarında. Aynı şekilde Hikmet Neşriyat vardı. Seyyid Kutub’un Fizilal-il Kur’an isimli tefsirini basıyordu. Bu tefsir de o zaman otuz bin takım, elli bin takım olarak basılırdı. Eser yayınları Elmalılı’nın tefsirini yayınlıyordu. Bu da çok satan bir kitaptı. Aynı şekilde Şamil Yayınevi Asım Köksal’ın İslam tarihini

1994 seçimlerinde Refah Partisinin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığını kazanması ise bu duraklamaya son noktayı koydu. İnsanlar adeta aradıklarını bulmuştu. “Yıllardır bunun için çalışıp çabalıyorduk, peşinde olduğumuz şey buydu. Aradığımızı bulduk, iktidarı elde ettik, artık okumaya düşünmeye gerek yok” dercesine kitapla ilişkilerini kestiler. Tabi bu anlayışın bir de evveliyatı var. Rahmetli Özal ile başlayan dünyevileşme süreci vardı. Bence bu süreç meyvelerini bizim mahallede ancak 1991’de, özellikle de 1994 yılında vermeye başlamıştı.

basıyordu. Buna rağmen biz kitapçı olarak, bu kitaplardan otuz takım-elli takım satın almak istediğinizde, yüzünüze bile bakmazlardı, birçok sıkıntı ile karşılaşırdınız. Parasını aylar öncesinden yatırarak sıraya girerdiniz. Yine de istediğiniz sayıda kitabı alamazdınız. Anadolu’ya senetle %30 ile verirken bize peşin para ile %20 ile vermezlerdi. Çünkü Anadolu’daki adam bin takım, beş bin takım alırdı. Bu tür kitaplar Anadolu’ya tırlarla taşınırdı. Seksen öncesi yayıncılık farklı bir şeydi. Kitap sayısı çok az olduğu için olan kitaplar da, özellikle ciltli kitaplar çok satıyordu. Çünkü o yıllarda bir kütüphane oluşturma modası vardı.

Peki, bunlar okunur muydu?

Bilemiyorum, ama bende okunmadığı kanaati hâkim. Sonraki yıllarda yaşadığım, şahit olduğum bazı olaylar bende bu ve diğer kitapların okunmadığı yönünde bir kanaat oluşturdu. Okuyanların sayısı bugünkü gibi yine çok azdı diye düşünüyorum. Yetmişli yıllarda başlayıp seksenli yıllarda devam eden bu kütüphane oluşturma furası Özellikle şehirlerde, kasabalarda çok yaygındı. Bugünkü vitrinler yerine o zaman evleri kütüphaneler süslüyordu. Bunun için de özellikle de ciltleri süslü kitapları tercih ederlerdi. Tabi bir de Kütüphane, insana okumuşluk, bilmişlik havası verirdi. Böyle bir duyguyu da tatmin ederdi aynı zamanda. Benim başıma çok geldi. Müşteri metre ile

İslami hassasiyetleri yok olduğu için, yapması gerekenleri yapmadıkları, tutarlı bir davranış ortaya koyamadıkları için, bu cemaatler bu kadar büyüdüler. Bugün bu cemaatlere ait kitapevleri daha profesyonel çalışıyor. Aldığı kitabın parasını ödüyor. Kimseye borç takmıyor. Doğru, her kitabı almıyor, seçiyor ama, en azından kimseyi kazıklamıyorlar.

gelirdi, “Bana şu kadar metre kitap ver.” derdi. Metre ile kitap alınırdı. Bir keresinde dayanamadım. “Şu kadar kitap alıyorsun sonra bunları metre ile ölçüyorsun. Niçin metre ile kitap alıyorsun?” diye sordum. Bana; “Ben bunları okumak için değil, kütüphane için alıyorum.” dedi. Hatta bir keresinde daha ilginç bir durumla karşılaştım. Bir gün, emekli bir hâkim geldi. Vitrinde Ömer Nasuhi Bilmen’in sekiz ciltlik İslahatı Fıkhiyye Kamusu adlı kitabı var-

dı. Cildi gösterişli olduğu için onu özellikle vitrine koymuştum, dikkat çeksin diye. Kitabın fiyatını sordu, söyledim. Bana ilginç bir şey söyledi. “Bana bu kitabın cildini çıkarıp hazırlarsan, ben bunu aynı paraya alırım dedi.

Yani içini, kitap kısmını istemiyor.

Evet, ben önce anlamazlıktan geldim. “Anlamadım beyefendi.” dedim. Bana, “Sadece cildini istiyorum, istediğiniz parayı da vereceğim” dedi. Ben “metin kısmı ile birlikte aynı paraya veriyorum” deyince, “Bana içi lazım değil.” dedi. “Peki, ne yapacaksınız bunu, niçin iç kısmını istemiyorsunuz?” diye sorduğumda, “Ben kitap okumam, cildi çok güzel görünüyor, tam da kütüphanemin ölçüsüne uygun” dedi. O zaman kitabın vitrinde bir aksesuar olarak kullanması çok yaygındı. Bugün tabi başka şeyler kullanılıyor aksesuar olarak.

Bu kitapların içeriği ve baskı kalitesi nasıldı?

Ciltler güzeldi ama bugünkü baskı kalitesi ile kıyaslandığında, kâğıt, baskı ve dizginin kalitesi çok düşüktü. İçerik ise, genellikle belli konular üzerineydi. İlmiyal, fıkıh, hadis, tefsir, tasavvuf, menkıbe, dua mecmuaları, güllü yasinler, evlilik ve aile hayatı ile ilgili kitapları genellikle. Fikir ve düşünce kitaplarının sayısı çok azdı. Bu tür kitaplar seksen sonrasında yoğunlaştı.

Seksen sonrasında gelirsek...

Bizim mahallenin asıl yayıncılığı 1980 sonrasında başladı. Bu dönemin en önemli belirleyicisi İran İslam Devrimiydi. Tüm ülkelerdeki Müslümanları etkilediği gibi Türkiye’deki Müslümanlar da etkilendi. Her gün bir iki tane yayınevi kuruluyordu.

Aynı zamanda birçok dergi de yayın hayatına başladı. Göreceli bir özgürlük vardı. Herkes her şeyi konuşuyor, her şeyi yazıyordu. Devrimle ve devrimcilikle ilgili çok sayıda kitap yayınlandı.

Tabi tüm bunlar ciddi bir dağıtım sorununu ortaya çıkardı. Seksen öncesinden kalma Anda, Serhat, Derya gibi bazı dağıtım şirketleri vardı ama sanırım bunlarla ilgili problemler yaşanıyordu. Dağıtım konusunu kısaca değerlendirir misiniz?

Seksen sonrasında dağıtım en önemli sorundu. Bazı dağıtım şirketleri vardı ama hem dağıtım ağları sınırlıydı hem de bizim kitapları dağıtmak istemiyorlardı. Benim yayınladığım kitapları da dağıtmıyorlardı. Örneğin çıkan kitaplarla ilgili kataloglar hazırlanırdı, ancak bu kataloglara bizim kitapları almazlardı. 1992 yılına kadar benim yayınladığım kitapları bu kataloga koymadılar. Gerekçeleri de “Benim Ali Şeriatî’nin kitaplarını yayınlıyor olmam”dı. Büyük yayıncılar bunu kendi imkânlarıyla bir nebze aşmaya çalışıyorlardı ama bizim gibi küçük yayıncılar ciddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştı.

Birleşik Dağıtım böyle bir ihtiyacın sonucu olarak mı kuruldu?

Evet,

Siz de içinde miydiniz?

Hayır, ben, Birleşik Dağıtımın sadece Beyaz Saray’daki temsilcisiydim. Benim dışında kuruldu. Arkadaşlar önce “Bir Yayıncılık” adında bir yayınevi kurmuşlardı. Daha sonra bunu Birleşik Dağıtıma dönüştürdüler. Bu dağıtım, bana göre bizim yayıncılık adına seksen sonrasında yaptığımız en iyi şeydi. Büyük bir fonksiyon

icra etti. Bir dönem büyük hizmetler yaptı. Ancak daha sonra yayıcıların üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmemelerinden, biraz da aç gözlülüklerinden ve kendilerinden başkasını düşünmemelerinden dolayı Birleşik Dağıtım battı. Yani ben de dâhil biz yayıncılar bu dağıtım şirketinin kıymetini o zaman anlayamadık. Dağıtım şirketinin sahiplerinin, yöneticilerinin de yanlışları vardı ama bana göre asıl suçlu yayıncılardı. Dağıtım Şirketi bir depo gibi kullanıyorlardı. Çok satan kitapları dağıtıma vermiyor, satmayan kitaplarını dağıtımın önüne yığıyorlardı. Bir de, Anadolu’ya dağıtıma verdiğinden daha ucuza kitap veriyorlardı. Dağıtım, tüm bu işlerinden dolayı yayıncıdan %5 pirim alıyordu. Bu hiçbir gideri karşılamıyordu. Ben bu oranın %10’na çıkarılmasını ve dağıtıma verdiğimiz fiyatla kitapçılara kitap vermememiz gerektiğini söyledim ama hiçbir yayıncı buna razı olmadı. Böylece elbirliği ile bu dağıtım şirketini batırmış olduk. Kimse yaşaması için gayret göstermedi.

Burada sanırım İslam algılamanızın da katkısı söz konusudur. “Gemisini kurtaran kaptan” mantığı içerisinde herkes sadece kendi çıkarını düşünüyordu. Bencilliğin, benmerkezciliğin, benden sonrası tufan anlayışının insanların böyle davranmalarında etkisi vardır diye düşünüyorum.

Aynen katılıyorum. Bir örnek vereyim. Büyük kitaphevlerini kastetmiyorum, yeni kurulmuş bir yayınevi de olsa, eğer çıkardığı bir kitap “tutmuş” ise, onu kendisi pazarlar, dağıtıma vermez. Satılmayan kitaplarını doldurur. Ben “bindiğimiz dalı kesiyorum, bu dağıtım kapandığı zaman hepimiz sıkıntı çekeceğiz” dediysem de kimseye dinletemedim. Satılmayan

Tabi Anadolu’daki kitapçıları biraz da biz azdirdık. Adamlara senetsiz sepetsiz milyarca liralık kitap veriyorduk. Bunların hepsi güvene dayalıydı. Adamlar yıllarca paralarını ödemediler, biz “yarın öbür gün öderler” diye göndermeye devam ettik.. “Müslüman adam yalan söylemez” diyorduk. Tabi biraz da dava arkadaşlığı, fıkırdaslık vardı. “Bizi dolandırmazlar.” diyorduk. Ama dolandırdılar.

kitabını %45 ile veriyor ama satılan kitap için ise %30 diyor. Dağıtımın aldığı %5’i bile çok görüyorlardı. “Hepsini ben kazanayım” diyorlardı. Aslında ticareti de bilmiyorlardı. Ticari ahlak yoktu.

Sanırım biz de, bir de ortak iş yapma kültürü oluşmamış. Bu sıkıntıların temelinde biraz bu eksiklik olsa gerek.

Evet, örnek benim. Eğer ben ortak iş yapmayı becerebilseydim, bugün *Şura Yayınları* devam ediyor olacaktı.

Günümüzle kıyasladığımızda basıkı tirajları oldukça yüksekti sanırım. Çok sayıda tercüme kitap

basılıyordu. Siyasi ve sosyal içerikli kitaplar çoğalmıştı. Seksen sonrasının yayıncısını kısaca değerlendirir misiniz?

Seksen sonrasında basılan kitapların büyük çoğunluğu tercüme ağırlıklıydı. Toplumun ihtiyacını karşılayacak yeteri kadar telif çalışmalar yoktu. Yayıncı da mecburen tercümeyle yöneliyordu. Sanki bazı şeyler yeni keşfedilmişti. Basılan kitaplar beş ile on bin arasında basılıyordu. Ancak, yayınevlerinin sayısı arttıkça kalite de düştü. Yayıncılar, önüne geleni basmaya başladılar. Bazen aynı kitap, farklı yayınevlerinden farklı isimlerle yayınlandı.

Sanırım bu piyasada bir denetim

Bizde bir iki kişi dışında isim yok. Bir Muhammed Hamidullah, bir Ali Şeraiti, bir Muhammed Gazali yok. Daha çok memurlar var. Mesleği olduğu için, o alanda yazıyorlar. Düşünce üretmeyi kendine iş edinmiş fazla insan yok. Böyle olduğu için biz kendimizi ifade edecek fikirleri tercüme eserler kanalıyla elde etmeye çalışıyoruz. İçeride böyle kitaplar bulamayınca düşünce dünyamıza uygun kitapları dışarıda arıyoruz. Bu da zor bir konu. Ancak tüm bu sıkıntılara rağmen, yeniden dünyaya gelsem yine yayıncı olmak isterdim.

mekanizması da yok.

Hiçbir denetim mekanizması yok, ne tercümeleri, ne de kitapların bas-

kı kalitesi ve içeriğini denetleyen bir mekanizma var. Düşünün, bir kitap, bazen farklı isimlerle dört beş yayınevi tarafından çevrilebiliyor. Ne okuyucudan, ne yayıncıdan bir tepki geliyor. Gelse de bir bağlayıcılığı yok. Böyle acayip bir on yıllık bir süreç yaşadık. Sonunda dergicilik dâhil, yayıncılık bu hale geldi.

1994 yerel seçimlerine kadar bu durum devam etti her halde.

Hayır, benim için fikri yayıncılıkta milat, 1991'dir. Fikri yayıncılık 1991 yılına kadar devam etti. Bu yılda duraklamaya geçti.

Niçin 1991 yılı?

Bence bu yılda yaşanan bazı olaylar ciddi ve ilk kırılmanın işaretlerini verdi. Benim âcizane bir iki tespitim var. Birincisi, Refah Partisi'nin İstanbul'da yerel seçimlerde bazı belediyeleri kazanmasıdır. Sanırım üç veya dört ilçe belediye başkanlığını kazandı. Genel seçimlerde de yüksek bir oy almıştı. Bizim mahalle bu seçimlerle birlikte kendi dünyasının dışına açıldı. Güç ve imkân ile tanıştı. İkincisi birinci körfez savaşıdır. Bu savaş neredeyse canlı yayınla dünyaya aktarıldı. Görsel medya ön plana çıktı. Kitap okumada bir duraklama yaşandı. Aynı şey kültür ve fikir dergilerinin de başına geldi. İnsanların yönelimlerinde değişim ve dönüşümler ortaya çıkmaya başladı.

Sanki bir zihin kayması oldu, insanların önceliklerinde değişimler meydana gelmeye başladı.

Evet, biz önceleri, “Bu geçici bir durumdur, savaş geçer, durum düzeler, her şey eski mecrasına döner.” dedik, ancak öyle olmadı. 1994 seçimlerinde Refah Partisinin İstanbul Büyük-

şehir Belediye Başkanlığını kazanması ise bu duraklamaya son noktayı koydu. İnsanlar adeta aradıklarını bulmuştu. “Yıllardır bunun için çalışıp çabalıyorduk, peşinde olduğumuz şey buydu. Aradığımızı bulduk, iktidarı elde ettik, artık okumaya düşünmeye gerek yok” dercesine kitapla ilişkilerini kestiler. Tabi bu anlayışın bir de evveliyatı var. Rahmetli Özal ile başlayan dünyevileşme süreci vardı. Bence bu süreç meyvelerini bizim mahallede ancak 1991'de, özellikle de 1994 yılında vermeye başlamıştı. Biz önce bu dünyevileşmeye tepki gösterdik, karşı çıktık, ancak buna on yıl direnebildik. Artık bizim de partimiz iktidar olunca iş tamamlandı.

Herhalde biraz da iktidar ve gücü elinde bulundurmanın, dolayısıyla tüketimin tadını aldı.

Evet. Mahallenin çocukları bir yerlere gelmeye başladılar. Bilgiye birikime dolayısıyla okumaya ihtiyaçları kalmamıştı. Niçin okuyacaklardı ki, zaten ulaşacakları yere ulaşmışlardı.

Masanın diğer tarafına geçince algılama şekli, düşünce biçimi değişti.

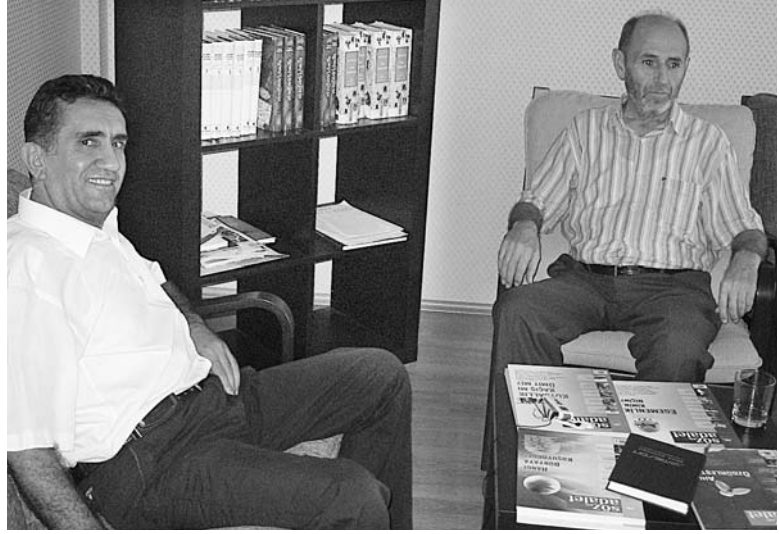
Aynen öyle oldu. Masanın arkasına geçince amaç değişti. Bilgi, düşünce bunun içindi. Şimdi okuma zamanı değildi. Oraya da ulaşılmıştı. Artık orada sürekli kalmanın planları yapılmaya başlandı. O zaman hayat algılarından başlayarak, düşüncelelerini, davranışlarını, alışkanlıklarını değiştirdiler. Eskiden bir lokmanın hesabını soranlar, hediyelere alışmışlardı. Bu hediyeler bana niçin geliyor diye sormadılar. Örneğin daha önce yayınevinden çıkmayan arkadaşlar, anasından babasından, hanımından, çocuklarından çok kitapçılara takılan arkadaşlar, bizi yolda görürnce yol-

larını değiştirir olmuşlardı. Bir örnek vereyim, bir arkadaş, “Abi senin sohbetine doyamıyorum” diyerek dükkândan çıkmazdı. Pazar günü hariç her gün birlikteydik. Kovmamıza rağmen gitmezlerdi. Han bekçisi, “Handa sizden başka kimse kalmadı bir saattir sizi bekliyorum.” diye sık sık bizi uyarırdı. O arkadaş bir masa sahibi oldu. Yıllarca yüzünü görmedim. Böyle örnekler çok.

Peki, bu arkadaşların hayatlarında ne gibi değişiklikler oldu.

Bize takıldıkları zaman ekonomik sıkıntı içindelerdi. Masa sahibi olunca veya bir işletme kurup iş güç sahibi olunca, standartlar değişti. O standartta göre yaşamaya başlayınca alışkanlıklar da değişti, yeni alışkanlıklar oluştu. Bu nedenle mahalleyi değiştirdiler. Ev araba, yazlık sahibi oldular. Paylaşmanın değil, harcama ve tüketimin tadına vardılar. Ona göre bir hayat kurdular. Daha çoğuna sahip olma hırsı onları alıp götürdü. Tabi insan üzüyor.

Seksen sonrasında düşünce grupları çoğaldıkça kitap ve kitapevi sayısında da artış oldu. Her grup kendi yayınevini, kendi kitapevini açtı. Bu Anadolu’da da yansımasını buldu. Bazen tersi oldu. Anadolu’daki bazı gruplar İstanbul’da kendilerine temsilcilikler açtılar vs. Sanırım, işin bir de Anadolu’daki kitapevi ayağı vardı. Seksen sonrasında İstanbul’da onlarca yeni yayınevi kurulurken Anadolu’da da çok sayıda kitapevi açıldı. Bu tür kitapevleri seksen öncesinde de vardı ama seksen sonrasında pıtrak gibi çoğaldı. Küçük bir kasabada bile birkaç kitapevi vardı. Her fikir hareketi kendi kitapevini açıyordu. Fikri tartışmalar birlik beraberliği değil ayrışmayı getiriyordu. Az önce “Ticari ahlak yoktu. Bunu

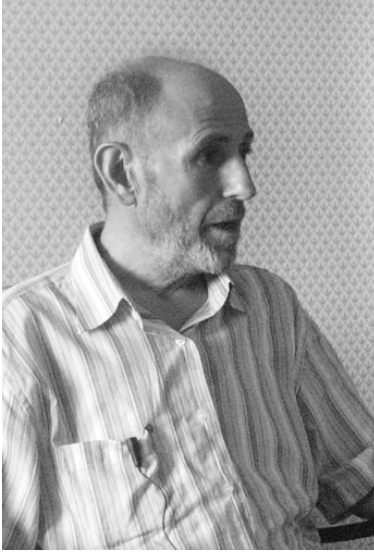

Herkesin İslam’ı ayrı. Her türlü saçmalığı işliyor, “niye” sordunuzda, “ben böyle inanıyorum” diyor. Burası sözün bittiği bir yer. Ben artık olanlara ayak uyduramıyorum. Bu dünyevileşme sürecinden sonra biz bazı şeyler yaşayacağız. Bunun önüne geçilemez. Bir kırılma, bir travma, bir helak yaşayacağız. Bu ne kadar sürer, geriye dönüşü olur mu, bir gün kendimize gelir miyiz? Gelirsek kaç nesil sonra geliriz, bilemiyorum. Tamamen ümitsiz değilim ama ufukta da bir şey göremiyorum.

işletmelerine yansıtamadılar.” diye bir ibare kullandınız. Bu ticari ahlak yoksunluğuna bir de ticaret geleneğinin olmayışı eklenince, “sonradan görmüslük” diyeceğimiz bir tavrı ortaya çıkardı. Zaten denetimsizlik başlı başına problemdi. Kitapevlerinin ve Dağıtım şirketlerinin sıkıntıya girmesinde bu kitapevlerinin de sorumluluğu yok muydu? İsterseniz önce, “Ticari ahlak yoktu. Bunu işletmelerine yansıtamadılar.” Sözlerinizi biraz açarak başlayalım.

Bence bu tür kitapevlerini işleten arkadaşların en önemli eksiklikleri İslam’ı bilmiyor olmalarıdır. Elbette bildiklerini iddia ediyorlardı ama bence bilmiyorlardı. Örneğin, yıllarca

kendisine kitap verdiğim bir arkadaştan borcumu istediğimde, “Ne yapalım olmadı, veremeyeceğim, hakkını helal et” dedi. Ben kendisine şunu söyledim. Ben bu işe başladığımda Allah’a şöyle bir söz verdim. “Eğer günü geldiğinde imkânsızlığından dolayı bir kimse bana olan borcunu ödeyemiyorsa benden helallik dilemesine gerek yok. Peşinen haklarımdan feragat ediyorum, tüm hakkımı helal ediyorum. Ama imkânı olup da vermeyene ben hakkımı helal etmiyorum, haram, zıkkım olsun” dedim. Bunun üzerine adam bana şunu söyledi. “Sen bilirsin.” Bu adamın imkânı var. Kışlığı var, yazlığı var, arabası var. Bunlardan iki tanesi hacca gitmeye karar vermişler, helallik diliyorlar. Durumları benden iyi.

1991’den sonra bir yabancılaşma yaşıyor. Bu beni çok rahatsız ediyor. Bir Müslüman mevki ve makam sahibi olabilir, çok para da kazanabilir. Ancak bilinen belli ilke ve kuralları çerçevesinde bir hayatı olmalı. Belli ilke ve kuralları karşısında, zengin fakir, amir memur insanlar arasında bir fark olmamalı. Masanın diğer tarafına geçince davranışları, anlayışları değişmemeli. Sınırsız para kazanabilir ama, sınırsız harcamamalı. Kendisini sınırlayan

Ancak borçlarını ödeyerek helallik dilemek akıllarına gelmiyor. Onlara “niçin hacca gidiyorsunuz ki, Allah’ı razı etmek için. Önce beni razı etmeniz gerekmez mi? Benim borcumu ödemedi, Allah’ı nasıl razı edeceksiniz? Benim inandığım Allah, böyle bir Allah. Sizin inandığınız Allah, başkaysa bilmem. Sizin haccınız be-

nim ayaklarımın altında.” dedim. “Yahu olsun, sen yine de helal et” dedi birisi. Sonra “Eğer duygusal bir anıma gelip, helal etsem bile, bu saatten sonra geçersizdir.” dedim. “Sen bilirsin.” Dedi.

Birisi de hacca gitmiş oradan arıyor. Bir yayıncı arkadaşı aracı yapmış, onun aracılığıyla benden helallik diliyor. “Ka’be’nin karşısındayım. Selahaddin ağabeye olan borcum akıldan çıkmıyor, bana hakkını helal etsin” diyor. Yayıncı arkadaş, “Kusura bakma ben elçiyim, elçiye zeval yoktur.” diyor. Ben “Estağfurullah, elbette elçiye zeval olmaz, ona git söyle, hakkımı helal etmiyorum, haram, zehir, zıkkım olsun” dedim. Madem hacca gidecek durumun vardı, niçin borcunu ödemedi gidiyorsun? Önce borcunu öde. Adamlar için borç ödemek önemli değil ki. Şimdi bu arkadaşların her biri, bana on üç yıl öncesinin on bin mark olan borcunu ödemedi hacca gittiler, hacı olup geldiler. Bu İslam anlayışında bir sakatlık yok mu? Anadolu’da bunlar gibi birçok arkadaş var. Benim Anadolu’daki kitapçılarıdaki alacağımı rahatlıkla İstanbul’dan üç veya dört ev almak mümkündü. Ama adamlar “sen bilirsin” dediler...

Buna benzer o kadar çok şey yaşadım ki, Doğu’nun ücra bir köşesindeki bir kitapçıya her ay düzenli kitaplar gönderiyorum. Sadece kendi yayınladığım kitaplardan değil, birçok yayınevinin kitabını parasını ödeyerek ona gönderiyorum. Baştan bir sözleşme yaptık. İlk ödemeyi, altı ay sonra dört aylık çek olarak ödeyecekti. Ben ona düzenli olarak kitap gönderdim. Kitapları benim adıma satacak. %30’nu kendisi alacak, %70’ni bana gönderecekti. Bu arkadaşla sadece 1990 yılında o zamanın parasıyla on milyarlık kitap göndermişim. Beş kuruş ödeme alamadım. Aradan 18

sene geçti, bir helalleşme bile dilemedi. Bu arkadaş bugün bile Müslümanlığı kimseye bırakmıyor.

Yine bu yıllardı, Adıyaman’a gitmiştim. Kitap evlerini geziyordum. Bir derginin sorumlusu bir arkadaşım, “Bizim derginin hesaplarına da bak.” demişti. Bu dergi her aya düzenli olarak bu kitap evine on adet dergi göndermişti. Dergilerin hesabını çıkarmasını istedim. “Abi hesap yok.” dedi. “Niye?” diye sordum. “Dergi satılmadı” dedi. “Satılmayanları paketle götüreceğim.” dedim. “Dergileri sizin hayrınıza dağıttık.” “Sana satılmayan dergileri dağıtabilirsin diye bir şey söylediler mi?!” diye sordum. “Hayır.” dedi. “Biz seni hayır memuru mu tayin ettik kardeşim.” dedim. Adamın yüzü bile kızarmadı.

Benim başıma gelen bu durum birçok yayıncının başına geldi. Birleşik Dağıtımın batmasında bu tür kitabevlerinin de büyük katkısı oldu. Birçoğu borcunu ya hiç ödemedi, ya da iş işten geçtikten, kalan parayı murdar ettikten sonra ödemeye çalıştı. Tüm bunların nedeni, genel ahlaktan, İslam ahlakından yoksun oluşumuzla ilgili. Yoksa o dağıtım şirketi kolay kolay batmazdı. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, bir daha böyle bir dağıtım şirketini kurmak bana göre mümkün değil. Dağıtımın ortadan kalkması ile birlikte, tek başına Anadolu’ya kitap gönderme imkânı olmayan küçük yayınevlerinin ve Anadolu’daki yüzlerce kitapevinin kapanmasına neden oldu.

Ben yayıncılığın bu hale gelmesiyle Cemaatleşmenin yaygınlaşması arasında bir ilişki olduğunu düşünüyorum. 1995’li yıllara kadar cemaatlerin bugünkü ekonomik ve siyasi ağırlığı söz konusu değildi. Düşünceler daha özgürce savunulabiliyordu. Farklı ideolojik gruplar vardı, bunların birbiri üze-

rinde fazla bir yaptırımları yoktu. Her grubun bir kitapevi olmasına rağmen, bu kitapevlerinde çıkan bütün kitaplar bulunabiliyordu. Dünyevileşmenin, hayata bakışının, İslam algısının değişmesi buna paralel Cemaatlerin egemenliklerini arttırması ile birlikte, bağımsız kitapevleri veya küçük gruplara ait kitapevleri kapanmış, sadece bu cemaatlere ait kitapevleri ayakta duruyor. Hatta bu kitapevlerinin hem sayıları arttı hem de hacim ve imkân açısından büyüdüler. Ancak bu kitapevlerinde cemaat liderinin onayından geçmeyen kitaplar satılmadığı için Anadolu'daki insanın bugün yeni çıkan kitaplardan haberi olmuyor. Hâlbuki bu cemaatlere ait yayınevlerince basılan kitaplar elli bin yüz bin basıyor, elli altmış baskı yapıyor. Acaba bugün kitabın yok olmasında, bu manzaranın veya cemaatlerin kitaba soğuk bakan yapılarının da etkisi yok mudur?

Belki de tersi oldu. Bence, bu kitapevlerinin yanlış işlemesi ve bu kitapevlerinin çevresindeki gruplar, yukarıda saydığımız yanlışları yaptıkları, İslami hassasiyetleri yok olduğu için, yapması gerekenleri yapmadıkları, tutarlı bir davranış ortaya koymadıkları için, bu cemaatler bu kadar büyüdüler. Bugün bu cemaatlere ait kitapevleri daha profesyonel çalışıyor. Aldığı kitabın parasını ödüyor. Kimseye borç takmıyor. Doğru, her kitabı almıyor, seçiyor ama, en azından kimseyi kazıklamıyorlar. Tabi Anadolu'daki kitapçıları biraz da biz azdırdık. Adamlara senetsiz sepet-siz milyarca liralık kitap veriyorduk. Bunların hepsi güvene dayalıydı. Adamlar yıllarca paralarını ödemediler, biz “yarın öbür gün öderler” diye göndermeye devam ettik.. “Müslüman adam yalan söylemez” diyor-

Biz biraz bireyselleştik, bireyselleşince bazı şeylerden kopuyorsunuz. İşte Ramazan geldi. Yarın bayram olacak. Artık kimse kimseyi ziyaret etmiyor. Hal hatır sormuyor. Bayram ziyaretleri, komşu ziyaretleri bitti. İnsanlar boş zamanlarını tatil bölgelerinde, lüks otellerde geçiriyorlar. Kimse kimseyi görmek istemiyor. Ben insanlara bir birini ziyaret etmelerini tavsiye ediyorum.

duk. Tabi biraz da dava arkadaşlığı, fıkırdışlık vardı. “Bizi dolandırmazlar.” diyorduk. Ama dolandırdılar. İşin böyle bir boyutu da var. Bugün Anadolu'da kitap sayısı azaldı ama kalanlar da sanki yaşananlardan ders almış gibi. Daha dürüst veya daha profesyonel çalışıyorlar. Aynı şey yayınevleri için de geçerli. Yayınevi sayısı azaldı ama var olan yayınevleri de daha kaliteli iş çıkarıyor. Eskiden hesapsız kitapsız kitap basılıyordu. Şimdi öyle değil. Satacak, kaliteli kitaplar basıyorlar. Baskı kaliteleri de arttı. Çünkü her yönüyle kaliteli bir kitap basmadığınız zaman o kitap elinizde kalıyor. Bu durum özellikle cemaat dışındaki kitapevleri için geçerli. Ayakta kalmaları, profesyonel olmalarına bağlı. Fikri yayıncılık yapan insanların her dönemde

ekonomik sıkıntısı oldu. Dün de bugün de. Ancak doğru, kaliteli iş yaparlarsa ayakta durabiliyorlar. Gerçi bugün durumları biraz daha zor. Bir de benim takip etmekte zorlandığım bir yayıncılık türü var. Dünyevileşen insanın taleplerini karşılamaya yönelik yayın yapıyorlar. Rehber kitaplar adı altında piyasada yer edindiler. Tabi bu benim anlamadığım bir konu.

Yayıncılık yaptığınız dönemde yazar yayıncı ilişkisi nasıldı. Veya böyle bir ilişki var mıydı? Yazarları mı gelip sizi bulurdu siz mi yazarları bulurdunuz? Bir yazar piyasası var mıydı?

Aslında tam olarak böyle bir ortamın olduğunu söyleyemem. Biz genellikle

tercüme eserler basardık. Yayınlayacağımız eserleri kendimiz bulur tercüme ettirirdik. 1995 öncesinde telif eser sayısı da fazla yoktu. Bildiğiniz gibi belli başlı yazarlar vardı. Zaten onların kendi yayınevleri veya anlaşmalı olduğu yayınevleri olduğu için bize düşmezdi. Zaman zaman, yeni orijinal dosyalar çıkıyordu ama olanlar da bizim gibi küçük yayınevlerine ulaşmıyordu. Nadiren bize de dosyalar geliyordu ama elenerek geldiği için yayınlanacak seviyede olmuyorlardı.

Basılan eserlere baktığımızda, kitapların büyük bir kısmının tercüme eserler olduğunu görüyoruz. Sizce bunun sebebi nedir? Sanki Düşünce ve fikir üretiminde fakir bir ülke gibiyiz.

Evet, bir telif eser problemi var. Genel olarak baktığımızda da fazla bir telif eser verdiğimizizi söyleyemeyiz. Bir fikir kısırlığı, dolayısıyla bir üretim kısırlığı yaşadığımız doğru.

Özellikle 1990’lı ve 2000’li yıllarda yeni üniversitelerin, yeni fakültelerin açılması ile birlikte, ardı ardına doktora tezlerin yayınlandıklarına şahit olduk. Özellikle İlahiyatların sayılarının artması 2000’li yıllarda dini alanla ilgili telif eser sayısının artmasına neden oldu. Bu çalışmalar yayıncılığa bir kalite getirdi ama, fikir üretimine fazla bir katkısı olmadı gibi. Üniversiteler dışında, akademisyenlerin kendi alanları ile ilgili ürettikleri dışında fazla bir çalışmaya rastlamıyoruz. Bu çalışmaları da bir yerde meslek kitapları kategorisinde sayabiliriz. Toplumun geneline hitap eden düşünce ve fikir kitaplarında bir artış yok gibi. Bu konuda ne diyorsunuz?

Evet, bir tıkanma var. Eskiden de

böyleydi. Bizde bir iki kişi dışında isim yok. Bir Muhammed Hamidullah, Bir Ali Şeraifi, bir Muhammed Gazali yok. Daha çok memurlar var. Mesleği olduğu için, o alanda yazıyorlar. Düşünce üretmeyi kendine iş edinmiş fazla insan yok. Böyle olduğu için biz kendimizi ifade edecek fikirleri tercüme eserler kanalıyla elde etmeye çalışıyoruz. İçeride böyle kitaplar bulamayınca düşünce dünyamıza uygun kitapları dışarıda arıyoruz. Bu da zor bir konu. Ancak tüm bu sıkıntılara rağmen, yeniden dünyaya gelsem yine yayıncı olmak isterdim.

Tercüme kitaplara yöneldiğinizde, birilerinin sizi yönlendirme ihtimali de ortaya çıkmıyor mu?

Oluyor tabi. Siz ne yapmak istediğinizi birilerine söylediğinizde, o da sizi bir yerlere kanallı ediyor. Bir de şunu söylemem lazım; yayıncılık bir ekip işi. Tek başına olmuyor.

Yayıncılık üzerinden konuşacak olursak, insanlar Anadolu’da üretip İstanbul’da pazarlıyorlar diye bir görüş var. Yazar çizimlerimizin hayat çizgilerine baktığımızda yollarının mutlaka İstanbul’la kesiştiklerini görüyoruz. En azından kitap ve dergilerinin İstanbul’da basılıp pazarlandığını görüyoruz. Anadolu’daki mevcut fikir ve düşünce fakirliğinin bir nedeni de bu değil midir? İstanbul siyaset dışında her şeyin pazarlandığı bir şehir. Bir yayıncı olarak bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu sanki bir devlet politikası gibi. Devlet, her şeyi burada merkezileştirmek istiyor. Urfa’daki bir yazar veya düşünce adamı Türkiye’ye seslenmek istiyorsa İstanbul’a gelmek veya kitaplarını İstanbul’da bastırıp

dağıtmak zorunda. Evet böyle bir kısır döngü var. Anadolu’yu her yönden fakirleştirdiği de doğru. Ama tek başına aşmak mümkün değil.

Konuşmanın başından beri bir dünyevileşmekten söz ettik. Bunun nedenlerine üzerine bazı değerlendirmeler yaptık. Bu noktadan sonra gelecekle ilgili neler söyleyeceksiniz? Önümüzde neler var? Geleceği nasıl görüyorsunuz?

Doğrusunu konuşmak gerekirse pek önümüzü göremiyorum. 1991’den sonra bir yabancılaşma yaşanıyor. Bu beni çok rahatsız ediyor. Bir Müslüman mevki ve makam sahibi olabilir, çok para da kazanabilir. Ancak bilinen belli ilke ve kurallar çerçevesinde bir hayatı olmalı. Belli ilke ve kurallar karşısında, zengin fakir, amir memur insanlar arasında bir fark olmamalı. Masanın diğer tarafına geçince davranışları, anlayışları değişmemeli. Sınırsız para kazanabilir ama, sınırsız harcayamamalı. Kendisini sınırlayan kurallar olmalı. Herhangi bir sınır ve kuralın kalmadığını görüyorum. Herkesin İslam’ı ayrı. Her türlü saçmalığı işliyor, “niye” sorduğunuzda, “ben böyle inanıyorum” diyor. Burası sözün bittiği bir yer. Ben artık olanlara ayak uyduramıyorum. Bu dünyevileşme sürecinden sonra biz bazı şeyler yaşayacağız. Bunun önüne geçilemez. Bir kırılma, bir travma, bir helak yaşayacağız. Bu ne kadar sürer, geriye dönüşü olur mu, bir gün kendimize gelir miyiz? Gelirsek kaç nesil sonra geliriz, bilemiyorum. Tamamen ümitsiz değilim ama ufukta da bir şey göremiyorum. Bizim çocuklarımız, bizim olmaktan, bizim öğrencilerimiz bizim olmaktan çıktıktan sonra bu nasıl mümkün olacak bilmiyorum.

Tavsiyeniz ne?

Biz biraz bireyselleştik, bireyselleşince bazı şeylerden kopuyorsunuz. İşte Ramazan geldi. Yarın bayram olacak. Artık kimse kimseyi ziyaret etmiyor. Hal hatır sormuyor. Bayram ziyaretleri, komşu ziyaretleri bitti. İnsanlar boş zamanlarını tatil bölgelerinde, lüks otellerde geçiriyorlar. Kimse kimseyi görmek istemiyor. Ben insanlara bir birini ziyaret etmelerini tavsiye ediyorum. İstanbul gibi koca bir şehirde yaşıyorsanız, maddi imkânı yerinde olanların maddi imkânı olmayanları ziyaret edip desteklemesi lazım. Bunu kırmadan, dökmeden yapması lazım. Bayramlar, hiçbir imkânı olmayan garibanlar arasında oluyor, belki imkânı olsa o da aynı şeyi yapacak. İmkânı olanların bayramı olmuyor, onların tatilleri oluyor. İnsanların paylaşabilecekleri, hesap verecekleri ortamlar oluşturulmalı. Birlikte yaşamasını öğrenmeliyiz. Ancak çocuklarımızın halini görünce ümitlerim daha da azalıyor. Size bir örnekle anlatayım. Haftada birkaç kez Belediye otobüsü ile şehre iniyorum. Öğle saatine doğru. Öğrencilerin, okul saati. Kimi okula geliyor, kimi okula gidiyor, kimi dershaneye. Bunlar çalışkan çocuklar. Üstelik hepsi hali vakti yerinde, dindar olduğu iddia edilen ailelerin çocukları. Yarın doktor mühendis olacaklar. Bizi yönetecekler. Bu çocuklar, gençler, yaşlı, hasta veya çocuklu bir bayan gördüklerinde sanki hepsi sözleşmiş gibi hemen uyuma numarası yapıyorlar. Ta ki bunlar kendilerini geçip bir yere oturuncaya kadar. Daha bugün yaşadım. Saydım benden önde oturan tam sekiz genç var. Ayakta zor duran bir ihtiyar bindi. Yine hepsi bir anda uyuma numarasına başladılar. Adam benim önüme kadar geldi, mecburen ben yer verdim. İşte ben ayakta zor duran 60 yaşında başta kalp yetmezliği

dâhil bir çok hastalığı olan bir adamım, kendimi yer vermek zorunda hissediyorum. Onların hiç birisinin kılı kıpırdamıyor. Bazen bunları, bu gençlere aileleri mi öğütüyor diye içimden geçiriyorum.

Bence de bu davranışların temel sorumlusu aileleri. Bizim İslamcı kuşak, bir noktadan sonra mal, mülk, mevki makam sahibi olunca, “Aman biz çok çektik, çocuklarımızı çekmesin:” diyerek, onların bütün isteklerini yerine getiriyorlar. “Yok” diyemiyorlar. Çocuklar, tüketim çılgınlığı içinde, bütün değerlerden yoksun olarak büyütülüyor. Temel neden bu. Çocuklarını helak ediyorlar farkında değiller.

Hocam aynen katılıyorum. Bunu yakın çevremde de gözlemliyorum. Çevremdekilere dilim döndüğü kadar anlatmaya çalışıyorum. “Bu özgürlük değil, edepsizliktir” diyorum ama kime anlatacaksın.

Bu dünyevileşme ve haz kültürü orucun ruhunu da zedeledi, anlamını buharlaştırdı gibi. Sanki Ramazanlarımız da bir zenginlik yarışına dönüştü. Biliyorsunuz, oruç, oruç tutanın fakirin halini anlamasını amaçlar. Ancak son zamanlarda böyle değil. Ramazan ayı israfın en fazla yapıldığı ay. Bu ayda mutfak masrafları üçe beşe katlanıyor. İftar yemekleri muhteşem ziyafetlere dönüşüyor. Ramazanlarda fakirin durumunu daha uzun yıllar anlayamayacağız gibi.

Evet, böyle olması lazım ama maalesef bir yarışa dönmüş durumda. Bir hatıramı anlatayım. Kendi evladım gibi sevdiğim bir kardeşim bizi gelecek iftara davet etti. Gittik. Yalnız başıma geleceği biliyorum. İftar için

Belediyelere ve Diyanet’e bir çift sözüm var. Biz bu işi çığırından çıkardık. Ben “Ramazan şenlikleri”ne, “Ramazan rezaletleri” diyorum. Ramazana şenlik denmez bir defa. Tüketim çılgınlığından başka bir şey değil. Para kazanmak adına her şeyi yapıyorlar. Para kazanmak için ramazan alet ediliyor, olmaz böyle bir şey. Bunu belediyeler yapıyor, Diyanet yapıyor. Neredeyse İstanbul’da her belediye böyle bir şenlik düzenliyor. Ben senelerdir Sultanahmet’e gitmiyorum. Bilinçli olarak gitmiyorum.

masaya oturduk. Masadaki yemekleri saydım. On dört çeşit yemek var. Hanım kızımız bunu için en az üç gün uğraşmıştır. Sonradan öğrendim öyle de olmuş. Kendi kendime düşünüp konuşuyorum: “Bu sofra senin için, sana değer verildiği için üç gün çalışılarak hazırlanmış. Sakın bir şey söyleyip kalp kırma” diye kendimi frenlemeye çalışıyorum. Bir yandan da bir şey söylemesem kendi kendim ile çalışıyorum, Selahaddin Özer olmaktan çıkıyorum. Dayanamadım, evin beyine “Kusura bakma bir şey söyleyeceğim.” dedim. Özür dileyerek başladım, “bir daha böyle bir şey yapmayalım, bir daha beni çağırarak olursanız, “Üç çeşit dışında bir şey hazırlamanızı istemiyorum” dedim. Evin beyi “Ben de rahatsızım, hanıma söz dinletemedim, buyur sen anlat, senin gelinin sayılır.” dedi ve hanımını çağırdı. Aynı şeyi ona da söyledim. Aradan dört sene geçti, bir daha ne iftara çağırıldık, ne de iftara

gelindi. Böyle bir durum söz konusu maalesef.

Bir de Ramazan ayı şenlik ve şölenlere dönüşmeye başladı. Bu şölen ve şenliklerde tüketim kültürü egemen. Sultanahmet, kitap fuarı olmaktan çıktı, sucuk ve döner fuarına dönüştü. Ramazan, kişilerin kendilerini sorgulayacakları, nefis muhasebesi yapacakları bir ay olmaktan çıktı. Ramazan ayı Sultanahmet, Eyüp, Üsküdar şölenlerine, şenliklerine dönüştü. Muhasebe yapılacak ay değil, stres atılıp eğlenilecek bir aya dönüştü. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Ben daha da ileri gidiyorum, öncelikle belediyelere ve Diyanet’e bir çift sözüm var. Biz bu işi çığırından çıkardık. Ben “Ramazan şenlikleri”ne, “Ramazan rezaletleri” diyorum. Ramazana şenlik denmez bir defa. Her yerde Ramazan şenlikleri... Tüketim çılgınlığından başka bir şey değil. Para kazanmak adına her şeyi yapıyorlar. Para kazanmak için ramazan alet ediliyor, olmaz böyle bir şey. Bunu belediyeler yapıyor, diyanet

yapıyor. Neredeyse İstanbul’da her belediye böyle bir şenlik düzenliyor. Ben senelerdir Sultanahmet’e gitmiyorum. Bilinçli olarak gitmiyorum. Tanıdıklarına, dostlarıma da “Gitmeyin, protesto edin:” diyorum.

Her şey çığırından çıktı. Hac ve Umre’de turistik gezilere döndü. Sanki kulluk bilinci yok oldu gibi. Yahudi ve Hristiyanlar gibi şekilci-leştik mi?

Maalasef, aynan öyle. Ben her sene giderim diyor. Çevresine hiç bakmıyor, mahallesindeki, sokağındaki, köyündeki, fakir ve yoksullarla hiç ilgilenmiyor, “Ben her sene hacca ve umreye giderim.” diyor. Madem her sene gidecek imkânın var, çevrende bir sürü fakir fukara var, biraz da onlara yardım etsen ya. Sanki paylaşmak, fakire yoksula yardım etmek Allah’ın emri değil. Bunlar dini ibadet olarak algılanmıyor. Sen oraya ekstradan gidiyorsun diye Allah sana ekstradan sevap verecekse benim ne günahım var ben hiç gidemedim. Burada ekmek bulamayan binlerce insan var. Sen bundan sorumlusun,

ama oraya defalarca gitmekten sorumlu değilsin.

Bu İslam Dininin, anlam, ilke ve yön kaymasının açık bir göstergesi değil midir?

Sonradan görmürlük, eğitimsizlik, dini gereği gibi bilmemek, İslam’ın anlam ve amacından habersiz olmanın, kuru şekilciliğin, özün, ruhun kaybolmasının bir sonucudur diye düşünüyorum. Kimseye bir şey söyleyemiyorsunuz. “Mekke’de oruç tutmanın tadı başka” diyor. Şimdi bu adama ne diyeceksiniz. Hangi değerlerden, duyarlılıklardan söz edeceksiniz. Değerler altüst oldu. Herkesin kendine göre bir İslam anlayışı var. Ortak İslami değerler yok oldu. Allah hakkımıza hayırlısını versin.

Selahaddin Ağabey, seni yorduk, bize zaman ayırdığınız için çok teşekkür ediyorum.

Ben teşekkür ediyorum, inşallah faydalı olmuştur

inanca düşünceye
emeğe saygı

Marjorie Hewitt SUCHOCKI

“TANRI DÜNYANIN TÜM DİNLERİYLE TAM OLARAK BİRLİKTEDİR”

Proses Teolojisi (Süreç İlahiyatı) Nedir?

Çeviren: Altay ÜNALTAY

19.y.y.dan beri teolojideki büyük çeşitlilik o ki, biz kendi öznel tecrübemizin ilahiyatımızı geliştirmemize etkisini fark etmeye başladık. Bir yandan kendi sosyal konumumuz, cinsimiz, milliyetimiz vs.nin belirlediği bir perspektifin içindeyiz. Ama biz buna dini tecrübemizi de katıyoruz – yani hayatımızda Tanrı’nın görünüşünü yorumlayışımızı da. Bu tecrübeyi görmezden gelmek teolojinin sadece bir zihin sporu olup, hayatımızla pek de ilgili olmayabileceğini iddia etmektir.

Marjorie Hewitt Suchocki ile süreç ilahiyatı üzerine www.center4process.org’da yayınlanan “What is Process Theology” isimli söyleşinin çevirisini sunuyoruz

Yazar, Claremont Teoloji Okulu’nda Birleşik Metodist ilahiyatı profesörü. Ayrıca Claremont’taki Center for Process Studies (Proses Etüdları Merkezi)’nin 2. müdürüdür. Son dönem John B. Cobb ve David Ray Griffin ile birlikte süreç ilahiyatının önde gelen düşünürlerindendir.

Sizce o (süreç ilahiyatı) özünde nedir?

Evet, bazı özlere varmak için sert çekirdekler kırmak lazım. Şöyle yapalım: Proses teolojileri hayat ve inancın dinamizmi üzerine düşünmenin ilişkisel (relational) yollarıdır. Süreç-

ilişkisel teoloji düşünürleri tamamen birbirine bağımlı yapıda bir evrenin telkin ettiklerini yaşamımız ve inancımız içine katarlar. İnanıyoruz ki, her şey dinamik bir biçimde birbirleriyle bağımlıdır; her şey etkileşir; her şeyin etkisi vardır. Bu anlayışlar birçok inanç geleneklerine katılabilir, ama burada özde Hristiyan inancından konuşuyoruz.

Süreç ilahiyatı ile süreç-ilişkisel ilahiyat arasında fark var mı?

Hayır, bu ikisini birbirinin yerine kullanıyorum. “Süreç” bu düşünce şeklindeki dinamizmi simgeler ve “ilişkisel” tam bir karşılıklı bağımlılığı telkin eder.

Süreç (ya da süreç-ilişkisel) ilahiyat düşünürleri hangi kaynaklara müracaat eder?

Felsefe ilişkiyi biraz daha ileriye götürür. Süreç düşüncesi der ki, bir şeyle ilişkili olmak, ondan etkilenmek de demektir ve tabii onu etkilemek de. İlişki dinamik bir süreçtir. Varolmak başkalarından etkilenmek ve başkaları üzerinde etkili olmaktır.

Şimdi tekrar: Tanrı var mıdır? “Evet” diyorsanız, o zaman Tanrı da başkalarının etkilenmekte, ve herşey üzerinde etkili olmaktadır. Hangi başkaları? Başka herşey!

Birçok Hristiyan teologu gibi biz de Kitap’tan, zengin inanç geleneğinden, felsefi düşünceden ve kendi deneyimlerimizden sonuçlar çıkarıyoruz. Kullandığımız felsefi yöntem özellikle Alfred North Whitehead ve Charles Hartshorne’un geliştirdiği süreç felsefesidir. Ancak sizi bir konuda uyarayım (eğer daha ileri araştırma yapmak istiyorsanız); bu kaynaklar ve yöntemler süreç ilahiyatçılarınca çok çeşitli biçimlerde kullanılır.

Göreceksiniz ki, Hristiyan kültürde süreç ilahiyatı birçok liberali etkilemiştir, ancak kimi Protestanlar da onu faydalı bulur. Kimi Üniteryenler (*) onu Hristiyan kaynakları ya da geleneğine başvurmadan kullanır. Dahası Yahudi ve Budist düşünürler de farklı kitap ve gelenekleri yorumlamakta süreç felsefesini kullanmışlardır. Benim buradaki cevaplarım, bir inanmış “geleneksel” Protestan olarak kendi kişisel tecrübemi yansıtmakta olup, Hristiyan inanç ve sembolizminde zengin anlamlar bulmuş olan ben, yine de kimi tevarüs edi-

len öğretilerin radikal şekilde gözden geçirilmesi gereğine inanmaktayım. Bu yazı bir Hristiyan süreç teolojisi sunmakta olup, bu bana en anlamlı gelen şey, ama siz ekteki bibliyografyada süreç ilahiyatı için başka yollar da göreceksiniz.

Peki, ama Kitap ve Gelenek tek başına yetecek kadar açık değil mi?

Herhangi bir inanç geleneğinin tarihini araştırmak, bu inancın kendi zaman ve mekânının “sağduyusuna” nasıl uyduğunu da gösterir. Gelenek kendine sürekli yeni bir yatak kazarak akan bir nehir gibidir. Bir zamanlar Mississippi nehrinin tarih çağları içinde yatağının nasıl sürekli değiştiğini gösteren bir harita görmüştüm. O hala denize akıyor, ama şimdi nasıl aktığı başka bir hikâye. Gelenek de böyledir. O da Tanrı’nın bizdeki eserinin zuhuruza götürür, ama bunun zuhuru (açığa çıkışı) çağdan çağa değişir. Eğer gelenekte tek bir noktaya bakarsak ve bunu onun tamamı kabul edersek, geleneğin sabit durduğu yanlışlığına kapılırız. Gelenegi İznik’te 4. y.y.da kabul edilen, ya da 13. y.y.da Aquino’lu Thomas’ın kabul ettiği veya Luther’in 16.y.y.da, Wesley’in 18.y.y.da kabul ettiği şeye indirgemek belki çok çekicidir. Ama gelenek tek bir dönemden çok daha zengindir! Sürekli hareket halinde ve bunun bir parçası olan biz de bunun nasıl geliştiğini ve günümüz akışına nasıl katkıda bulunacağımızı bilmekle mükellefiz.

Aynısı İncil’i anlamak için de geçerlidir. Metinler eldedir, ama onların nasıl yorumlanacağı çağdan çağa değişir. Çeşitli büyük Hristiyan mezheplerinin bu temel metinleri nasıl yorumladığını bir düşünün! Metinler aynıdır; ama yorumlar çok çeşitli hatta birbirine aykırıdır. Yani Kitap’tan ne anladığımız da başlı başına bir

maceradır. Kitab’ı anlamak eldeki metinleri incelemek ile bu metinlerin gelenekte nasıl anlaşıldığının tarihini incelemenin bir karışımıdır aslında. Kitap sabit Bir şey gibi görünebilir; ama çeşitli yorumlar ve tarihsel uygulamaların dinamik bir hikâyesidir aslında.

Hem Kitap, hem de gelenek Hristiyan örfünü belirlemiş, Hristiyan teolojisinin değişen şekline derin katkısını yapmıştır. Ancak Kitap ve geleneği kullanırken, onları yorumlamak için başka kategorileri de devreye sokarız – hatta böyle yaptığımızı düşünmesek bile! Süreç- ilişkisel teoloji düşünürleri de, tecrübe ve felsefi önermelerin bizim Kitap ve geleneği yorumlayışımızı etkilediğini bilmemiz gerektiğini söyleyenlere katılırlar.

Peki bu Kitap ve Geleneği bozmaz mı?

Felsefe (yani dünya ve/veya ondaki kendi tecrübemizi yorumlamakta aklın metodik kullanımı) her zaman Kitab’ın yorumlanışına ve geleneğin oluşumuna katılmıştır. Sorun felsefenin kullanılıp kullanılmayacağı değil, hangi felsefenin kullanılacağıdır! Süreççiler inanır ki, Kitap derininde ilişkisel bir dünyadan bahsetmekte olup, bununla ve içinde Tanrı da ilişkidir. Öyleyse neden ilişkisel felsefeyi kullanmayalım – ya da süreç felsefesini,?

Peki ya tecrübe nedir?

Teoloji her zaman kişinin kendi deneyiminin süzgecinden geçer! 19.y.y.dan beri teolojideki büyük çeşitlilik o ki, biz kendi öznel tecrübemizin ilahiyatımızı geliştirmemizle etkisini fark etmeye başladık. Bir yandan kendi sosyal konumumuz, cinsimiz, milliyetimiz vs.nin belirle-

diği bir perspektifin içindeyiz. Ama biz buna dini tecrübemizi de katıyoruz – yani hayatımızda Tanrı’nın görünüşünü yorumlayışımızı da. Bu tecrübeyi görmezden gelmek teolojinin sadece bir zihin sporu olup, hayatımızla pek de ilgili olmayabileceğini iddia etmektir.

Öyleyse: Kitap, gelenek, akıl ve tecrübe; bunların hepsi süreç-ilişkisel ilahiyatın oluşumuna girer. Bu “malzeme”den yola çıkarak da biz, Tanrı’nın bizim iyiliğimiz için bizimle olduğuna inancımızı ifade ederiz.

Evet bu 4 kaynağı kullanıyorsunuz. Peki süreç felsefesi tam olarak nedir?

Süreç ilişkisel bir felsefedir. Dünyadan bahsetmenin “fi tarihinden beri” çeşitli ilişkisel yolları vardır; ama birçok filozof sanki ideal Varlık sabit bir şeymiş ve kendinden başka hiçbir şeye ihtiyaç göstermemiş gibi konuşmuştur. İlişkiler içinde olmak kendine yetmekten daha düşük değerde kabul edilmiştir. 20.y.y.da görmeye başladık ki, birbiriyle ilişki kurabilmek sadece şeylerin doğal durumu değildir; aslında her şeyin temelidir de. Varolmak ilişkide olmaktır. Tanrı var mı? Eğer “evet” diyorsanız, Tanrı da ilişkide olmak zorundadır. Kiminle? Herkesle ve her şeyle!

Felsefe ilişkiyi biraz daha ileriye götürür. Süreç düşüncesi der ki, bir şeyle ilişkili olmak, ondan etkilenmek de demektir ve tabii onu etkilemek de. İlişki dinamik bir süreçtir. Varolmak başkalarından etkilenmek ve başkaları üzerinde etkili olmaktır. Şimdi tekrar: Tanrı var mıdır? “Evet” diyorsanız, o zaman Tanrı da başkalarının etkilenmekte ve her şey üzerinde etkili olmaktadır. Hangi başkaları? Başka her şey!

Alfred North Whitehead ve Charles Hartshorne 20.yy’ın bu felsefeyi en çok geliştiren iki filozofudur. Süreç ilahiyatçıları bu filozofların her ikisini de okurlar.

Peki, tüm bunlar süreç-ilişkisel ilahiyatçıları Tanrı’dan konuşurken ne manaya geliyor? Şimdi Tanrı hala Yaradan mıdır?

Tabii ki! Ama fark edeceğiniz gibi, Tanrı’dan ilişkisel kategorilerle konuşurken bu “yoktan var etmek” fikrinden çok farklıdır, o ise Hristiyan düşüncesinde hep baskın olageldi. Eğer Tanrı ilişkide ise hep ilişkide olageldi. Süreç, Tanrı’dan başka mutlak hiçbir şeyin olmadığı bir dönemden bahsedemez. Süreç-ilişkisel düşünürler Tekvin 1:1’, aslında gelenekten daha ciddiye alırlar; çünkü Tekvin 1:1 (**) bağımsız ve her şeyden ayrı var olan bir Tanrı’dan bahsetmez. Tekvin’de Tanrı’nın üzerinde çalıştığı bir ilksel kaos varolduğu görülmektedir; Tanrı buradan düzen – Yaradılış çıkarmıştır.

Süreç düşüncesinin ilişkisel kategorilerinde Tanrı dünya “ile” yaratır. Biz aslında bunun Tanrı’nın kudretini göstermekte çok daha güçlü bir yöntem olduğunu düşünürüz. Bir çocuk masalı rüzgâr ile güneşin iddialaşmasını anlatır: Hangisi yolda yürüyen adamın paltosunu üstünden çıkaracaktır? Rüzgâr yapabileceğini düşünerek olanca kudretiyle eser de eser. Ama o estikçe adam paltosuna daha sıkı sarılır. Sonra sıra güneşe gelir. Güneş ışıklarını adama göndererek onu iyice ısıtır. Ve adam paltosunu çıkarır. Süreç terimleriyle konuşursak, rüzgâr “cebr” kullanmış, iradesini zorla adama geçirmeye çalışmıştır. Ama güneş “ikna’yı kullanmış, adamı isteğine doğru çekmiştir. Birinin isteyerek bir şey yapmasını sağlamak, onu basitçe buna zorlamaktan çok

Süreç ilişkisel bir felsefedir. Dünyadan bahsetmenin “fi tarihinden beri” çeşitli ilişkisel yolları vardır; ama birçok filozof sanki ideal Varlık sabit bir şeymiş ve kendinden başka hiçbir şeye ihtiyaç göstermemiş gibi konuşmuştur. İlişkiler içinde olmak kendine yetmekten daha düşük değerde kabul edilmiştir. 20.y.y.da görmeye başladık ki, birbiriyle ilişki kurabilmek sadece şeylerin doğal durumu değildir; aslında her şeyin temelidir de. Varolmak ilişkide olmaktır. Tanrı var mı? Eğer “evet” diyorsanız, Tanrı da ilişkide olmak zorundadır. Kiminle? Herkesle ve her şeyle!

daha üstün bir güçtür.

Tanrı da bu “iknai” güçle yaratır. Biz de bunu böyle tecrübe etmiyoruz? Tanrı’nın eşyayı ve insanları kuklalar gibi oradan oraya çekştirip götürdüğünü görmüyoruz. Gelenek bununla ilgili olarak, Tanrı’nın insanlara özgürlük verdiğini söyler. Süreççiler ise özgürlüğün yaratılmışların sadece bir kısmına mahsus arızı bir durum olmadığına inanırlar; o sanki tüm varlığı kuşatmış gibidir. Tanrı’nın her yaratığının bir çeşit özgürlüğü vardır. Bizim “özgürlük” dediğimiz şey en alt düzeyde rastlantısal olaylardan başlayarak yüksek düzeyde bilinçli kararlar almaya dek gider. Ve bu ikisi arasında birçok derece vardır. Tanrı her varolan unsurla, her an ve her yerde birlikte çalışarak daha iyiye erişme imkânları sunar. Sonuç-

Kötülük nedir? Günah neye diyoruz; aynı şey mi bunlar? Geleneksel olarak, kötülük eşyanın doğasına kazınmış yıkıcılık olarak anlaşılır. Yanardağlar, depremler ve kasırgalar özünde kötü değildir, ama yaşayan yaratıklar için kötü sonuçları vardır; yani “doğal kötülük”. Hastalık ve ölüm de “doğal kötülük” olarak görülür. Tüm yaşayan canlılar “tanım gereği” ölümlüdür; hepsi ölecektir. Bun kötülük mü diyoruz?

ta, dünya her an Tanrı’nın sunduğu imkânlarla ne yapacağına karar verir. Özgürlük herkesin ne olacağına bir nebze kendinin karar verebilmesi demektir. (***)

Eğer özgürlüğü ciddiye alırsak, o zaman üç yaratıcı güçten bahsetmeliyiz. Önce geçmişin gücü gelir; bu demektir ki, nerede ve ne zaman olduğumuz ne olacağımızı etkileyecektir. Geçmişin bu etkilerini hesaba katmalıyız, çünkü boşlukta asılı olarak varoluyor değiliz. Mantıklı bir varlığımız var. Bir anlamda, geçmişin yaratıcı güçlerini her an varlığımıza katmaktayız.

Ama öte yandan Tanrı’nın da yaratıcı gücünü her an varlığımıza almaktayız. Bu ikinci yaratıcı güçte Tanrı, bize bir gelecek teklif eder. Bu kendimiz olabilmenin yoludur; daha önce geçmiş yollar gibi değildir. Tanrı’nın yaratıcılığı değişimin, ümidin, yeni bir geleceğin gücüdür. Tanrı’nın geleceğe yönelik etkisi geçmişin üzerimizdeki etkisini de hesaba

katır; bize bu geçmişle baş edebilme yolları önerir.

Ve üçüncü yaratıcı güç, tabii ki kendimiz. Sonuçta ne olacağımıza biz karar veririz. Hayattan gelen geçmişle baş etmek ve Tanrı’dan gelen geleceği almak bizim sorumluluğumuzdadır. Bildiğimiz dünya, her an bu yaratıcı sürecin sonucudur: Geçmişin gücü, ki hayatın-dünyanın gücüdür, geleceğin gücü, ki Tanrı’nın gücüdür, ve şimdinin gücü, ki kendi gücümüzdür ve bununla her an oluşan bu etkileri birleştiririz. Hürriyetimiz bu üç yaratıcı gücü almak ve kullanmaktır. Bunu nasıl yapacağımızın tercihi bize aittir.

Ve evet, Tanrı her halükarda Yaratıcı’dır; her an dünyayı varlığa çağırır. Ama Tanrı dünya “ile” yaratır, ondan bağımsız olarak değil. Dünya sureta Tanrı ile Yaratıcı bir dans içine girer, kendi geçmişi ve Tanrı’nın geleceğini alarak her an taptaze yeniden ortaya çıkar; kendi olmak için.

Peki, kötülük nedir? Kötülük bu “yaratıcı dansı” yerle bir etmiyor mu?

Sorunuz çok çabuk geldi! Kötülük nedir? Günah neye diyoruz; aynı şey mi bunlar? Geleneksel olarak, kötülük eşyanın doğasına kazınmış yıkıcılık olarak anlaşılır. Yanardağlar, depremler ve kasırgalar özünde kötü değildir, ama yaşayan yaratıklar için kötü sonuçları vardır; yani “doğal kötülük”. Hastalık ve ölüm de “doğal kötülük” olarak görülür. Tüm yaşayan canlılar “tanım gereği” ölümlüdür; hepsi ölecektir. Bun kötülük mü diyoruz? Bir süreç evreninde her canlılık süreci sayısız diğer canlılık süreçlerinin arasında varolur. Doğal olarak bu sistem içinde çatışma-rekabet vardır; özellikle de karşılıklı etkileşimimiz açısından. Süreç düşünürleri

için, bunların hepsi, gezegenimiz üzerinde hayatı mümkün kılan dinamizmin sonuçlarıdır. Dolayısıyla duygulu varlıkların acı hissetmesi varlığımız için ödediğimiz bedelin bir parçasıdır.

Öte yandan, günaha gelince, o ahlaki kötülük ya da Tanrı’nın rızasına karşı tercihler olarak bilinir. “Ölçüyü kaçırmak” günah için sık kullanılan bir İncil kavramı. Hristiyan geleneği genelde bu iki doğal ve ahlaki kötülüğü birleştirerek günahın tüm kötülüklerin anası olduğunu kabul eder; doğal felaketlerin, hastalığın, ölümün kötülüğü de buna dâhildir. Süreç düşünürleri ahlaki kötülüğün “ölçüyü kaçırmak” yorumuna katılırken, ahlaki kötülüğün doğal kötülüğü doğurduğu iddiasına katılmazlar.

Bununla süreç düşünürlerinin “Âdem’le Havva’nın hikayesi”ni pek tutmadıklarını mı söylüyorsunuz?

Ah evet, Âdem’le Havva. Burada geleceğin hızlıca bir toparlaması süreç düşüncesiyle uzun geleceğin “asli günah”ı arasındaki farkı açıklamaya yardımcı olabilir. Hristiyan tarihinin çoğunda, tüm günah ve kötülükler ilk insan çiftinin itaatsizliğine geri götürüldü. İtaatsizlikleri kendi doğalarının bozulmasına yol açtı. Bu düşüşten önce Âdem ve Havva, öyle anlaşılıyor ki, akla uygun yaşıyorlar, his ve düşüncelerine akılları hâkim oluyordu. Yaptıkları güzel ve düzenli, Tanrı sevgisi ve O’nunla birlikte ve O’nun dolayısıyla bir Dünya sevgisi içinde idi. İtaatsizlikten sonra, bu düzen altüst oldu, doğru sevgi kayboldu. Sonuçta Âdem ve eşi bu isyandan etkilendiler. Artık akıl vücudu yönetmiyordu ve bunu her tür kötülük izledi.

Ancak süreç bu görüşü izlemiyor.

Tüm deliller, insanın da büyük bir evrim sürecinin parçası olduğunu, Tanrı'nın bu süreç içinden ve aracılığıyla yarattığını gösteriyor. “Yaratıcı değişim” evrimde çıkan değişikliklerin diğer bir adı. 6000 yıl önce yaşamış mükemmel bir insan çiftinden bahsetmek yerine, türümüzün uzun evrimsel sürecinden bahsediyoruz. Burada saldırganlık ve şiddet kendi gerekli rollerini oynamışlardır – kimi zaman iyiliğimize, kimi zaman kötülüğümüze. Ancak hayvanlar dünyasında nispeten zayıf yaratıklar olarak, kendi becerilerimize güvenerek yaşamak, yiyecek ve barınak için mücadele etmek bizim için hep önemli oldu. Yaşayabilmemiz için savaşabilme yetimiz önemliydi ve biz bunu kullandık – hala da kullanıyoruz – bununla savunmamızı sağlıyor ve çıkarlarımızı gözetiyoruz. Bunu yapabilme yetimiz birçok şekil alır. Pozitif anlamda kendi çıkarımızı yeryüzündeki daha büyük topluluğun çıkarıyla birleştiririz. Negatif anlamda, kendi çıkarımızı tüm diğerlerinininkine rağmen güderiz – açgözlülük ve bencillik bunun tezahürleridir. Süreç – ilişkisel düşünürler, Tanrı'nın bizi şiddetten öteye mutlu toplumlara çağırdığına kanidirler.

Süreçle geleneksel görüşler arasında ki bir başka fark da, aklın rolüdür. Gelenek gibi, süreç düşünürleri de akla çok önem verirler, ama aynı hiyerarşik düzende değil. Akıl, zihin-vücut birlikteliğinin ve insan oluşun bir parçasıdır. Akıl, bizim, biz oluşumuzdaki bütünü bir parçasıdır. Bizi ele geçirmekle tehdit eden vücudumuz ya da hislerimiz değildir; (onlar da benliğimizin parçasıdır!) şiddetin her türüsüne düşkünlüğümüzdür. Gelenek tensel güdü ve istekleri gemlemeye çalıştı; süreç düşünürleri insanın şiddet yetisini gemlemeye uğraşır

Öyleyse günah, süreç görüşünde nedir? Tıpkı gelenekte olduğu gibi “ölçüyü kaçırmak”tır. Ölçü nedir? Ölçü, gerek bireysel gerek toplumsal olarak, kendimizin tam gelişimi olmalıdır; bunun ilgili halkaları Tanrı'ya, kendimize ve komşumuza doğru genişler. Günahtan bahsetmek Tanrı'dan, komşudan, hatta kendimizden gelen ve Tanrı'ya, komşuya ve hatta kendimize sevgiyi reddidir. Günahtan bahsetmenin bir başka yolu da onun gereksiz şiddet olduğunu söylemektir.

Süreç görüşünde hem toplumsal hem de kişisel günahtan bahsetmeliyiz. Biz karşılıklı etkileşim içinde yaşıyor ve davranıyoruz. Kişisel günahlar toplumsal kişilik olarak işlendiğinde büyür; büyük kötülöklere yol açar; mesela büyük istismar yaratan baskıcı düzenler, istilacı savaşlar, hırsa dayalı ekonomik sistemler ya da kâr için çevremizi sistemli olarak yıkmak gibi.

Tanrı'nın bizi hep iyiye ve güzele çağırdığına inandığımızdan, yine inanıyoruz ki, Tanrı bizi kendi isteklerimizi zor yoluyla başka varlıklara geçirme yolundan diğerlerini isteklerimize ikna ederek birlikte bu dünyada iyiyi oluşturma yoluna çağırılmaktadır. Eğer Tanrı'nın bu çağrısını dinlemezsek, tüm varlığın iyiliğine katkıda bulunma şansını yitireceğiz. Günah -ister kişisel, ister toplumsal olsun- bu birbirine bağlantılı dünyada fasit daire şeklinde kendi başlangıcının ötesine taşan bulaşıcı etkiler yapar.

Ancak, Tanrı'nın bu dünyayla ilişkide olduğunu söylediniz. Tanrı'nın günahla ilişkisi nedir? Burada geleneksel “imanın meşrulaştırması” (iman yoluyla doğru ve yanlış bilme, ç.n.) nosyonu devreye girmez mi?

Bir süreç evreninde her canlılık süreci sayısız diğer canlılık süreçlerinin arasında varolur. Doğal olarak bu sistem içinde çatışma-rekabet vardır; özellikle de karşılıklı etkileşimimiz açısından. Süreç düşünürleri için, bunların hepsi, gezegenimiz üzerinde hayatı mümkün kılan dinamizmin sonuçlarıdır. Dolayısıyla duygulu varlıkların acı hissetmesi varlığımız için ödediğimiz bedelin bir parçasıdır.

Süreç düşüncesinin iddiası, Tanrı'nın birçok ilişkili varlık olduğudur. Eğer Tanrı tüm dünya ile ilişkide ise, o zaman başkalarına zarar veren insan girişimleri -başkaları insan, hayvan ya da çevre olsun- Tanrı tarafından hissedilir. Tanrı her şeyi olduğu gibi hisseder – Tanrı failleri de kurbanları da hisseder. Uzun geleneğimiz bize Tanrı'nın kötüyü gördüğü ama hissetmediğini söylerdi – gerçekte bu geleneğimiz Tanrı'nın hiçbir şeyi hissedemeyeceğini de söylerdi!. “Tanrısız berilik” (ya da dokunulmazlık) doktrini aşağı yukarı buydu. Ama eğer Tanrı ilişkide ise, o zaman Tanrı hisseder, hem de mükemmel hisseder. Konu Tanrı'nın dünyayı hissedip etmediği değil, bu hisleriyle ne yaptığıdır!

İsa Mesih'in haça gerilişi ile ilgili geleneksel Hristiyan anlayışını düşünün. Hristiyan geleneğin bir tarafı, Tanrı'nın acıyı hissedebileceğini anlayamaz; bu nedenle O'nun İsa'yı haça terk ettiğine dair teoriler uydurmuştur. Bu şekilde haç Tanrı'nın gazabına dönüşmüş, gazap (olanca

Tanrı’dan ilişkisel kategorilerle konuşurken bu “yoktan var etmek” fikrinden çok farklıdır, o ise Hristiyan düşüncesinde hep baskın olageldi. Eğer Tanrı ilişkide ise hep ilişkide olageldi. Süreç, Tanrı’dan başka mutlak hiçbir şeyin olmadığı bir dönemden bahsedemez. Süreç-ilişkisel düşünürler Tekvin 1:1’i, aslında gelecekte daha ciddiye alırlar; çünkü Tekvin 1:1 bağimsız ve her şeyden ayrı var olan bir Tanrı’dan bahsetmez. Tekvin’de Tanrı’nın üzerinde çalıştığı bir ilksel kaos varolduğu görülmektedir; Tanrı buradan düzen – Yaradılış çıkarmıştır.

şiddetiyle) tüm dünyanın günahlarını yüklenmiş İsa’nın başından aşağı dökülmüştür. Yani Hristiyan geleneğinde güçlü bir unsur Tanrı-adam İsa’nın ölümünün bizim günahlarımızın cezası olarak ona Tanrı tarafından dayatılmış bir acı olduğu görüşündedir. “İmanın meşrulaştırması” burada Tanrı’nın İsa üzerinden İsa’da birleşmiş herkesin günah yükünü temizlemesi olarak alınmıştır. Günahlarımız ona nakledilmiştir; artık bize karşı delil gösterilmeyeceklerdir.

Süreç – ilişkisel düşünce bu yönde gitmek zorunda kalmaz; bunun çeşitli nedenleri vardır. Birincisi Tanrı’nın varlığını Dünya’dan bir an bile soyutlayamayız, hele ki üç saat haçtaki terki hiç. Tanrı İsa’yla birlikte haçtaydı. İkincisi, süreç-ilişkisel teologların gereksiz şiddeti günah görmele-

ri nedeniyle, şiddet bizi o günahtan kurtaran şey olamaz! Böyle şeyleri Tanrı’ya atfetmek en kinci, intikamcı hislerimizin pislüğünü O’nun üzerine atmak olur.

O zaman süreç – ilişkisel düşünürler haça gerilmeyi nasıl görürler? Hristiyan geleneği harika bir şey; bir yandan haçı günahlarımız için İsa’ya Tanrı’nın cezası olarak görerek ona egemen bir yer verirken, haça tek Hristiyan tepkisi bu değildir. 12. .y.y.da yaşamış olan Abelard, Tanrı’nın, İsa Mesih aracılığıyla hem Tanrı’nın doğası hem de insani doğa olması gerekeni ilham ettiğini iddia etti. Bu ilham bizim için sağaltıcı ve güç vericidir, İsa da bizim öğretmenimiz olur. Süreç düşünürleri Abelard’a yakındır. İsa, Tanrı’nın bize dönük olarak ve bizimle ilgili olarak kim olduğunu gösterir. Haç kendini başkası için fedaı değil, en büyük acılarımızda da Tanrı’nın bizimle beraber olduğunu simgeler.

Tanrı bizi hisseder. İsa gerçekten günahın acısını çekmiştir – haça germe vahşice bir günahdır. İnsanları haça germek ahlaken bir günah olduğundan, İsa günah “sonucu” ölmüştür. Ama bu İsa günahlar “için” ölmüştür demekten farklıdır. İsa, tüm insan günahlarının Tanrı’yı etkilediğini gösterir. Eğer Tanrı dünyayı hissediyorsa, dünyanın günahlarını da hisseder. İsa da Tanrı’nın bir temsilcisi olarak anlaşılıyorsa, o zaman onun haça gerilişiyle Tanrı’nın günahlarımızın etkilerini hissettiği zahir olur.

Yani süreç Tanrısı sonsuzluktaki yerinde acı içinde kıvranıyor mu?

Tanrı dünyayı hissederken, bu hisleriyle ne yapacağı O’na kalmıştır! Kullandığımız felsefe gereği, biz rasyonel teologlar diyebiliriz ki, Tanrı kötüyü kendi Tanrısal tabiatı içinde yargıla-

makta ve kötüyü bu yargı ile dönüştürmektedir. Tanrı dünyayı hissedişini Kendine katmakta, bu hisleri bir süreçte dönüştürerek Zatı ile uyumlu hale getirmektedir. Eğer Hristiyan geleneği çarmıhtaki Tanrı’dan bahsediyorsa, bu orada kalmaz – dirilişten de bahsediyordur. Süreç ilahiyatçıları Tanrı’yı birçok şekilde diriliş olarak görürler, burada en önemlisi Tanrı kendi İlahi Tabiatı içinde dünya için eyleyerek yaratıcı dönüşüme yol açar. Bazı süreç düşünürleri bunun tüm dünyanın Tanrı’da dirilmesi ve yargılanarak kurtarılması olarak anlar, daha ileri giderek Tanrı’daki bu içsel dönüşümün de, tarihte hangi yaratıcı dönüşümlerin mümkün olabilirliğine etki ettiğini iddia eder. Diğerleri, bir yandan Tanrı dünyayı hissederken, diriliş denen şeyin – ya da yaratıcı dönüşümün- Tanrı’da değil, sadece tarihte oluştuğunu iddia ederler.

Sizin dirilişle uğraşma şekliniz bu mu? Peki, süreç teologları Paskalya (İsa’nın dirilişi, ç.n.) için ne derler? Gerçekten orada bir “boş mezar” var mıydı?

Eğer biz İsa’nın hayatı, ölümü ve dirilişini bizim için Tanrı’nın bir vahyi olarak alırsak, diriliş de bu vahyin hayatı bir parçasıdır. Diriliş gösterir ki, son söz günahın değildir; Tanrı’nındır. Tanrı günahlarımızı karşılayacak güce sahiptir, onlar karşısında pes etmez, onları dönüştürür de.

Her yerde dirilişler gördüğümde ve bunu kendi hayatımda da tecrübe ettiğimden, dirilişten inançla sözedeberim. Eğer beni, İsa’nın bedenindeki tüm moleküllerin tekrar birleştirildiği ve böylece ölüm sürecinin geri çevrilerek İsa’nın o mezardan kalktığı ve birkaç duvarı geçerek dışarı çıktığı, dirilişin de bundan ibaret olduğunu söylemeye zorlarsanız, size asıl konu-

yu kaçırdınız derim. Size Tanrı’nın İsa’yı tarihte “nasıl” dirilttiğini söyleyemem. Ben, birçok ilahiyatçı gibi -süreç ya da diğer- şuna kaniyim ki, diriliş birini canlandırmaktan tamamen farklı bir şeydir. Diriliş molekülünün canlanışına indirgenemez! Diriliş Tanrı’nın kötülüğü yendiği gücüdür; bununla ümitsiz durumlara ümit getirir, nasıl olduğu önem taşımaksızın yaratıcı dönüşümler yapar. Womanist (Siyah feminist, ç.n.) teologlar derler ki “Tanrı çaresizlikten bir çare yaratır”, ve bence diriliş tam da budur. İsa’nın dirilişi müthiş bir haykırıdır ki, bize hiçbir kötülüğün Tanrı’dan büyük olmadığını anlatır; hiçbir şey Tanrı’nın diriltişine karşı gelemmez. İşte bu vahiydir iledir ki -Tanrı’nın bunu nasıl telkin ettiği önemsiz-, biz, durum ne kadar karanlık olursa olsun Tanrı’ya güvenebileceğimizi biliriz. Tanrı buradadır, bize tarihi iyiye ve güzele değiştirecek bir gelecek -bizim ya da tüm dünyanın geleceği- vadetmektedir. Diriliş anlatır ki, ümit Tanrısal gerçeklikten temelini alır.

O zaman, süreç-ilişkisel ilahiyatçılar için İsa’nın önemi Tanrısal tabiat hakkındaki vahyi midir? Sormaktan sıkıldık, ama İsa nasıl böyle bir vahyi temsil ediyor? O da bir insan değil mi sonuçta?

Sırayla lütfen! Süreççiler için İsa bize dönük Tanrı’yı temsil eder, çünkü biz onu sürekli olarak Tanrı’nın an be an çağrısına olumlu cevap verir olarak izlemekteyiz. O çağrı, onun her durum ve halde Tanrı’nın yaşamasını istediği gibi yaşamasıdır. Kendini Tanrı’nın iradesine öyle adanmıştır ki, o kendisiyle, kişiliğiyle, eylemleriyle bize Tanrı’nın neye benzediğini gösterir. Onun aracılığıyla öğreniriz ki, Tanrı’nın isteği sevgiye, merhamete, adalete, hilm’edir (yumuşaklık, ç.n.). Tanrı’nın kişiliğinin İsa’nın hayatında

ilham edildiğine inandığımızdandır ki, Artık Tanrı’ya da güvenebiliriz!

Onun Tanrı’yı nasıl izhar ettiğine gelince, buradaki dinamikler yaradılışın her alanında işleyen dinamiklerle aynıdır: Verili geçmişin gücü, Tanrı’nın mümkün bir geleceğe çağrısının gücü ve her ikisini birleştirebilme gücü. Tanrı’nın İsa’nın Yahudi geçmişini kullanarak ona her an Tanrı sevgisine uygun yaşama imkânı sunduğunu kabul ediyoruz. Kayıtlardan bildiğimiz kadarıyla, İsa Tanrı’nın çağrısına özgür olarak olumlu yanıt vermiştir. O Tanrı sevgisini yaşamış ve böylece Tanrı’yı izhar etmiştir. Bu “tabiatüstü” bir izhar değildi, varlığı tabii süreçlerinden gelen bir izhardı.

Mümkündür ki, haça gerilme ve diriliş olmasaydı, İsa tarihte bir başka büyük öğretmen olarak görülecek ve tarihin derinliklerinde kaybolup gidecekti. Ama o siyasi işkencenin acımasız şiddetiyle karşılaştı ve bunu şaşırtıcı diriliş hikâyeleri izledi. Tüm İnciller de işte bu diriliş hikâyeleri “nedeniyle” yazıldı, böylece İsa’nın hayatı ve ölümüne diriliş merceğinden bakmak mümkün oldu. Diriliş onun Tanrı’yı izharının kanıtı oldu; doğumunda ve ölümünde. Bu diriliş Tanrı’nın tarihteki yaratıcı dönüşüm gücü olduğuna imanımızın temeli oldu.

Hımm... şimdi de fazla iyimser oldunuz. Etrafınıza bir bakın! Gazeteleri okuyun! Tanrı’nın dünyamızda yaratıcı dönüşümün gücü olduğunu nasıl söyleyebilirsiniz? Şu haberlere bakarsak insanlar tamamen ümitsiz.

İşte burada tamamen yanlışsınız! Hattırlayın ki, tüm evrenin Tanrısı dünya “ile” birlikte çalışmaktadır; dünya “üzerinde” değil. Tanrı “her zaman” dünyaya alabileceği iyiye giden seçe-

Öte yandan, günaha gelince, o ahlaki kötülük ya da Tanrı’nın rızasına karşı tercihler olarak bilinir. “Ölçüyü kaçırmak” günah için sık kullanılan bir İncil kavramı. Hristiyan geleneği genelde bu iki doğal ve ahlaki kötülüğü birleştirerek günahın tüm kötülüklerin anası olduğunu kabul eder; doğal felaketlerin, hastalığın, ölümün kötülüğü de buna dâhildir. Süreç düşünürleri ahlaki kötülüğün “ölçüyü kaçırmak” yorumuna katılabilirken, ahlaki kötülüğün doğal kötülüğü doğurduğu iddiasına katılmazlar.

nekler sunmaktadır. Bu “dünyanın alabileceği” nitelemesi ise bir kaçış değildir, sadece yukarıda bahsi geçen üçlü yaratıcı güçlere bir tanıklıktır: Geçmiş dünyanın gücü, Tanrı’dan gelen geleceğin gücü ve şimdinin gücü ki o da bu ikisini bizim birleştirebilme gücümüzdür. Eğer tepeme bir su borusu inerse, bana iyiliğim için uygun tek imkân bu darbeye nasıl tepki verdiğimle ilgilidir. Fizyolojik cevap büyük oranda darbenin kendisince belirlenecektir, ama burada dahi, eğer darbe öldürücü değilse, vücudumuzdaki iyileştirici etkilere güvenebiliriz. Bundan ötede, Tanrı bana duygusal ve sosyal cevaplar göndererek kendim ve toplumsal fayda için çalışır. Burada nefrete, depresyona ya da intikama sapmak zorunda değilim. Eğer darbe öldürücüyse ilk hayatım sona erer – ama Tanrı diriltene güçtür. Tanrı’da diriliş hayatını yaşayacağım.

Ama sizin itirazınızın daha çok siyasi ve sosyal gerçeklerle ilgisi var; sadece

Eğer beni, İsa’nın bedenindeki tüm moleküllerin tek-rar birleştirildiği ve böylece ölüm sürecinin geri çevrilerek İsa’nın o mezardan kalktığı ve birkaç duvarı geçerek dışarı çıktığı, dirilişin de bundan ibaret olduğunu söylemeye zorlarsanız, size asıl konuyu kaçırdınız derim. Size Tanrı’nın İsa’yı tarihte “nasıl” dirilttiğini söyleyemem.

kişisel bir tecrübe değil bu. Tekraren: Tanrı hepimizle birlikte genel iyilik için çalışır. Tanrı bizim “ile” çalışır ve bize tüm toplu bilgi ve gücümüzü işbirliği içinde kullanmamız için çağrı yapar.

Tanrı’nın bizimle kişisel ve toplumsal faydamız için çalıştığını söylediniz. Tanrı’nın hayatlarımız için bir planı var mı?

Söylemeliyim ki, plan süreç içindedir! Çünkü Tanrı dünya “ile” çalışır ve Tanrı’nın planları dünyadan etkilenir. Süreççiler şunu söyleyebilir: Tanrı sürekli daha kompleks, daha uyumlu, daha yoğun ve daha güzel bir dünya için çalışmaktadır. Bunun nasıl gerçekleştiği Tanrı’ya bağlı olduğu kadar dünyaya da bağlıdır. Size bir örnek vereyim: Yıllar önce karşıma mesleki bir ikilem çıkmıştı. Bir seminerde eğitim vermekten, onun doktora programını yönetmekten ve çok sayıda öğrencim olmasından çok memnundum. Bir gün bir sınıf papaz adayına ders verirken bir telefon geldi: Başka bir okul beni dekan yapmak istiyordu. Bu diğer işi ben aramamıştım; iş beni “arayıp” bulmuştu! Ne yapacaktım? Durumu sınıfa

anlattım. İçlerinden birisi halkanın ortasına bir sandalye koyup oturmamı istedi. Sonra papazlar etrafımda dönmeye, bana dokunmaya ve dua etmeye başladılar. Dualarından sonra biri “Marjorie artık yanlış bir karar vermezsin” dedi. Ne dediğini hemen anladım. Tanrı’nın inayetiyle her iki ihtimal de gerçekleşebilirdi. Bir okulda kalsam, Tanrı benimle birlikte çalışarak o şartlar altındaki en iyi sonuçları ortaya çıkaracaktı. Gitmeyi seçersem de, yine aynı olacaktı: Tanrı benimle birlikte diğer şartlarda da çalışacaktı! Birisi diğerinden daha mı iyiydi? Muhtemelen öyleydi. Ama seçimde hata da etsem, yine de Tanrı benimle benim ve diğerlerinin iyiliği için çalışacaktı! Buna güvenebilirdim! Tanrı’nın hayatımla ilgili planı “oraya git, şunu yap, sonra bunu yap” şeklinde değildi, ama genel bir istikamet olarak benim Tanrı ve diğerlerine açık oluşumu artırarak elimden gelen en makul şekilde çalışmamla ilgili idi. Bu süreçte Tanrı’ya güvenebilirdim. Tercihim ne olursa olsun, geriye bakmama ya da geri dönmeme gerek yoktu. Tanrı’nın benim hayatımla ilgili planı benim daha da İsa’ya benzer olmamdı: Daha derinden seven, daha fazla toplum hayatı için duyarlı, hareketlerimdeki iyiye daha fazla niyetli. Ve bu plan her halükarda işlerdi.

Bizim Hristiyan anlayışımızla Tanrı’nın hayatımızdaki özel ve genel faaliyeti İsa Mesih’te onun izhar oluşuyla temellenir.

Sürekli “genel faydadan” bahsediyorsunuz. Ama söylediklerinizin kimisi bana çok bireysel geliyor. Kilise bir bireyler toplamı mıdır ve burada herkes toplumsal faydayı mı gözetir?

Kilise bundan fazlasıdır! Süreç düşünceci, “İsa’da bir olmak” ya da “ben

asmayım, siz dallarınız” şeklindeki imgelerle ilgili çok daha ciddi ve dinamik şekiller önerir.

Biz karşılıklı etkileşimli bir dünyada yaşıyoruz ve burada sürekli diğerlerinden etki alıp onları kendi sürekli varoluşumuza katıyoruz. Kilise, biz Tanrı’nın izharının etkilerini kendi oluşumuza katarken oluşmuş, onu (İsa’yı) varlığınıza örmüştür. Kelimenin tam manasıyla İsa aracılığıyla gelen Tanrısal etkiyle yoğrulduk. Ama bu her bir kişi için de böyledir, herkes için de. Bu demektir ki, biz Hristiyanlar arasında özgün bir kimliğin paylaşımı vardır; bu bizi İsa cemaatine bağlar. Biz birbirimizin üyeleriyiz; aynı anda hem çok hem de tekiz.

Kilisenin İsa cemaati olarak bu sürekli varoluşunun bir başka önemli sonucu daha var. Unutmayın, varolmak, bir etkisi olmaktır. Her birey diğer bireylerin oluşumunu etkiler. Bu etkileşim gücü sürekli cemaati yaratan bireylerin iç içe geçmişliğiyle üstel olarak büyür.

Bu tek bir çöple yerleri süpüren süpürge arasındaki farktan bahseden şu eski meseldaki gibidir! Birbiriyle örülerek bir cemaat oluşturup, İsa aracılığıyla alınan Tanrı vizyonu ile yönetilince kilise yeryüzündeki her kişinin olabileceğinden daha çok bir iyilik aracı haline gelir.

Bir inanç cemaati hakkındaki özel bir nokta da onun, başka türlü bir araya gelemeyecek insanları bir araya toplamasıdır. O bizi, aile ve dostlar gibi, doğal olarak bize yakın insanların da ötesine alarak, bizi herkesle birleştirir. Burası kendi çevreniz dışındakilerle de ilgilenmek için bir deney ortamı olarak çalışır ve çevrenizi genişletir. Birbirinin iyiliği için ve hatta cemaatimiz dışındaki umumi fayda için bu açılım, Tanrı’ya da bir açılımdır.

O zaman kim önce gelir, cemaat mi, birey mi?

Hem o - hem de o şeklinde bir cevabı kabul eder misiniz? Hiçbir birey boşlukta asılı doğmamıştır; her kişi bir hazır topluluk içine doğar; bu cemaat ister iyiyi ister kötüyü amaçlasın. Bu topluluk o çocuğun kendini anlayışını da belirler. Ama büyüyen çocuk giderek artan şekilde, topluluğun da üzerindeki etkisiyle yaptıklarından sorumlu hale gelir. Biz bunu kilise-de çocuğu vaftiz ederek tanır, kabul ederiz; böylece çocuk kilise denen cemaatin onu oluşturan etkisi içine formel olarak kabul edilir. Ancak bu büyüyen çocuk -ya da erişkin vaftizinde erişkin kişi- de devam eden cemaati şekillendirir. Birbiriyle ilişkili dinamik bir dünyada hiç kimse kolaylıkla “kişi” ile “toplum”u birbirinden ayıramaz, nerede kaldı ki, hangisi önde gelir diye karar verelim! Bu her zaman iç içe bir ilişkidir, yani biz en iyi tabirle “toplum içinde kişi”den bahsediyoruz.

Pekâlâ, süreç-ilişkiselcilerin nasıl düşündüğünü anlattınız – peki dua, ibadet vs. gibi konular nasıl?

Bir süreç-ilişkisel dünyada, dua her şeyden önemlidir. Tanrı dünya ile birlikte çalışıyorsa, o zaman dualar Tanrı’nın beraber çalıştığı şeylerdendir. Bunu bir düşünün. Dua fiilen dünyanın halini değiştirir ve bu nedenle olabilecekleri değiştirebilir. En basitiyle eğer dua ediyorsanız, artık dua “etmiyor” değilsiniz! Duanız İlahi İrade’ye bir açılıştır ve bu Tanrı’nın birlikte çalışabileceği bir şeydir. Dualar bir çeşit tılsım kelimeleri değildir; ya da onlarla Tanrı’ya “yağ çekmiyoruz”. Duaların çok pratik bir fonksiyonu vardır: Onlar Tanrı’nın bize ve başkalarına yaptığı güç verici çağrılarını değiştirirler.

İbadete gelince -bu cemaatle ya da

kişisel olabilir. Cemaatle olduğunda bu insanların İsa aracılığıyla açılarak Tanrı ve birbirleriyle birleşmeleri anlamına gelir. Bu ortak açılımla, kendimizi Tanrı’nın izzetine sunuşumuzla biz birbirimizle hemhal oluruz. Bu birbirine katılma sadece şimdi için değildir – tersine, birçok kilisenin ibadette kullandığı usulle biz bizden önceki kuşaklarla da birleşiriz. Bu dualar onların da duaları idi; bu okunanlar onların da okudukları idi; bu ilahiler onların da ilahileri idi. Biz “azizler topluluğu” ile ibadette birleşiriz! Ve bugün biz kendi na’v ve dualarımızı, eski olsun yeni olsun, diğerlerine katarak, yarının Hristiyanları için o “azizler topluluğuna” dâhil oluruz. Geçmişi hatırlarken bile geleceği inşa ediyoruz! Yani ibadet kilisenin geçmişi ve geleceğini şimdinin cemaatle ibadetinde birleştirerek özel bir rol oynar.

İbadette biz aynı zamanda Tanrı’ya açılmanın, O’nu ve komşumuzu -insan ya da diğer- sevmenin tüm hayatımızla çiçeğini yetiştiririz. Böylece Tanrı’ya ibadet bizi giderek daha çok bu dünyaya iyilikler getirecek eylemler içine sokar. Bir kişi her şeyi yapamaz, ama herkes Bir şey yapabilir. Ve birlikte tek başımıza yaptığımızdan daha çoğunu yapabiliriz. Yani Tanrı’ya ibadet sadece kimi bilinen ibadet günleri birlikte iş yapmamız değil, hayat boyu özel ve toplumsal işlerimizi kamunun iyiliğine adanmamızdır. Böylece ibadet tüm zamanımızı alır.

Sürekli cemaatten, kamunun iyiliğinden “Hristiyan” inanç bağlamında konuşuyorsunuz – peki ya diğer dinler?

Süreç-ilişkiselciler o kanıdadır ki, Tanrı dünyanın her yanında -aslında evrenin her yanında- genel iyi için sebatla çalışmaktadır. Bu demektir ki,

Ben, birçok ilahiyatçı gibi -süreç ya da diğer- şuna kaniyim ki, diriliş birini canlandırmaktan tamamen farklı bir şeydir. Diriliş moleküllerin canlanışına indirgenemez! Diriliş Tanrı’nın kötülüğü yendiği gücüdür; bununla ümitsiz durumlara ümit getirir, nasıl olduğu önem taşımaksızın yaratıcı dönüşümler yapar. Womani (Siyah feminist, ç.n.) teologlar derler ki “Tanrı çaresizlikten bir çare yaratır”, ve bence diriliş tam da budur.a

Tanrı dünyanın tüm dinleriyle tam olarak birliktedir, onları birleşmeye, cemaat olmaya çağırılmaktadır. Neden tek tür bir insan cemaati olması gerektiği konusunda asli bir sebep yoktur – tersine tüm deliller göstermektedir ki, Tanrı adeta çeşitliliği sevmektedir. Ve Hristiyanlar Tanrı’ya İsa’da ve Hristiyan cemaatte görüp severken, Tanrı’nın başka yöntemlerle de neden çalışmayacağı konusunda temel bir sebep yoktur. (****) Derin bir kavrayışla, Tanrı’nın işi budur ve Tanrı’nın çağrısına uyanların kendilerini adadıkları dini hayat budur.

Süreç-ilişkisel Hristiyanlar Tanrı’nın bizi hep dünya tarihinde yeni bir zamana çağırdığına inanırlar -bu dostluklar zamanında dini sınırlar ötesine hem kişiler hem cemaatler olarak dostluklar olacaktır. Dostlar birbirine saygı duyar. Birbiriyle konuşur, birbirlerinden öğrenir ve birbirleri tarafından değiştirilirler. Peki ya Tanrı dünyanın tüm dinlerini, hala hırs, güç tutkusu ve başkasını yok etme is-

Tanrı’nın bizi hep iyiye ve güzele çağırdığına inandığımızdan, yine inanıyoruz ki, Tanrı bizi kendi isteklerimizi zor yoluyla başka varlıklara geçirme yolundan diğerlerini isteklerimize ikna ederek birlikte bu dünyada iyiyi oluşturma yoluna çağırmaktadır. Eğer Tanrı’nın bu çağrısını dinlemezsek, tüm varlığın iyiliğine katkıda bulunma şansını yitireceğiz. Günah -ister kişisel, ister toplumsal olsun- bu birbirine bağlantılı dünyada fasit daire şeklinde kendi başlangıcının ötesine taşan bulaşıcı etkiler yapar.

teği ile parçalanmış bir dünyada yepyeni sevgi ve şefkat yolları oluşturmaya çağırıyorsa? Yeni misyonumuz dostluk yolları yaratarak bunlarla genel iyi için işbirliği yapmaktır. Ve bu genel iyi gezegenimizin korunması ve bakımı, dünya halkları için sürdürülebilir hayat tarzları ve diğer dünya yaratıklarına şefkattir. Burası karşılıklı ilişkili birbirine bağımlı bir dünyadır. Belki de Tanrı bizi bu gerçeği daha tam olarak yaşamaya çağırmaktadır.

Of, beni tükettiniz. Daha üzerinde düşünülecek ya da “hissedilecek” birçok sorum vardı! Ama en başta biraz kendinizden sözeder misiniz? Şu konuştuğum “Marjorie” kimdir?

Ben sadece süreç-ilişkisel tarzda felsefelerden derin etkilenmiş birçok kişiden biriyim! Kendimi “Humpty-Dumpty” (****) gibi hissettiğim za-

manlar da oldu. Tanrı’nın bizimle ne yaptığı ile ilgili verilen tüm “cevaplar” gözümde birer birer yıkılıp gittiler – artık benim için anlamları yoktu ve kendimi yüksek bir uçurumdan derin bir yarığa yuvarlanırsam hissettim. Ama sonra öyle oldu ki, sanki asıl bu yarık “Tanrı” idi – kategoriler ve dogmalara imandan haldeki Tanrı’nın gizemi-ne yuvarlanmışım. Böylece bu yarık “ve” İsa ile tanıdığım Tanrı’yı konuşabilmek için yeni yollar aradım; belki bu sizin için bir anlam ifade eder! Okula gittim, felsefe ve Hristiyan geleneği okudum; sonra “bir başka süreççi düşünür” olmakla suçlandım, hâlbuki daha “süreç” nedir bilmiyordum! Sonra Whitehead’in dünyayı düşünme tarzını keşfettim, sanki o benim gördüğüm dünyayı anlatıyordu. Böylece onun felsefesini kendi Hristiyan inancımın tezahürünü şekillendirmekte kullandım. Ve şuna çok derinden kaniyim ki, tüm felsefe ve teolojilerimiz Tanrı’nın gerçekten kim olduğu sırrının karşısında söner gider – galiba Tanrı tüm teolojilerimizi kullanıyor, çünkü onların hiçbir Tanrı bilmemesini ve Tanrı sevgisini kuşatamaz. Ben bir birleşik Metodistim ve Charles Wesley’in şiirlerinde söylediği “meleklerin bile Tanrı sevgisini tam anlayamadığı” fikrini seviyorum- oysa onlar bunu ezelden beri anlamaya çalışıyorlar! Her neyse, okulu bitirdim ve üç okulda ilahiyat öğrettim -birçok ilahiyat, yalnız süreç değil-; enson geçen Claremont Teoloji Okulu’ndan emekli oldum. Center for Process Studies (Süreç Etüdleri Merkezi)’nin Süreç ve İnanç programı yöneticisiyim, ayrıca Whitehead Uluslararası Film Festivali’nin Burada Claremont’ta yöneticisiyim.

Daha çok okumak isterseniz:

Birkaç öneri:

Brizee, Robert. *Eight Paths to Forgiveness*. St. Louis: Chalice Press, 1998.

Cobb, John B., Jr. and David Ray Griffin. *Process Theology: An Introductory Exposition*. Philadelphia: Westminster, 1976.

Cobb, John B., Jr. *Becoming A Thinking Christian*. Nashville: Abingdon, 1993.

Cobb, John B., Jr. *Reclaiming the Church: Where the Mainline Church Went Wrong and What to Do About It*. Louisville: Westminster/John Knox, 1997.

Cobb, John B., Jr. *Transforming Christianity and the World: A Way beyond Absolutism and Relativism*. Maryknoll: Orbis Press, 1999.

Griffin, David Ray. *God, Power, and Evil: A Process Theodicy*. Philadelphia: Westminster, 1976.

Griffin, David Ray. *Reenchantment without Supernaturalism: A Process Philosophy of Religion*. Ithaca: Cornell University Press, 2001.

Inbody, Tyron L. *The Transforming God: An Interpretation of Suffering and Evil*. Louisville: Westminster/John Knox Press, 1997.

Lubarsky, Sandra B., and David Ray Griffin, eds. *Jewish Theology and Process Thought*. Albany: State University of New York Press, 1996.

McDaniel, Jay. *Of God and Pelicans: A Theology of Reverence for Life*. Louisville: Westminster/John Knox, 1989.

McDaniel, Jay. *With Roots and Wings: Christianity in a Age of Ecology and Dialogue*. Maryknoll: Orbis Press, 1996.

Mesle, C. Robert. *Process Theology*. St. Louis, Chalice Press, 1993.

Suchocki, Marjorie Hewitt. *God-Christ-Church: A Practical Guide to Process Theology*. New York: Crossroad, 1988 (revised edition).

Suchocki, Marjorie Hewitt. *In God’s Presence: Theological Reflections on Prayer*. St. Louis: Chalice Press, 1998.

ce Press, 1996.

Suchocki, Marjorie Hewitt. *Divinity and Diversity: A Christian Affirmation of Religious Pluralism*. Nashville: Abingdon, 2003.

Çevirenin Dipnotları:

(*): Üniteryenlik (Unitarianism): Tektanrıcı bir inanç. Bir Hristiyanlık mezhebi olup olmadığı tartışmalıdır. Üniteryenler İslam ve Yahudilikte kabul edildiği sert şekliyle tektanrıcılığa inanır; teslis inancını reddeder. Kendilerinin asıl Hristiyanlar olduğunu iddia ederler. Nasıralı İsa'nın öğretilerini kabul ederler, ama onda ilahi bir kimlik görmezler. İsa mükemmel bir örnek ve tek Tanrı'nın peygamberidir.

(**): Tweekvin: 1:1: “Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı.”

Aslında Eski Ahid bağlamında bir kaos ve ondan düzen inşa eden Mimar Tanrı'dan konuşmak gerekirse, Eski Ahid'in “Eyüp Kitabı”, özellikle de Tanrı'dan bir cevap talep eden Eyüp'e O'nun şimşek ve gök gürültüleri arasından seslendiğinde söyledikleri daha iyi bir örnek teşkil eder. Bkz. Eski, Ahid, Eyüp Kitabı.

(**): “Şüphesiz ki ben, kendimin de, sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenip dayandım. Yürür hiçbir mahlûk hariç olmamak üzere (hepsinin) alınandan tutan O'dur. Benim Rabbim hakikaten doğru bir yol üzerindedir.” (Hud, 11:56)

Bu ayet de birçok müfessirce bu iknai güç lehine yorumlanmıştır. Dahası burada Rabbin “doğru bir yol izlediği” de vurgulanıyor ve klasik felsefenin “Hareketsiz Tanrı” kategorisine karşı çıkmış olmuyor mu?

(****): “Ey Muhammed! Kur'an'ı, önce gelen Kitabı tasdik ederek ve ona şahit olarak gerçeğe sana indirdik. Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet; gerçek olan sana gelmiş bulunduğuna göre, onların heveslerine uyma! Her biriniz için bir yol ve bir yöntem kıldık; eğer Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı, fakat bu, verdikleriyle sizi denemesi içindir. O halde iyiliklere koşun, hepimizin dönüşü Allah'adır. O, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size bildirir.” (Maide 48) ayeti bu düşünceye Kurani bir dayanak olarak gösterilebilir.

(*****): Humpty Dumpty: Charles

Dickens'in çocuk edebiyatı şaheseri “Alice Harikalar Diyarında” Alice'in hayal dünyasının karakterlerinden biri. Konuşan bir yumurtadır. İngilizce bir çocuk tekerlemesinde:

*Humpty Dumpty sat on a wall.
Humpty Dumpty had a great fall.
All the king's horses and all the king's men*

Couldn't put Humpty together again.
Humpty Dumpty otururdu duvarda

Yuvarlandı ordan aşağıya

Kralın atları ve adamları

Getiremediler onu bir araya

...şeklinde geçer. Yazar bu tekerlemeye atıf yapıyor.

Kaynaklar:

<http://www.center4process.org> What is Process Theology
<http://kutsal-kitap.net>

SEÇKİNCİLİK BELÂSİ

Müslüman'ın yüzü nereye bakar?

Musa ŞİMŞEKÇAKAN
musasimsekcakan@ictihad.com

Bugün varlığını Kur'an'a referansla anlamlandıranlar, yeryüzünü daha yaşanılabilir bir yer yapma adına iktidara talip olarak bu çizgiyi terk etmiş görünüyorlar. Şımarık zenginler (mütref) ve siyasi anlamda ileri gelenler (mele) yerine kendileri geçmek için çırpınıyorlar. Toplumu üstten, dayatmalar ve kanunlar yoluyla değiştirmeyi ya da dönüştürmeyi düşünüyorlar. Karşı çıkmaları gereken şeyleri kendileri yapıyorlar. Böylece kendi ahlaklarının da değişip dönüştüğünü fark edemiyorlar. Yaşam standartlarının yükseldiğini ve önceleri adaletsiz addettikleri sistemin çıkarlarıyla kendi menfaatlerinin ötüşmeye başladığını görmüyorlar.

İslam'ın barış, esenlik ve kurtuluş olduğunu daha çok insana anlatabilmek ve bu işi kırmadan dökmeden en güzel şekilde yapabilmek gerekiyor. Ancak sahip oldukları imkânlar açısından imtiyazlı olan kesimlerin iktidar üzerindeki güçlerini dikkate alarak onları kazanma çabalarının istenilen sonuçları vermeyeceği de çok açık. Çünkü onların yaklaşımları bir çeşit pazarlığa dönüşüyor. Samimi ve içten bir teslimiyet gösteremiyorlar. Hiç bir şekilde konumlarını kaybetmek ya da paylaşmak taraftarı değiller. Ele aldıkları her şeyi çıkarları doğrultusunda değerlendiriyor ve kendi renklerini vermekte ısrar ediyorlar.

Hâlbuki ezilen ve horlanan kesimler böyle değil. Onları meşgul edecek ve gerçeği görmelerine engelleyecek fazla oyuncakları zaten yok. Bilindiği gibi her türden mücadele gönüllü bir teslimiyet gerektiriyor. Onlar, inandıkları zaman tam bir teslimiyet gösterebiliyorlar. Fedakârlık yapabiliyorlar. En önemlisi dikkatlerini verip dinliyor ve sizi önemsiyorlar.

Peygamberimiz, inanmaları ve ellerindeki gücü toplum yararına kullanmaları niyetiyle Mekke seçkinlerini ikna etmeye çalıştığında farkında olmadan tehlikeli bir sürecin içine düşmüştü. Bu süreçte pazarlık ve uzlaşma vardı. Risâletin oldukça erken dönemlerine rastlayan bu teşebbüs, vahiy tarafından engellenmeseydi çok ağır bir fatura ödenecekti (17/74). Bu seçkinlerin iman etmesi için tavizler verilecekti. Oysa onlar bir şey almadan asla bir şey vermezler (68/9).

Eğer onların çizdiği çerçevenin dışına çıkarsanız sizi renksiz bırakmakla tehdit ederler. Örneğin davasından vazgeçmesi için Peygamberimizin kendisine yapılan teklifleri geri çevirmesi üzerine başlayan ambargoları bilirsiniz. Bu engellemelerin "Ebter" yani sonu kesik/geleceği olmayan nitelemesiyle zirve yaptığı açıktır. O'na kendi bildiği yolda devam ettiği sürece Mekke'nin bütün imkânlarından mahrum bırakılacağı söylenmiştir.

Onların uzlaşmak adına peygamberimizin iyi niyetini suiistimal etmek

istedikleri açıktı. Üstelik geri adım atmadıkları konular insanların haklarıyla ilgiliydi. İnsanların doğuştan sahip olmaları gereken hakları pazarlık konusu yapmak istemeleri peygamberimizi dahi aşan bir konuydu. Zira müşriklerin konuşup anlaşmak istedikleri zemin; adalet, eşitlik ve özgürlük ile ilintili olunca peygamberimize pazarlıktan uzak durması öğütleniyordu. Çünkü bu alan yaratılıştan sahip olunan haklar sahasıydı. Uzlaşmak demek bu konularda taviz vermek demekti. Dolayısıyla iman ve İslam'ın safiyeti bozulacaktı. Hayati ve evrensel sayılan bütün değerlerin iskeleti ve kapsamı yara alacaktı. Bu yaralı haliyle özgürlük, eşitlik ve adaleti gözeten dinin ayakta kalması mümkün olamayacaktı. Bu yüzden "Abese" süresi indirildi. Bu süre âmâ bir zat yüzünden peygamberimizin uyarılmasının ötesinde bir manaya sahiptir. Sadece bir görgü kuralı ihdasının çok ötesinde siyasi bir duruşla ilgilidir. Peygamberimizi ciddi şekilde uyarır. Tebliğinin yönünü doğru tarafa çevirir. Büyük bir tehlikeye parmak basar. Meşguliyetleri içinde Kur'an'a karşı ilgisiz kalan bu imtiyazlı sınıf yerine halka yönelmesini söyler. Peygamberimizin yüzünü başka tarafa çevirmesine engel olur. Tebliğ metodunun sapmasına müsaade etmez. Sermayenin, makamın, ahlaksızlığın ve mevkinin değil saflığın, yoksunluğun ve mahcubiyetin kazanacağını söyler. Öğüt verip uyarır. Konu, sadece görmeyen birinin horlanmaması değildir. Peygamberimizin bu şahıs nezdinde halka yönelmesini sağlamaktır.

"O, suratını astı ve uzaklaştı, çünkü kör bir adam o'na yaklaşmıştı! Nereden bilebilirsin (ey Muhammed,) belki de o arınacaktı yahut (hakikat) hatırlatılacak ve bu hatırlatma kendisine fayda verecekti. Ama kendini her şeye yeterli görüne gelince, sen bütün ilgiyi ona gösterdin. Hâlbuki onun arınmaktan geri kalmasının sorumlusu sen değilsin; ama sana büyük bir istekle geleni ve (Allah) korkusu ile (yaklaşanı) sen görmezden geldin! Elbette, bu (mesaj)lar yalnızca birer hatırlatma ve öğütten ibarettir. Kim istekliyse onu hatırlayıp öğüt alabilir." (1-12)

Yani;
Seninle ve söylediklerinle ilgilenmeyen bu imtiyazlı kişileri bırak.

Öğüt isteyen ve bekleyen halka yönel.
Hiçbir şey ihtiyacı olmadığını düşünen bu şımarıklar yerine,
İlgi ve alakayı arınmak isteyeneye yönelt.

"(O'nun) kutsal ve soylu vahiyleri (ışığında), yüce ve arı duru, elçilerin elleriyle (yayılp duyurulan), seçkin ve erdem sahibi (elçilerin)." (13-16)

Yani;

Eğer onların çizdiği çerçevenin dışına çıkarsanız sizi renksiz bırakmakla tehdit ederler. Örneğin davasından vazgeçmesi için Peygamberimizin kendisine yapılan teklifleri geri çevirmesi üzerine başlayan ambargoları bilirsiniz. Bu engellemelerin "Ebter" yani sonu kesik/geleceği olmayan nitelemesiyle zirve yaptığı açıktır. O'na kendi bildiği yolda devam ettiği sürece Mekke'nin bütün imkânlarından mahrum bırakılacağı söylenmiştir.

İçine; şeref, izzet, onur doldurup
Bir kitap gönderdik size
Ona uyduğunuz sürece
Küçük düşmeyezsiniz diye.
Öyleyse;
İmtiyaz arayan ona yönelmeli
Ve burada bulacağı yegâne şeyin onuru olacağını bilmelidir.

"(Ama çoğu zaman) insan kendini mahveder; hakikati ne kadar inatla inkâr eder o! (İnsan hiç düşünür mü) hangi özden yaratır (Allah) onu? Bir sperm damlasından yaratır ve sonra onun tabiatını oluşturur; sonra hayatı onun için kolaylaştırır ve sonunda onu öldürür ve kabre koyar ve sonra dilediğinde onu tekrar diriltir." (17-22)

Yani;
Yaratılıştaki harikuladeliği görmeyen
Her şeyin kendisi için yaratıldığını anlamayan
Bütün bunların arkasındaki güce saygı duymayan
Hesap vermeyeceği anlayışıyla sorumluluklarını askıya alan
Velhasıl imanı da bir pazarlık konusuna dönüştürüp kazanç aracı haline getiren
Bu şımarık ve azgın kitlenin teslimiyetinden ne çıkar?

"Hayır, (insan) Allah'ın kendisine buyurduklarını henüz yerine getirmiş değildir!" (23)

Yani;
Herkes için adalet, eşitlik ve özgürlük
Köleliğin ve sömürünün olmadığı bir dünya
Kimsenin kimseye zulmetmediği bir ortam
Hala sağlayamadıkları bu şeyleri görmüyorlar mı?

"Öyleyse insan, yiyeceklerin(in kaynağın)a bir baksın: (na-

sıl) suyu bolca indirmektedir ve sonra toprağı (daha da büyüterek) parça parça yarmaktayız, bu sayede ondan tabıllar yetiştirmektedir ve üzüm bağları ve yenebilir otlar, zeytin ağaçları ve hurmalıklar ve ağaçlarla dolu bahçeler, meyveler ve otlar, sizin için ve hayvanlarınızın beslenmesi için. Ve böylece, (yeniden dirilmenin) o kulakları sağır eden çağrısı duyulduğunda, herkesin kardeşinden kaç(mak iste)diği gün, annesinden ve babasından, eşinden ve çocuklarından: Onlardan her kişinin (o gün) kendine yetecek derdi ve meşguliyeti vardır.” (24–37)

Burada peygamberin ikna etmeye çalıştığı toplumun önde gelen kesiminin kendilerini güçlü hissetmelerine imkân veren çerçevenin içinin “boş” olduğu vurgusu vardır. Arkalarından sürükledikleri ve besledikleri kitlelerin top yekûn iman etmesinin sağlıklı olamayacağı anlaşılmaktadır. Nitekim teslimiyette taklit doğru değildir ve sonuçta hesap da insanın tek başına vereceği bir şeydir. Ayrıca peygamberin anlattıklarına karşı ilgisiz kalarak varlıklarıyla şımaran bu kesimin meşguliyetlerinin de alay konusu yapıldığını görmek gerekir.

“Bazı yüzler o Gün mutlulukla parıldayacak, güleş ve müjdelere sevinen. Bazı yüzler de o Gün toz toprakla kapana-cak, her yanı kuşatan bir karanlıkla: işte bunlar, hakikati inkâr eden ve yoldan sapan kimselerdir.” (38–42)

Bir insanın gerçeği ve peşi sıra ortaya çıkması beklenen adaleti önemsemesi ve ciddiye alması için öncelikle “farkında” sonrasında da “mağdur” olması gerekir. Bu farkındalık, vicdan ya da dert sahibi olmadan ortaya çıkmamaktadır. Ezilen halkların ve yok sayılan hakların en ayırt edici yönü budur. Geniş halk destekleri bu kesimler tarafından sağlana gelmiştir. Tarihte hep böyle olmuştur. Basit görüşlü ayak takım denilen bu sınıf sayesinde peygamberimiz başarılı olmuştur (11/27). Bu sınıf farkı sadece yoksulluktan kaynaklanmıyordu. Mekke aristokrasisinin soylu kabul etmediği ve kendilerine boyun eğmediği sürece siyasal ve sosyal kimliğini yok saydığı kişileri de kapsıyordu. Peygamberimizin tebliğinin içeriği kimlik arayışında olan bu insanlara eşit ve adil haklar verince toplumsal dönüşümün ilk adımları atılmış olmaktadır. Oduncunun çocuğu Ömer, işsiz ve yabancı uyruklu Selman ve yaşadığı toplumda bir deve kadar değeri olmayan köle Bilâl’in desteği ile bir değişim gerçekleşmiştir. Bu ve benzeri aşığılanan sınıftan insanlar, tebliğe başlamasıyla beraber Kureyş’in müstakbel liderliğinden annesi kavut yiyen çocuğa dönüşen Muhammed’in (sav.) peşine takılmakta tereddüt etmemiş, her türlü özveride bulunmuş ve gereken fedakârlığı göstermişlerdir.

Bugün varlığını Kur’an’a referansla anlamlandıranlar, yeryüzünü daha yaşanılabilir bir yer yapma adına iktidara talip olarak bu çizgiyi terk etmiş görünüyorlar. Şımarık zenginler (mütref) ve siyasi anlamda ileri gelenler (mele) yerine kendileri geçmek için çırpınıyorlar. Toplumu üstten, dayatmalar ve kanunlar yoluyla değiştirmeyi ya da dönüştürmeyi düşünüyorlar. Karşı çıkmaları gereken şeyleri kendileri yapıyorlar. Böylece kendi ahlaklarının da değişip dönüştüğünü fark edemiyorlar. Yaşam standartlarının yükseldiğini ve önceleri adaletsiz addettikleri sistemin çıkarlarıyla kendi menfaatlerinin ötüşmeye başladığını görmüyorlar.

Bu yaklaşımın samimi ve gerçekçi bir tarafı yoktur. Karşı çıktığınız şeylerin bir iki adım sonra mazeretlerle örülmüş bir savunma psikolojisi içinde şahsi ya da millî menfaatlere evirildiğini bile görebilirsiniz. Daha dün peşinizden gelmesi için can attığınız basit insanların, nankör budalalara dönüştüğünü ve üstünüzde ağırlık yaptığını düşünmeye başlarsınız. Hayatın gerçeklerinin yüce idealler uğruna sürekli tehir veya feda edildiği bir arenaya düşersiniz. İleri gelenlerle oturup kalkmaktan ve onları dinleyip uzlaşmanın ardından ezilenlerin haklarını savunacak sağlam ve sağlıklı bir din de kalmaz. Sonra sizi kendinize getirecek gözü görmeyen bir âmâ arar ve bulamaya bilirsiniz.

“O halde, Rablerinizin rızasını isteyerek sabah akşam Ona yalvaranları(n hiç birini) yanından kovma. Sen onlardan hiçbir şekilde sorumlu değilsin -tıpkı onların da hiçbir şekilde senden sorumlu olmadıkları gibi- bu nedenle onları kovma hakkına sahip değilsin: yoksa zalimlerden olurdun. İşte bu şekilde insanları birbirleri aracılığıyla sınarsın ki sonunda, “Acaba Allah bizim yerimize onlara mı lütufta bulundu?” diye sorsunlar. Kimin (kendisine) şükrettiğini en iyi bilen Allah değil mi?” (En’am, 6/52, 53)

DERYAYI NE İÇİN GEÇECEĞİZ? -II-

Mustafa DEMİR
mdemir004@yahoo.com

(Geçen sayıdan devam...)

Adına ister “Osmanlı barışı” densin isterse başka bir isim bulunsun. Gerekirse acı fedakarlıklar yaparak kendi geleceğimizi kendimiz kurmak zorundayız. Çünkü başkalarının bizim için kurduğu bir gelecek yok!”(6)

Türkiye’nin AB’ye katılmak istemesi, kendisinden umudunu kesmesi, ya da kendisinin de içinde bulunduğu mevcut İslam Âleminden sonsuza kadar bir şey olmayacağına dair bir kararının olması üzerine mi oturmuştur? Bu soru şöyle sorular da çağrıştırabilir; Ne oluyor? Türkiye AB’ye girmekle, kendi kendisini dünya sahnesinden kaldırıyor mu? Artık tutarlı dış politika yapamayız ve büyük ideallere dayalı misyonumuz olamaz, mı diyor?

AB projesi kendi ana bileşenleri içinde oluşturulmuş ve yoluna devam ederken, projeyi uygulamaya koyanlar geleceğe yönelik çok uzun vadeli plânlar yapabilirler. Bu plânlamada ebetteki dünyanın önemli bir kısmını oluşturan İslâm Âlemini göz ardı etmezler. Bu tür organizasyonların açık ve gizli fonksiyonları vardır. Genellikle açık fonksiyonlar olarak; barış, dünya nimetlerini kavgasız paylaşırma, “dinler bahçesi” , “medeniyetler çatışması” başlamadan önce “medeniyetler arası diyalog” , vs. Gizli fonksiyonları ise; dünyanın tamamını İncil ve Hz. İsa’nın sunduğu değil de, kendilerinin uydurdıkları din olan Hristiyanlık dairesine dâhil etmek ve bunun kadar önemli olan dünya nimetlerinin egemenliğini ellerinde tutmaktır.

Küresel güçler, G8’leri dünya üzerindeki egemenliklerini ebedileştirmek için kurmuşlardır. Bu ifadenin başka bir anlamı dünyanın tümünü sömürmek ve haksızlıkları bütün dünyaya yaymak demektir. AB de bu projenin içinde çok önemli bir aktördür. Gelecekte bu projeyi başarısızlığa uğratacak tek kuvvet Müslümanların bir araya gelmeleri olacağını, herkesten iyi AB projesinin mimarları bilir.

Üzerinde durduğumuz konularda derin araştırmaları ile tanınan Ahmet Davutoğlu; “İslâm Dünyası’nın bu günkü durumu resmedildiğinde ve bu resim çerçevesinde gelecek ile bir projeksiyon söz konusu olduğunda önemli genel bütün içinde birbirine biraz daha yakın olan beş jeokültürel/demografik alanın ortaya çıkmakta olduğu söylenebilir. Hemen, hemen her biri 200-250 milyonluk bir kütleyi barındıran bu beş jeokültürel/demografik alan doğu-batı istikametinde şu şekilde tasnif edilebilir: (i) Malayca konuşan ve temelde Endonezya, Malezya ve bölgedeki ada topluluklarından oluşan İndo-Malay bölgesi;(ii) Urduca ve Bengalce konuşan ve ortak bir tarihi geçmişi paylaşan Pakistan, Bengaldeş ve Hint alt kıtasından oluşan Güney Asya topluluğu;(iii) SSCB’nin dağılmasından sonra

Küresel güçler, G8'leri dünya üzerindeki egemenliklerini ebedileştirmek için kurmuşlardır. Bu ifadenin başka bir anlamı dünyanın tümünü sömürmek ve haksızlıkları bütün dünyaya yaymak demektir. AB de bu projenin içinde çok önemli bir aktördür. Gelecekte bu projeyi başarısızlığa uğratacak tek kuvvet Müslümanların bir araya gelmeleri olacağını, herkesten iyi AB projesinin mimarları bilir.

daha da belirgin bir nitelik kazanan ve genelde Türkçe konuşan Doğu Avrupa, Batı ve Orta Asya grubu (tarihi/ kültürel etkileşim ve coğrafi konum açısından İran da bu grup içinde mütalaa edilebilir.); (iv) Arapça konuşan Ortadoğu ve Kuzey Afrika grubu; (v) genelde Havs ve svahili dillerini konuşan sahra-güneyi Afrika grubu.

Bu tasnife altıncı bir grup olarak demografik güçlerinin artışı dışında uluslar arası etkinlik açısından gelecekte son derece önemli roller üstlenebilecek olan Batı ülkelerinde vatandaş statüsü kazanan Müslüman topluluklarla değişik Avrupa, Asya ve Afrika ülkelerinde önemli varlıklar oluşturan azınlık Müslümanları da eklenmelidir. Önümüzdeki dönemde bu Müslüman toplulukların kaderini göz önünde bulundurmamayan bir politikanın başarılı olması mümkün değildir.” (7) dedikten sonra, şu tespiti ortaya koyuyor;

“D-8 Teşebbüsü anlamlı bir çerçeveye oturmaktaydı...” (Davutoğlu sa:282)

Türkiye'nin önderliğinde geçmişte başlatılan bir D8'ler projesi vardı. Bu projenin bırakın uygulama aşamasını, sözü edildiğinde Türkiye ve çevresinde nelerin olduğunu herkes biliyor. Bu konuda önemli bulduğum bir röportajdan alıntı yapmak istiyorum.

“Küresel güçlerin dünya üzerindeki egemenliklerini ebedileştirmek için kurdukları G8'lere karşı, İslam ülkelerinin tamamını tek bir çatı altında toplayarak, dünyanın tüm sömürülen coğrafyalarındaki haksızlıklara son verecek D8'leri ortaya çıkartmıştır.

Elbette batı için böylesine büyük bir tehdit teşkil eden birinin başına sorunlar gelecektir. Müslümanlara düşen ise, karşılaştıkları sorunlar ne kadar büyük olursa olsun Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek ve tavizsiz bir şekilde mücadelelerine devam etmektir.”(8)

“Avrupa Birliği macerasını Türkiye için zillet olarak görüyor, Yeken, “Bir zamanlar Batının kapısında dilendiği Türkiye, Avrupa kapısında dilenmemeli” diyor. “Gücünün farkına vararak, bölgede ağabeylik yapmalı. Bunu ancak Türkiye yapabilir.”(9)

Şimdi tekrar sorumuzu soralım; deryayı ne için gececeğiz?

Geçelim mi? Geçmeyelim mi?’yi tartışmıyoruz. Bunu açıkça vurgulamakta yarar görüyorum. Bununla birlikte şunu da dikkate almalıyız; güneybirlik refah özentileri ve bu dünya ile sınırlı bir hayatın sunacağı lüks beklentileri de dikkate almıyoruz.

İkinci dünya savaşı sırasında Paris Almanlar tarafından işgal edilmiş ve bir süre işgal altında kalmıştır. O sıralarda Fransa'da seçimler var. Seçimlerden önce bir Milletvekili adayına bir büyük gazetenin sahibi şunu söylüyor: “Herkesin aklını kaçırdığı şu ortamda sadece biz prensipleri savunuyoruz. Marksizmin yıkıcı etkisi üzerine Lebet'in yazdıklarını okudunuz mu? Ayrıca seçimler için de bir sürprizim var. Fontenoy' a Sovyetler Birliği'nin dağılması konulu bir seri yazı ısmarladım. Bunu sanki Fontenoy Moskova'daymış gibi röportaj biçiminde vereceğiz. Onu Varşova'ya kadar gönderdim, masraflarını da ben çektim”(10)

Bu ifadelerin bir romanda geçiyor olması, gerçek hayatta örnek olamayacağını göstermez diye düşünüyorum. Bu olayların 1930 ya da 1940'lı yıllarda geçtiğini kabul edersek, Sovyetlerin dağılmasından yaklaşık elli sene önce Avrupalının plânına bakar mısınız?

Günümüzde, Sovyetlerin dağılmasından meydana gelen ülkelerde korkunç boyutlarda, özellikle de inşaat sektöründe yeniden yapılanma var. Oradaki işlerden en çok parayı kimler kazanıyor dersiniz? Ya da hangi işleri kimler yapıyor? Yapılan her türlü yapının, kaba ve ucuz inşaat işlerinin bir kısmını bizim köylülerin (!) yaptığını ben biliyorum.

Yarım asırlık isabetli bir öngörü, Orta Asya'nın her türlü varlığından kaynaklanan rantı batıya akıtıyor. Tam burada Hayme Ana'nın sözünü hatırlamakta fayda var. Ayrıca, Davutoğlu' nun kitabının önsözündeki şu ifadelerine tamamen katılıyorum;

“Dinamik bir süreçten geçen bir toplumun bireyi olarak o toplumla ilgili stratejik analizler yapmak, hızla akan ve debisi yüksek bir nehrin içinde seyrederken o nehrin yatağı, akış hızı, akış istikameti ve başka nehirlerle olan

ilişkisi konusunda fikir yürütmeye benzer. Hem incelediğiniz nehrin içinde siz de akmaktasınız; hem de bu akışın özelliklerini anlamak ve bu özelliklere göre nehrin bütünü hakkında bir tasvir, açıklama, anlamlandırma ve yönlendirme çerçevesi oluşturma sorumluluğu taşımaktasınız.” (Davutoğlu önsöz s. vi)

Bir milletin varlığını sürdürebilmesi, kolay bir şey değildir. Hele, hele yeryüzünde başka milletler tarafından varlığı ve ortaya koyduğu medeniyeti tanınıp, benimsenmesi hiç de kolay bir şey değildir. Bu noktada her şeyden önce, milletin kendisi kendisini doğru tanımalı ve hak ettiği konuma oturtmayı becerebilmelidir.

Kendisine biçtiği rolü sorgulamalı; katkı yapabilecek özellikte miyim? Yoksa hep başkalarına muhtaç biri olarak kalmaya mı uygun/mahkûm durumdayım?

“Kimlik, mekan ve zaman bilincinin tarihi birikim ve cari gerçeklikler çerçevesinde yeniden kurulması tarih içinde varoluşun ve insanlık birikimine katkıda bulunabilmenin olmazsa olmaz şartıdır. Stratejik zihniyet bir varoluş iddiasına dayanmadıkça edilgenlikten kurtulmak mümkün değildir. Bunun içindir ki, stratejik zihniyeti oturmuş olan ve bu zihniyeti değişen şartlara göre yeni kavramlar, araçlar ve formlar ile yeniden üretebilen toplumlar uluslar arası güç parametrelerine de ağırlık koyabilme kabiliyeti kazanırlar.

Bunun aksine, stratejik zihniyette radikal bir kırılma yaşayarak kimlik bilincini yıpratın toplumlar tarihi varoluşlarını tehlikeye atarken, bu zihniyeti diğer toplumları dışlayıcı bir araç olarak görerek donuklaştıran toplumlar ise ortak insanlık bilincinden kopmakta ve kendileri dışlanmaktadır.” (Davutoğlu, s.30-31)

Yukarıda kendisini tanımalı ve biçtiği rolü sorgulamalı derken sorduğum sorulara cevap aranırken Türkiye’nin sahip oldukları konusunda gene Davutoğlu’ nun tespiti-ne yer vermeyi yararlı buluyorum.

“Türkiye’nin stratejik yönelişindeki en ciddi mesele, insan unsuru ile ilgilidir. Türkiye tarih ve coğrafya verileri ve bu verilerin tezahürünü sağlayan kültürel alt yapı açısından küresel stratejiler geliştiren birçok ülkeyi bile kısıklandıracak bir birikime sahiptir.” (Davutoğlu s.36)

Geçtiğimiz asrın sonlarında Sovyet Rusya Afganistan ile ilgili bir eyleme kalkıştı ve sonuçta ne olduğunu hepimiz gördük. Osmanlı’nın bir güç olarak ortaya çıkması da Avrupa’nın ezberini bozmuştu. Yukarıdaki alıntıda verilen mesaj dikkate alındığında, gene aynı şey olabilir, diye düşünülemez mi?

Günümüzde, Sovyetlerin dağılmasından meydana gelen ülkelerde korkunç bo-yutlarda, özellikle de inşaat sektöründe yeniden yapılanma var. Oradaki işlerden en çok parayı kimler kazanıyor dersiniz? Ya da hangi işleri kimler yapıyor? Yapılan her türlü yapının, kaba ve ucuz inşaat işlerinin bir kısmını bizim köylülerin (!) yaptığını ben biliyorum.

“Osmanlı Devleti’nin kurduğu hâkimiyet hem Avrupa’daki feodal yapının dağılması sürecini doğrudan etkilemiş, hem de Avrupa’yı yeni ticaret yollarının keşfi için dünyaya açılmak zorunda bırakmıştır.” (Davutoğlu, S:66)

Türkiye’nin AB’ ye katılma isteğinin ortaya çıkması, özellikle cumhuriyet ile birlikte yapılan yön tayininin bir sonucu mudur, yoksa yeni bir niyete dayalı eylem midir?

Şu ifadeler bu sorunun cevabı olabilir mi? “Türkiye bu açıdan Batı medeniyeti ile girdiği cephe ilişkisini kaybettikten sonra bu medeniyete iltihak etme iradesi gösteren siyasi elitin elinde siyasi sistemin dayandığı kimlik, kültür ve kurumlar açısından tam bir tarihi kırılma ve yeniden yüzleşme süreci yaşayan yegâne toplumdur.” (Davutoğlu, s.82)

Türkiye’nin AB’ye katılmak istemesi, kendisinden umudunu kesmesi, ya da kendisinin de içinde bulunduğu mevcut İslam Âleminden sonsuza kadar bir şey olmaya-çağına dair bir kararının olması üzerine mi oturmuştur? Bu soru şöyle sorular da çağırıştırabilir; Ne oluyor? Türkiye AB’ye girmekle, kendi kendisini dünya sahnesinden kaldırıyor mu? Artık tutarlı dış politika yapamayız ve büyük ideallere dayalı misyonumuz olamaz, mı diyor?

Türkiye’de özel bir “komşu” kavramı türetilmiştir ve bundan da genellikle Bulgaristan ve Yunanistan anlaşılır! Davutoğlu’ nun aşağıdaki sözlerinden ben daha çok güney ve doğudaki komşularımızın kastedildiğini anlamak istiyorum. Hatta, belki de kasıtlı ve plânlı olarak türetilen “komşu” anlayışına karşı bir alternatif sunduğunu ve buna dikkat edilmesi gerektiğini vurguluyor diye düşünüyorum.

“Komşularımızdan kaynaklanan dış politika riskinin

Geçtiğimiz asrın sonlarında Sovyet Rusya Afganistan ile ilgili bir eyleme kalkıştı ve sonuçta ne olduğunu hepimiz gördük.

Osmanlı'nın bir güç olarak ortaya çıkması da Avrupa'nın ezberini bozmuştu. Yukarıdaki alıntıda verilen mesaj dikkate alındığında, gene aynı şey olabilir, diye düşünülemez mi? "Osmanlı Devleti'nin kurduğu hâkimiyet hem Avrupa'daki feodal yapının dağılması sürecini doğrudan etkilemiş, hem de Avrupa'yı yeni ticaret yollarının keşfi için dünyaya açılmak zorunda bırakmıştır."

azaltılması için karşılıklı bağımlılık düzeyini yükseltecek adımlar atılması belli bir hareket alanı sağlayacaktır. Karşılıklı bağımlılık ilişkisi, dış politika projeksiyonu tutarlı olan ülkelerin lehine işleyen mekanizmalar üretir."(Davutoğlu, s.146)

Hangisi daha kolay ve olabilir bir projedir?

Türkiye'nin sahip olduğu değerlerini bırakarak, batı normları içinde bir dönüşüm geçirmesi ve sonra da dünya hayatında rahat etmesi mi? Yoksa; Türkiye'nin zaman içinde bozulmuş bazı yerlerini onararak kendi normları ile ayağa dikilmesi ve normlarını paylaşanlarla büyüyen bir medeniyet ortaya koyması mı?

Şimdi; Ciddi bir hesap yapılmalıdır, bunlardan hangisi daha çok zaman alır? Ben şunu söyleyeyim; birincisi için zaman hesabına gerek yok, çünkü sonunda zaten kendisine ait bir şey kalmayacak...

İkincisi için ise, belki bir zaman tayin etmek zordur, ama şunu söyleyebiliriz; özlenen tablo ortaya çıktıktan sonra, ortaya çıkması için geçen zamandan çok daha uzun süre dayanır, hatta kat, kat uzun bir süre.

Türkiye gerçekten Avrupa'yı çok ciddiye almalı, ama Sadece Türkiye-AB ilişkileri bağlamında değil, Avrupa'nın sahip olduğu her türlü birikimini kendi çıkarına bir kaynak olarak görebilme durumundan da değil. Ama bütün insanlık için taşıyacağı büyük idealleri ve buna bağlı anlamlı misyonu için.

Bu bağlamda Davutoğlu'nun şu yaklaşımının bana çok anlamlı geldiğini belirtmeliyim.

"Her şeyden önce, Türkiye-Avrupa ilişkileri genelde Türkiye-AB ilişkilerine indirgenmektedir.

Türkiye -AB ilişkileri Türkiye'nin Avrupa kıtası içindeki konumu açısından en temel parametrelerden birisi olmakla birlikte yegâne belirleyici unsur olarak görülmemelidir. Türkiye'nin Avrupa içindeki konumu AB'nin tarihi ve coğrafi çerçevesinin ötesinde unsurlar barındırmaktadır."(Davutoğlu, Sa:199)

Davutoğlu; "1.Dünya savaşından sonraki sınır kayıpları ve Anadolu ölçeğinde kurulan yeni devlet Osmanlı Devleti'nin aksine daha homojen ve milli bir nitelik arz etmektedir. Asırlarca İslâm Dünyası'nın sorumluluğunu üstlenen Türkiye'nin yeni nitelikleri ile İslâm Dünyası'nı tümüyle temsil etme özelliği de, bu temsilden doğan yükümlülükleri yerine getirme gücü de yoktur, ki bu görüş Hilafetin kaldırılmasının temel argümanlarından biri olmuştur." (Davutoğlu, s.258) dedikten sonra; "Ortadoğu'da sınırlar son derece kötü örülmüş bir duvarı andırmaktadır."(Davutoğlu, Sa:323) demektedir.

Evet, söz konusu bölgede bölgenin doğası gereği, başka yerlerde olduğu anlamda sınırlar zaten örülemez de ondan. "Hilafetin kaldırılmasının temel argümanlarından" birisi olan gerekçe, sonsuza kadar sürecek diye bir şey var mı? Yok.

Zaten yazar da öyle bir şey demiyor. Aksine, ben buradan olmayan "özellik" ve "gücün" yeniden elde edilmesi yönünde bir görev çıkarılabileceğini, ya da teşvik unsuru taşıyabileceğini bile anlayabilirim. Bu, anlamaya olan eğilimimi Davutoğlu'nun şu görüşleri de destekliyor.

"Şu çok açık bir gerçektir ki, bölgenin hiçbir siyasi problemi Türkiye'nin miras edindiği, ama hakkını da hiçbir zaman yeterince veremediği, Osmanlı arşivleri olmadan anlaşılmaz ve hukuki bir zeminde tartışılmaz. Bölgedeki jeokültürel parçalanmanın tarihi temelleri, dönüşüm seyri ve objektif bir haritası da ancak ve ancak bu arşivlerin kullanılması ile mümkün olabilir." (Davutoğlu, s.331)

Ayrıca, "Türkiye'nin miras edindiği, ama hakkını da hiçbir zaman yeterince veremediği, Osmanlı arşivleri..." ifadesindeki "hakkını da hiçbir zaman yeterince veremediği" kısmı çok anlamlıdır. Elbette hakkını vermek için gereken çabayı göstermeliydi! Ama, anılan dönem dikkate alındığında; niçin? Ne adına? Kime karşı?

İşte ben şimdi bu soruların çok değerli anlamlarının bulunabileceğini ve deryayı geçmenin de, bu zeminde

gerçekten çabaya değer bir iş olacağını vurgulamak istiyorum.

Çünkü; “Ortadoğu jeopolitiğinin en temel coğrafi ve tarihi denge mekanizmasını Mısır-Türkiye-İran hassas dengesinde aramak gerekir.

Mısır-Türkiye-İran bölgesel üçgenindeki ilişkiler sistematik güçlerin hassas dengeler ile oynadığı bir alan oluşur. Bu üçgen içindeki ilişkiler takip edilirse bölge ile ilgili yeni düzenlemelerin nabızı da tutulabilir.” (Davutoğlu, s.354)

Mısır-Türkiye-İran eksenini her bakımdan çok büyük önem taşımaktadır. İran ve Mısır tarihin çok eski dönemlerinden beri bu bölgede medeniyetler kurmuş ve yaşatmış, bu gün içinde iki büyük denge unsurudur. Türkiye ise Anadolu’da, kendisinden önceki medeniyetlerin üzerine kurulmuş, İran ve Mısır ile de ortak paydası bulunan bir medeniyetin mirasçısı, önemli bir denge unsurudur.

Türkiye, kökleri derinlerde büyük bir çınar ağacı iken, gövde ve dallarında meydana gelen hastalıklar nedeni ile köklerine yakın bir yerinden kesilmiş ve üzerine konan saksıda yabancı besinlerle yetiştirilmeye çalışılan bir bitkiye benzetilmiş. İşte bu şartlarda geleceğe yönelik projeler geliştirilmiş. Bunlardan birisi de “AB’ ye girmek gerekir” anlayışını ortaya çıkarmıştır. Oysa saksıda değil de, köklerinden beslenen gövdeden yeni bir dal çıkarma ve bu dallarla kendi jeokültürel alanındaki diğer dallarla sarmaş dolaş olarak kendini gerçekleştirme yaklaşımı da benimsenebilirdi.

Ortada mevcut anlaşmalara göre yürütülen işlemler olmasının yanında, hali hazırda durumu sorgulayarak, “başka türlü çok uzun vadeli projeler de olabilir” türünden düşüncelerin ortaya çıkıyor olması AB yetkililerini de ellerini çabuk tutmaya itmiş gibi görünüyor. Nazlanır gibi yapıyorlar, ama niyetlerinin özlerinde bir değişiklik yok. Bu onların geleceğe yönelik projelerinde temel aldıkları medeniyet telakkilerinin bir yansımasıdır. Bütün bunlara, zamana uygun haçlı seferleri de denebilir. Davutoğlu’ nun şu tespitleri bu anlamda çok yerinde görünüyor.

“Selçuklu ve Osmanlı Türklerinin, dönemin Hristiyan Avrupa bilincinin karşı medeniyet olarak telakki ettiği İslâm medeniyetinin ve Doğu’nun önüne geçilmesi güç bir dinamik unsuru olarak görülmesi, gittikçe güçlenen bir Türk imajı olarak Avrupa zihniyetinin “öteki” tanım-lamasının merkez unsuru haline dönüşmüştür.

Türkiye’de özel bir “komşu” kavramı türetilmiştir ve bundan da genellikle Bulgaristan ve Yunanistan anlaşılır! Davutoğlu’ nun aşağıdaki sözlerinden ben daha çok güney ve doğudaki komşularımızın kastedildiğini anlamak istiyorum. Hatta, belki de kasıtlı ve plânlı olarak türetilen “komşu” anlayışına karşı bir alternatif sunduğunu ve buna dikkat edilmesi gerektiğini vurguluyor diye düşünüyorum. “Komşularımızdan kaynaklanan dış politika riskinin azaltılması için karşılıklı bağımlılık düzeyini yükseltecek adımlar atılması belli bir hareket alanı sağlayacaktır.”

Haçlı seferleri esnasında yaşananlar benzer bir “öteki” bilincini henüz Anadolu’ya girmiş bulunan Türk unsurlarının bilinçlerine de yerleştirilmiştir.” (Davutoğlu, s. 537)

“Türkiye medeniyetler arası etkileşimi doğrudan etkileyebilecek kendi özgün tecrübe birikimini ve niteliklerini hayata geçirebilirse sadece AB ile olan ilişkilerde değil, küreselleşme sürecinin getirdiği bütün bunalım alanlarında son derece itibarlı ve onurlu bir yere sahip olur.” (Davutoğlu, s. 541)

“Türkiye’de çoğu zaman varsayılan görüşün aksine, Türkiye AB ile onurlu bir ilişkiyi kendi jeokültürel aidiyet derinliğini reddederek sağlayamaz. Aksine, bu derinlik tahkim edildikçe ve yeni açılımlar için uygun bir zemin haline dönüştükçe hem AB ilişkilerinde hem de genel uluslararası zeminde saygın bir konum elde edebilir.” (Davutoğlu, s. 546)

“Kalıcı ve kapsamlı bir stratejik yaklaşım geçmiş- konjonktür- gelecek bağlantısını kurabilen bir tarihi derinlik analizi ile iç- bölgesel- uluslararası parametreler arasında sağlıklı bir geçişkenlik kurabilen coğrafi derinlik analizinin kesişen alanında ortaya çıkar.” (Davutoğlu, s. 552)

“Tarihte edilgen değil etken olmak, tarihi okumak değil yazmak ideal ve iddiasındaki her toplum, önce içinde bulunduğu sabit veriler olan zamanı ve mekânı yeniden yorumlamak zorundadır.” (Davutoğlu, s. 560)

Türkiye, AB’ye girmeyi plânlarken, ya da Türkiye’nin

Amerika, Avrupa, Rusya ve Çin, daha sonra Hindistan gibi ülkelerin dünya nimetlerinin paylaşılmasında önünde-sonunda büyük bir kavgaya tutuşmaları kuvvetle muhtemeldir. Bu kavgaya birinci ve ikinci dünya savaşlarından daha büyük olacaktır. Zaten, şimdi bu ülkeler arasında adına şirketler savaşı diyebileceğimiz bir kapışma devam ediyor. Ama bir gün şirket yöneticileri besledikleri askerlere, “bizi daha uzaklara götürün, ya da; bizi karşıımızdakilere karşı koruyun.” diyeceklerdir. Bu savaşın ayak seslerini Amerika’nın dünyanın her yerine uzanmasında görüyoruz. Ancak, bu noktada göremediğimiz; şimdilik, Amerika ve yandaşlarının gücüne karşı koyabilecek Rusya, Çin, Hindistan ve İslâm Âleminin gücü...

AB’ye girmesi plânlanırken-AB ile Türkiye arasında haberli ve habersiz karşılıklı olarak- Türkiye’nin durumu iki taraf bakımından da aynı yere uygun görüldüğü sölenebilir mi? Yani, Türkiye AB’de “edilgen” mi, “etken” bir konumda mı olacak? Türkiye AB ilişkileri bağlamında böyle bir sorunun sorulması bir anlam taşır mı? diye de bir soru sorulabilir. Evet, sorulabilir.

1959’dan bu yana çok uzun zaman geçti; bilimde, teknolojide, sanatta, siyasette, ülkelerin sınırlarında ve ülkelerin yönetimlerinde çok değişiklikler oldu. Elbette Türkiye’de de değişiklikler oldu. Uluslar arası ilişkilerin çeşitli alanlarında Türkiye de kendi çapında roller üstlenip, değişikliklere katkıda bulundu. Bu süre içinde uluslar arası çapta sergilenen oyunlarda ‘Türkiye’nin “etken” konumda olduğu sahnelerden neler hatırlıyorsunuz?’ diye sorulursa, ele avuca gelirdi doğru dürüst bir cevabımız olabilir mi? Peki “edilgen” konumda kaldığı sahneler var mı?” diye sorulursa. Bu sorunun cevabı kolay ve şöyle olabilir: Etken konumdakinden daha fazladır.

Şimdi bir soru daha soralım:

Türkiye’nin AB’ye dâhil olmak istemesi ve bütün stratejik plânlarını bunun üzerine kurup, enerjisini bu yönde harcaması; gelecekte, kendisine geçmişte haklı bir onur

kazandıran ve döneminde insanlık için iyi olduğu bilinen türden bir medeniyet fırsatını kaçırmaz, ama girmek istememesi ve enerjisini süren umut yönünde kullanması, hem çalışma şevkini artırır, hem uluslar arası oyunlarda/ olaylarda daha ciddiye alınır.

Önümüzdeki zaman süresine bir sınır koyamayacağımıza göre, böyle bir gelecek tasavvuru; gerçekçi, erdemli ve bu dönemlerde yaşayıp, bu yöndeki çabalara katkı yapan insanlar için sonsuz mutluluğa ayarlı stratejik plân olabilir mi?

Bu stratejik plân karşısında birileri kalkar şöyle derse; ‘Türkiye’nin bütün yöneticileri yaklaşık 200 seneden beri yürütülen yanlış yönetim ve ilişkilerden dolayı hem kendileri, hem de geçmiştekiler adına halktan özür dilemeliler, tövbe etmeliler ve bundan sonra doğru istikamete yönelmeliler.’ Aaah! Keşke’ den başka Buna ne denebilir?

Bir gün Türkiye’nin yöneticileri, AB yöneticilerine, “Biz AB ile birlik olmaya dayalı bütün söz verdiklerimizden caydık, artık bizim için böyle bir konu yoktur, AB’ye girme diye bir plânımız kalmadı, bu iş kesin boşanma ile sonuçlanmıştır ve biz yerimize dönüyoruz!” derse; büyük bir ihtimalle AB yönetici ve yetkilileri; “Hayır! Böyle bir şey olamaz! İnanmıyorum! Ne demek? Bunca mesafe aldıktan sonra böyle bir şey olabilir mi?” derler/diyceklerdir ve ardından eğer, Türkiye’nin sözünde kararlı olduğunu görürlerse, baştan biraz düşük dozlu ve giderek dozu yükselen tehdit içerikli bir sesle, “Biz bunca çabayı boşuna mı harcadık? Bırakın böyle saçmalıkları, sizi kesinlikle birliğimize katacağız.” diyebilirler/diyeceklerdir.

İşte o zaman Türkiye, Hz. Şuayb gibi, “Biz istemesek de mi?” K.K:7/85-93 gür sedasıyla kararında direnebilir mi?

Bunlar birer kuru hayaldir, denebilir. Ama hayalleri olmayanların, gerçeklerinin de olmadığı hep görülmüştür.

Üzerinde tartıştığımız AB ile ilgili yazının başlarında 16.yüzyılda kurulan Avrupa Birliği hayallerinden söz etmiştim.

O satırlardan bu satırlara kadar da Avrupa Birliği gerçeği üzerinde tartışıyoruz. Orada Hazard’ın kitabından o zamanlar kurulan kimi hayalleri de aktarmıştım.

1680-1715 yılları (35 yıllık) arasındaki çeşitli fikir, felsefe, din ve siyaset gibi konulardaki değişme ve gelişmeler ile o dönemde etkili olan kişilerin anlatıldığı, bunlarla bağlantılı olarak tarihin geriye doğru derinliklerine de

inilen ve daha sonraki dönemlerden de söz edilen kitabın 'SONUÇ' bölümünde "Nedir Avrupa? " diye bir soru ile paragraf açılıyor.

Bugün insanların telaffuz ettiği birçok kavramların sözü konusu 35 yıllık dönem içinde de yazılıp, konuşulduğu kitapta görülüyor; "Avrupa Adalet Divanı", "Avrupa Silahlı Kuvvetleri", "Avrupa Cumhuriyeti" gibi... (Hazard s.458)

Leibniz' in savaşları Avrupa dışına taşıma gayretleri Avrupa' da hemen gerçekleşmemiş, ama bir süre sonra Avrupalı Amerikalılar Amerika'da gerçekleştirmişler. Avrupa'da da 1945 ' ten sonra Ortadoğu'da bağımsız bir İsrail devletinin kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Avrupa'da iç savaşların bitmesinde, İsrail oğullarının önemli bir kısmının Avrupa dışına taşınmasının önemli bir etkisi olduğu da söylenebilir.

Çok eski bir proje, Avrupa Birliği'ni oluşturma çabası... Aslında Avrupalıların gözünden bakarsan; kesinlikle gerekli ve faydalı bir proje. Müslüman bir Türkiyeli gözü ile bakarsan, oraya girmeye çalışmak; bir yenilginin itirafı, Hristiyanlığın dünyaya egemen olma projesini onaylama olarak da görülebilir, geleceğe yönelik, başından beri anlatmağa çalıştığım büyük idealleri gerçekleştirme çabaları olarak da.

Kim ne derse desin; Avrupa Birliği projesinde Hristiyanlık önemli bir faktördür. Çünkü 'hür düşünürler' denen Tanrıtanımazlar bütün çabalarına rağmen Avrupa' da Tanrı tanımayı ortadan kaldıramadılar. Aksine son zamanlarda Avrupa'da dindarlık ve Hristiyanlık misyonerliği daha da artıyor.

Türkiye'nin insanını da Hristiyanlaştırmak mümkün olmadığına göre; bu proje uzun vadede gerçekçi ve yararlı olamaz.

Evet, yeniden, şimdi; Türkiye Avrupa Birliği ile ekonomik, siyasi, askeri, kültürel v.b. konularda işbirlikleri yapabilir, çeşitli antlaşma ve yakınlaşmalar olabilir. Ancak tam bir birlik olabilmesi muallâkta/boşlukta. Uzun vadede düşünülen Avrupa Birliği projesi, Türkiye ya da başka bir Müslüman ülke (Mısır, Fas gibi) için gerçekçi ve yararlı olabilir mi? Zor görünüyor.

Böyle bir proje ileride çok büyük acılara ve dünya savaşlarına neden olabilir. Bu nedenle; Türkiye ve diğer Müslüman ülkeler daha sağlam temelli projelere yönelmelidir. Bu noktada önerilebilecek en tutarlı yol ve yapılması gereken; yeniden Kur'an' a dönüş yapmak, aynı paydayı,

Çok eski bir proje, Avrupa Birliği'ni oluşturma çabası... Aslında Avrupalıların gözünden bakarsan; kesinlikle gerekli ve faydalı bir proje. Müslüman bir Türkiyeli gözü ile bakarsan, oraya girmeye çalışmak; bir yenilginin itirafı, Hristiyanlığın dünyaya egemen olma projesini onaylama olarak da görülebilir, geleceğe yönelik, başından beri anlatmağa çalıştığım büyük idealleri gerçekleştirme çabaları olarak da.

koyabilecek Rusya, Çin, Hindistan ve İslâm Aleminin gücü...

Bu bağlamda; Müslüman ülkeler Avrupa ve Amerika peşinde koşmaktan vazgeçip, İran ve Pakistan gibi ülkelerin bilim ve teknolojik çalışmalarına destek vermeleri, kendileri de çalışmalılar. Vakit geçmemiştir. Allah'ın yardımı nelere kadirdir...

Anadolu ve çevresinde başlayacak Kur'an merkezli bir diriliş ve kalkış ile batının doğudaki insanları inanç bakımından dönüştürme ve ardından da oradaki kaynakları ele geçirmek için geliştirdiği stratejilerden kaynaklanan savaşlar durdurulabilecektir... Tarihte bunun örnekleri vardır. Bunlardan birisini okuyucu ile paylaşarak, yazımı bitirmek istiyorum.

" 1-Elif, LâmiMim.

2/4-ROMALILAR sınıra yakın bir yerde yenildi. Fakat yenilgilerinin ardından birkaç yıl içinde tekrar galip gelecekler. Geçmişle geleceğiyle bütün iş ve oluş Allah'ındır. Bir gün mü'minler de Allah'ın yardımıyla sevinecek. Allah yardımıyla, kimi layık görürse onu destekler. O güçlüdür, sevgi ve merhamet sahibidir.

RUM suresi görüldüğü gibi o tarihlerde dünyanın iki süper gücü olan ve yüzyıllardır hâkimiyet mücadelesi veren Roma-Pers rekabetine dikkat çekerek başlıyor. Bu ayetlerin Kur'an'ın ehl-i kitap oldukları için Roma'nın yenildiğine üzüldüğü, o yıllarda Mekke'de topu topu bir avuç olan Müslüman'ı sevindirmek için nazil olduğunu sanmak yanıltıcı olabilir.

Bilakis ayette sureye isim olacak kadar öne çıkarılan "Romalılar" ve onların ezeli rakibi "Persler" dışında, bu çatışmaya son verecek, bölgeyi bir adalet ve barış yur-

du (Daru's Selâm) yapacak, çölün ortasında yavaş, yavaş kendini geleceğe hazırlayan Hz. Peygamber ve arkadaşlarına hedef gösterildiği anlaşıyor. Yani Roma-Pers çelişki ve çatışmasından bölgenin kurtarılacak "büyük bütün" oluşturma yolunda yönlendirme yapılıyor.

Bu savaşlar binlerce yıldır bölgeyi yiyip bitirmişti. Bütün bu dönemler boyunca Hz. Süleyman'ın başşehri Kudüs olan devleti hariç Tevhitçi dava daima cılız kalmış, hep diğerlerinin gölgesinde kalarak kendini ifade imkânı bulamamıştı.

Bölgenin iki büyük jeopolitiği, kendine uygun iki büyük teoloji üretmişti. Perslerle Yahudiler, Bizanslarla Hristiyanlık birbirinden kopmaz bağlarla bağlı iki tarihsel fenomendi.

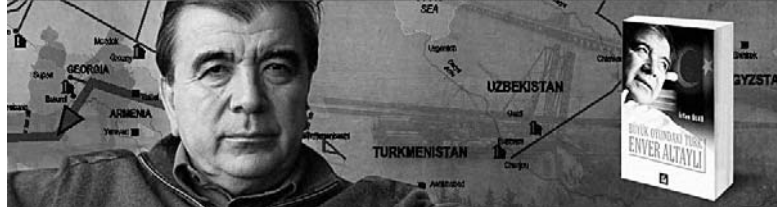
İşte Kur'an'ın "Roma" suresindeki mesajları sanki bölgenin kaderine dönüşen bu iki jeopolitiğe (Pers-Roma) ve ürettikleri iki teolojiye (Yahudilik-Hristiyanlık) çölün ortasında yükselen yerli ve bağımsızlıkçı isyan sesi olarak okumak gerekir. Bölge halklarının bağımsızlık ve özgürlük arayışının ifadesi olarak anlamak icap eder. Çünkü bu arayış eski dünyaya (Pers-Roma; putperestlik, düalizm, çelişki, çatışma, rekabet) karşı yeni dünya (İslâm; barış, adalet, tevhid, birlik, bütünlük) arayışıdır.

Modern batıya karşı eski Pers ve Roma etkisindeki tarihsellik sanki bütünüyle kendimizdenmiş gibi savunulmaya kalkışılmakta ve farkında olmadan Pers ve Roma gelenekleri sahiplenilmektedir. Bu yanıltan bir an önce dönülerek Roma suresinin verdiği mesajları bu derinlik üzerinden okuyup günümüze getirmek ve oradan devam ettirmek gerekmektedir..." (11)

- (1) Hazard, Paul, Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme sa:458. çev. Erol Güngör, Tur yayınları ,1981/İst
- (2) Böll, Heinrich, Babasız Evler, çev. Ahmet Cemal, Can yayınları 1999/İst. Sa:262,263 (1972 Nobel Edebiyat Ödülü)
- (3) Bu konuda, "DPT/Uluslararası Ajans" istatistiklerine bakılabilir.
- (4) Frankfurter Allgemeine Zeitung gazetesi, AA, Güncelleme: 09.29 TSİ 29 Şubat 2008 Cuma
- (5) Karakoç, Sezai, Farklar, sa:9-11, Diriliş yayınları, 1975/İst.
- (6) Karagül, İbrahim, Yeni Şafak gazetesi 27.05.2008
- (7) Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik -Türkiye'nin uluslararası konumu, Küre Yayınları, 11. baskı 2003/İst sa:267
- (8) Türabi, Hasan, Röportaj: 23 Mayıs 2008 Turan Kışlakçı / Time Türk Sudan'lı ünlü Müslüman Düşünür Hasan Türabi ile
- (9) Çakır, Elif Taraf gazetesi-27 Mayıs 2008
- (10) Ehrenburg, İlya Paris Düşerken, Cilt:1,sa:52, Çeviren, Atilla Tokatlı, Sosyal Yayınları1980/İst.
- (11) Eliaçık, R.İhsan, Yaşayan Kur'an, Türkçe Meal/Tefsir, İnşa Yayınları 2007/İst-Cilt: 2 Sa:338-339
- (12) Kur'an'ı Kerim ayetlerinin mealleri için şu eserlerden yararlanılmıştır:
 - ı- Eliaçık, R. İhsan, Yaşayan Kur'an, Türkçe Meal/Tefsir, İnşa Yayınları 2007/İst. (45/18-19; 5/73; 5/17-19; 3/19; 58/22)
 - ıı- Esed, Muhammed, Kur'an Mesajı, Meal-Tefsir, Çevirenler: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret yayınları 1999/İst. (3/118)
 - ııı- Doğrul, Ömer Rıza, Kur'an'ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi Tanrı Buyruğu, (ikinci basılış), Ahmet Halit Kitabevi, 1947/İst. (2/145)
 - ıv- Çantay, Balıkesir'li Hasan Basri, Kur'an-ı Hâkim ve Meali Kerim, Naşiri: Mürşid Çantay, dokuzuncu baskı,1976/İst. (5/51)
 - v- Ateş, Prof. Dr. Süleyman, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, Kılıç Kitabevi, 1977/Ank. (22/78)"

inanca düşünceye
emeğe saygı

BÜYÜK OYUNDAKI TÜRK: ENVER ALTAYLI

Sinan TAVUKÇU
sinantavukcu@yahoo.com.tr

“Oğlum, sen eğitimi yaptın. Öğreneceğini öğrendin. Biz seni niye yetiştirdik? Memlekete, devlete hizmet edesin diye. Sen hizmetini MİT’te devam ettirsen de onlar seni orada barındırmazlar artık. Türklüğe hizmetine artık MİT’ in dışında da devam edeceksin. SSCB’ye yönelik faaliyetlerimiz, oradaki Türkleri örgütlemeye çalışmamız elbette Moskova’yı rahatsız edecektir. Ama boşuna, çünkü Sovyet İmparatorluğu mutlaka dağılacaktır. İki sebepten: Birincisi milliyetler meselesi, ikincisi de ekonominin yetersizliğinden olacaktır. Bu, Çarlık döneminde de Rus imparatorluğunun en büyük meselesiydi bugün de öyle.”

Gazeteci İrfan Ülkü’nün yazdığı “Büyük Oyundaki Türk Enver Altaylı” kitabı, İlgı Yayınları tarafından 2008 yılında yayımlanmıştır.

Kitap, bir yandan Enver Altaylı’nın hayat hikâyesini ve 1917 Bolşevik Devrimi sonrası Orta Asya’da yaşanan dramı anlatırken, diğer taraftan Enver Altaylı’nın kişiliğinde; 1950 sonrası Türkiye’nin yaşadığı çatışmaları, devlet yöneticilerinin dünya algılarını, yerli istihbarat teşkilatı içindeki klik çatışmalarını, devlet yöneticilerinin ve istihbarat örgütünün Türk Dünyasına bakışını anlatmaktadır. Sovyetler Birliği’nin yıkılacağını, bunun kaçınılmaz bir süreç olduğunu, bu günler için Türk Dünyasına yönelik çalışmalar yapmak gerektiğini düşünen anlayış ile, bu öngörülerin hayal olduğunu, SSCB’deki Türklerin artık Ruslaştığını iddia eden ve bu çalışmalardan rahatsızlık duyan bir başka anlayış çatışmaktadır.

Neticede, ilk anlayış sahipleri ikincileri tarafından tasfiye edilmiş, Türkiye Sovyetler Birliği’nin dağılması sırasında hazırlıksız yakalanmıştır. Kitap, Enver Altaylı’nın şahsi gayretleriyle, Türkiye’nin bu boşluğunu doldurma çabalarını anlatmaktadır.

Şakir Bey’in Türkiye’ye Hicreti

Enver Altaylı’nın babası olan Şakir Bey, Özbekistan’ın Namangan vilayetinin Çadek köyünde doğar. Han ailesine mensup olan aile, Enver Paşa’nın liderliğini yaptığı Basmacı direniş hareketine destek verdiği için, Sovyetlerin kara listesindedir. Bolşeviklere karşı yürütülen milli kurtuluş hareketlerinin başarı şansı kalmaması üzerine, ceditçiler (modernist milliyetçiler de denilebilir) komünist partisine girerek orada örgütlenme ve yükselme yolunu seçerler. Yirmi yaşlarındaki Şakir Bey’de Taşkent’e giderek, sahte bir kimlikle komünist partisine kaydolur. Komünist gençler için açılan kursları bitirdikten sonra, 1930 yılında Tacikistan’da, Sovyet Devlet Planlama Teşkilatında görevlendirilir. Bu esnada, kendisi hakkında rejim düşmanı, burjuva milliyetçisi ve ajanı olduğu suçlamasıyla hakkında tutuklama talimatı çıkarıldığını öğrenir. Bu dönem, Neriman Nerimanov, Turar Riskulaov, Ekmel İkrâm, Feyzullah Hoca ve daha yüzlerce Türk Sosyalistin Galiyev’ci, Pantürkist, burjuva milliyetçisi olarak suçlanarak imha edildiği dönemdir.

Tacikistan Komünist Partisi birinci sekreteri Mirza Davut Hüseyinov,

Esendal 1934 yılına kadar görev yaptığı bu ülkede, Ankara'nın talimatıyla Türkistan'dan kaçan gençleri özellikle seçiyor, Afganistan'ın yarı nüfusunu oluşturan Özbeklerle, Türkmenlerle ilgileniyor ve hazırlık döneminden sonra Türkiye'ye gönderiyordu. Bu gençlerin bir kısmı Türk ordusunda subay olarak yetiştiriliyordu.

Şakir Bey'e ülkeyi terketmesini ve Afganistan'a kaçmasını söyler. O dönemlerde Sovyet zulmünden kaçanların sığınağı Afganistan'dır. Şakir Bey zorlu bir yolculuktan sonra Kabil'e varır. Türkiye'nin Afganistan Büyükelçiliği'nin kapısını çalar. Huzuruna çıkarıldığı Büyükelçi Mahmut Şevket Esendal'a, ceketinin astarında sakladığı, Mirza Davut Hüseyinov'un mektubunu verir. Mahmut Şevket Esendal'ın Azerbaycan Büyükelçisi iken tanışmış olduğu Hüseyinov,

kendisinden Şakir Bey'in Türkiye'ye gönderilmesini istemektedir.

Esendal 1934 yılına kadar görev yaptığı bu ülkede, Ankara'nın talimatıyla Türkistan'dan kaçan gençleri özellikle seçiyor, Afganistan'ın yarı nüfusunu oluşturan Özbeklerle, Türkmenlerle ilgileniyor ve hazırlık döneminden sonra Türkiye'ye gönderiyordu. Bu gençlerin bir kısmı Türk ordusunda subay olarak yetiştiriliyordu.

İki yıl Kabil'de kalacak olan Şakir Bey, geldiğinin ilk haftası Sovyet casusu olduğu şüphesi ile, Afganistan polisi tarafından yakalanır ve altı ay hapisanede kalır. Özbekistan'ın tanınmış ceditlerinden olan Müftü Sadrettin Han'ın yardımıyla haptan kurtulur. Müftü Sadrettin Han, Kerensky hükümeti döneminde tarihi Müslüman Kongresi'ni toplayan Ceditçi ekip içerisindeydi. Bu kongrede, İttihat ve Terkiperver örgütü doğmuştur. Örgütün hedefi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak, Kuzey ve Güney Azerbaycan ile Türkistan'ı birleştirecek evrensel bir Türk Devleti kurmak idi. Müftü Sadrettin Han, Türkistan İttihat Terakki'siyle ana merkez olan İstanbul'daki liderliği birleştirmek amacıyla kurulan heyette yer almış ve 1917 yılında üç kişilik heyetle, Moskova üzerinden İstanbul'a gelerek, Enver ve Talat Paşalar ile görüşmüş, Türkistan'ın ahvali ile ilgili geniş bir rapor sunmuştur. Kendisine ve heyette yer alan diğer şahıslara Türk Pasaportu verilmiş, bir Teşkilat-ı Mahsusa mensubu olan Müftü Sadrettin Han, ölünceye kadar bu pasaportu taşımıştır.

Daha sonra, Türkistan Milli Birliği Cemiyeti'ne de dâhil olan "Timur" kod adlı müftü, Türkistan'ın bağımsızlığı mücadelesini, Mahmut Şevket Bey İran Büyükelçisi iken İran'da

Meşhed'de devam ettirmiş, Büyükelçi Afganistan'a tayin edildiğinde karargâhını Kabil'e taşımıştır. Şakir Bey, Kabil'de kaldığı süre içerisinde Müftü Sadrettin Han ile temas içinde olmuştur.

Bir gün, Mahmut Şevket Bey Şakir Bey'i çağırarak Türkiye'ye gitme izninin çıktığını bildirir. Büyükelçinin uğurlarken söylediği sözleri o, hiçbir zaman unutmuyacaktı.

"Türkiye'ye gittiğinde sakın unutma, karşına iki çeşit insan çıkacaktır. Eğer onlardan birisi sana, "vatanını, evini barkını niye bırakıp da buraya geldin" diye sorarsa, hemen ondan uzaklaş, çünkü dostun değil, hatta düşmanıdır. Ama öteki seni "hoş geldin kardeşim, burası senin de evindir, vatanındır", diye karşılayıp bağrına basarsa, ondan ayrılma, çünkü o senin dostundur."

Şakir Bey Türkiye'ye geldiğinde, Türkistan göçmenlerinin yoğunluğuyla yaşadığı, "Küçük Türkistan" diye bilinen Ceyhan'a yerleşir. Burada, bir Özbek göçmeni olan Abdurrahman Kavuncu'nun kızı Melek Hanım'la evlenir. On çocukları olur. İkincisinin adını Enver koyar. Enver, Şakir Bey'in çocukluk ve gençlik yıllarının kahramanı Enver Paşa'nın adıdır.

Enver Altaylı ve Askeri Öğrencilik Yılları

Küçüklüğünden beri Enver Paşa'nın kahramanlık hikâyeleri ile büyüyen Enver Altaylı, en büyük hedefi olan Türk Silahlı Kuvvetlerine katılmak için Bursa Işıklar Askeri Lisesi'ne yazılır. Dört yıl süren bu eğitim sırasında, (Kurtarıcı Komite) adı altında Türkçü bir örgüt kurar ve askeri lise öğrencilerinin bir kısmını bu yapıya dâhil eder.

Enver Altaylı ve üç yüz Işıklar Askeri Lisesi öğrencisi daha sonra Harb Okuluna girerler. Okulda öğrenciler Talat Aydemirci ve Türkeşçi olarak ikiye bölünmüştür. Enver Altaylı'nın Işıklar Askeri Lisesi'nden gelen arkadaşları ile birlikte beş yüz civarında öğrenci Türkeşçi, kalan kısım ise Aydemircidir. Aydemirciler O'nu "İkinci Atatürk" olarak efsaneleştirmişlerdir.

Yapılacak ihtilalde, Türkeş'in Aydemir ile birlikte hareket edeceği yolunda haber almış olan Altaylı ve arkadaşları, Aydemirci öğrencilere katılırlar. 21 Mayıs Cuntasına bağlı çok sayıda askeri birlik ve tank Ankara'yı işgal eder. Ancak, darbe teşebbüsü başarıya ulaşmaz. Radyoevini ele geçirmekle görevli olan Enver Altaylı ve arkadaşları, diğer Harb Okulu öğrencileri ile birlikte tutuklanırlar. Tutukluluk süreleri dört ay sürer. Yargılama sonrasında, 1459 askeri öğrencinin TSK ile ilişkisi kesilir ve bu öğrenciler kaderleriyle baş başa bırakılarak sokağa terk edilirler. Enver Altaylı ve eski askeri öğrenci arkadaşları Genç Devrimciler Derneği'ni kurarlar.

Sivil Hayata Geçiş ve Siyasi Çalışmaları

21 Mayıs hadisesinde yargılanıp beraat eden Alpaslan Türkeş, Enver Altaylı ve yakın arkadaşı Arif Köndel'i evine davet eder. Yapılan görüşmeden sonra, Altaylı, Türkeş'le birlikte siyaset yapmaya karar verir. Türkeş'le yaptıkları görüşmeyi harb okulundan atılan arkadaşlarına anlatırlar. Beş yüz eski arkadaş, bu siyasi hareketi desteklemeye karar verirler. Eski askeri öğrencilerin operasyonu ile Türkeş, CKMP Genel Başkanı olur. CKMP'yi milliyetçilerin partisi yapmak isteyen Türkeş, Altaylı'nın yakın arkadaşı Arif Köndel'i Gençlik Kolları Başkanı yapar, Enver Altaylı'dan

1995 yılına kadar devam eden Türk Dünyası ile ilişkilerdeki olağanüstü gelişme, Özal'ın ölümü ile sekteye uğrar. Altaylı, bu ölümün suikast olduğu kanaatindedir. Özal'ın ölümü ve Demirel'in cumhurbaşkanı olmasıyla, izolasyoncu politika dış siyaset zaferi kazanmıştır. Daha sonra gelen başbakanların vizyonsuzluğu sadece Türkiye'ye zarar vermemiş, bağımsızlığını yeni kazanan Türk Cumhuriyetlerini de her bakımdan vurmuştur. Altaylı, Mavi akım projesinin bunun en açık örneği olduğunu ifade eder.

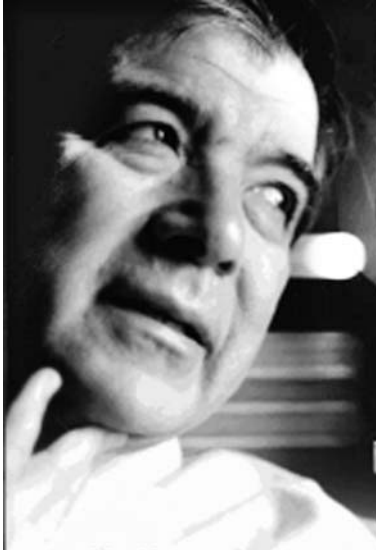
içeride değil sahada istifade etmek istediğini söyler.

Hukuk fakültesinde eğitimine devam eden Enver Altaylı, üniversitede şiddetini artıran sağ sol çatışmalarında hep ön plandadır. Bu arada, Türkiye'deki göçmen Türk diasporası ile ilişkilerini sıkılaştırdığı gibi, Münih ve Berlin'deki Türkistan örgütleriyle haberleşmekte, Sovyet yönetimi altındaki Orta Asya ile ilgili yazılar hazırlamaktadır. Türkiye'deki göçmen diasporasında etkin görevler almaya başlayan Altaylı, Türkistan Lejyonları komutanı olan ve Almanya'da yaşayan Veli Kayyum Han ve Baymirza Hayit gibi isimlerle dost olmuştur. Türkeş'le Türkistan

diasporasının siyasi isimlerini, önde gelenlerini tanıtır. Bu arada Altaylı, Yeni İstanbul Gazetesi'nin muhabirliğini de yapmaktadır.

Altaylı'nın MİT'e Girişi

Süleyman Demirel hükümetine kadar, (İnönü ve Celal Bayar-Menderes Hükümetleri dahil) Türkiye'nin bir Dış Türkler Politikası olmamıştı. 1967 yılında yaşanan Kıbrıs bunalımından dolayı, Amerika'nın Türkiye ile ilişkilerinin gerginleşmesi sonucu, Demirel Hükümeti SSCB'yle yakın ilişkiye girer ve SSCB Türkiye'de dev ekonomik yatırımlar yapar. Bu arada, 1967 yılında Demirel ünlü Sovyetler Birliği gezisini gerçekleşt-

“Türkiye’ye gittiğinde sakın unutma, karşına iki çeşit insan çıkacaktır. Eğer onlardan birisi sana, “vatanını, evini barkını niye bırakıp da buraya geldin” diye sorarsa, hemen ondan uzaklaş, çünkü dostun değil, hatta düşmanındır. Ama öteki seni “hoş geldin kardeşim, burası senin de evindir, vatanındır”, diye karşılayıp bağrına basarsa, ondan ayrılma, çünkü o senin dostundur.”

tirir. Azerbaycan ve Özbekistan gibi Türk Cumhuriyetleri’ni de kapsayan Moskova ziyareti, Türk halklarının büyük coşkusu, yöneticilerinin ilgi ve sıcaklığı ile geçer. 1917’den 1967’ye kadar geçen süre içerisinde SSCB’de yaşayan Türklerin Türkiye’ye yönelik sevgilerinde bir azalma olmadığının görülmesi komünist yöneticileri ürkütürken, MİT Müsteşarlığının Türk Dünyasına yönelik istihbarat faaliyetlerini güçlendirmesini teşvik etmiştir.

Bu durum, orada yaşayan Türklerin Ruslaşmış olduğu düşüncesini savunan İnönücü politikaların yanlışlığını bir kez daha ortaya koymuştur.

27 Mayıs’tan sonra, MİT Müsteşarı Fuat Doğu’nun yoğun çabaları ile Ankara’da Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Bu enstitü, dış Türkler, Türk tarihi ve Sosyolojisi ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Enstitünün çalışmalarını ilgiyle izleyen Enver Altaylı bu kurumda çalışmak için müracaat eder, başvurusu enstitü tarafından kabul edilir.

Enstitü’de çalışmakta olduğu bir gün, telefonu çalar. Arayan Fuat Doğu Paşa’dır. Görüşme yapmak üzere Gençlik Parkı yakınındaki özel bürosuna davet eder. Kendisine MİT’te çalışma teklifinde bulunur. Fuat Paşa’ya göre, modası geçmiş istihbaratı bırakarak, modern zamanı uymak gereklidir. Sovyet sistemi ile ilgili Batı’da çok ciddi enstitüler, ilim yuvaları ve ilim adamları vardır. Altaylı’yı yurt dışında bir Sovyetolog olarak yetiştirmeyi düşünmektedir.

“Seni, en önemli Sovyet uzmanlarının yanına göndereceğim. Rusça’yı, Batı dillerini, Türk lehçelerini öğrenip, karşımızdaki düşmanı tanıyacaksın. Ruhunu öğreneceksin onun. Yine seni niye seçtiğimizin bir başka sebebi de, bizi yok etmek isteyen düşmanın kanını zehirleyecek nitelikte bir adamsın sen. Bu özelliklerinin hepsini değerlendirdim.”

“Senin MİT’teki kod adın Ümit olacak.” der.

Enver Altaylı’ya göre Fuat Paşa, “Cumhuriyet dönemi istihbarat teşkilatında bir istisna, belki de faydalı bir imalat hatasıydı. Türk Silahlı Kuvvetleri içinde çok iyi eğitim görmüş, istihbaratçı vizyonu olan; dış

dünyada Türkiye’nin bir kanat ülkesi olmasının gerektirdiği milli dinamiklerle ulusal stratejisini sınırlayan konumun ötesinde, kendi güçleriyle, kendi potansiyeliyle bir şeyler yapabileceğine inanmış bir insandı. Türk milliyetçilerinin, Türkçülerin uzun yıllar savuna geldikleri Dış Türkler meselesi bütün boyutlarıyla vardı ve Doğu’nun MİT’teki misyonunun asıl ağırlığı da buradan kaynaklanıyordu.”

1960’lı yılların ortasında, Sovyetlerin dağılacakını öngören ve buna hazırlık yapan Müsteşar, Ankara’daki MİT okulunda eğitimini tamamlayan Altaylı’yı Almanya’ya yollar. Yıl 1968’dir. Aynı yıllarda bir başka Özbek, Ruzi Nazar CIA’nın istasyon şefi olarak Türkiye’de görev yapmaktadır. İlerleyen yıllarda İkisinin yolları birçok kez kesişecektir.

Enver Altaylı, Sovyetoloji eğitimine Köln Üniversitesi’ne bağlı Doğu Avrupa Araştırmaları Enstitüsü’nde başlar. Ayrıca, Alman dilini öğrenmek için Goethe Enstitüsü’ne kaydolur. Almanya’da SSCB ile ilgili kaynakları takip ederek, çalışmalarını Ankara’ya rapor eder. Bu arada, sonradan “Münih Gurubu” adıyla anılacak olan bir MİT ekibi de teşekkül eder. Aralarında Türkiye’de yaşayan Kazaklarla, Almanya’da yaşayan Özbeklerin de yer aldığı ekibin şefi Fuat Doğu’nun sağ kolu Faik Kelican’dır.

Almanya’da baba dostu Baymirza Hayit’in asistanlığını yapar. Baymirza Hayit o yıllarda Sovyetler Birliği’ne Almanya üzerinden ajanlar göndermektedir. Enver Altaylı, her an ölümle burun buruna gelip Özbekistan ile Azerbaycan’a girmeyi başaran bu Türkler’le döndüklerinde Münih’te görüşüp, anlattıklarını rapor haline getirerek çoğu kez Baymirza Hayit imzasıyla Ankara’ya göndermektedir.

Ekibin sızma ajanlarının SSCB’de dolaşırken başlarından geçen olağanüstü hikâyelerini sonradan yazdığı “Esir Türk İllerinde Doksan Gün” adlı kitabında, duygulu romantik bir üslupla anlatır.

Fuat Paşa, MİT’in Dış Türkler ve SSCB’deki çalışmalarının meyvelerinin toplanması gerektiğini düşünmektedir. Bu amaçla tarihte ilk kez, hem diasporada hem de Sovyetler Birliği’ndeki Türkler’in önde gelen önemli temsilcilerinin, liderlerin, akademisyenlerin katıldığı bir toplantı düzenlenmesi gündeme gelir. Tarihe “Marmara Toplantısı” olarak geçecek Ankara’daki Türk Dünyası zirvesinin organizasyon hazırlıkları Enver Altaylı ve Baymirza Hayit tarafından gerçekleştirilir.

Atatürk Orman Çiftliği’nde MİT’e ait Marmara Köşk’ünde yapıldığı için bu adı alan toplantı, o kadar gizli yapılmıştı ki yerli ve yabancı basında tek bir haber bile çıkmamıştır. Üç gün süren bu toplantıya, Sovyetler Birliği’nden bile gizli olarak orada yaşayan Türkler getirildiği gibi, Avrupa ve ABD’de yaşayan sürgün Sovyet Türkleri’nin ve örgütlerinin temsilcileri de katılmıştır.

İzleyen dönemde, Fuat Paşa’nın organizasyonu, Orta Asya ve Azerbaycan’a şarkıcılar gönderilerek konserler tertip edilir. Amaç, kardeşler arasındaki kültürel iletişimin ötesinde, Türk Cumhuriyetlerinin, oradaki halkın Ankara’ya bakışını öğrenmektir.

Fuat Paşa ve Ekibinin Tasfiyesi, Enver Altaylı’nın MİT’ten Ayrılışı

Bir yandan Türk Dünyasına yönelik bu faaliyetler devam ederken, diğer yandan ülke içerisinde 12 Mart Muhtırası’na giden süreç de hızlan-

1991-1995 yılları arasında hem Özal’a hem de Demirel’e Türk Cumhuriyetleri ile ilgili danışmanlık yapar. Bu yıllarda Türkiye Cumhurbaşkanı ve Başbakanı ile bölge cumhurbaşkanları arasında ikili görüşmelerin tamamında bulunur. Ankara-Taşkent-Astana hattındaki yeni projelerin gerçekleşmesinde devlet başkanları arasında koordinatörlük görevi üstlenir.

mıştır. Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur’un destek verdiği Celal Madanoğlu ekibi, Nasır tipi bir darbe yapmayı tasarlamaktadır. 9 Mart Cuntası adı verilen bu ekibin darbe teşebbüsü MİT tarafından ortaya çıkarılır ve darbe teşebbüsü önlenir.

Süleyman Demirel’i istifaya zorlayan 12 Mart Muhtırası Sadi Koçaş ve MİT içerisinde birlikte hareket ettiği ekibe, Fuat Doğu ve ekibini tasfiye etme fırsatı verecektir. Cuntanın mahkemeye verilmesiyle Fuat Doğu boy hedefi haline gelir ve İnönü’nün desteği, Sadi Koçaş’ın çabasıyla Fuat Paşa görevinden alınarak Lizbon’a büyükelçi tayin edilir. MİT’in başına geçirilen Nurettin Ersin, Fuat Doğu’nun ekibini tasfiyeyle görevlidir.

Fuat Paşa Lizbon’a gönderildikten sonra, Ersin Paşa Enver Altaylı’yı MİT Merkezine çağırır. Görüşmede Fuat Doğu’nun yaptığı çalışmalar, SSCB’ye yönelik politikaları sorgulanır. Ersin Paşa, “Sizin babanız Türkiye dışında doğmuş, seni neden teşkilata aldılar bilemiyorum.” diyerek Enver Altaylı hakkında ki hoşnutsuzluğunu belirtir. Daha sonra, Türk dünyasına yönelik çalışmaları gereksiz gördüğünü ifade etmek için “Türk Cumhuriyeti’nin Dış Türkler meselesi yoktur” diyerek kesti-rip atar. Altaylı’yı istihbarat başkanı Recep Ergun’la görüşmeye gönderir. Görüşmede Ergun Paşa, dış Türkler konusunda MİT’in yaptığı çalışmaların gereksiz olduğunu, Alman gizli servisinin SSCB konusunda her türlü bilgiyi verdiğini söyler. Enver Altaylı, “Ama Almanların ulusal bakışıyla bizim bu meselelere ulusal bakışımız

Fuat Paşa, “Cumhuriyet dönemi istihbarat teşkilatında bir istisna, belki de faydalı bir imalat hatasıydı. Türk Silahlı Kuvvetleri içinde çok iyi eğitim görmüş, istihbaratçı vizyonu olan; dış dünyada Türkiye’nin bir kanat ülkesi olmasının gerektirdiği milli dinamiklerle ulusal stratejisini sınırlayan konunun ötesinde, kendi güçleriyle, kendi potansiyeliyle bir şeyler yapabileceğine inanmış bir insandı. Türk milliyetçilerinin, Türkçülerin uzun yıllar savuna geldikleri Dış Türkler meselesi bütün boyutlarıyla vardı ve Doğu’nun MİT’teki misyonunun asıl ağırlığı da buradan kaynaklanıyordu.”

arasında farklılıklar bulunması gerekir...” diye itiraz eder. Altaylı kitapta

kendisi ile yapılan röportajda, Ergun Paşa’nın meselelere bakışında yüzeysellik, ufuksuzluk ve vizyonsuzluk sebebiyle kendisini hayrete düşürdüğünü ifade eder.

Artık teşkilatta barınamayacağını anlayan Enver Altaylı, Almanya’ya dönmeden önce Alparslan Türkeş’e uğrar. Bu görüşme MİT’e girişinden itibaren Türkeş’le yaptığı ikinci görüşmedir. Türkeş, Fuat Paşa ile görüşükten sonra geleceği ile ilgili karar vermesini söyler. Altaylı Lizbon’a gider ve Fuat Doğu ile görüşür. Doğu Paşa, onun istifa konusundaki kararsızlığını gidererek “Evet, istifa etmelisin” diye konuşur.

“Oğlum, sen eğitimi yaptın. Öğreneceğini öğrendin. Biz seni niye yetiştirdik? Memlekete, devlete hizmet edesin diye. Sen hizmetini MİT’te devam ettirsen de onlar seni orada barındırmazlar artık. Türklüğe hizmetine artık MİT’ in dışında da devam edeceksin. SSCB’ye yönelik faaliyetlerimiz, oradaki Türkleri örgütlemeye çalışmamız elbette Moskova’yı rahatsız edecekti. Ama boşuna, çünkü Sovyet İmparatorluğu mutlaka dağılacaktır. İki sebepten: Birincisi milliyetler meselesi, ikincisi de ekonomisin yetersizliğinden olacaktır. Bu, Çarlık döneminde de Rus imparatorluğunun en büyük meselesiydi bugün de öyle.”

Enver Altaylı, 1973 yılının bir kış günü, istifasını vermek üzere Lizbon’dan ayrılır...

12 Eylül’e Giden Yol

Enver Altaylı MİT’ten ayrıldığı tarihten 12 Eylül darbesine kadar geçen yedi yıllık dönemde MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş’in en yakınında yer alır. Altaylı, Türkeş’in talebiyle, MHP müfettişi göreviyle

gittiği Almanya’da Türk işçileri ve gençleri arasında örgütlenme faaliyetinde bulunur. Bu TKP’den sonra, bir siyasi partinin yurt dışında ilk örgütlenmesidir.

1977 yılında Alparslan Türkeş, Enver Altaylı’nın MHP’ye yakınlığı ile bilinen Hergün Gazetesi’nin başına geçmesine aracı olur. Kısa zamanda gazetenin tirajı kırk bine ulaşır. Gazete kışlalarda bile en çok okunan gazeteler arasındadır.

İstanbul’da her gün bombaların patladığı, insanların öldürüldüğü günlerde bir sabah, yazısını yeni tamamlamışken, orta yaşlı, nur yüzlü bir zat ziyaretine gelir. Biraz sohbetten sonra, gazetenin ve kendisinin çok kısa bir süre sonra saldırıya uğrayacağını, ancak başarılı olamayacaklarını söyler ve gider. Hakikaten iki saat sonra, gazete ağır silahlarla donatılmış iki komünist gurubun saldırısına uğrar. Enver Altaylı kırıkale yapımı bir tabanca ile karşılık verir, saldırganlar kaçar. Altaylı daha sonra kendisini ziyaret eden gizemli şahsı bulur. Adı, Mehmet Faik Erbil olan zat, Arusi-Selami yoluna bağlıdır. Ondan Libya’da medfun olan, yolun kurucusu, Abdüsselam el Esmeri Semerani Futuri hazretleri hakkında bilgi alır. Enver Altaylı, daha sonra Libya’ya gider ve Trablus’a üçyüz kilometre mesafedeki Sirte şehri yakınlarındaki Şeyh’in mezarını ziyaret eder.

1980 yılının Mart ayına gelindiğinde, Enver Altaylı Almanya’ya gider. Bonn’da Amerikan Büyükelçiliği’nde Ruzi Nazar ile buluşur. Nazar, “Enver, Türkiye’de yakında askeri darbe olacak. Ama bu bir aşağıdan cunta hareketi değil. Yüksek komuta kademesinin yani Genel Kurmay Başkanı ile dört kuvvet komutanının yöneteceği bir darbe gerçekleşeceğini tahmin ediyoruz. Terör ve anarşiye

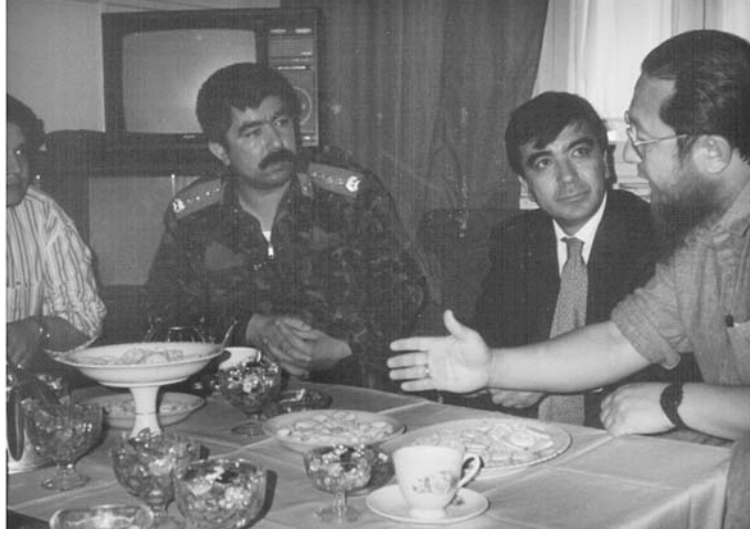
karşı olağanüstü tedbirlerin yanı sıra yeni bir sistem getirecekler.” der. Altaylı’nın milliyetçi bir askeri darbe mi, sorusuna, “Hem öyle, hem de değil. Ama asıl hedef sizsiniz, yani MHP.” diye cevap verir. Enver Altaylı Ankara’ya döndüğünde, isim vermeden görüşmeyi Alpaslan Türkeş’e nakleder.

Hakikaten 12 Eylül’de bir askeri darbe olur. Kenan Evren başkanlığındaki Cunta, yönetime el koyar. Enver Altaylı 12 Eylül darbesinden sonra, 1 Kasım sabahı, Lufthansa hava yollarına ait bir uçakla eşini ve iki kızını geride bırakarak Türkiye’den kaçır. Aynı gün akşamı, hava limanına gelen yurtdışı çıkış yasağı konulanların liste başında kendisinin ismi vardır. Altaylı’nın Türkiye’yi terk ettiğini öğrenen Türkeş, MHP Davası sorgulamasında Almanya ve MHP ilişkisine dair sorularda topu taca atarak, “Enver bilir, ben bilmiyorum.” diye cevap verecektir.

12 Eylül Darbesi’nden Sonra

Almanya’ya gelişini izleyen ilk haftalarda, Alman Anayasayı Koruma Teşkilatının ikinci adamı Fritz Michel, Altaylı’ya Alman istihbaratında Sovyetler Birliği ve Ortadoğu ile ilgili analist olarak çalışması için iş teklif eder. Altaylı kabul etmez.

Ticaret yapan Enver Altaylı, 1981 yılı boyunca Almanya’da iş yapan orta boy bir işadamı olur. Almanya’da basılan, Evren ve Konseyi eleştiren ülkücü dergi ve broşürlerin çoğuna yardım eder. Bu arada, MİT’ten gelen bazı görevliler, Asala ve bölücü örgütlere karşı ülkücülerin kullanılması hususunda Altaylı’dan yardım isterler. Altaylı, Türkeş ve milliyetçiler yurtiçinde idam ile yargılanırken, yurtdışındakilerden yardım istenilmesinin iki yüzlülük olduğunu düşünerek reddeder.

Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov’un desteğini de sağlamıştır. Kızılordu’nun Afganistan’ı terk etmesinden sonra, Raşid Dostum bir darbe ile Necibullah’ı devirir ve Kabil’i ele geçirir. Altaylı, Raşid Dostum ve Azad Kerimi’yi Türkiye’ye getirerek Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakan Süleyman Demirel ve Genelkurmay Başkanı ile görüştürür. Ardından Afgan heyetleri Türkiye’ye akmaya başlar. Ancak, Özal’ın ölümü, Amerikanın Pakistan’la birlikte Taliban yönetimine destek vermesi yüzünden bu proje sahipsiz kalır. Taliban’ın Afganistan’ı ele geçirmesi üzerine General Dostum Türkiye’ye kaçır...

Vatandaşlıktan çıkarılan Enver Altaylı, babası Şakir Altaylı’nın cenazesine iştirak edemez. Bu, onun yaşadığı en büyük acılardan biri olur.

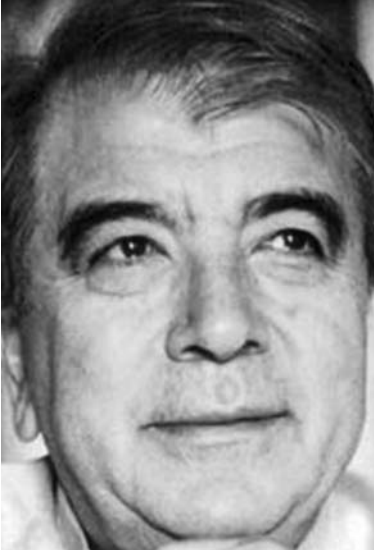
Bu arada, Papa’nın CİA ve Türk Faşistleri tarafından vurdurulduğu iddiası basında yer almaya başlar. SSCB kaynaklı bu iddiaya göre, Papa suikasti soruşturmasında isimleri geçen ülkücüler Ruzi Nazar ve Enver Altaylı organize etmiştir. Altaylı bir süre bu iddialarla uğraşır.

Altaylı’nın Almanya’dayken yaşadığı ilginç bir hadise de, 1982 yılında, Sovyet Lideri Brejnev’in Almanya’ya

ziyareti sırasında gerçekleşir. Gezi öncesi Sovyet makamları Alman güvenlik yetkilileri ile temasa geçerek, Almanya’da ikamet eden Türk vatandaşları Enver Altaylı’nın Brejnev’e karşı bazı eylemler planladığı gerekçesiyle enterne edilmesinin talep ederler. Brejnev’in gezisi bitip dönünceye kadar, Altaylı Frankfurt yakınlarında bir köyde ikamete mecbur edilir.

Sovyetler Birliği Yıkılır. Altaylı Büyük Oyunda Rol Alır.

Takvimler 1985 yılını gösterdiğinde, Mihail Gorbaçov’un SSCB liderliğine gelmesiyle ortaya çıkan

Prestroyka ve Glasnost politikaları, Sovyetler Birliği'ni çatlatmış, Sovyetler Birliği'ne bağlı Türk Cumhuriyetlerinde bağımsızlık rüzgârları estirmeye başlamıştı. Azerbaycan ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri; Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan'da hem aydınlık, hem de komünist partilerin yöneticileri umutla değişen tarihe hazırlık yapıyorlardı.

Bu sırada, Türkiye'de Turgut Özal'ın ANAP' ı iktidardaydı ve 12 Eylül mağdurlarının ülkeye geri dönmele-ri, vatandaşlık haklarının iadesine çalışılıyordu. Özal, Sovyetler Birliği'nin tarihe karışmasıyla ortaya çıkan yeni Türk Cumhuriyetleri ile ilgili uzmanlara ihtiyaç duymaktaydı. ANAP içerisindeki ülkücüler Özal'a Enver Altaylı'dan bahsederler. Başbakan özel kalem müdürü Musa Öztürk'ü Almanya'ya göndererek, Altaylı'ya beraber çalışma isteğini iletir. İşte tam o sırada gelişmeler Enver'e Türkiye'den önce anavatanı Özbekistan'a giden yolu açacaktır.

1988 yılında Frankfurt'ta açılan Sovyet kitap fuarı Enver Altaylı için

yeni bir hayatın başlangıç noktası olur. Altaylı merak ve heyecanla gittiği fuarda, Özbekistan pavyonunu bulur ve orada Erkin Baysunov adlı Özbek genciyle tanışır. Kendisinin de Özbek asıllı olduğundan, ailesinden bahseder. Aradan birkaç hafta geçtikten sonra onu Almanya'daki Sovyet Büyükelçiliği'nden ararlar. Arayan, fuarda tanıştığı Özbek yayıncıdır. Özbekistan'a dönünce Übey Abdurrezakov'a kendisinden bahsettiğini, hem Özbekistan Komünist Partisi Genel Sekreteri İslam Kerimov, hem de Özbekistan Başbakanı Şükrüllah Mirsaidov'a yakın olan bu zatın kendisini Özbekistan'a davet ettiğini söyler.

Bonn'daki Sovyet Büyükelçiliği'nden vizesini alan Altaylı, Moskova üzerinden Taşkent'e gider. Havaalanında Übey Abdurrezakov ve Erkin Baysunov kendisini karşılar. Özbekistan ve Türkiye hakkında karşılıklı görüş alışverişinde bulunurlar. Übey Eke, "Türkiye henüz gücünün farkında değil ama yakında olacak." der.

Ertesi gün özel bir izinle, baba yurduna, Namangan'ın Çadek köyüne giderler. Geleceğini öğrenen bütün köy halkı Köy Sovyetinin önünde toplanmıştır. Hayatta olan bütün amcaları, halaları ile kucaklaşıp, ağlaşırlar. Hatırları yad ederler. Köyden Taşkent'e dönünce Başbakan Mirsaidov ile görüşür. Daha sonra Almanya'ya geri döner. Aradan iki ay geçmeden Özbekistan'a tekrar davet edilir. Başbakanlık konutunda İslam Kerimov'la baş başa görüşür. Daha sonra, Başbakan Mirsaidov'un da dâhil olduğu üçlü bir toplantı yapılır. Bu toplantıdan sonra Enver Altaylı, resmi yazıyla Özbekistan Cumhuriyeti'nin yurt dışı temsilcisi olarak tayin edilir. 1991 yılında Türkiye'ye döndüğünde, Özbekistan liderinin en yakınındaki isimdir artık.

Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov, Ankara'ya yapacağı ziyaret için üç kişilik komite oluşturur. O üç kişiden birisi Enver Altaylı'dır. Ziyaret öncesi Altaylı Ankara'ya gelir, Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakan Süleyman Demirel ile görüşerek, Özbekistan'ın resmen tanınma talebini iletir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının üzerinden bir ay bile geçmediğinden, Demirel hükümeti tanıma konusunda tereddütler içerisinde. Altaylı Özbekistan'ı ilk tanıyan ülke olmanın avantajlarına Demirel'i ikna eder.

16 Aralık 1991 günü İslam Kerimov ve Özbek heyeti Esenboğa havaalanına inerler. Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakan Süleyman Demirel, heyeti havaalanında karşılar. Toplanan Bakanlar Kurulu'nda alınan karar ile Özbekistan resmen tanınır. Özbekistan'ı resmen tanıyan ilk devlet, Türkiye Cumhuriyeti olmuştur.

1991-1995 yılları arasında hem Özal'a hem de Demirel'e Türk Cumhuriyetleri ile ilgili danışmanlık yapar. Bu yıllarda Türkiye Cumhurbaşkanı ve Başbakanı ile bölge cumhurbaşkanları arasında ikili görüşmelerin tamamında bulunur. Ankara-Taşkent-Astana hattındaki yeni projelerin gerçekleşmesinde devlet başkanları arasında koordinatörlük görevi üstlenir.

Enver Altaylı'nın protokol dışı bir talebi hatıralarında önem taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık konutunda, yemek öncesinde Türk Cumhuriyetleri devlet başkanları kendi aralarında sohbet etmektedir. Yemekte refakatçi olarak bulunan Enver Altaylı hepsine birden hitap ederek, "Sizlerden rica ediyorum, gelin ellerinizi birbirinizin ellerine koyun ve hep birlikte Türk birliği için birbirimize söz verelim." der. Demirel,

Nazarbayev, Elçibey, Kerimov, Aksar akayev ve Saparmurad Türkmenbaşı ellerini birleştirerek, Türk birliğinden dönmeyecekleri yolunda söz verirler. Protokol dışı bu hareket coşkuyla karşılanır.

Altaylı, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'le de özel bir dostluk ilişkisi kurmuştur. Cumhurbaşkanı Fransa ve Almanya gezilerine Enver Altaylı'yı da götürmüş, hatta kendi arabasına almıştır. Kazakistan'da bulunan Baykonur Uzay Üssünün Türkiye tarafından kiralanması için hem Kazak yönetimi hem de Enver Altaylı çok gayret sarfeder, ancak Türkiye'deki statükocu yapının engellemesiyle bu gerçekleşmez. Türk Silahlı Kuvvetlerinin uydu teknolojilerinden yararlanma fırsatı böylece kaybolur. Baykonur Uzay Üssünü Ruslar kiralar.

Enver Altaylı sadece Orta Asya ile ilgilenmez. Afganistan'ın kuzeyinde, Özbek ve Türkmenlerin yaşadığı Namaz-ı Şerif bölgesinde bağımsız bir Türk Devleti kurmayı projelendirir. SSCB'nin Afganistan'ı işgalinin son yıllarında, Özbek Türklerinin Azad Kerimi önderliğinde ayrı bir örgütlenme gerçekleştirdiğini öğrenen Enver Altaylı, kardeşini Afganistan'a göndererek Azad Kerimi ile temasa geçer. Altaylı Ruzi Nazar ile görüşerek, Azad Kerimi'nin Amerika'ya gitmesini ve orada Pentagon, CIA ve Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile görüşmesini sağlar. Azad Kerimov dönüşünde, Islamabad'daki Türk Büyükelçiliği askeri ataşesi ile görüşür. Bu arada Enver Altaylı, Azad Bey'in aracılığıyla, Necibullah'ın savunma bakanlığını yapmakta olan General Dostum'la haberleşmeye başlamıştır.

Enver Altaylı kafasındaki proje konusunda, Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakan Süleyman Demirel'i ikna

etmiş, Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov'un desteğini de sağlamıştır. Kızılordu'nun Afganistan'ı terk etmesinden sonra, Raşid Dostum bir darbe ile Necibullah'ı devirir ve Kabil'i ele geçirir. Altaylı, Raşid Dostum ve Azad Kerimi'yi Türkiye'ye getirerek Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakan Süleyman Demirel ve Genelkurmay Başkanı ile görüştürür. Ardından Afgan yetleri Türkiye'ye akmaya başlar. Ancak, Özal'ın ölümü, Amerikanın Pakistan'la birlikte Taliban yönetimine destek vermesi yüzünden bu proje sahipsiz kalır. Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesi üzerine General Dostum Türkiye'ye kaçır...

Özal'ın Ölümü ve Hayal Kırıklığı

1995 yılına kadar devam eden Türk Dünyası ile ilişkilerdeki olağanüstü gelişme, Özal'ın ölümü ile sekteye uğrar. Altaylı, bu ölümün suikast olduğu kanaatindedir. Özal'ın ölümü ve Demirel'in cumhurbaşkanı olmasıyla, izolasyoncu politika dış siyaset zaferi kazanmıştır. Daha sonra gelen başbakanların vizyonsuzluğu sadece Türkiye'ye zarar vermemiş, bağımsızlığını yeni kazanan Türk Cumhuri-

yetlerini de her bakımdan vurmuştur. Altaylı, Mavi akım projesinin bunun en açık örneği olduğunu ifade eder.

Bu arada; Türkiye-Özbekistan ilişkileri bozulur, Enver Altaylı'nın etrafında dönen işadamları, bürokratlar ve yakın dostları bir anda yanından kaybolurlar. Türk dünyası ile ilgili olarak yaşanan olumsuzluklar artık Enver Altaylı'ya fatura edilmektedir.

Aktif ilişkilerini kaybeden Enver Altaylı, Avrasya Stratejik Vakfı'nı kurarak, Türk Dünyası, Türkiye ile ilişkiler, Cumhuriyetlerdeki siyasal değişimler üzerine analizler ve haberler veren bültenler yayınlamaya başlar.

Ona göre; Sovyetler Birliği'nin dağılacağını öngören, buna yönelik çalışmalar yapanları tasfiye eden vizyonsuz adamlar, Türkiye'nin bu konjonktüre hazırlıksız yakalanmasına sebebiyet vererek, bin yılda bir karşılaşılacak olan tarihi fırsatları heba etmiştir.

ŞAM'A GİTMEK ZAMAN TÜNELİNE GİRMEK GİBİ...

Levent EKİN

Şam denince akla ilk gelen nedir? Karmaşık ve düzensiz bir kaos çılgılığı mı? Yoksa derin kültürel mirasıyla insanı kendisine çeken,çektikçe kendisine aşık eden gizemli bir medine mi? Dünyanın dört bir yanından eğitim için toplanmış Çinlisinden Afrikalılarına, Kolombiyalılarından Türküne, Kürdünden İngilizine Rusuna Malezyalılarına kadar her çeşit renkliliğin eğitim paydasında buluştuğu eşsiz bir mekan mı?

Şam denince akla ilk ne gelir? Orada uzaklarda bir yerlerde karmaşık bir arap pazarı mı? Uzaklarda hiç gitmeyeceğimiz geri kalmış bir ülkenin başkenti mi? Sadece haritalarda bir nokta olarak zihnimizde kalacak bir ortadoğu imgesi mi? Şam denince akla ilk gelen nedir? Karmaşık ve dü-

zensiz bir kaos çılgılığı mı? Yoksa derin kültürel mirasıyla insanı kendisine çeken,çektikçe kendisine aşık eden gizemli bir medine mi? Dünyanın dört bir yanından eğitim için toplanmış, Çinlisinden Afrikalılarına, Kolombiyalılarından Türküne, Kürdünden İngilizine Rusuna Malezyalılarına kadar her

çeşit renkliliğin eğitim paydasında buluştuğu eşsiz bir mekan mı? Sahip olduğu dinsel ve ilmi zenginliğiyle Modern dünyanın sılgına direnen bir kale mi? Baskı ve korkuyla özgürlük ve direnişi, zenginlik ve fakirliği ve benzeri bir çok ikilemin eş zamanlı yaşandığı girift bir dünya mı?

Elbette tüm bu sorulara herkes bakışına göre olumlu cevaplar bulabilir. Ama sonuç olarak söyleyebileceğimiz şey Şam'ın bu ve benzeri soruların hepsine evet cevabı verdiğidir. Biz Şam'ın bu çok yönlü yüzünü size imkan el verdiğince tanıtmaya ve Şam'ın sizi kendine çağıran parıltısını yansıtmaya çalışacağız. Şimdi bu çağrıya kulak verme zamanı...

Akdeniz ikliminin etkisinde olan ve Türkiye'den Lübnan'a uzanan sahil kesimi 183 km uzunluğundadır. Suriye'nin önemli limanları ve kasabaları burada yer alır. Başlıcaları kuzeyden güneye doğru; Ras Al Basit, Lazkiye, Jable, Baniyas ve Tartus'tur.

Ülkenin resmi dili Arapça'dır. Ancak büyük şehirlerde İngilizce, Fransızca veya Türkçe bilen kişilere sık rastlanır.

Suriye halkının büyük bir bölümü Sünni, bir kısmı da Şii Müslüman'dır. Özellikle büyük şehirlerde kalabalık Hristiyan cemaatleri de yaşamaktadır. Şiilerin önemli bir kesimi Caferiye koluna mensuptur. Diğer kolu olan Nusayriler ise devlet yönetimini ellerinde tutan azınlıktır.

Suriye, Halep ipekleri, telkari işçiliği ve Şam işi denilen sedef kakmacılığı ile haklı bir şöhrete sahiptir. Halep'in fıstıkları ve bununla yapılan tatlı çeşitleri ülkeye gelen hemen herkesin rağbet ettiği ürünleridir. Şam'da; Hamidiye çarşısı, Suk El-Hamra ve Suk El-Şa'lan, Halep'te ise; Kapalı Çarşı, Bab'ül Farac ve Tiele Çarşısı alış-veriş yapmak için uygun mekânlardandır.

Uluslar arası kredi kartları özellikle Şam ve Halep'teki lüks otel ve restoranlarda kullanılmakla birlikte, pazar ve çarşılarda kabul edilme şansları pek fazla değildir. Suriye'de hafta sonu tatili Müslümanlar tarafından Cuma, Hristiyanlar tarafından ise Pazar günleri yapılmaktadır. Ancak Cuma genel olarak devlet dairelerinin, bankaların ve çarşıların kapalı olduğu gün olarak değerlendirilmeli...

Şam İlmin Ve Aşkın Şehri

Suriye'nin başkenti Şam, aynı zamanda Arap dünyasının en eski ve kalabalık şehirlerinden birisidir. Deniz seviyesinden 690 m. Yükseklikte

Barada Nehrinin oluşturduğu bir vahada yer alır ve Arapça Dimeşk ismiyle de tanınır. Coğrafi olarak Ortadoğu'ya oldukça hâkim bir noktadadır. Beyrut'un 110 km. güneydoğusunda, Amman'ın 210 km. kuzeyinde, Bağdat'ın 600 km. batısındadır. Bütün bu kentlere oldukça iyi karayolu ağıyla bağlıdır.

Halep'te olduğu gibi Şam'da da zengin Suriye mutfağının Türk zevkine hiçte yabancı olmayan lezzetlerini denemek için her keseye uygun çok sayıda lokanta, restoran ya da kebapçı bulunur. Nüfusu 4 buçuk milyonu aşan Şam'da görülmesi gereken tarihi eserlerin arasında Emeviye Camisi ve Selahaddin-i Eyyubi'nin türbesi ilk sırayı alır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Mimar Sinan'a yaptırdığı Süleymaniye Külliyesi, Hamidiye Kapalı çarşısı ve Hicaz demiryolu istasyonu kentteki belli başlı Osmanlı eserleridir. Şam Valisi Esad El Azim Paşa'nın Müze haline getirilen 17 odalı saray yavrusu taş konağı Kasr'ül Azm ile Suriye Milli müzesi yine bu şehirdeki önemli eserlerdendir. Sadece Şam'da 120 civarında Türk eseri bulunmaktadır.

Şam'daki en önemli gezi yerlerinden bazıları şunlardır:

Emeviye Camisi

Şehrin en büyük, en eski ve görkemli camisidir. Kilise olarak kullanılmakta iken Şam'ın Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra, 705 yılında Emevi Halifesi Velid bin Abdülmelik tarafından bir kısmı camiye çevrilmiştir. Daha sonraları yapılan tadilatlarla genişletilerek bugünkü halini almış ve tamamı cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. Müslümanlar tarafından kıyamete yakın Hz.İsa'nın yeryüzüne ineceği rivayet edilen "ak minare" bu camiye aittir. Camide ayrıca, Hz.Yahya Peygamberin kabri ile İmam-ı Hüseyin'in Kerbela'da Yezid'in adamları tarafından kesilen ve Şam'a getirilen mübarek başlarının defnedildiği ve ziyaret edildiği

bölüm bulunmaktadır. Avluda bulunan 8 sütun üzerine yükselen hazine kubbesi, kamu hazinesini korumak amacıyla Abbasiler döneminde yapılmıştır. Caminin ilginç yönlerinden birisi de, dört farklı mezhebi temsilen dört ayrı mihrap yapılmış olmasıdır. İmam-ı Gazali meşhur eseri İhya-u Ulumid-din'i bu camide kaleme almıştır. Ayrıca Said Nursi ünlü Şam Hutesi'ni (Hutbe-i Şamiye) 1911 yılında bu camide irad etmiştir.

Emeviye camisinin kapladığı 7000 m² 'lik alanda ayrıca Selahaddin Eyyubi türbesi, Hz.Hüseyin'in kızı Sevide Rukiye Camisi, Türk Şehitliği ve turistik eşya satan bir çok dükkân bulunmaktadır.

Hamidiye Çarşısı

1863 yılında Osmanlı Padişahla-

rından Sultan Abdülhamid Han tarafından yaptırılmıştır. Yapı olarak İstanbul'daki kapalı çarşısı andıran Hamidiye çarşısı yerli ve yabancıların en çok rağbet ettikleri mekânlardan birisidir. Genel olarak ipek kumaş, kadın giysileri, çeyizlik ve turistik eşyaların satılmakta olduğu çarşı yaklaşık bir kilometre uzunluğundadır.

Hicaz Tren İstasyonu

Bugün bile hayata geçirilmek için çaba sarf edilen Hicaz Demiryolu Projesi'ni ilk olarak Osmanlı Padişahı 2. Abdülhamid ortaya attı ve Hicaz Demiryolu İradesi'ni 2 Mayıs 1900 tarihinde yayınladı.

Hicaz Demiryolu yapımına ise 1 Eylül 1900'da başladı. Bu proje bir bakıma Bağdat demiryolu hattının devamıydı. İki demiryolu birleşince İstanbul, Şam üzerinden kutsal Mekke ve Medine'ye bağlanacaktı. Hesaplara göre İstanbul'dan Mekke'ye demiryolu ile ulaşım 120 saatte gerçekleşecekti. Proje, Hicaz ve Yemen'de Osmanlı'yı güçlendirecek, Mısır'da Osmanlı nüfuzunu artıracak, askerleri bölgeye emniyet içinde sevk etmek mümkün olacaktı. Hattın işçileri 7.500 civarındaki Osmanlı askerleriydi. Demiryolunda çalışan askerler bir yıl erken terhis ediliyordu. Güzergâhta ray döşemenin yanında köprüler, istasyonlar, hastaneler ve telgraf merkezleri yapılmıştır.

Süleymaniye Külliyesi

Osmanlı mimarisinin güzel örneklerinden biri olan Süleymaniye Külliyesi, 1554 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye'ye 1566 yılında Süleymaniye Medresesi eklenmiştir. Son derece yalın ve abartısız bir iç mimari düzene sahip olan ve Mimar Sinan'ın "Kalfalık eserlerimden biridir" dediği külliye özellikle Türk ve diğer yabancı turistlerin uğrak mekânlarından birisidir. Avluda şu anda bir Askeri Müze bulunmasının yanı sıra külliye kısmında da turistik eşyalar satan bir kaç dükkanı mevcuttur.

Ayrıca Külliye içerisinde, 1926 yılında İtalya'nın San Romeo kentinde vefat eden son Osmanlı Padişahı Sultan Vahdettin'in mezarı da yer almaktadır. Son dönem Osmanlı padişahlarının torunlarından bazılarının mezarlarının da içerisinde bulunduğu bu küçük mezarlık, sadece Türk ziyaretçilere özel olarak açılmaktadır. Mezarlığın bakım ve tadilat masrafları ise Türkiye tarafından karşılanmaktadır.

Busra

Şam'ın yaklaşık 130 km. kadar güneyinde, Ürdün sınırına yakın bir bölgede olan Busra kenti Hristiyanlığın önemli merkezlerinden birisidir. Romalılar zamanında yapılmış

olan antik anfitiyatro ile Selçuklular döneminden kalan han ve hamamlar şehrin görülmesi gereken yerlerindendir.

Busra'nın asıl anlam ve önemini Peygamberimizin bu beldeyi şereflendirdiğine dair rivayetler arttırmaktadır. Hz.Muhammed (s.a.v.) 12 yaşında iken amcası Ebu Talib'le bu beldeye gelmiştir. Anlatıya göre burada yaşayan Bahira adındaki bir rahip, Hz.Muhammed (s.a.v.)'in peygamberlik nişaneleri taşıdığını amcasına anlatmıştır. Burada bulunan ve Rahip Bahira'nın Hz.Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olacağını keşfettiği Manastır, hâlâ ziyarete açıktır.

Malula

Hız. İsa ve annesi Hız. Meryem'in 16 yıl yaşadığı, Şam'a 56 km. mesafedeki Hristiyan köyü Malula'da halen yoğun olarak Hristiyanlar yaşamaktadır. Hız. İsa'nın konuştuğu dil olarak bilinen ve bu gün tamamen unutulmanın sınırına gelmiş "Aramice" isimli antik bir dil bu beldede hala konuşulmaktadır.

Palmira

Tedmur adıyla da bilinen Palmira, Humus şehrinin 155 km. doğusunda olan, dünyanın en eski yerleşim birimlerinden birisidir. Burada antik Palmira şehrinin harabeleri bulunmaktadır. Suriye çölünün ortasında kalan bu tarihi kent Halep ve Şam'a uzak olduğu için ülkeye kısa süreli gelen yabancılar tarafından pek fazla görülememektedir. Eski çağlarda İran körfezini uzaklardaki Akdeniz ile birleştiren kervan yolları üzerinde bulunan bu kentin tarihi, milattan önce 19. yüzyıla kadar gitmektedir. Bizans ve Roma dönemlerinde ise Palmira Hint Okyanusu ile Akdeniz arasında zengin ve canlı bir kent olarak parlamıştır. Milattan sonra 273 yılında Roma yönetimine karşı ayaklanmasını yerle bir edilerek ağır bir şekilde ödeyen Palmira, bir daha hiçbir zaman kendini toparlayarak eski ihtişamlı günlerine dönememiş ve özellikle 17. yüzyılda sakinlerince tamamen terk edilerek bir hayalet kente dönmüştür.

“MEALCILİK”TARTIŞMALARINA KATKI VEYA GEÇ KALMIŞ BİR CEVAP

Mehmet Yaşar SOYALAN
mysoyalan@gmail.com

Bu yazı İslamiyat Dergisinde yayınlanmak üzere kaleme alınmıştı. İslamiyat Dergisinin içinde bulunduğu durum ve daha başka nedenlerden dolayı yayınlama imkanı olmadı. Bu yazının geniş bir özetini fikiryat.net sitesinde yayınladım. Ancak son günlerde bu tartışmaların tekrar canlanması ve çeşitli tartışmalar başlaması üzerine birçok karanlık noktayı aydınlatacağı düşüncesi ilgili yazının tamamını yayınlıyoruz.

İslamiyat Dergisinin (cilt:10, sayı:1, ocak-mart 2007) son sayısında Doç Dr. Mustafa Öztürk'ün “İslami Kökenciliğin Bir Tezahürü: Mealcilik” adlı makalesi bir açıklama ve cevap hakkını doğurmuştur. Hem Mehmet Yaşar Soyalan olarak kendimin, hem ilgili yazının omurgasını oluşturan Kalem Dergisi'nin, hem bu dergiye katkıda bulunan diğer yazar arkadaşların, -Kalem'in yayın yönetmeni olarak rahatlıkla söyleyebilirim ki-, Mustafa Beyin makalesinde iddia ettiği tanım, tasnif, isimlendirme ve değerlendirmelerin çoğu ile uzaktan yakından ilgileri yoktur.

Bu makalede sık sık alıntı yapılan Kalem Dergisi, yazarları, çevresi, hatta okurları bir dergi algılamasının ötesinde, doğrudan veya dolaylı olarak, “geleneksel bilgilerden bihaber”, “cahil”, “sahtekar”, “tepkisel”, “reddiyeci”, “meal dışında herhangi bir kitap veya dini metin okumayan veya okunmasını istemeyen” önyargılı bir topluluk olarak betimlenmiş, haksız, yanlış, incitici, dışlayıcı, küçümseyici ve “itibarsızlaştırıcı” bir dil kullanılmış, bununla da kalınmayarak bu incitici ve dışlayıcı dil bir yargı ve kanaat olarak da ifade edilmiştir. Bu yazımız, hem Mustafa Beyin bütünlükten uzak, yayınladığı dönemi dikkate almayan, çelişki ve maddi hatalarla dolu ve bir itibarsızlaştırma işlevi gören yazısına bir cevap, hem de “Mealcilik” olgusunun ne olduğu konusunda tarihe bir not düşmüş olacaktır.

Bilindiği gibi 70'li ve 80'li yıllar, Anadolu insanın siyasi ve kültürel açıdan bilinçlenip geliştiği altın yıllardır. Şu anki mevcut kültürel ve siyasi kazanımların temelleri o yıllarda atılmıştı. Dolayısıyla günümüzdeki siyasi ve kültürel gelişim ve oluşumları anlayabilmek için o yılların sağlıklı şekilde irdelenmesi gerekir. Konunun siyasi boyutu bir tarafa, sadece konunun kültürel boyutunu esas alarak konuşursak, günümüzdeki kültürel gelişmelere en önemli katkılardan birisini o yıllarda doğup yayılan Kur'an'a Dönüş çabaları ve çağrıları olmuştur. Sezai Karakoç, Necip Fazıl, Nurettin Topçu gibi milli vurgusu fazla olan yazarlar dışında topluma yol gösterip rehberlik edecek herhangi bir yazar olmadığı gibi bir iki meal ve tefsir dışında okunacak Kur'an ile ilgili herhangi bir çalışma da yoktu. Böyle bir çalışma olmadığı gibi insanların Kur'an ne diyor gibi bir soru sormalarının söz konusu olmadığı gibi böyle bir kaygıları da yoktu. O yıllarda İslam dahil her şey daha çok milli duygular ve olgular çerçevesinde yorumlandığından İslam'ın evrensel bir mesajının olduğundan, evrensel veya

yerel sorunlara bir çözüm önerisinin olduğundan kimse söz etmezdi. İslam kelimesi bile tek başına kullanılmaz genellikle “Türk-İslam düşüncesi” “Türk-İslam anlayışı” “Türk-İslam Tarihi” gibi kurgu içerisinde sunulurdu. Bu nedenle o yıllarda bugünkü kitapları hayal etmek bile mümkün değildi.

Bu konudaki ilk farklı ses Düşünce dergisi ile başladı. (Daha önceki yıllarda, Hayrettin Karaman ve Bekir Topaloğlu’nun çalışmaları diğerlerinden çok farklı olsa da yine de milli tonlar taşıyordu.) Düşünce, İslam’ın evrensel bir dili olduğunu ve yerel ve evrensel sorunlara çözümler önerdiğini söyleyen ve milli tonlar taşımayan ilk yayındı. Ancak Düşünce’de, özellikle bugünün tanımlamaları açısından ifade edecek olursak (o gün için çok marjinal, aykırı görüşler gibi algılanıp dışlansa da) geleneksel İslam çizgisinin sınırları içerisinde kaldı. 70’li yıllarda ilk farklı ses, Ankara, Adana, İstanbul, Balıkesir, Konya gibi şehirlerden geldi. Burada gençler, bir çok yaftalarla suçlansalar da ortak tefsir çalışmalarına başlamışlardı. Bir müddet sonra bu çalışmalar, “Allah bizden ne istiyor?” sorusunun yönlendirmesiyle Kur’an/Meal ağırlıklı olarak devam etmeye başladı. İşte bu çalışmalar, Kur’an ile ilgili nerede hangi kitap, hangi makale, hangi tez, hangi çalışma varsa hepsinin didik didik araştırılıp okunmasına ve

tartışılmasına da sebep oldu. Çünkü o yıllarda Kur’an ile ilgili neredeyse tek bir kitap yoktu. Ne Kur’an’ın içeriği ile ilgili ne de tarihi ile ilgili. Bu gençler bir ok konuyu el yordamıyla oluşturmaya çalıştılar. Dünya da olup bitenlerden de pek haberleri yoktu. İddia edildiği gibi Mevdudi ve Seyit Kutub’un kitapları da henüz girmemişti. Daha sonra bu kitapların bir kısmı bu gençlerin çalışmalarıyla örtüşünce bu kitaplar da üst üste baskılar yapmaya başladı. Bu vesile ile Türkiye’nin neresinde Kur’an ile ilgili geleneksel veya değil kim ne söylüyorsa onlarla tanışılıp onlara kulak verildi. 70’li yılların başlarında başlayıp ortalarında yeşermeye başlayan bu algılama biçimi

70’lerin sonuna doğru meyvelerini vermeye başlamıştı bile. O yıllarda henüz İran İslam Devrimi de olmamıştı. İran’ın kimsenin haberi bile yoktu; olsa olsa “bir alevi devletiydi” Babamın deyişle zaten onlar “isteseler de Müslüman olamazlardı”. Çünkü “önce Hristiyan veya Yahudi olmaları gerekirdi” Bu sadece babamın fikri değildi elbette, genel anlayış bu yöndeydi. Yetmişli yılların ortalarında ve sonlarında, Kur’an’a göre; Allah, Kur’an’a göre; insan, Kur’an’a göre; hayat, Kur’an’a göre; din, Kur’an’a göre; devlet, Kur’an’a göre; ibadet, Kur’an’a göre;..... tanımlamaları telaffuz edilmeye başlandı. Bunların içlerinin ne kadar

doldurulduğu veya ne kadar isabet ettikleri ayrı bir tartışma konusu ancak, bu çalışma ve değerlendirmeler bugünkü akademik çalışmalarında hazırlayıcısı ve yönlendiricisi oldu. Onlarca yeni tefsir, yüze yakın (belki de daha fazla) yeni meal yayınlandı. Sadece Elmalının 10’nun üzerinde sadeleştirilmiş mealı yayınlandı. Hala da bu mealler en çok satanlar listesinin başında gelirdi.

Oysa Yetmişli yıllarda bunların hiç birisinin olmadığı gibi, olanların satışı da çok sınırlıydı. Diyanetin, basılmış ancak satılmayıp depolarında yıllardır bekleyen mealı bu çalışmalardan sonra çok kısa sürede tükenmişti gibi birden bire yeni baskıları yapılmaya başlandı. Aynı şey Süleyman Ateş’in Mealı için de söz konusuydu. Deneme olması açısından 70’li yılların ortasında birinci baskısı metinsiz gerçekleşmişti. Ancak Kur’an mealine talep artınca sonraki baskılar arka arkaya yapılmaya başlandı. Meal talebi o denli artmıştı ki, kitapçılar siparişlerini yayınevlerine aylar öncesinden vermek durumunda kalıyorlardı.

Seksenli yılların getirdiği özgürlük rüzgarları Müslümanları da etkilemiş, dünyada bizden başka Müslüman topluluklar olduğunun da farkına varmıştık. Müslüman olanlar sadece Türk kardeşlerimiz değilmiş bunu da öğrenmiştik. 70’li yıllarda telaffuz edilmeye başlanan İslam’ın milletler

kalem
DÜŞÜNCE VE KÜLTÜR DERGİSİ

Sahibi :
Hüseyin ÇÖLOĞLU
Yazı işleri müdürü
Kemal MADENOĞLU
Yayın yönetmeni
Mehmet Y.SOYALAN

Yayın danışmanları
Furkan L.ALTINSU
Şeref ÇAVDAR
Cengiz DUMAN
Mehmet A.ERSİN
Fatma Yedigöller GÖKALP
İlhan KAYA
Ramazan YELKEN

Haberleşme : P.K. 1019 Ulus ANKARA
Yönetim : Çankırı Cad. YİBA çarşısı no : 378
Tel : 311 33 03
Bir yıllık abone bedeli 4000 TL. (öğrenciler 3000 TL.) Yurtdışı 15 Mark Posta Çeki Hesap No. : 290408 (Hüseyin Çöloğlu) Yurtdışı aboneleri için Döviz Tevdiat Hesabı : Vakıflar Bankası Ankara Siteler Şb. 61041027 (Hüseyin ÇÖLOĞLU)

Yazılarından yazarları sorumludur. Gönderilen yazılar iade edilmez: Kalem ismi anılarak alıntı yapılabilir :
Baskı: Dail News tesisleri

Baskı Tarihi: 3.5.1988

Fiyatı KDV dahil 400 TL. dir.

Bu makalede sık sık alıntı yapılan Kalem Dergisi, yazarları, çevresi, hatta okurları bir dergi algılamasının ötesinde, doğrudan veya dolaylı olarak, “geleneksel bilgilerden bihaber”, “cahil”, “sahtekar”, “tepkisel”, “reddiyeci”, “meal dışında herhangi bir kitap veya dini metin okumayan veya okumasını istemeyen” önyargılı bir topluluk olarak betimlenmiş, haksız, yanlı, yanlış, incitici, dışlayıcı, küçümseyici ve “itibarsızlaştırıcı” bir dil kullanılmış, bununla da kalınmayarak bu incitici ve dışlayıcı dil bir yargı ve kanaat olarak da ifade edilmiştir.

ve kültürler üstü olduğunu artık herkes kabul eder olmuştur. Bu sürecin sonucu olarak akademisyenlerimiz de rahat, rahat Kur’an’a ve sünnete vurgu yapabiliyorlardı. Ancak Mustafa Bey, yazısında konunun bu boyutuna hiç değinilmediği gibi, Günümüz Türkiye’sinde Kur’an’a dönüş çağrısının ilkleri olan insanları, bir hevesin, heyecanın ve kötü taklidin sonucu ve ürünü olarak göstermek için ne gerekiyorsa yapıyor.

Bu makalenin en problemli yanı, ilgili metnin, konunun birinci hal-kasını oluşturduğunu iddia ettiği kişileri, onların yazılarını, dergi öncesi ve sonrasında ne yapıp ettiklerini dışlayarak/atlayarak, üçüncü şahıslardan veya rivayetlerden hareketle oluşturulmuş olmasıdır. İkinci büyük eksiklik ise, Kalem Dergisinin

yayınyandığı 1980’li ve bu olgunun ortaya çıktığı 1970’li yılların genel bir fotoğrafının çekilmemiş ve bütün içerisindeki yerinin veya neye karşılık geldiğinin gösterilmemiş olmasıdır. Çünkü bir olgu, ancak bulunduğu bütün içinde bir anlam ifade eder. Aynı zamanda o olgu, içinde doğduğu ortama bir cevap veya o dönemin bir ihtiyacı olarak ortaya çıkar. Bu durum sadece bu olgu için değil, bütün sosyal siyasal ve kültürel oluşumlar için de söz konusudur. Bu nedenle bir olgudan söz ediliyorsa, bulunduğu dönemde neye karşılık geldiğinin veya neye cevap olduğunun açıkça ortaya konulması, bulunduğu ortama neler kattığının veya neleri eksilttiğinin de örneklerle anlatılması gerekir. Ancak bu makalede bunların hiç birisi bulunmamaktadır. Oysa Kalem Dergisinin yayımlandığı dönemde yayınevlerinin ve Üniversitelerin yayın kataloglarını incelediğimizde bugünkünden çok farklı bir manzara ile karşı karşıya olduğumuz görülür. Özellikle tercüme kitaplar bir yana bırakılırsa bu alanda telif eserlerin sayısının bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle gerek akademik gerekse akademik olmayan çevrelerdeki Kur’an eksenli çalışmaların yağmur gibi yağmaya başlamalarında Kur’an’a dönüş gayretlerinin önemli bir katkısının olduğunu düşünüyoruz. Bu bağlamda Mustafa Beyin çalışmalarının da aynı ortamın bir yansıması olarak ortaya çıktığı kanaatindeyiz. Bu anlamda onun üzerinde bir hakkımız olduğu da söylenebilir.

Ayrıca bu makaledeki önemli diğer bir eksiklik de, bu olgunun temel dinamiklerinin ve temel prensiplerinin ne olduğu, bu prensip ve ilkelerin o dönem ve sonraki dönemlere nasıl yansıdığının, olumlu ve olumsuz etkilerinin, objektif ve akademik bir

gözle ortaya konmamış (konamamış değil) olmasıdır. İlgili yazı bir tespit mi tenkit mi veya bir tespit yapılarak bir tenkit yazısı mı yazılmak istenmektedir belli değildir.

Bir dergiyi değerlendirmek ayrı bir şey, o dergiyi baz alarak var olduğu varsayılan bir oluşumu değerlendirmek ayrı şeydir. Sanırım bu yazıda Kalem Dergisi esas alınarak “mealcilik” denilen hareket veya oluşum tanınmaya, tanıtılmaya çalışılmak istenmiş. Amacın bu olduğu sezilmekle birlikte ortaya bambaşka bir manzara çıkmış. Bu manzarayı maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz.

1-Dergiden yapılan alıntılar, daha önceden inşa edilen kurgulanmaya uygun olacak şekilde alıntısı yapılan yazıların bütünlüğü, öncesi sonrası göz önünde bulundurulmadan yapılmış.

2- Yayımlandığı yılların konjonktürü içinde bir anlam ifade eden, ancak günümüzde ilgili bağlamdan uzaklaştırıldığı için, kastı aşan bazı yorumlar olarak anlaşılması gereken sivri ifadeler sanki özellikle seçilmiş.

3- Bu insanlar “gerçekten ne demek istiyorlardı” diyerek önce anlamak, sonra yargılamak gerekirken, konu önyargılı bir şekilde ele alınmış ve bu peşin hükümlülük, yazının daha ilk cümlelerinde kendisini göstermiş ve öylece devam etmiş

4- Göz önünde bulundurulması gereken asıl tanımlamalar, derginin temel yazarlarının yaptıkları tanımlamalar olması gerekirken, Yazarın hangi saikle yaptığını bilmediğimiz ancak “bizi” ifade etmeyen, kendince, güya “bizi” tanımlayan tanımlama, isimlendirme ve değerlendirmelerde bulunmuş.

5- Yazar’a göre her türlü problemin hep “Arapça bilmemekten, kaynaklandığı neredeyse her paragrafta tekrarlanmış. O günün şartlarında bu insanların en az bir kısmının, ilahiyat fakültelerindeki veya İslam Enstitülerindeki kendi yaşlılarındaki akademisyenler kadar, Arapça dahil bazı yabancı dilleri bildikleri halde, tamamını Arapça cahili kişiler olarak ilan etmiş. Bununla da kalmamış, bu insanların yazılarında kullandıkları Arapça metinlere ait dipnotları Arapça cahili kimseler olduklarını örtmek için kullandıklarını söylemiş.

6- Kaynakları otorite kabul etmemek ayrı şey, Kur’an dışındaki metinlerden eleştirel bir bakış açısıyla yararlanmaya çalışmak ayrı şeydir. Bu derginin yazarları, doğrudur, Kur’an dışı bir metni hiçbir zaman Kur’an ile eşdeğer görmemiştir. Ancak bu metinlerden yararlanmanın gereksizliğini de hiçbir zaman ifade etmemişlerdir. Ancak yazar, bir makalede farklı bir bağlamda farklı bir olguyu işaret etmek için (biraz da kast edilerek) kullanılan bir ifadeyi tüm tarihi birikimi her durumda inkar etmek olarak yorumlamış. Dergideki onlarca makalede bu yöndeki vurgu ve kullanımları görmezden gelmiştir. Veyahut bu ifadeleri çelişki ve ilkesizlik olarak ifade etmiştir.

7- Özellikle ibadetler ile ilgili olarak dergide hiçbir yoruma ve tartışmaya yer verilmemişken, üstelik tanıyanların da iyi bildiği gibi en az geleneksel çizgideki Müslümanlar kadar bu konuda hassas davranılıyorken, onların bu konudaki hassasiyetlerinin rencide edileceği bir dil kullanılmış ve incitici göndermelerde bulunulmuştur.

8- Resulün örnekliği konusunda geleneksel kesimden farklı düşünmekle birlikte hiçbir zaman Resul’süz bir Kur’an, ve örnekliği olmayan bir Re-

sul algılaması söz konusu değilken, Yazar, ısrarla Resul’u dışlayan bir algılama içinde bulunduğunu ifade etmiştir.

9- Bu makaleyi en problemli kılan şey, objektiflikten ve akademik dürüstlükten uzak olmasının yanı sıra, sürekli bir niyet okuma gayreti içinde olmasıdır.

10- Dergi’nin temel yazarları (yazarın kendi ifadesi ile “önde gelen yazarları”)ve temel yazıları/konuları değil, misafir yazarlar (Süleyman Karagülle ve Osman Berber gibi) ve deneme türü yazılar sanki özellikle seçilmiş ve amaçları dışına taşınarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

11- Bu manzarayı daha da örneklendirmemiz mümkün. Ancak yazıyı bir bütün olarak ele alacağımız için bazı değerlendirmeleri oralara bırakıyorum.

Bir dergi bağlamında eleştiriler, doğru-yanlış tespitler elbette yapılabilir. Ancak, birincisi, öncesi ve sonrasında söz edilen bir “oluşum”un ne olduğunu, yayın hayatı çok kısa olan ve iki yıldaki toplam yayınının yaklaşık 300 sayfa tuttuğu bir dergideki birkaç alıntı ile ortaya çıkarmak ne kadar mümkündür? İkincisi, bir hareketi sorgulamak daha detaylı ve ciddi bir çabayı, öncelikle de ön yargısız ve objektif olmayı gerektirmez mi? Kalem Dergisinin bu süreçte ne işe yaradığı, eksikliği fazlalığı, vermek istediği mesaj, eğrileri doğruları bir dergi çerçevesinde elbette irdelenebilir. Dergiyi çıkaranların o dönemde ne düşündükleri ile ilgili bazı değerlendirmelerde bulunulabilir. Yanlış ve hatalı tespitleri eleştirilebilir. Ancak bunlar bir art niyet, önyargı ve bir niyet okuma çabasına girilmeden yapılsa ancak gerçeğin ortaya çıkarılması mümkün olur. Eğer bir olu-

70’li yıllarda ilk farklı ses, Ankara, Adana, İstanbul, Balıkesir, Konya gibi şehirlerden geldi. Burada gençler, bir çok yaftalarla suçlansalar da ortak tefsir çalışmalarına başlamışlardı. Bir müddet sonra bu çalışmalar, “Allah bizden ne istiyor?” sorusunun yönlendirmesiyle Kur’an/Meal ağırlıklı olarak devam etmeye başladı. İşte bu çalışmalar, Kur’an ile ilgili nerede hangi kitap, hangi makale, hangi tez, hangi çalışma varsa hepsinin didik didik araştırılıp okunmasına ve tartışılmasına da sebep oldu. Çünkü o yıllarda Kur’an ile ilgili neredeyse tek bir kitap yoktu.

şumun öncesi ve sonrası için bir söz söylenecekse o dönemlerle ilgili doküman ve belgelerin ortaya konması, objektif bir fotoğrafın çekilmesi gerekir. Ancak bu yazıda Kalem Dergisinden özellikle seçtiği izlenimini veren birkaç alıntıdan hareketle “Mealcilik denilen hareketin ne olduğu, ne olmadığı, geçmişi, bu günü, yargı ifade eden kesin ifadelerle dile getirilmiş.. Oysa bir iki anekdottan yola çıkılarak bir oluşumu izah etmek mümkün müdür?

Yazar, yazısına, daha makalesinin henüz ikinci paragrafında, “Mealci diye işaret edilen insanlar bidayette salt meal okumak gibi bir düşünceyle yola çıkmamışlardı” tespitini (!) yaptıktan sonra aynı paragrafın sonunda, “Bu evrede meallerin ne tür illetlerle malul olduğu da muhtemelen pek bilinmiyor-

Yetmişli yılların ortalarında ve sonlarında, Kur’an’a göre; Allah, Kur’an’a göre; insan, Kur’an’a göre; hayat, Kur’an’a göre; din, Kur’an’a göre; devlet, Kur’an’a göre; ibadet, Kur’an’a göre;.... tanımlamaları telaffuz edilmeye başlandı. Bunların içlerinin ne kadar doldurulduğu veya ne kadar isabet ettikleri ayrı bir tartışma konusu ancak, bu çalışma ve değerlendirmeler bugünkü akademik çalışmalarında hazırlayıcısı ve yönlendiricisi oldu. Onlarca yeni tefsir, yüze yakın (belki de daha fazla) yeni meal yayınlandı.

du” diyerek yazısına Kalem Dergisini çıkaran ekibi, İslam kültüründen ve okumaya çalıştıkları şeyden/meallerden bihaber kişiler olarak tanımlayarak başlaması, bu insanları tanımadığının en temel göstergesi olduğu gibi iyi niyetten uzak olduğunun da güzel bir örneğidir.

Yazar, kendisinin de, bu insanları özgürlüklerini önemseyen kişiler olarak tanımlamasına rağmen onları bir gurup veya cemaat gibi yansıtmaktadır. Oysa, Kalem dergisini çıkaran ekip hiçbir zaman bir grup ve cemaat olmadılar. Özellikle Kalem Dergisindeki ekibin önemli bir kısmının birbiriyle tanışmaları Kur’an meali okumaya başladıktan sonraki süreçte ve Kur’an meali sayesinde oldu. Bu konuda her birinin kendine özgü bir hikayesi vardır. Ayrıca bu insanların “geleneksel kültürden bihaber oldukları” veya “meallerin taşıdığı zaafardan habersiz oldukları” iddi-

aları da gerçeği yansıtmamaktadır. Bu insanlar meal okumaya bir sabah kalkıp “artık meal okuyalım” diyerek başlamadılar; aksine, uzun denilebilecek bir süreç sonrasında, bir çok tecrübeden sonra geldiler. Daha önce Türkçe’deki hemen hemen bütün ilgili metinleri (tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf, edebiyat, tarih vs) okuyarak, (bazıları ilgili bazı Arapça ve İngilizce kaynaklara da göz atarak) öncelikle Kur’an’a yönelinmesi gerektiği kanaatine vardılar. Bu sonuca bir birinden farksız ortamlarda birbirinden habersiz olarak ulaştılar. Hiçbir zaman, Kur’an’ın anlamak için, bırakın meali, Kur’an’a bile “sadece Kur’an” okunsun şeklinde bir anlayışla yaklaşmadılar. Sadece okumaya başlama noktasının Kur’an’la oluşması için çaba sarf ettiler. Bunu yaparken de elbette Kur’an-meal farkının bilincindeydiler.

Belki lafın gelişi veya bir ifade kolaylığı, daha çok asıl amaçları olan gerçek anlamda Kur’an’ı anlamayı hedefledikleri için, ancak kesinlikle meal-Kur’an farkının bilincinde olarak, ayrıca bir çok, aydın, yazar, hoca ve akademisyenin de yaptığı gibi zaman zaman mealler için Kur’an ifadesini veya “Kur’an okuyun” ifadesini kullanmış veya kullanıyor olmaları mealleri Kur’an olarak algıladıkları şeklinde yorumlamak doğru değildir. Elbette meallerdeki zaaf ve sıkıntılarının farkındaydılar. Bunun bir yansıması olarak Kalem Dergisinde örnek meal ve tefsir denemeleri yaptılar. Buna da Kalem Dergisini çıkarmadan çok önce başladılar.

İlk Mesajlar kitabı bu amaca yönelik kolektif bir çabanın ürünüydü. Hazırlanması 80 öncesine dayanıyordu. Bu kitap ve benzer çalışmalar, Mehmet Ali Baltaş, Süleyman Kalkan, Şeref Çavdar, Sami Börekçi, Hüseyin Avni Metin gibi birçoğu Arapça ve İngiliz-

ce bilen arkadaşlar tarafından yapılmıştı. Ayrıca Kalem Dergisinin 3. ve 17-18. sayılarında Düccane Cündioğlu ve benim tarafımdan meallerdeki hatalardan örnekler verilerek, (hatta Salih Akdemir hocadan esinlenerek, İtalyanların, “her mütercim haindir” anlamına gelen tekerlemelerini aktararak,) sıkıntı ve problemler örnekleriyle ortaya konmaya çalışılmıştı. Maalesef yazar bunlara hiç değinmiyor. Ayrıca arka arkaya iki sayıda, Kalem Dergisinin önemli yazarlarından Düccane Cündioğlu’nun kaleme aldığı “Kur’an Hakkında Şüphe ve Tereddütler” başlıklı bir makalede geleneksel kültür içinde Kur’an’ın yazılması ve cemi ile ilgili rivayetlerin tahlil ve değerlendirilmesi yapılmıştı. Yazar bunlara da değinmemiş. Ancak, “19 Mucizesine” reddiye sadedinde yazdığı bir yazısını (Çünkü “ondokuzcular” Ahzap Suresinin son iki ayetini, kendi matematiksel sistemlerine uymadığı için Kur’an’dan çıkarıyorlardı, Süleyman bey de o yazıda bunlara cevap vermeye çalışıyordu. Biz de bu özelliğinden dolayı ilgili makaleyi yayınlamıştık: sayı:19-24.) yayınladığımız “Adil Düzen” çalışmalarıyla meşhur olmuş, İzmir Akavler’in kurucusu Süleyman Karagülle gibi herkesin tanıdığı ve orijinal bir çok çalışmaya imza atmış bu güzel insanın, makalesindeki farklı bir yaklaşımından “Mealciler olarak bizler(!)” sorumlu oluyorduk. Üstelik burada ifade edilenler bizim cehaletimizin göstergesi oluyordu.

Anlamakta zorlandığım bir başka konu da, yazının geneline yayılan ve bir suçlama şeklinde ifade edilen, Kur’an mealinin okunmasının tavsiye edilmesi meselesidir. Acaba yazarın kendisi, sıradan veya değil hayatında herhangi birisine Kur’an meali okumasını tavsiye etmemiş midir? Müslüman veya değil insanların Kur’an meali okuması gerçekten zararlı

bir şey midir? Kuran’ı mealleri veya orijinali ile anlamaya çalışmak nasıl zararlı bir çaba olabilir? Bu konunun üzerinde önemle düşünmek gerekir. İnsanları Kur’an’dan veya mealinden uzak tutmanın, onlara dini anlamda ne tür yararı olacaktır, acaba yazar bu konuda hiç kafa yormuş mudur? Ayrıca bu insanlar, “insanların ellerine mealler tutuşturulurken” “bu meal-ler Kur’an’ın aynısıdır, bütün hata, yanlış ve eksiklikten münezzehtir” mi demektedirler ki mealleri Kur’an ile eşitlemiş olsunlar.

Bir de Seyyid Kutup konusu var. Yazar şöyle diyor:

“Bu sözler, hem Kur’ancılığın erken döneminde Seyyid Kutub’un müstesna bir yere sahip olduğunu işaretlemekte hem de o dönemde Kur’an’ı mealler vasıtasıyla anlamaya çalışmanın Arapça bilmemekten, dolayısıyla İslâmî istilâ-hata vukufiyetsizlikten mütevellit bir mecburiyet olduğuna tanıklık etmektedir. Bu noktada, Arapça konusundaki nakışının Kur’ancı-Mealci söylemin sonraki evrelerinde, diğer bir deyişle, merkezden (Ankara’dan) taşraya yayıldığı dönemlerde de ciddi bir problem olarak varlığını muhafaza ettiği söylenbilir. Ayrıca, söylemin genelde İslam ilim ve kültür geleneğine, özelde de klasik kaynaklara yönelik eleştirel tavırını, bir yönüyle, Arapça bilmemekten kaynaklanan kıfayetsizliği ön plana çıkarmama, diğer yönüyle de kolaycılığa ve hatta ucuzculuğa kaçma çabası olarak teşhis etmek de mümkündür.” (Sayfa:119).

Bu paragrafın neresini düzeltelim. Bu insanların “Arapça bilmemekten kaynaklanan cahilliklerini örtmek için geleneğe karşı çıktıklarını” mı, “Meallere, İslâmî istilâhata vukufiyetsizlikten mütevellit bir mecburiyet” içinde olduklarını örtmek için yönelindikleri iddiasını mı? Acaba, İslami kavramlara ve İslami terminolojiye vakıf olmanın ölçütü nedir?

Bunun kararını kim, nasıl, hangi kriterlere göre verecek? Acaba bu “meşhur mealciler”den hangisi, örneğin, Doç. Dr. Mustafa Ötürk’ün Arapçasıyla sahip olduğu bakış açısına veya ulaştığı sonuçlara, o, henüz lise de öğrenciyken sahip değillerdi. Kur’an’ı ve İslam kültürüne ait metinleri incelerken Arapça elbette önemlidir ancak her şey değildir. Hatta çok şey değildir. Sadece küçük bir araçtır ve günümüz şartlarında onu elde etmek sanıldığı kadar da zor değildir. Asıl zor olan doğru bir bakış açısı elde edebilmektir. Öyle olsaydı, şu kadar milyon Arapça yazıp konuşan insanının din ve Kur’an konusunda bir sıkıntının olmaması gerekirdi.

Mustafa Bey makalesinde iki şeyi sürekli birbirine karıştırıyor. Bugün veya çok yakın geçmişte bazı kesimlerin özellikle biraz da kasten abartarak, namazsız, niyazsız, Resulsüz bazı kişi ve toplulukları “mealci” olarak tanımlayıp, “işte mealciler bunlar” dedikten sonra da, Kalem Dergisi ekibini ve o çevredeki insanları da “mealciler” olarak tanımlıyorlar. Artık siz, “ya, ben öyle değilim, “ya, ben namaz da kılıyorum, üstelik de beş vakit, hem de Resulluh’ın kıldığı gibi”, “ya, ben Resulün örnekliğini de kabul ediyorum” “Ya, bakın ben hadis de tarih de okuyorum” diyerek kendini savunmak zorunda kalmanın ne anlama geldiğini, nasıl bir sıkıntı oluşturduğunu Mustafa Bey bilmiyor değildir. Çünkü muhafazakar kesimlerin, laiklerin benzer baskıları nedeniyle hangi sıkıntıları yaşadığı herkesin malumuyken, Mustafa Bey dahil aynı kesimlerin aynı şeyi bir başkasına yaşatmaktan zevk alıyor olmaları, konunun daha vahim ve travmatik bir yanını oluşturuyor. “Kur’an’ı anlamalıyız” diyen Kalem Dergisi çevresindeki insanları o kategori içerisine sokmak, “sen nasıl geleneği eleştirirsin, işte sana böyle

Bu makalenin en problemli yanı, ilgili metnin, konunun birinci halkasını oluşturduğunu iddia ettiği kişileri, onların yazılarını, dergi öncesi ve sonrasında ne yapıp ettiklerini dışlayarak/atlayarak, üçüncü şahıslardan veya rivayetlerden hareketle oluşturulmuş olmasıdır. İkinci büyük eksiklik ise, Kalem Dergisinin yayınyandığı 1980’li ve bu olgunun ortaya çıktığı 1970’li yılların genel bir fotoğrafının çekilmemiş ve bütün içerisindeki yerinin veya neye karşılık geldiğinin gösterilmemiş olmasıdır.

yaparım” anlamında bir gözdağından başka bir şey midir?

Makalenin 4. sayfasından devam edelim.

“Yeri geldiğinde etrafta ele alınacağı gibi, ısrarla Kur’an’a dönüş fikrini savundular. Bu bağlamda Kur’an’daki dinî kaynakların otoritesi reddedildi. Hemen her İslamcının diline pelesenk olmuş “öze dönüş” söylemine kayda değer bir sistematik kazandırma çabasının öznesi olan bu gençler geleneğin moderniteye yenik düşmesinin acısıyla yeni bir iktidarı gelenekle savaşıyorlardı. (s:120)” diyor, Mustafa Bey.

Dinde yegane kaynak olarak Kur’an’ı kabul etmek ayrı bir tartışma iken, Kur’an’ı anlamak için geleneksel malzemelerden yararlanmak için bu malzemelerin otoritesini, yani tartışılmazlığını ve yanılmazlığını kabul etme şartını kim, nasıl, hangi hakla getiriyor. Her şeyden önce Musta-

Eğer bir oluşumun öncesi ve sonrası için bir söz söylenecekse o dönemlerle ilgili doküman ve belgelerin ortaya konması, objektif bir fotoğrafın çekilmesi gerekir. Ancak bu yazıda Kalem Dergisinden özellikle seçildiği izlenimini veren birkaç alıntıdan hareketle “Mealcilik denilen hareketin ne olduğu, ne olmadığı, geçmişi, bu günü, yargı ifade eden kesin ifadelerle dile getirilmiş.. Oysa bir iki anekdottan yola çıkılarak bir oluşumu izah etmek mümkün müdür?

fa Beyin kendisi bu malzemeleri ne kadar otorite kabul ediyor? Kitapları ve makaleleri bunların eleştirileriyle dolu değil midir? Nasıl kendisi bunları bir sistem ve usul içerisinde alıp değerlendiriyorsa, bir başkası da kendince bir sistem içerisinde yapıyordur bunu. Yoksa kendisi tarihi rivayetleri ve geleneksel malzemeleri tartışılmaz bir otorite olarak mı görüyor. Ayrıca “öze dönüş” hareketlerinin “Kur’an’a dönüş” çağrılarını “diline pelesenk olmuş” şeklinde aşağılayıcı ifadelerle küçümsemek Mustafa Beyin durduğu yeri biraz komik hale düşürmüyor mu?

Aynı sayfanın devamında;

“Bu süreçte özellikle genç kuşak entelektüel Müslümanlar modern dünyada tartışılan sivil toplum, demokrasi, insan hakları, özgürlük, çoğulculuk gibi birçok konuyu Türkiye gündemine taşıdılar. Ancak bu dönemde Kur’ancılardan pek ses çıkmadı.” deniliyor.

Yazar, bu insanları tenkit etmek için

her ayrıntıya dikkat ediyor, hiçbir şey gözünden kaçmıyor(!). Ancak yine araştırmadan ve önyargı ile hareket ediyor. Seksenlerin ilk yıllarında diğer “gençler” sosyal faaliyetlerin ne kadar içerisinde iseler, onlar da o kadar içerisindeydiler. Çünkü bu insanların bir hizipçilik, bir cemaatçilik gibi bir dertleri olamadığı için doğru buldukları her faaliyetin içinde olmaktan çekinmediler. Ayrıca “ünlü mealcilerden” bir kısmı “İlk Mesajlar” kitabını seksenlerin ilk yıllarında yayına hazırladılar. Yaşıtlarının çoğunun yaptığı gibi bunların çoğu ev ve iş düzenlerini de bu zaman diliminde kurdular. Ayrıca askerlik sorununu da bu süreçte aradan çıkardılar. Her ne kadar Kalem Dergisinde başörtüsü gibi konulara yer vermeseler de, başörtüsü konusu dahil, bütün hak-sızlıklara karşı tavır almaktan, eşleri ile çocukları ile birlikte mağdurlara destek olmaktan geri durmadılar. Entelektüel anlamda da yapacakları bir şey varsa yaptılar. Bu nitelikteki toplumsal oluşumlara destek verdiler.

Bir sonraki sayfada, Hikmet Zeyveli ile ilgili şu değerlendirme yapıyor: *“Zeyveli’nin Kur’ancı-Mealci söyleme oldukça yakın bir çizgide yer aldığını söylemek mümkün olmakla birlikte gelenekten kopmadığını da belirtmemiz gerekir.”*

Yazar’ın bu insanları tanımadığının ve geliş güzel konuştuğunu, başka bir delili de bu ifadeleridir. Zeyveli’nin gelenekle ilişkisi, ona saygısı ne ise bu insanların durumu da odur.

Yazar, sözlerinin hangi anlama geldiğini pek hesaplamadan netameli şekilde konuşmaya devam ediyor.

“Kalem Dergisi söylemek istediği şeyin aktüel tartışmaların çok uzağında kalmasından dolayı -bizzat yazarları tarafından da ifade edildiği üzere- marjinal bir dergi olarak kalmıştır. Hemen her satırında “Kur’ânî” kelimesinin

geçtiği yazıların kahir ekseriyetinde hep aynı şeylerin söylenmesinden dolayı da uzun soluklu olamamıştır. İlk sayısı Ocak 88’de yayımlanan derginin yayın hayatı, Ağustos-Aralık 89 tarihli son sayısında yer alan değerlendirme yazısındaki, “...yeni dönem için Kalem size herhangi bir taahhütte bulunmuyor. Ama söyleyecek sözü ve bu sözleri söyleyecek gücü olduğu zaman yine çıkacaktır. III. yayın döneminde buluşabilmek ümidiyle Allah’a emanet olun.” ifadeleriyle son bulmuş ve muhtemelen söyleyecek sözü olmadığı/kalmadığı için tarihe mal olmuştur”(sayfa:122).

Yazarın, Kalem Dergisinin muhtevasının aktüel tartışmalardan uzak olmasının derginin özel bir tercihi olduğunu bildiği halde, bunu bir zaaf ve zayıflık olarak göstermesi de ayrı bir tuhafılık değil midir? Arıca; “Kur’ânî” kelimesinin geçtiği yazıların kahir ekseriyetinde hep aynı şeylerin söylenmesinden dolayı da uzun soluklu olamamıştır” tespiti de ne kadar doğru ve iyi niyetlidir. Lütfedip sorsaydı derginin uzun soluklu olmayışının gerçek nedenlerini kendisine anlatırdık. Hele “söyleyecek şeylerinin kalmadığı” gibi aşağılayıcı, hakaret dolu bir ifadenin akademik olduğu iddia edilen bir makalede yer alması nasıl mümkün olmaktadır.

Bu ekibin, Kalem Dergisinden sonra ne yaptıklarını azıcık bir araştırma ile öğrenebilirdi. Aslında araştırmasına bile gerek yoktu. Bir akademisyen olarak 1993, 1994 ve 1995’te eğer o yıllar Türkiye’de ise Ankara’da yapılan üst düzey akademik faaliyetlerden zaten haberinin olması gerekiyordu. Akademik Ders Programlarının yanında Birinci ve İkinci Kur’an Sempozyumları, paneller, açık oturumlar, konferanslar; muhtevası, katılımcıları, süresi göz önünde ulundurulduğunda Türkiye’de ilk olan çalışmardır. Bu çalışmaların hepsi O “meşhur Mealcilerin” yönetiminde gerçekleş-

şiyordu. Bu makalenin yer aldığı İslamiyat dergisinin kendisi dışındaki neredeyse bütün yazarları ya katılımcı ya da öğretmen olarak bu çalışmalarında o kişilerle birlikte yer almışlardı. Ortak çalışmalar yapmışlardı.

Ayrıca o kişilerden bir kısmı, farklı bir çok dergi ve gazetede makale ve yazılarını yayınlamaya devam etti. Çeşitli kitaplar yayınladılar. Kendi adıma benim, İktibas, Kitap, İslami Araştırmalar dergileri, Zaman ve Gündüz gibi gazetelerde sayısı yüzleri bulan makalelerim yayımlandı. Ayrıca, Kur'an Meali Okuma Kılavuzu, Kur'an ve İnsan, Elmalılı Tefsirinde Kur'ani Deyim ve Terimler, Vahiy Savunması/Kur'an Dışı Vahyin İmkansızlığı, Eğitim Çıkmaz Sokak gibi çalışmalarım yayımlandı. Üstelik bu çalışmalar çeşitli makalelerin bir araya getirilmesinden de oluşmuyordu. Hepsisi bir proje çerçevesinde kendince özgün ve oldukça hacimli çalışmalardı.

Başka bir ifade ile devam edelim.

“Ayakları yere basmadığından dolayıdır ki geçen zaman içerisinde hiçbir gelecek vaat etmediği anlaşılan bu fikriyatın esin kaynağı muhtemelen Seyyid Kutub'tur”(sayfa:123)

Bizce zaman, Mustafa Beyin söylediğinin tam tersini ortaya çıkarmıştır. Tevhit ve adaleti öncelemeden bütün hareketler, aynı şeyleri söyleyip birbirini tekrar etmekten, toplumu oyala-yıp, zalimlerin ekmeğine yağ sürme-nin ötesinde fazla bir şey yapmamış-lardır. Bir düşüncenin gelecek vaat etmediğini/etmemesini veya tarihe mal olduğunu Mustafa Bey nasıl tes-pit etmektedir. Popüler olmayan her anlayış ömrünü tamamlamış demek midir? Kim bilir bu insanların ve düşüncelerinin şuan popüler olamayış-ının farklı gerekçeleri söz konusudur. Ayrıca popüler olmamaları veya bu

insanlardan bir kısmının başka ça-lışmalara yoğunlaşmış bulunmaları, sahip oldukları düşüncelerin işlevi-nin olmadığı, dolayısıyla tarihe mal olduğu anlamına mı gelir?

Hem Seyit Kutub'un hem de Kalem dergisinin ifade etmeye çalıştığı şey, kuru ve hayattan kopuk bir mükem-meliyetçiliği ifade etmiyor. İnsanların öncelikle zihinsel haritalarında bir netliğin oluşmasını ve bu konuda bir öncelikler sıralamasının bulunması gerektiğini işaret ediyor. Özellikle bu insanların geneli için konuşursak, hayattan kopmayı ve topluma yaban-cılaşmayı değil, toplumun içinde on-larla birlikte bir dönüşümü yaşamaya çalışıyorlar.

Bazen insanın, acaba yazarın okudu-ğunu anlamada sıkıntısı mı var di-yesi geliyor. Kalem Dergisinden bir alıntı yapıyor ve arkasından ekliyor: (Sayfa:123-124)

“İlki, İslam'da Kur'an'dan başka bir kaynak kabul etmemek; ikincisi de il-kinin muktezası olarak İslam'ın on beş asırlık ilmi ve kültürel birikimini ya da kısaca geleneği reddedip salt Kur'an metniyle yetinmek. Bu görüş Kalem'de yayımlanan bir makalede şöyle formüle edilmiştir:

“Bir yanda modernizmin diğer yanda tarih ve geleneğin getirdiği akıl ve ya-şam karışıklığı içinde vahyin pırıltısını görebilen bir avuç insanın yapabileceği şey, din adına ve fakat Kur'an'a dayan-mayan her şeyi inkâr edip yeniden ve Kur'an'dan başlamak olacaktır.”

İslam'ın tek kaynaklı bir din oldu-ğunu söylemek, “Kur'an'da Müslümanlar için gerekli olan her şey vardır; dolay-ısıyla Kur'an dışındaki her şey zaittir” demekle eşdeğerdir. Nitekim Kur'ancı-Mealci söylem de böyle demektir. Ancak bu söylemin “Kur'an'da her şey vardır” iddiası, mutasavvıfların ve bil-hassa ilmi/bilimselci tefsir meraklıları-

Kesinlikle meal-Kur'an farkının bilincinde olarak, ayrıca bir çok, aydın, yazar, hoca ve akademisyenin de yaptığı gibi zaman zaman mealler için Kur'an ifadesini veya “Kur'an okuyun” ifade-sini kullanmış veya kullanı-yor olmaları mealleri Kur'an olarak algıladıkları şeklinde yorumlamak doğru değildir. Elbette meallerdeki zaaf ve sıkıntıların farkındaydılar. Bunun bir yansıması olarak Kalem Dergisinde örnek meal ve tefsir denemeleri yaptılar. Buna da Kalem Dergisini çıkarmadan çok önce başladılar.

nın Kur'an'da var olduğuna inandık-ları “her şey”den çok farklıdır.”

Bu alıntı içerisindeki, “Kur'an'a da-yanmayan her şeyi inkâr edip yeni-den ve Kur'an'dan başlamak” olarak ifade edilen cümlesindeki “Kur'an'a dayanmayan her şeyi inkâr” ifadesi, makalenin tümü göz önünde bulun-durulduğunda ve Kalem Dergisinde-ki genel yaklaşıma bakıldığında, bu-rada ifade edilmek istenenin “Kay-nağını Kur'an'dan almayan, Kur'an'a ters düşen” anlamında kullanıldığı anlaşı-lır. Öncelikle iyi niyet bunu ge-rektirir. Aslında ilgili makale bir bü-tün olarak okunduğunda söylenmek istenen şeyin “Kaynağını Kur'an'dan almayan, Kur'an'a ters düşen her şeyi inkâr” anlamında kullanıldığı açıkça görülür. Aynı şekilde dergide genel yaklaşımın bu yönde olduğunu an-latan onlarca makale yazılmışken, bütünlükten koparılarak alıntılanan bir cümlecikten hareketle insanları

Acaba yazarın kendisi, sıradan veya değil hayatında herhangi birisine Kur’an meali okumasını tavsiye etmemiş midir? Müslüman veya değil insanların Kuran meali okuması gerçekten zararlı bir şey midir? Kuran’ı mealleri veya orijinali ile anlamaya çalışmak nasıl zararlı bir çaba olabilir? Bu konunun üzerinde önemle düşünmek gerekir. İnsanları Kur’an’dan veya mealinden uzak tutmanın, onlara dini anlamda ne tür yararı olacaktır, acaba yazar bu konuda hiç kafa yormuş mudur?

mahkum etmek hangi iyi niyet ve akademik tarafsızlıkla bağdaşır. Hem ilgili yazıda hem de dergi genelindeki makalelerde Kur’an’ın öncelikle bir hidayet kitabı olduğu sürekli vurgulandığı, bir hukuk, bir tarih veya her şeyi içine alan herhangi bir kitap olmadığı her vesileyle dile getirildiği, hatta bu konuda herkes farklı konuşurken, “Kur’an’da her şey yazılı değildir” diye salt bu konuyu izah etmeye çalışan bir makale yayınlandığı halde, hidayet için Kur’an’ın yeterli olduğunu söylememiz Mustafa Bey tarafından “Kur’an’da her şey yazılıdır”, Kur’an metni hayata dair her şeyin cevabını vermektedir ve “İslam’ın tek kaynaklı bir din olduğunu söylemek, “Kur’an’da Müslümanlar için gerekli olan her şey vardır; dolayısıyla Kur’an dışındaki her şey zaittir” demekle eşdeğerdir şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca, “Kur’an tek kaynaktır” demek, niçin Allah Rasûl’ünün örnek davranış ve uygulamalarını dışlasın? Resûl’ün örneğini geleneksel

kültürden farklı yorumluyor olmaları niçin bu anlama gelsin?

Yazar, 125. sayfada, “Bununla birlikte, söylemin *“Kur’an şâfi ve kâfi bir kaynaktır” iddiası, geleneğin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur*” diyerek başka bir yanlış algılamaya ortam hazırlamıştır. Kur’an’ın şafılığı ve kafılığı büyük ölçüde hidayet rehberi olması ile ilgiliyken, bu ifadeleri, “Kur’an, insan hayatının her aşamasını, yani birey ve toplum yaşayışının her boyutunu bütün ayrıntılarıyla düzenlemektedir” şeklinde okunmuş, Resulün bütün uygulamaları ve mevcut bütün malzemeler/menkulat yeri ve değeri ne olursa olsun her durumda red ve inkar edilmektedir diye yorumlanmıştır. Yani, “bu insanların Kur’an’ı miladi 610’larda başlayıp, 23 yıllık bir süreçte gelen ve bir söz olarak değil de, bir anda, toptan nazil olmuş bir metin olarak algıladıklarını, ayrıca Arapça ile yani bir dil aracılığıyla bize ulaştığını görmezden geldiklerini, bunun yanında Kur’an’ın cemi ve vs.ile ilgili konular hakkında da bir bilgilerinin olmadığı” söylenmeye çalışılmaktadır.

Bu iddialar en azından Kalem Dergisi ve çevresindekiler için doğru değildir ve onlara karşı yapılmış bir haksızlıktır. Dergide bu iddiaların tam tersi konular defalarca işlenmiş, üstelik tarafımızdan ilk baskısı 1998’de yayınlanan “Kur’an Meali Okuma Kılavuzu” adlı kitabımızda Kur’an’ın nasıl bir kitap olduğu ve anlaşılması konusunu teferruatlı bir şekilde incelenip ortaya konulmuştur. Ayrıca bu konular, kurucularının önemli bir kısmının Kalem Dergisi ekibinin olduğu Bilgi Vakfı’nın kayıtlara geçen ders, panel, konferans, seminer ve sempozyumlarında 1993-1994 yıllarında tekrar tekrar ifade edilmiş, üstelik daha önceki yıllarda ülkenin farklı şehirlerinde yaptığımız sohbet-

lerin öncelikli konusunu Kur’an’ın anlaşılması ve Kur’an’ı nasıl bir kitap olduğu oluşturmuştur. İşte bizim bu çalışmalarımızın sonrasında benzer tartışmalar akademik alanda da yapılmaya başlanmıştır. Bu konudaki kitapların yayın tarihlerine bakıldığında bu rahatlıkla görülebilir. Bu tartışmalar sonraki yıllarda daha çok Kur’an’ın evrenselliği ve tarihselliği konusu şeklinde gündeme gelmiş ve bu konu üzerinde onlarca makale ve kitap yayınlanmıştır.

Şunu bilmemiz gerekir ki, tarihi menkulatın bağlayıcılığı ayrı bir tartışma, reddedilmesi ise başka bir tartışma konusudur. Bu menkulatı istesiniz de görmezden gelemezsiniz. Dini literatür bu metinlerden başka bir şey midir ki? Biz bu konuda sadece bir yaklaşım ve bakış açısı getirmeye çalıştık ve dedik ki; bu literatür Kur’ani düşünce baz alınarak gözden geçirilmelidir. Kendi yaptığımız çalışmalarla da bunun örneğini ortaya koymaya çalıştık. Kalem dergisinde öncesinde ve sonrasında da yaptığımız bundan başka bir şey değildi.

İşte iddialı ve sıkıntılı başka bir ifade daha:

“Esasen, hem Kur’ancı-Mealci zevatın hem de Öztürk’ün salt Kur’an merkezli söylemleri özgün bir hüviyete sahip değildir.”(sayfa:126).

Öncelikle özgün olmak izafi bir kavramdır ve kişiden kişiye değişir. Ayrıca “özgün” olmamakla eleştirilebilmek için “özgün olma” iddiasının bulunması gerekir. Biz hiçbir zaman “bunu ilk biz söylüyoruz, bir sistem, bir mezhep kuruyoruz” demedik ki, böyle bir eleştiriye muhatap olalım. Kur’an’ın anlaşılması ile ilgili, yerli, yabancı eski yeni kim ne söylemişse iyi niyetli olarak kulak vermeye çalıştık. Kur’an’ı anlamak ve elimizden geldiğince onu Resulullah örnekli-

ğinde (gücümüz ile ilgili olması dolayısıyla daha çok bireysel düzlemde) yaşamaya çalışmak temel amacımızdı. Bir de eleştirel olmaya gayret ediyorduk. Kur’an dışındaki her kitabı veya haberi yok saymak gibi bir kaygımız hiçbir zaman olmadı. Ulaşabildiğimiz eski yeni tüm çalışmalardan eleştirel bir yaklaşımla yararlanmaya çalıştık.

Aynı sayfadan başka bir cümle:

“*Tıpkı Türkiye’deki Kur’ancılar gibi başta sünnet-hadis olmak üzere geleniğin tasfiye edilmesi gerektiği fikrini savunan bu ekol...*”

Pes doğrusu! “Türkiye’deki Kur’ancılar” böyle fikri nerede savunmuşlar. Yazar ilmi ve akademik bir yazı yazmayı bırakıp niyet okumaya başlamış ve kafasındakini bu insanlara söyletmeye çalışıyor. Yok böyle bir şey... Mevcut hadis metinlerine eleştirel yaklaşmak ve bağlayıcılığını sorgulamak onları tasfiye etmek anlamına mı gelmediği gibi bunu ne dünyada ne de Türkiye’de ilk biz yapmıyoruz.

Ayrıca, “*Kur’ancı-Mealci söylemin, “İslam’da tek kaynak Kur’an’dır ve her şey onunla ölçülmelidir”* iddiasının veya anlayışının ne anlama geldiğinin, en azından dergi çerçevesinde masaya yatırılıp irdelenmesi gerekirken, bu insanları, “İngilizlerin oynacağı olan Hindistandaki “Kur’an Ehli” ile aynı kefiye koymak islami bir duyarlılıkla ne kadar bağdaşmaktadır. Herhangi bir delile dayanmadan Hindistan bu gurubun namaz anlayışlarının bu insanlar tarafından sempati ile karşılandığını söyleyebilmek en hafifi ile bir aymazlık değil midir? Yazar eleştirdiği insanların bu konudaki düşüncelerini “meçhulümdür” diyerek bilmediğini söylemesine rağmen, niyet okumaya devam etmektedir. Ben kendi adıma bu konuya nasıl yaklaştığımı, “Vahiy Savunması / Kur’an Dışı Vahiy İm-

kansızlığı (Anka yayınları, İst) adlı kitabımda, (399-415. sayfaları arası) ortaya koymaya çalıştım.

Yazar, yazıları bağlamları dışına çıkararak yorumlamaya devam etmektedir.

“*Sahih bir İslam inancının teşekkülü için vahyin nüzul dönemiyle çağdaş Müslümanlar arasındaki on beş asırlık geleneğin tasfiye edilmesi gerektiğini salık vermektedir. Hemen belirtelim ki burada sözü edilen gelenek, İslam’ın tarihsel formasyonunun tümüne şamildir. Çünkü Mealci söyleme göre on beş asırlık tecrübe tarihsel tecrübe aslında Kur’an’dan uzaklaşma tarihidir. Öyle ki Hz. Peygamber’in vefatının ardından eski cahili anlayışlar Kur’an’dan alınan temalarla süslenerek yeniden ihya edilmeye başlanmıştır.*”(sayfa127)

Oysa ilgili makalede, Kur’an sonrası dönemde özellikle de sultanlar döneminde ortaya çıkan sorunların Kur’an’a uygun hareket edilmediği için meydana geldiğini, bu sorunların çözümü için de Kur’an’ın rehberliğine başvurulmadığı, ayrıca yaşanan olayların, Kur’an ile insanlar arasına suni bir sürü engelin yerleştirildiği ifade edilmektedir. Tarihin bütün boyutlarıyla sorgulanmasının gerekliliği ifade edilse de (ki bu mutlaka yapılmalı ve tarih hep eleştirel gözle okunmalı), yazarın söylediği türden, “on beş asırlık geleneğin tasfiye edilmesi gerektiği” gibi bir anlayışa, ilgili yazıda dolaylı olarak bile bir gönderme söz konusu değildir. Üstelik kim neyi nasıl tasfiye edecektir. Yani bu insanlar tarihte zaman zaman yapıldığı gibi bütün kitapları yakıp, farklı düşünenler için bir süre avı başlatmayı mı düşünmektedirler? Bu insanların kütüphaneleri geleneksel İslam kültürünün kaynakları ile doluyken, bu haksız ithamın hesabı nasıl verilecektir?

Dinde yegane kaynak olarak Kur’an’ı kabul etmek ayrı bir tartışma iken, Kur’an’ı anlamak için geleneksel malzemelerden yararlanmak için bu malzemelerin otoriteliğini, yani tartışılmazlığını ve yanılmazlığını kabul etme şartını kim, nasıl, hangi hakla getiriyor. Her şeyden önce Mustafa Beyin kendisi bu malzemeleri ne kadar otorite kabul ediyor? Kitapları ve makaleleri bunların eleştirileriyle dolu değildir? Nasıl kendisi bunları bir sistem ve usul içerisinde alıp değerlendiriyorsa, bir başkası da kendince bir sistem içerisinde yapıyordur bunu.

Yazar, dergide bazı yazılarda, halkın Kur’an’a yaklaşımını tenkit etmemizi de tenkit etmekte ve şöyle demektedir.

“*Mushaf’ın asırlar boyu Müslümanlarca atlastan kumaşlara sarılıp evlerin en mutena köşelerinde muhafaza edilmesi onun mübarek bir metin olarak telakki edilmesinin bir sonucudur.*”

Ancak yazarın ifadeleri, toplumun Kur’an’a yaklaşımının bu kadar masum olmadığı, ona bireyin ve toplumun hayatından uzaklaştıracak bir kutsallık yükledikleri gerçeğini de ortadan kaldırmaz. Ölünün ruhuna okumak ile ölünün toprağına okumak arasında ortaya koymaya çalıştığı farkın pratik hayatta hiçbir karşılığı yoktur. Ancak mezarlık ortamının kişiyi etkilemesi ve kendisini sorgu-

Yazarın, Kalem Dergisinin muhtevasının aktüel tartışmalardan uzak olmasının derginin özel bir tercihi olduğunu bildiği halde, bunu bir zaaf ve zayıflık olarak göstermesi de ayrı bir tuhafılık değil midir?

Arıca; “Kur’ânî” kelimesinin geçtiği yazıların kahir ekseriyetinde hep aynı şeylerin söylenmesinden dolayı da uzun soluklu olamamıştır” tespiti de ne kadar doğru ve iyi niyetlidir. Lütfedip sorardı derginin uzun soluklu olmayışının gerçek nedenlerini kendisine anlatırdık.

lamaya yöneltmesi nedeniyle kişinin Kur’an vasıtasıyla Rabbi ile birlikte olması elbette anlamlıdır. Ancak genel uygulamanın, bunun bir ritüele ve sadece ölüye bir armağan göndermeye kodlandığını düşünecek olursak pek gerçeği yansıtmadığını söyleyebiliriz.

Yazar eleştirmek için eleştirmeye devam ediyor.

“Dini sözüm ona Kur’anileştirmek adına gelenekteki her şeyi bid’at ve hurafe olarak addetmek, Vehhabiliğe yol vermekten başka bir şey olmasa gerektir.” (Sayfa:130).

Gelenekteki her şeye kim nasıl karşı çıkıyor? Dinin kendisi bir anlamda gelenek olduğu halde böyle bir şey nasıl mümkün olacaktır? Kur’an’ın genel prensiplerine aykırı olan geleneklere karşı çıkmak, nasıl gelenekteki her şeye karşı çıkmak olarak yorumlanabiliyor anlamak mümkün değildir Yazar yine görmek istediği şekilde görmeye devam ediyor.

Şu alıntıya bir göz atalım;

“Bu noktada dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus da Kur’an’da Hz Peygamber ve diğer bazı peygamberlerin hatalarından söz edilmiş olmasına rağmen Mealci söylemin nübüvvet ve ismet konusunda Sünni gelenekteki hakim görüşü benimsemiş olmasıdır.” (sayfa:131).

Mustafa Bey bu yaklaşımı bir çifte standart ve çelişki olarak görüyor. Ve dini “tarihten ve gelenekten müstağni kalınarak” anlamının imkansızlığını gördüler de yine tarihe geri döndüler” diyerek eleştiriyor. Önce kendisi bir kurgulama yapıyor. Sonra o kurgulamasının boşa çıktığını görünce çelişkili davranıyorlar diye dalgasını geçiyor. Bir tarih ve gelenek eleştirisi yapılmasının ne sakıncası olabilir ki?, Üstelik verdiği bu örnek dergi içerisinde istisnai bir örnektir. Dergiyi dikkatlice incelemiş ve önyargısız bir şekilde okumuş olsaydı, ilgili yazarın başka bir yazısının bulunmadığını görürdü. İlgili yazar arkadaşımız, genelde her sayıda vermeye gayret ettiğimiz misafir yazarlarımızdan biridir ve yazısı da bir İlahiyat lisans tezinin özetidir. Bir israiliyat eleştirisi olduğu için yayınlanmıştır.

Yazar, alıntı yaptığı şeyin bir dergi olduğunu, dergideki her ifadenin ve her yazarın düşüncelerinin genel tarafından paylaşılma zorunluluğu bulunmadığını unutmaktadır. Aynı şeyi daha önce de ifade ettiğimiz gibi yine misafir yazarımız Süleyman Karagülle’nin bir yazısı için de yapmaktadır. Dergiyi baştan sona titiz bir şekilde okusa hangi yazı ve yazarların derginin genel havası ile bütünleştiğini görür, tenkitlerini de bu yazı ve yazarlar üzerinden yapardı. Yazısında eleştiriye konu ettiği yazılar, genelde yazısının başında, “Meşhur mealciler” diye tanımladığı kişilerden baş-

kalarına aittir. Hocanın amacı üzüm yemek olsaydı, eleştirisini o kişiler ve yazıları üzerinden yapar hem daha tutarlı davranır, hem de doğru bir iş yapmış olurdu.

Mustafa Bey,

“Kur’ancı –Mealci söylemin bir dizi açmazı vardır. Evvela Kur’an’ı her okuyanın ihtiyacına cevap vermesini mümkün kılan bir okuma biçimini önermesi ciddi bir problem olarak kaydedilmelidir. Çünkü böyle bir okuma biçimini salık vermek, mana ve mesaj itibarıyla yeni Kur’an’lar üretilmesine yol vermenin yanında Kur’an metninin korunmuşluğundan söz edilmesini de bir bakıma anlamsız kılmaktadır. Şüphesiz böyle bir okuma biçimi anlamın salt metinde içkin olduğu yanlışlığının bir ürünü olması hasebiyle hem Kur’an’ın bize ne söylediğini geleneğin bahsettiği bağlamlar yardımıyla anlattığımız gerçeğini görememek yahut göz ardı etmek gibi bir illet ile maluldur, hem de son derece anakronistik yorumlara yol vermesi mukadderdir. (sayfa:131-132).” demektedir.

Bu alıntı, Mustafa Beyin Kalem Dergisini gereği gibi okumadığının ve bu insanlar hakkında hiçbir şey bilmediği gibi bir önyargı ve peşin hükümle hareket ettiğinin açık bir göstergesidir. Yaptığı şey, kafasında bir kurgu oluşturup, Kalem’den kurgusuna uygun bulduğu pasaj, cümle ve cümlecikleri, bağlamlarından kopararak, (esas aldığı şeyin bir dergi olduğunu, bir derginin ne kadar güncel sırtını dönse dönsün, tümüyle güncelin dışına çıkmasının imkansızlığını görmezden gelerek. Aynı şey İslamiyat ve diğer akademik dergiler için de söz konusudur.) icat ettiği kurgu içinde yeniden inşa etmeden başka birşey değildir.

Kalem Dergisi sonrasındaki faaliyetlerimiz, yazıp söylediklerimiz bir

yana, kalem dergisi içinde yer alan, sure ve kavram çalışmaları, yapılan alıntı ve tercüme, yukarıda söylenenlerin hiçbirisinin gerçeği yansıtmadığını gösteriyor. Birey veya grup bazında insanların bazen kastı aşan ve tepkisel bir takım sözler söylemeleri mümkündür. Kur'an'ın anlaşılabilirliğinin bir iman haline getirildiği ve ona dokunup yaklaşmanın imkansız kılındığı ve Kur'an ayetleri üzerinde konuşmanın cesaret istediği bir ortamda (70'li 80'li yıllardan söz ediyoruz), Kur'an'ın anlaşılması konusuna, aşırı vurgu yapılması, kendi düşüncelerinden başkasını İslami kabul etmeyen kesimler tarafından büyük tepki aldı. Her türlü tehdit, baskı ve saldırı yapıldı. Bunu birey olarak bir çoğumuz bizzat yaşadı. Yapılan küçük hatalar veya kastı aşan ifadeler bu baskı ve saldırılar için bahane oluşturdu. Bu tür eksik ve fazlalıklar istismar edilerek, Kur'an'a uygun bir anlayış geliştirmekten ve ona uygun bir hayat yaşamaktan başka gayeleri olmayan insanlar dışlanarak toplum dışına itilmeye çalışıldı. Bu itibarsızlaştırmanın bir benzerini bugün bu makalesiyle Mustafa Bey yapmaktadır.

Acaba Kur'an'ın yeterli oluşundan ne anlaşılmaktadır? Evet, Kur'an metni esastır. Bütün anlam da onun içindedir ve ondan bağımsız değildir. Ancak Kur'an'ın kendisinin, bir yönüyle tarihsel bir metin ve bir dil üzerinden gelmiş olması nedeniyle, nüzul ortamının ve o dilin, o dönemdeki anlamlarının bilinmesi ile ancak anlamın yakalanacağı, bu insanların 70'li yıllardan beri söyleye geldikleri şeylerin başında gelmektedir. Ancak Mustafa Bey bunu bir türlü görmek istemiyor.

Bu insanların geleneği eleştirmeleri veya bir bütün olarak güvenilir bulmamaları, geleneği tümüyle dışla-

dıkları anlamına gelmediği gibi geleneğin nasıl anlaşılması konusunda bir çabalarının olmadığı anlamına da gelmiyor. Üstelik Kur'an'ın üslubu, anlatım tekniği, o dönemin özellikleri, insan -insan, insan-tanrı, insan-kozmoloji ilişkileri, dilin geçirdiği evreler ve mealde doğru anlamın nasıl bulunacağı konusunda öncelikle Kur'an metni esas alınarak söylenecek çok şey varken ve bunların bir kısmı da bazı makale ve kitaplarla ifade edilmişken, bu insanların cahil kişiler olarak gösterilmesi başka bir cehalet örneğidir.

Bir de şunu açıkça ifade etmek gerekir. Kur'an'ı anlamak başka bir şeydir. Meali anlamak başka bir şey. Evet Kur'an'ı anlama iddiasında bulunmak gerçekten büyük bir sözdür ve ciddi bir emek ve uğraşmayı gerektirir. Tarih, dil, edebiyat vs bilmeyi de gerektirir. Ancak Meal elinizde hazırdır ve okuduğunuz metin artık Türkçe (veya başka bir dildeki) metindir. Onu anlama oranınız, kendi birikiminizle ilgili olduğu gibi meali yapmanın başarısı ile de ilgilidir. Burada sorun, okuduğunuz metnin bir meal olup olmadığını bilmenizle veya meallerin Kur'an'ı bütünüyle içerip içermediği konusundaki kanaatinizle ilgilidir. Elbette her işte olduğu gibi niyet de en belirleyici faktördür. Biz bu konuyu Meal Okuma Kılavuzu adlı kitabımızda detaylı bir şekilde tartıştık. Bu konudaki görüşümüzü gerçekten öğrenmek istiyorsa oraya bakabilir.

Ancak Mustafa Bey kurguladığı gibi yazmaya devam etmesinin yanında niyet okumaya da devam ediyor ve 133. sayfada şöyle diyor.

“Kur'ancı-Mealci söylem 'anlam'ın okuma faaliyeti sırasında ortaya çıkan bir sır olduğu kanaatinde dir. Halbuki anlam, Allah tarafından bir kere kastedilmiştir ve keşfedilmek üzere orada

Hem Seyit Kutub'un hem de Kalem dergisinin ifade etmeye çalıştığı şey, kuru ve hayattan kopuk bir mükemmeliyetçiliği ifade etmiyor. İnsanların öncelikle zihinsel haritalarında bir netliğin oluşmasını ve bu konuda bir öncelikler sıralamasının bulunması gerektiğini işaret ediyor. Özellikle bu insanların geneli için konuşursak, hayattan kopmayı ve topluma yabancılaşmayı değil, toplumun içinde onlarla birlikte bir dönüşümü yaşamaya çalışıyorlar.

duran bir şeydir. Bunu keşfetmek içinde tarihi göz önünde bulundurmak gerekir.”

Bu alıntının ilk bölümünde Mealcilerin batınıcilerden hiçbir farklarının olmadığı söylenmeye çalışılmakta ve okuyanın çabasını, iyi niyetini, araştırmasını hafife almaktadır. Ve Allah Kur'an'da kastettiği anlamı bulma hakkını sadece Mustafa Bey gibi akademisyenlere has kılmıştır(!). İnsanlar, Arapça ve tarih bilmeseler de aklederek, düşünerek, sorgulayarak, karşılaştırarak hiçbir doğruya ulaşamazlar öyle mi Mustafa Bey? Bu nimet ve yetenekler sadece Arapça bilenlerin elinde bir anlam kazanıyor demek ki? Şu dünyadan binlerce yıldır milyarlarca Arapça bilen insan gelip geçmişken, “Allah'ın Kur'an'a bir kere koyduğu” hangi anlamlar keşfedilmiş de insanların yolu aydınlatılmıştır. Kur'an'ın Arapça bilen milyonlarca, milyarlarca insana düşünüp akletmedikleri için yeni hiçbir şey söylemediği (çünkü düşünmeyen

Kalem Dergisindeki bir yazarımızın, “Arapça bilmeyenler güvenilir bir çeviriden okuyabilirler” ifadesine de takılmış Mustafa Bey.

Bir şekilde her insanın, (hangi gurup ve cemaatten olursa olsun) Kur’an meali okumasını isteyen birisi, daha başka ne diyebilir ki.

Çünkü her insanın veya cemaatin kendisine yakın hissettiği bazı isimler olabilir. Toplumsal bir gerçeklik olarak durum da zaten bu merkezdedir. Denilmek isteniyor ki, siz kimi güvenilir buluyorsanız onun mealinden okuyun, yeter ki meal okuyun, bir şekilde anlamayı amaç edinerek Kur’an ile temasa geçin. Herhangi bir mahalledeki veya bir camideki bir insana daha başka ne denilebilir ki.

ve akletmeyen insanlar sadece taklit ederler) herkesin kabul ettiği bir gerçek iken, Türkçe’ye veya başka bir dile tercüme edilen bir mealden düşünüp akleden insanlar o mealde dile getirilenler çerçevesinde niçin bir şeyler anlamasınlar. Genel çerçevede, Allah, risalet, ahiret, samimiyet, dürüstlük vefa gibi yüzlerce konuda Allah’ın ne murat ettiğini niçin kavramasınlar. Tamam, uzmanlık gerektiren bazı konularda çok detaylı araştırmalar gerekir, bunlar için tarih, dil, hukuk, sosyoloji, edebiyat vs bilinmesi gerekir. Ancak biz onlardan söz etmiyoruz ki. Aslında, aynı şey ilim sahibi olanlar içinde geçerli değil midir?

Dürüst olalım her alim okuduğu metinden aynı şeyi mi anlıyor. Yaşadığı şartların, mezhebinin, meşrebinin etkisiyle, bazen aynı mezhep içerisinde bile bir ayet için onlarca, yüzlerce vs farklı görüş ortaya atılmıyor mu? Tarihe baktığınızda ne zaman sadece tek tip bir anlayış olmuştur. Beyinlerin sınırlandığı, soru sormanın, düşünüp akletmenin yasaklandığı dönemlerde bile bu mümkün olmuş mudur ki günümüzde olsun? Dürüst olursak, “ne kadar insan varsa o kadar da görüş vardır” sözünün bir gerçeklik payı yok mudur? Özellikle geçmişte ve günümüzde okumuş yazmış insanlar için bu daha bir gerçek değil midir? O zaman neyin tartışmasını yapıyoruz? Yapılması gereken Kur’an’ı nasıl doğru anlamanın yöntem ve metodolojisini geliştirmek, bunu yaparken de insanları, inanan inanmayan diye ayırmadan, onları, Kur’an’ın anlam dünyasına çekmek olmalı değil midir?

Ayrıca yukarıda alıntısı yapılan yazıda söylemek istediğimiz başka bir şey de bir medeniyet veya devlet/yönetim inşa edilirken Kur’an’ın devre dışı bırakıldığıdır. Ne yani, Emeviler mi? Abbasiler mi? Selçuklular mı? Fatimiler mi? Veya Osmanlılar mı, Kur’an nasıl bir medeniyet, nasıl bir yönetim öneriyor diyerek sorular sordular da, bu soruların cevaplarına göre bir sistem oluşturdular. İnsan-insan ve insan-toplum ilişkilerinde veya diğer sorunlarda Kur’an veya Kur’an’ın temel ilkelerinin esas alındığını kim söyleyebilir? Tüm bunlar oluşmuş alışkanlıklara göre gelenek çerçevesinde, geleneksel yaşamın bir devamı olarak ortaya çıkmadı mı?. Geleneğin kendisi Kur’an’dır deniyorsa o zaman biz daha çok konuşmaya devam ederiz. Kendi adıma geleneği oluşturan temel argümanın hiçbir zaman Kur’an olmadığı kanaatindeyim. Müslümanların bugün ve

uzun geçmişte her açıdan bulundukları nokta bunu imkansız kılıyor. Yok, Kur’an zaten böyle bir insan, böyle bir toplum, böyle bir hayat öneriyor deniyorsa, O zaman biz, bu kez de Kuran anlayışımızın farklı olduğunu söylemeye devam ederiz. Bu nedenle insanların samimiyetlerinin ve çabalarının çok önemli olduğuna inanıyoruz. Samimiyet ve çabanın bir çok eksikliği kapatacağını düşünüyoruz.

Kalem Dergisindeki bir yazarımızın, “Arapça bilmeyenler güvenilir bir çeviriden okuyabilirler” ifadesine de takılmış Mustafa Bey. Bir şekilde her insanın, (hangi gurup ve cemaatten olursa olsun) Kur’an meali okumasını isteyen birisi, daha başka ne diyebilir ki. Çünkü her insanın veya cemaatin kendisine yakın hissettiği bazı isimler olabilir. Toplumsal bir gerçeklik olarak durum da zaten bu merkezdedir. Denilmek isteniyor ki, siz kimi güvenilir buluyorsanız onun mealinden okuyun, yeter ki meal okuyun, bir şekilde anlamayı amaç edinerek Kur’an ile temasa geçin. Herhangi bir mahalledeki veya bir camideki bir insana daha başka ne denilebilir ki. Şu, şu kitapları oku, şu dilleri öğren, şu kütüphaneleri dolaş, şu hocanın önünde şu kadar diz çök ondan sonra mı bir meal oku diyeceksin.

Mustafa Beyin, bizim insanlara ne dediğimiz veya ne düşündüğümüz konusunda aslında kafası oldukça karışık. Yazısının başında, *“meallerin ne tür bir illetlerle malul olduğu da muhtemelen bilinmiyordu”*(Sayfa:118) derken, yazının sonuna doğru (Sayfa:134), *“Arapça bilmenin öneminden, meallerin yetersizliğinden, klasik tefsirlere ve İslam tarihiyle ilgili eserlere başvurmak gerektiğinden söz edilmektedir. Oysa başta nüzul sebepleri olmak üzere Kur’an’ın anlaşılmasına katkı sağlayan diğer bütün alet ilimlere bize gelenek yoluyla intikal etmiştir.*

*Şu halde, bir taraftan “Kur’an bize yeter” fikrini savunmak diğer taraftan da Kur’an’ı anlama faaliyetinde tarih ve geleneğe başvurmanın lüzumundan bahsetmek aşikar bir ilkesizlik ve yöntemsizliktir.”*demektedir.

Benim anlamakta zorlandığım konu şu: Kalem Dergisi’nin hangi makalesinde veya Kalemin temel yazarlarından hangisi herhangi bir yerde, ne zaman, “Kur’an’ı anlamak için Kur’an veya meal dışında lügat, tefsir, tarih, hadis vs okunmamalıdır, hiç birine ihtiyaç yoktur, meal bize yeter” demiştir. Meal dediğimiz şey sonuçta, herhangi bir kişinin kendi birikimi çerçevesinde Allah’ın kelimasını bir dile aktarması olayıdır. Bir meal, o mealı yapan beşerin sahip olduğu bütün eksiklerle birlikte vardır. Kendini bilen hiç kimse örneğin Süleyman Ateş’in veya bir başkasının, mesala Muhammed Esed’in mealı Kur’an’ı tam olarak aktarıyor diyemez. Böyle olduğu için, yani mealler sonuçta bir uzmanın kendi anlayışı çerçevesinde yaptığı bir tercüme faaliyeti olduğu için, kim, nasıl, hangi akla hizmetle meal yeterlidir diyebilir. Dilin kemiği yok, birileri böyle şeyler söylüyorsa o kişilerin Kalem Dergisinde işleri olmamıştır. Kalem Dergisinin 13-14., 15-16. ve 17-18. sayılarında sunduğumuz Süleyman ateş ile yaptığımız söyleşi de, mealinin sonraki baskılarında, bir çok ayetin mealini yeniden ve eskisinden farklı olarak verildiği, kendisine bunun ilk yıllardaki Arapça bilgisinin yetersizliğiyle mi ilgili olduğunu sordüğümüzda, konunun dil bilmekten çok, başka etkenlerden kaynaklandığını ifade ederek “Maa-lesef ben eski meallerin tesirinde kalarak hatalara düşmüştüm, eski baskılarda hatalar vardır. Bugün itiraf ediyorum” diyerek kendi mealindeki ve diğer meallerdeki yanlışlıklardan örnekler vererek işin vehametini ortaya koymuştu. Bu durum zaten hem

Kalem Dergisinin yazarlarının hem de çevresinin bildiği şeylerdi. Durum bu minval üzereyken ve bu söyleşinin dışındaki başka bir çok makalede de bu yanlışlıklara göndermelerde bulunmuş iken nasıl mealler yeterlidir veya mealler ile yetinilmelidir denilebilir. Bu insanlar için mealler, daha çok İslam’ı ve Kuran’ı anlamak için bir başlama noktasına karşılık gelir. Kur’an mealı okunduktan sonra diğer metinlere yönelinmeli ve mealler de bu süreçte yeniden, yeniden sürekli olarak okunmalıdır. Bunun eğitimde tündengelim ve tümevarım yöntemleriyle yakından ilgisi vardır. Bu başka bir tartışma.

“Kur’an yeterlidir” veya “Kur’an temel/esas kaynaktır” veya “tek/biricik kaynaktır” demek Mustafa Beyin söyleye geldiğinden çok başka bir şeydir. Ne söylenmek istendiğinin iyi anlaşılması gerekir. “Kur’an yeterlidir” demek öncelikle anlaşılmış bir Kur’an’dan söz ediliyor anlamına gelir. İlke olarak da, en azından indiği dönemde sıradan bir Arabın anladığı kadar onu anlamak kastedilmektedir. Anlaşılmayan bir şey zaten size ait değildir ve siz onun yabancısıdır. Bu durumda onun tek, birinci veya üçüncü bir kaynak olmasının ne anlamı olabilir ki. Sonuçta sizin ulaşamadığınız bir şeydir O. Ona ulaştığınızda, onu bütün yardımcı aletleri kullanarak anladığınızda ise, onun rehberliğinde, onun ilkeleri çerçevesinde bir dünya, bir anlayış, hatta bir medeniyet inşa etmeniz önünde, sizin kendinizden yani insanoğlunun kendisinden başka kim durabilir, hangi şey engel oluşturabilir ki. Anlaşılmış Kur’an’ı kaynaklardan bir kaynağa indirgemek acaba onun geliş amacına ne kadar uygun düşmektedir? İşte Kur’an’ın yeterliliği burada devreye girmektedir. Eğer Kur’an, bu kadar menkulata, tefsir, tarih, hadis vs.ye rağmen hala anlaşılmıyorsa,

“Kur’an yeterlidir” demek öncelikle anlaşılmış bir Kur’an’dan söz ediliyor anlamına gelir. İlke olarak da, en azından indiği dönemde sıradan bir Arabın anladığı kadar onu anlamak kastedilmektedir. Anlaşılmayan bir şey zaten size ait değildir ve siz onun yabancısıdır. Bu durumda onun tek, birinci veya üçüncü bir kaynak olmasının ne anlamı olabilir ki. Sonuçta sizin ulaşamadığınız bir şeydir O.

yani bir şekilde onu anlamaktan aciz bırakılmışsak veya öyle varsayıyorsak, artık tartışmanın Kur’an’ın anlaşılmasıyla ilgili olmadığını görmemiz gerekir.

Bu noktadan sonra tartışma egemenlik alanına kayar ve egemenliğin kime ait olması ile yakından ilgilidir. Eksik-fazla, doğru-yanlış geçmişte ve günümüzde bütün tartışma bu düzlemde yapıla gelmiş ve yapılmaktadır. Bunun Allah’ın Rasulü Hz Muhammed ile de bir ilgisi yoktur. Bilgisizlik, kutsama ve tabulaştırma kıskacında bir hayatı yaşamaya kodlandırılmış kalabalıkları arkasına alan egemenler Kur’an’ı bir hidayet kitabı, hayatın rehberi ve bir mizan olmaktan çıkarmışlar ve kaynaklardan bir kaynağa indirgemişlerdir. Yol gösterici misyonu ortadan kalktıktan, hedefleri ve ilkeleri devre dışı bırakıldıktan sonra, tek kaynak olmasının ne anlamı olabilir. Evet, Kur’an kutsanmaya, el üstünde tutulmaya devam edilmektedir, ancak, duvarlarda, yüksek raflarda atlas kumaşlar içinde özel gecelerde ölmüşlerin ruhu için saygı ve huşu içinde okunması dışında hangi

Bilgisizlik, kutsama ve tabulaştırma kısıcında bir hayatı yaşamaya kodlandırılmış kalabalıkları arkasına alan egemenler Kur’an’ı bir hidayet kitabı, hayatın rehberi ve bir mizan olmaktan çıkarmışlar ve kaynaklardan bir kaynağa indirgemişlerdir. Yol gösterici misyonu ortadan kalktıktan, hedefleri ve ilkeleri devre dışı bırakıldıktan sonra, tek kaynak olmasının ne anlamı olabilir. Evet, Kur’an kutsanmaya, el üstünde tutulmaya devam edilmektedir, ancak, duvarlarda, yüksek raflarda atlas kumaşlar içinde özel gecelerde ölmüşlerin ruhu için saygı ve huşu içinde okunması dışında hangi işleve sahiptir.

işleve sahiptir. Bu huşu ve coşku ile kendinden geçen ve bununla yetinen insan için, Kur’an’ın yegane kaynak olup olmamasının ne anlamı olabilir ki. Kutsal ve ulaşılmaz olması onun için zaten yeterli olmaktadır. Fazlası zaten istenilmeyen bir durumdur. Ve Mustafa Beyin önemseydiği ve önemli gördüğü anlayış budur.

Mustafa Bey, Mealcileri bir tarafa yamamak için özel gayret göstermektedir. Hindistan’daki Kur’an cemaatine veya Muhammed Esed’in meal tefsirine sürekli atıf yapmaktadır. Oysa bu insanların zihinsel oluşumları, bu çalışmaların Türkiye’ye girmesinden çok daha önceki yıllara dayanmaktadır. Özellikle 70’li yılların şartlarında mealci denilen şahısların bu cemaat ve insanlardan haberdar olmaları fiili

olarak mümkün değildir. Bu insanlar Esed’i okumadan çok önce Kur’an’ın anlaşılması için, deyim ve terimlerin yanı sıra nüzul ortamının önemini kavramışlar, müsteşriklerin eserleri de dahil olmak üzere, o dönemi anlatan her çalışmayı okumaya gayret etmişlerdir. Bu nedenle Kalem’de konunun bu yönü sürekli vurgulanır. Ancak Mustafa Bey bunu anlamaz, anlamak istemez ve onları “ilkesizlik ve yöntemsizlik”le suçlamaya devam eder. Oysa onlar yeni bir kitap, yeni bir makale bulabilir miyiz veya yeni bir yaklaşımdan haberdar olabilir miyiz diye her Cuma Ankara ilahiyat koridorlarında boy gösterirler, Hatiboğlu ve Atay hocaların ilahiyatlı öğrencilerinden çok bunlar, onların odalarında bir şeyler öğrenebilmek için nöbet tutarlardı.. Ama Mustafa Bey bunları nereden bilecekti ki.

O, daha çok niyet okuma ile meşgul olduğu için, *“Kur’ancı/Mealci söylemin öncüsü konumundaki bir çok zevatin klasik kaynaklardan kolayca istifade edebilecek bir ilmi birikime sahip olmadığını da belirtmek gerekir. Bu durumu Kalem Dergisinde yayımlanan bir çok makaledeki gelişigüzel dipnotlardan bile teşhis/tespit etmek mümkündür. gelişigüzel ve yanlışlık bizce yazarın (örneğin M.A.Baltaşı’nın) klasik kaynakları pek tanımadığını ve hatta bu kaynakları hiç görmediğini ihsas ettirmektedir. Yazar gerek makalelerinde gerekse İlk Mesajlar adlı eserlerinde M. Watt, Esed, İzutsu’nun Kur’an ile ilgili eserlerinden çokça istifade etmiş, her nedense bu eserleri zikretmek yerine klasik eserleri zikretmeyi yeğlemiştir.”(sayfa:135)* demekle meşguldür.

Şimdi bu hakaret ve istihzaların hangisine cevap verelim. Bu sözlerle ancak edep yahu denir. İlk Mesajlar kitabının bir heyet tarafından hazırlandığını daha önce söylemiştik. Bu

heyetteki arkadaşların çoğunun kütüphanesinde zikrettiği kaynakların orijinallerinin yetmişli yıllardan beri mevcut olduğunu ona nasıl anlattım.

Ayrıca “bu kaynaklardan istifade edecek ilmi birikimi yok” ne demek. İlmi birikimden kastı ne? Okuduğu bir dini metni o literatürü bilmediği için anlamazlar mı demek istiyor veya Arapça bilgileri bu tür metinleri okumaya yetmez mi demeye getiriyor? Bu seçeneklerden biri veya her ikisinin de gerçeği yansıtmadığı bilenlerin bildiği bir gerçek iken, bir tür itibarsızlaştırmaya yol açan bu ifadeler, Mustafa Beye yakışmamaktadır. Öncelikle, hem M.A. Baltaşı ile ilgili söyledikleri doğru değildir üstelik onur kırıcı ifadelerdir, hem de burada diğer yerlerde genelleme yaparak konuşması, iyi niyetinden şüphe etmemiz için bize oldukça çok gerekçe sunmaktadır. Öncelikle bu insanların her biri kendisinin asgari 10-15 yaş büyüktür ve bir çoğunun ömürleri Kur’an’a adanmıştır. Ayrıca konunun bir de vefa ve edep yönü de söz konusudur. En önemlisi de söyledikleri gerçekleri yansıtmamaktadır.

Baltaşı’nın veya Mustafa Beyin deyişi ile “Kur’ancı Mealci söylemin öncüsü konumundaki bir çok zevattan” hangisi, adı geçen “kaynakları” (Bu kaynakların çoğunun bugün Türkçe veya İngilizce çevirileri mevcuttur.) anlamakta yetersiz kalmıştır. Üstelik bu yeterlilik testini kim neye göre yapmaktadır. Bu kişilerin yapıp ettikleri zaten her şeyi açıkça ortaya koymaktadır. Zaten bu insanların hayatı ilgili klasik metinlerle hasbıhal etmekle geçmektedir. Önemli bir kısmının, Arapça’ya vukufiyeti kendisi gibi olmadığı doğrudur. Çünkü bunların imkanları yurtdışına gitmelerine elvermediği, onları bu iş için finanse edecek üniversiteleri veya hacı baba-

ları olmadığı için kendi imkanlarıyla ancak bu kadarını becerebilmişlerdir. Ancak buna rağmen, akademisyenlerin büyük çoğunluğu gibi, sözlükler ve diğer yardımcı araçlar yardımıyla metinleri çözmeye çalışmaktadırlar. Tıkandıklarında veya çözemediklerinde bu konuda uzman olduklarını düşündükleri hocalardan yardım istemeyi bir erdem olarak görmekte-dirler.

Sayın Öztürk, “sonuç itibarıyla, tarih ve gelenekten yalıtılmış bir zihinle Kur’an’ın anlam üretmek Mealci söylem için de mümkün olmamıştır” diyerek, boşluğu yumruklamaya devam ediyor. Yine kurgulamalar ve o kurguya dayalı suçlamalar. Sanki bu insanlar “tarih ve gelenekten yalıtılmış zihinler” üretmek için uğraşıyorlar, böyle bir proje ve iddiaları var da bunda başarısız olmuşlar gibi .

Mustafa Beyin, Kalem Dergisinin altıncı sayısında ayrıntılı bir şekilde vermeye çalıştığımız Leyl Suresiyle ilgili çalışmamıza da takmış. Yazımızı bu konuyla noktalamak istiyorum. Takip edenler bilir. Kalem Dergisi’nin her sayısında ilk Mekki surelerle ilgili tefsir denemeleri yayınlanıyordu. Önce Surenin meali veriliyor, arkasından ayetler ile ilgili açıklamalar yapılıyordu. Bu açıklamalarda, özellikle deyim ve terimler üzerinde yoğunlaşıyordu. Leyl suresi için de aynı şey söz konusuydu. Surenin şiirsel üslubu da göz önünde bulundurularak önce meali verilmiş arkasından da açıklamalar yapılmıştı. Leyl suresinin üslubu gereği, meali de devrik cümlelerle (şiirsel ifadelerle) verilmeye çalışılmıştı (Elmalılı’nın ve Gölpınarlı’nın da yaptığı gibi). Terimler/kavramlar makale içerisinde etraflıca açıklanacağı için, biraz da Türkçe’de bir veya iki kelimeyle karışlığını vermekte zorlandığımızdan, zaman zaman kelimenin Kur’an’daki

Arapça formunu kullanmıştık. Çünkü ileriki satırlarda o kelime veya kelimeler ile ilgili zaten geniş açıklamalar yapılacaktı.

Mustafa Bey surenin mealinden bir bölüm olarak eleştirinin ötesinde bir dil kullanarak şöyle diyor:

“...Bütün bunlar bir yana, Kur’an’daki bir çok ayette ne söylendiğini mealler vasıtasıyla söylemek muhaldir. Bu gerçeği teyit edecek bir örnek olarak Kur’ancı – Mealci zevata ait şu çeviri zikredilebilir” dedikten sonra Leyl Suresinin mealinin ilk bölümünü aktardıktan sonra ekliyor: “... 1-7 ayetlerde ne anlatıldığını gerçekten anlamak mümkün müdür. Bizce, Kur’an’ın kavram dünyasına aşina olmayan bir Müslümanın “ve tasdik eder hüsnâ’yı; en kolay kolaylaştırırız ona” şeklindeki ifadelerden anlam çıkarması pek mümkün gözükmemektedir. Dahası, böyle bir mealin Kur’anla ilk defa tanışan bir insanı, Allah’ın bilmece gibi konuştuğu düşüncesine sevk etmekten başka bir katkısı olmasa gerektir. Meallerin özellikle müptedi düzeyindeki okurlara Kur’an’ı anlama imkanı sunmadığı gerçeği, en azından kimi Mealciler tarafından da teslim edildiğinden olsa gerek, Kalem dergisinde yayımlanan meal denemeleri aynı zamanda bir tefsir denemesi niteliğindedir. İşte tam bu noktada denebilir ki Kur’an’ı mealler vasıtasıyla anlamamanın imkanından söz etmek düpedüz bir laf-ı güzaftır”(sayfa:136).

Leyl suresi ile ilgili söylediklerine değinmeden önce, diğer söylediklerini değerlendirelim. Yazar, makalenin genelinde Kalem dergisinden yapılan alıntılarla Mealcilerin “meal/Kur’an yeterlidir” iddiasında olduklarının ispatı yapılmaya çalışılırken, burada “Kalem dergisinde bazı Mealciler tefsir denemeleri yaparak, bunun imkansızlığını ortaya koyuyorlar” Yani “Kalem dergisi ekibinin bir kısmı

Acaba, İslamiyat dergisindeki makaleleri Kur’an’ın veya geleneksel kültürün anlam ve kavramsal dünyasına uzak olanların kaçta kaç anlamaktadır. Aynı şey Mustafa Beyin yazıları için de söz konusu değil midir? Kalem dergisinin de İslamiyat gibi seçilmiş seçkin bir okuyucu kitlesi vardı ve genel olarak onlar hedef alınıyordu. Çünkü Kalemin, yoğunlaştığı alanı belli, okuyucu kitlesi belliydi.

Meallerden Kur’an anlaşılabilir görülmektedir” diyor. Şimdi bunun hangisi doğrudur? Oysa, konuk yazarlar dışında hemen hemen her Kalem yazarının bir sure tefsiri çalışması yayınlanmıştır. Buna göre “Kalem dergisinin yazarlarının tamamı, meallerin, okurlarına Kur’an’ı anlama imkanı sunmadığı kanaatindeler.” Oysa biz otuz yıla yakın Kur’an öğrenciliğimizde, Kur’an’ın kavram dünyasına aşina olmayan yüzlerce veya binlerce Müslüman’ın/insanın okuduğu mealin anlam sınırları içerisinde okuduğunu anladıklarına şahit olageldik. Meallerin anlamı eksik aktarması bu insanların eksikliği değil ki. O meali yapanın eksikliğidir ve bu başka bir tartışmadır.

Leyl suresine gelince; Öncelikle Yazar bu çalışmanın salt bir meal çalışması değil, bir tefsir denemesinin bir parçası olduğunu, birkaç paragraf sonra bu kelimelerin detaylı bir şekilde ne anlama geldiğinin açıklanmasından yapıldığından hiç söz etmiyor. Ve “Kur’an’ın kavram dünyasına aşina olmayan bir Müslüman’ın “ve

Kalem Dergisini çıkaran ekibin bir mezhep, bir cemaat olmak gibi bir çaba ve gayretleri olmadığı gibi, onlar, bir ekol, bir sistem kurduklarını da hiçbir zaman söylemediler. Söylemediler çünkü böyle bir anlayışa hiçbir zaman sahip olmadılar. Sadece düşündüklerini, anladıklarını, inandıkları doğruları ulaşabildikleriyle paylaşmaya çalışıyorlardı. Ayrıca tenkidi ve tenkit edilmeyi de önemli bir kazanç olarak görüyorlardı. Bu insanların belki de en önemli ortak özellikleri Kur'an'ı ve eleştirel aklı incelemeleriydi. Elbette ilk olmanın bir yansıması olarak, bir çok şeyi, eksik fazla veya kastı aşacak şekilde söylemeleri mümkündü. Dün olduğu gibi bugün de bunları dile getirenlere teşekkürü bir borç bilirler. Bu satırları yazmamıza vesile olduğu için Mustafa Beye bile...

tasdik eder hüsnâyı; en kolayı kolaylaştırırız ona” şeklindeki ifadelerden anlam çıkarması pek mümkün görünmemektedir.” diyor.

Mustafa Beyin bu makalesi üzerine de aşağıda sunduğumuz bölümü, Kur'an'ın kavram dünyasına aşina olmayan dört tip ve bir lise öğrencisine

bir topluluk önünde okuyup ne anladıklarını veya anlayıp anlamadıklarını sordum. “İttika” ve “hüsnâ” kelimelelerinin ne anlama geldiğini kavramakta zorlansalar da ilgili bölümün ne anlatmak istediğini özetlediler ve hiç birisi de Allah'ın bilmece gibi konuştuğu kanaatine sahip olmadılar. Ben daha önce benzer denemeyi, namaz sureleriyle ilgili olarak, dini bir gelenekten gelmeyen orta okul öğrencileri üzerinde yüzlerce kez yaptığım halde hep olumlu sonuç almıştım. Aynı denemeyi geleneksel ailelerin çocukları ile gerçekleştirdiğimde ise onların gördüklerini değil, beyinlerinde olanı okuduklarına şahit oldum.

Acaba, İslamiyat dergisindeki makaleleri Kur'an'ın veya geleneksel kültürün anlam ve kavramsal dünyasına uzak olanların kaçta kaçını anlamaktadır. Aynı şey Mustafa Beyin yazıları için de söz konusu değil midir? Kalem dergisinin de İslamiyat gibi seçilmiş seçkin bir okuyucu kitlesi vardı ve genel olarak onlar hedef alınıyordu. Çünkü Kalem'in, yoğunlaştığı alanı belli, okuyucu kitlesi belliydi. İnsaf sahipleri için ilgili mealin bir kısmını burada bir daha aktarıyorum. Tabi, bu metnin bundan yaklaşık 20 yıl önce yazıldığına dikkatlerinizi çekerek ...

andolsun örttüğü zaman geceye
ve andolsun aydınlandığı zaman
gündüze
yaratıklarına andolsun erkek ve
dişi olarak
gerçekten farklıdır çabalarınız
birbirinden

bağış yapar ve ittika eder her kim
ve tasdik eder hüsnâyı
en kolayı kolaylaştırırız ona

ama cimri olur ve kendini kendisine yeterli görür her kim
ve yalanlar hüsnâyı
en zoru kolaylaştırırız ona
ve malı kurtarır mı kendisini can
çekişirken
Oysa bize aittir hidayet
Ve bize aittir sonuç ve başlangıç
(Leyl suresi:1-13)

Son söz olarak şunu söylemek istiyorum: Kalem Dergisini çıkaran ekibin bir mezhep, bir cemaat olmak gibi bir çaba ve gayretleri olmadığı gibi, onlar, bir ekol, bir sistem kurduklarını da hiçbir zaman söylemediler. Söylemediler çünkü böyle bir anlayışa hiçbir zaman sahip olmadılar. Sadece düşündüklerini, anladıklarını, inandıkları doğruları ulaşabildikleriyle paylaşmaya çalışıyorlardı. Ayrıca tenkidi ve tenkit edilmeyi de önemli bir kazanç olarak görüyorlardı. Bu insanların belki de en önemli ortak özellikleri Kur'an'ı ve eleştirel aklı incelemeleriydi. Elbette ilk olmanın bir yansıması olarak, bir çok şeyi, eksik fazla veya kastı aşacak şekilde söylemeleri mümkündü. Dün olduğu gibi bugün de bunları dile getirenlere teşekkürü bir borç bilirler. Bu satırları yazmamıza vesile olduğu için Mustafa Beye bile...

inanca düşünceye
emeğe saygı

YANGINA BİR BİLET LÜTFEN

Peren BİRSAYGILI

Şeyh Bedrettin insana iki ayrı yön biçiyor ve şöyle söylüyordu; “ Biz fillerimizin kendi irademiz dâhilinde olduğunu düşünüyoruz ancak bu tamamen bizim irademiz ile Allah-ü Teala’nın iradesinin birlikteliğindendir.” Çünkü evet yaratılan yaratının yeteneği doğrultusunda meydana gelmeye başlamıştır o halde yaratana da yaratılanın yeteneğine bağlıdır. Bu düşüncesine şöyle de bir örnek getiriyordu ki, bu ona göre bir marangozun işi yine kendi yaptığı bir alet ile sürdürmesine benzemektedir.

Mahalleden tanıdığım bir ağabeyimiz vardı. Henüz 16 yaşında itfaiyede çalışmaya başlamış. Bir görse-niz, öylesine işine bağlanmış, hayatı alevlerle çizilmiş bir adam. Fakir mi fakir. Can kurtarmak mı yoksa alevlerle girdiği o canlı savaş mücadelesi mi cezbediyordu onu hiç anlamadım. Yüzünde her zaman ateşin, dumanın kararttığı lekeler olmasına hatta biraz iş kokulu dolaşmasına rağmen, fakirliğin her köşesine sindiği evinde gayet mülayim durur, etrafını seyreder, sevecen gülüşüyle sohbetlere bir yerinden katılmaya çalışırdı. Ama bu mülayim adam, hortumu, kovayı eline aldı mı tüm o fakirliğin hıncını almak ister gibi, daldı kor alevlerin ortasına ve yangının orta yerinde kalmış çocukları, yaşlıları alevlerle olan kavgasına engel olmasınlar diye sokağa bıraktıktan sonra, daha bir öfkeyle tekrar boğuşmaya başladılar yangınla.

Hatta bir keresinde gördük ki, yan yana duran üç ev birden alevlere teslim olmuş, bizim itfaiyeci damdan dama adeta uçarak, evlerin üzerinde geziniyor ve o ilerledikçe alevler sanki geriliyor. Tuhaf bir manzara zira öyle bir an geldi ki, sağında solunda dev alevlerin ortasında bir deli ejderhayı andırır gibiydi. Mahalleli toplanmış, yorgun ve ıslak diğer itfaiyecilerle beraber sanki donmuş gibi bizim itfaiyeciyi seyreliyorlardı. O ise, alevleri gerilettikçe, baltasıyla zaten gevşemiş olan tahtalara vuruyor, bunları çekiyor, atlayıp geçtiği yerleri de çöktürerek, yangının ilerleyebileceği hiçbir yer bırakmıyordu. O kadar hızlı hareket ediyordu ve öylesine bece-

rikliydi ki, bütün sesler ve bedenler durmuş, itfaiyecinin alevlerle olan bu mücadelesine bakakalmıştı. Delip çökerttiği bir çatıdan alt katlara inmesi, elindeki hortumu sürükleyerek yürütmesi...

Aramızdan geçerken, halk yangına değil ona bakıyordu artık. Üzerinden dumanlar tüterek, burnunu çekerek ilerledi. Kimsede sevinç ve tezahürat yok. Dumandan kapkara olmuş yüzünden korkmamak mümkün değildi. Ahalinin ona karşı sessizliği belki de bundandır, diye düşündüm. Zira hep böyle olurdu, her yangının sonunda, yangın yerinin ortasında yalnız kalırdı o. Islak ve yara bere içinde, sanki düşmanını ansızın elinden alıvermişler gibi, biraz şaşkın dönerdi evine. Ancak, insanlar gergin bir şaşkınlıkla ona yol verirken hissettim, dişlerinin arasında bir bıçak tutar gibi gülümsüyordu.

Benim bir derdim de artık hayatı alevler ile çizilmiş bu adamlaydı. Sağında, solundaki dev alevler ortasında adeta bir ejderha gibi mücadele eden itfaiyeci üzerine düşünüyordum. Doğumumuz ve ölümümüz irademiz dışında gerçekleşirken, o yangın üzerindeki etki gücünün istencine bağlı olup olmadığını merak etmeden duramıyordum.

Taberi, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi isimli eserinde şu kadim rivayeti bize aktarmakta; Allah-ü Teala her şeyden önce kalemi yarattı ve ona yaz dedi. Kalem ise; Ey Rabbim! Ne yazayım, diye sordu. Allah-ü Teala

Mahşer yeri ateşi yanıyor ve yeryüzü nimetlerinden daha fazla yararlanmak isteyen insanlar, açlık sorununu, şiddeti, sınıf farklılıklarını, kültürel yozlaşmayı ve toplumsal cinneti daha da körükleyen günümüz yaşantısından daha fazla pay alabilmek için didinip duruyor. Herkes bu eğlenceden payını almak istiyor ya da buna karşı çıkarak iktidara gelmek. Ancak iktidar isteği, bir ahlaki değerler sistemi değil de daha çok nefreti barındırıyor içinde.

da ona; Kaderi yaz, dedi ve o vakit kalem kıyamete dek olup bitecekleri yazdı. Anlaşıldığı üzere inancımızda kader, hiçbir şekilde kaybolmamak üzere Levh-i Mahfuz'a nakşedilmiştir. Bütün varoluş, bu ilahi metnin çok boyutlu ve yoruma açık hikâyesidir. O nedenle aslına bakarsanız, herkes kendi kaderini kendisi belirler diyenler de, kadere karşı gelemezsiniz diyenler de, aynı hikâyenin kahramanlarıdır.

Batı düşüncesinin ise tarihini inceleyen herkes bilir ki; Batı Rasyonalizmin köklerinden biri de Ortaçağ'daki o bitmez tükenmez özgür irade tartışmalarıdır. Tanrı varsa ve doğumdan ölüme kadar neler yaşayacağımızı biliyorsa, başka bir deyişle her şey O'nun iradesiyle gerçekleşiyorsa, bizim seçimlerimizin ne gibi bir önemi olabilir? Hristiyan düşünürler, insanı çekici günahlar karşısında özgür bırakan bu düşünceden bir hayli korkmuşlar ve meseleyi epey ciddiye almışlar. Ayrıca karşılarında duran

çok incelikli bir meseledir de. Zira hem Tanrı'nın sınırsız gücünü hafife almayacaklar, hem de meseleye insanı günahlar karşısında özgür bırakmayacak bir açıklama getirecekler.

Hristiyan düşünürler, bu ikircikli meseleye bir açıklama getirmeye çalışsa dursun, İslam düşüncesinde kader konusu, iki büyük kelimelik olan Mu'tezile ve Eş'ariye arasında uzun süredir tartışılıyordu zaten. Mu'tezile, insanı kendi kaderini belirleyen bir varlık olarak tanımlarken, Eş'ariye onları akılcılıkla itham ediyordu. Gerekçeleri, İslam'ın bir iman meselesi olduğu ve metafizik meselelerin akıl ile çözülemeyeceği idi. Buna göre tek özgür varlık, Allah-ü Teala'nın varlığı idi ki; O yaratılmamış olmalı.

Kader tartışması üzerine geliştirilen ve birbirine karşıt olarak filizlenen bu düşüncenin, başka isimler ile uzun süre kendilerini yeniden ürettiklerini görüyoruz. İbn Halid el Cüheni tarafından sistemleştirilen Kaderiye'ye göre Allah-ü Teala yarattığı kuluna iyiyi ve kötüyü tanıtmış, ardından da seçimi ona bırakmıştı. Bu, başka bir deyişle insanın davranışlarından sorumlu olduğu anlamına geliyordu ki, aksi takdirde cezanın ya da ödülün bir anlamı kalmıyordu. Bu düşünce büyük tepkiyle karşılandı zira bunun Allah-ü Teala'nın mutlak gücüne gölge düşürdüğü düşünülüyordu ve örneğin karşıt görüşte olanlardan İbn Savfan, Amentü'nün son kısmında yer alan "Kadere, iyilik ve kötülüğün Allah'tan geldiğine iman ederim" ifadesini öne sürerek, insanın iradeden yoksun bir varlık olduğunu savunuyordu. Cebriye olarak adlandırılan bu görüş, Allah-ü Teala'ya kayıtsız şartsız iman ediş bakımından İslam'a uygundu uygun olmasına ancak insanın ahlaki sorumlulukları ve bunlardan doğacak cezayı açıklamakta

zayıf kaldı. Ve ben, insanlar gergin bir bekleyle ona yol verirken, ağzında bıçak tutar gibi bir gülümseme ile alevleri arkasında bırakan itfaiyecinin, yangın üzerindeki etki gücü üzerine düşünmeye devam ediyordum. Pense etse, bu Allah-ü Teala'nın iradesi ile mi yoksa onun cesaretinin kırılması, alevlerle daha fazla baş edemeyeceğini düşünmesi yüzünden mi olacaktı, düşünmeden edemiyordum..

Eş'ariye ekolünün bir kolu olan Kesb ise insan iradesi yani cüzi irade ile Allah-ü Teala'nın iradesi -külli irade arasında bir uyum olduğunu göstermeye çalışıyordu. Bir diğer deyişle insanın irade sahibi olduğunu yadsı-mıyordu ancak bu özelliğinin yazgısı üzerinde bir etki yapmayacağını da söylemekten geri kalmıyordu. Bir bakıma, insanı irade sahibi göstererek, cüzi ve külli irade arasındaki karşıtlığı dengelemeye çalışıyordu.

Ancak iki irade arasındaki karşıtlığı uzlaştırma çabalarının en önemlisi tasavvufi düşünceden geldi. İlk sufilerden sayılan Hasan Basri'nin vurguladığı, kaderle sorumluluk arasındaki çelişkinin aslında çok yüzeysel olduğu idi. Bu karşıtlığın içinden kolayca çıkmak mümkündü zira Yaratıcı ile Yaratılan arasında doğan sevgi ile kader ve sorumluluk kolayca uzlaşabilirdi. Aradığım ipuçlarını elde etmeye başlamıştım. Bu şekilde düşündükçe, kader ve sorumluluk uzlaşma içine girmeye başlıyordu. Hasan Basri, kendini gönüllü olarak Allah-ü Teala'ya teslim eden kimsenin, iyi bir mümin olarak tüm karşıtlıkları ortadan kaldıracağını söylüyordu. Bu düşüncesini desteklemek için "Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim" kudsî hadisini öne sürüyordu.

Pekala o halde karşıtlık ancak inançsızlar için mi söz konusuydu... Bu

açıklama mümin kimseleri belki de tatmin edebilirdi ancak ya inançsızlar... İnançsız olduğunu sananlar... Hasan Basri'nin açıklamasının onları pek tatmin etmeyeceği kesin görünüyordu ve ben daha sonraları onun açıklamalarının bir adım ilerisine Şeyh Bedrettin'de tesadüf ettim. Onun farklılığı, Allah-ü Teala'nın bir şeyi insanların istidatı ölçüsünde belirlediği idi. Yani Allah-ü Teala ancak elverişli olanı dilemekteydi. Şeyh Bedrettin insana iki ayrı yön biçiyor ve şöyle söylüyordu; " Biz fiillerimizin kendi irademiz dâhilinde olduğunu düşünüyoruz ancak bu tamamen bizim irademiz ile Allah-ü Teala'nın

yorum diye açık bir cümle kurmayı başaramamıştım. Çünkü çocukluğumdan beri, hayatın yollarının çattallanan bir bahçeye benzediğini düşünmeye alışmıştım. Damdan dama adeta uçarak, alevlerle mücadele eden itfaiyecinin de yer aldığı o çocukluk hatıralarımda olduğu gibi, yetişkinlik zamanlarımda da hayatın dört yol ağzında kalıp karar vermem gereken zamanlar çok oldu. Ama kararlarımı daima çok çabuk verdim ve birkaç tanesi hariç asla pişman olmadım. Çünkü o hatalar, o pişmanlıklar da nihayetinde beni olumlu yönde geliştiriyor, zamanında görmediğim bazı

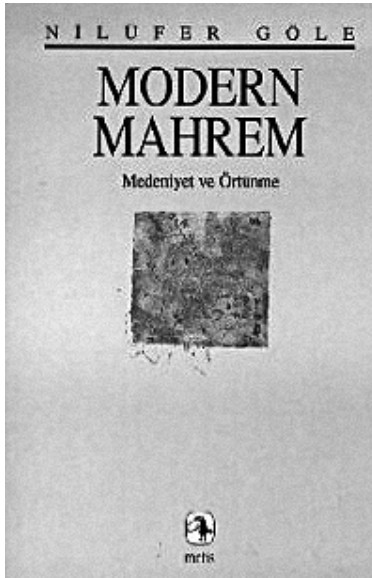
iradesinin birlikteliğindendir." Çünkü evet yaratılan yaratının yeteneği doğrultusunda meydana gelmeye başlamıştır o halde yaratan da yaratılanın yeteneğine bağlıdır. Bu düşüncesine şöyle de bir örnek getiriyordu ki, bu ona göre bir marangozun işi yine kendi yaptığı bir alet ile sürdürmesine benzemektedir. Oysa hiçbir zaman kade inanın

yolların bana kaybettirdiklerini telafi etmeyi düşünmeme neden oluyordu. O nedenle bir süre sonra bulduğum noktaya baktığımda, hatalarımı telafi ederek ayakta durmaya çalışan bir insandan başkasını görmüyorum. Tıpkı henüz 16 yaşında itfaiyede çalışmaya başlayan o ağabeyimiz gibi. Birey olarak yaptığımız her şeyden sorumluyuz. Bir daha ziyaret edemeyeceğimiz bu dünyada, namludan fırlamış bir kurşun gibi doğumdan ölüme doğru ilerliyoruz ve dolayısıyla da hayat bazılarımız için çoğu kez bir hayattan kaçma oyununa dönüşüyor. Bunun kökenleri üzerine düşünmek yerine kendimizi o alinyazısına inandırmak çok rahatlatıcı bir şey. Allah-ü Teala ile aramızdaki ilişkisinin ve bireysel ahlakın çok önem kazandığı bir nokta bu. Zira ahlak ile kader arasında bence çok önemli bir bağ var.

Mahşer yeri ateşi yanıyor ve yeryüzü nimetlerinden daha fazla yararlanmak isteyen insanlar, açlık sorununu, şiddeti, sınıf farklılıklarını, kültürel yozlaşmayı ve toplumsal cinneti daha da körükleyen günümüz yaşantısından daha fazla pay alabilmek için didinip duruyor. Herkes bu eğlenceden payını almak istiyor ya da buna karşı çıkarak iktidara gelmek. Ancak iktidar isteği, bir ahlaki değerler sistemi değil de daha çok nefreti barındırıyor içinde. Ve nefrete dayalı bir iktidar isteği, toplumun kaderine yön verme arzusu ister sağdan ister soldan gelsin, şuanki halimizden daha fazla rahatsız ediyor beni. Zira onların mücadelesi gerçek gelmiyor ve ben kaderine boğun eğmemek için alevlerin ortasına dalan, söndürdüğü her yangının ardından ıslak ve yara bere içinde olay yerini terk eden itfaiyecinin Allah-ü Teala ile kurduğu ilişki üzerine düşünmeden edemiyorum.

POZİTİVİZM, ŞARKİYATÇILIK ve MODERN MAHREM

İslam ÖZKAN
islamozkan@gmail.com

“İslam dinini açıklayan kitaplar, siyasi analizler ve dini kurallar Müslüman toplumları anlamamıza yardımcı olmakla birlikte hiçbir şekilde tek başlarına yeterli olamazlar. “Toplumsal pratik ne sadece siyasetle ekonominin bileşenlerine verilen bir tepkiye indirgenebilir ne de toplumsal pratik ile kitabi din arasında birebir bir gönderme veya tutarlılık olduğu varsayılabilir. Tarih, kitap ile toplumsal pratiğin, ütopya ile praxis’in sürekli olarak birbirine eklenmesinden çıkmaktadır.”

Modern dünyada genelde din ve özelde İslam olgusu, hakkında sağlıklı analizlerin yapılamadığı, hep önyargıların ve öngörülerin kurbanı olduğu bir olgu olarak araştırmacıların karşısında durmaktadır. Modernleşme politikaları İslam dünyasının da dâhil olduğu geniş bir coğrafi alanda bütün hızıyla etkisini sürdürürken yaşamakta olduğumuz dünyada İslam, paradoksal olarak yükseliş eğilimini korumaktadır. Bu olgu, birçok akademik araştırmaya konu olmakta, çok farklı tezler geliştirilmekte, dünya şaşkınlık içerisinde bu olguyu tanımlamaya çalışmaktadır.

Özellikle Türkiye gibi Kemalizm’in tepeden inmeceli modernleştirme politikalarının belirleyici olduğu İslam ülkelerinde başörtülü kadınların kamusal alanda daha görünür olması, dini olgunun su yüzüne çıkışı, Kemalizmin dini silmesi karşısında 50 yıllık bir dönemin ardından hesaplaşmak üzere İslam’ın yeniden dönüşü, Kemalist seçkinciliğin nimetlerinden yararlanmış kişiler tarafından endişe verici bulunurken bu olguyu klasik ilerici-gerici, geleneksel-modern, Batıcı-Batı karşıtı ikilemleriyle çözenin imkânsız olduğunu düşünenler ise daha farklı yönde ilerlemektedirler. Modernizm’in Batı’da da sorgulanmaya başlamasıyla birlikte ciddi bir dönüşüm geçirdiğinin bilincinde olanlar, İslami hareketleri ya da dindarlık olgusunu bir çırpıda modernlik karşıtı ya da Batı düşmanı şeklinde betimlemenin doğru olma-

yacağını düşünmektedirler. İslam’ın ya da İslami hareketlerin bir takım Batılı ülkelerin politikalarına karşı çıkması, bunları eleştirmesi, siyasal alanda emperyalist politikalara karşı mücadele vermesi başka, Batı düşmanı olmak ya da Batı’dan gelen her şeye kapalı olmak başka şeydir. Batı’yı eleştirmek kişiyi Batı düşmanı, modernlik karşıtı yapmaz. Ayrıca insanların anti-modernist olma gibi hakları da vardır. Nitekim Batı ülkelerinde de modernliğe kökten karşı çıkan hareketlerin bulunması da bu karşıtlığın ne kadar meşru olduğunun kanıtıdır.

İşte Nilüfer Göle’nin *Modern Mahrem* adlı eseri de dinin kamusal alanda daha da görünür olması olgusunu, bir terane haline getirilen ilerici-gerici, Batılı-Batı karşıtı gibi ikilemlerden kurtarma çabasını temsil ediyor. Kemalizm’in, ‘muasır medeniyetler seviyesi’ne ulaşma yolunda dışlamacı, ben-merkezci, ötekileştirici tavrı göz önüne alındığında bu çalışma ileri bir seviyeyi ifade etmektedir. Yazarın özellikle Müslüman algı açısından kadın gibi hassas bir olguyu yine kendi dinamikleri üzerinden anlamaya çalışması Türkiye’deki İslam’a bakış açısından önemlidir. Yazarın İslami hareketlerin en hassas, en duyarlı olduğu konulardan biri olan ve adeta kanayan bir yara olarak değerlendirilen bir alana yönelik anlama çabası içerisinde olması bu eseri kayda değer bir çalışma yapmaktadır. Bununla birlikte kitabın İslam olgu-

sunu, İslami hareketleri nesneleştirerek, bu toplumun doğal bir parçası değil de sanki beklenilmeyen, doğal olmayan bir olgu imişçesine dışardan gözlem yoluyla denek gruplarıyla yabancılaştırma hissini verecek şekilde araştırması, bu çalışmanın Batılı oryantalist gelenekten bütünüyle bir kopuşunu temsil ettiğini söylememizi zorlaştırmaktadır.

Göle'nin aristokrat kimliği, dayısının Türkiye'de bir dönem bakanlık yapan bir isim olması (Ali Bozer), kendisinin Türkiye'nin en elit üniversitelerinden birinde öğrenim görmesi ve ardından eğitimine yurt dışında iyi imkânlar içerisinde devam etmesi, kocasının Türkiye'nin önemli iktisatçılarından Asaf Savaş Akat olması, kendilerinin ailecek Boğaziçi'nde nadide bir yalıda oturuyor olmaları, Göle'nin ne kadar seçkin bir sınıftan geldiğini ve nispeten toplumdan kopuk bir hayat yaşadığını göstermektedir. Seçkin bir aileden geliyor olmak suç olmamakla birlikte, doğal olarak toplumdaki en temel olgulardan uzaklaşmayı, topluma yabancılaşmayı beraberinde getirmektedir. Toplumda başörtülü kızların, üniversite öğrencilerinin, dindar kimselerin nasıl yaşadığını görmek için gruplar ve denekler oluşturarak bu olguyu nesneleştirmek gerekmez. Müslüman bir toplumda yaşıyorsanız bu toplumun değerlerine aşina olduğunuz, dindar insanların yaşamlarına vakıf olduğunuz varsayılır. Şayet dışarıdan Batılı bir araştırmacı gelseydi Nilüfer Göle'nin araştırma yönteminden daha farklı bir yöntem izler miydi, kitabı okurken bu soruyu aklınıza takmadan edemiyorsunuz. Bunun bir değerlendirme olarak bir kenara not ediyoruz.

Ancak bunun dışında Göle'nin araştırmalarında geniş bir kaynaktan yararlanıyor olması, özellikle Türkiye'de Müslüman kitle tarafından yakından takip edilen Ali Bulaç, İsmet Özel,

Cihan Aktaş gibi İslamcı aydınların eserlerine derinlemesine nüfuz çabası, İslami düşünme biçimleri arasındaki ince ayrıntıları, nüansları fark edebilme gayreti, Kemalizmin ve Türkiye'deki devlet yapısının doğasına ilişkin çarpıcı tespitler, genel kategorilerle indirgeyici düşünmek yerine daha dikkatli ve hassas tespit yapma çabaları, kitabı değerli kılan yönleridir.

Göle'ye göre İslam dinini açıklayan kitaplar, siyasi analizler ve dini kuralları Müslüman toplumları anlamamıza yardımcı olmakla birlikte hiçbir şekilde tek başlarına yeterli olamazlar. "Toplumsal pratik ne sadece siyasetle ekonominin bileşenlerine verilen bir tepkiye indirgenebilir ne de toplumsal pratik ile kitabi din arasında birbir bir gönderme veya tutarlılık olduğu varsayılabilir." Göle'ye göre bu olsaydı tarih olmazdı; çünkü tarih, kitap ile toplumsal pratiğin, ütopya ile praxis'in sürekli olarak birbirine eklemlenmesinden çıkmaktadır. Bu nedenle İslamcı hareketin ve İslamcı aktörlerin kendilerinin, dini ve hareketlerini sahipleniş ve yorumlayış biçimleri de analize katılmalıdır. Göle, amacının 'dış faktörleri incelemek yerine İslamcı hareketin sembolik anlam sistemini, kendi iç dinamiğini, siyasi iktidar ile cinsler arasında iktidar örüntülerini çözümleyebilmek olduğunu' söylemektedir.

Burada Göle'ye hak vermemek mümkün değildir. İslam'ı durağan bir yapı olarak ele almak Edwar Said'in dediği gibi, muhayyel bir Doğu-Batı karşıtlığı başta olmak üzere birçok sorunu beraberinde getirecektir. Said'e göre araştırmaya başlarken başlangıçlar var değildir. Bunu araştırma yapacak kişi, söyleyeceklerine imkân verecek şekilde kendisi üretmelidir. Bu nedenle hazır, elde bir diyeceğimiz başlangıçlara güvenerek yola çıkarsak araştırdığımız şeyle eldeki veriler arasında uyum sorunu yaşarız.

Göle, Türkiye'deki İslamcı aydınların kendilerini tanımlarken her zaman nass merkezli hareket etmediklerini, dışardan etkilenmeye açık insanlar olduklarını, gelişmeleri yakından takip ettikleri tespitini yaparak Türkiye'de dine yönelik pespaye yaklaşımlardan ve terane haline getirilen tekrarlardan ayırmaktadır. Göle'ye göre Müslüman aydınlar, kadınların çalışması olgusunu ayetlere dayandırarak değil, Marksist terminolojiyi de kullanarak iş gücü sömürüsü, üretici-tüketici gibi kategorilerle irdelemektedir. Yazar kitabında Batı'da kadının sömürüsü konusunda yapılan araştırma ve eleştirilerin İslamcı aydınların kuramsal çerçevelerini etkilemiş görüldüğü kaydetmektedir.

Sorun sadece bununla da sınırlı kalmaz aynı zamanda hazır başlangıçlar her zaman için insanı yanıltabilirler. Her bir durum için ayrı analizler, ayrı yöntem gerekebilir. Bu, işi belki de olduğundan daha zor kılmaktadır ancak çalışmanın sağlıklı yürütmesi açısından da kaçınılmazdır.

Devam edersek, sabit olan; dini olgunun kendisi ya da kutsal metinlerdir. Hangi din için olursa olsun, kutsal metinlerin anlaşılma biçimi son derece dinamik, çağdan çağa, coğrafyadan coğrafyaya değişiklik gösterir. Bizatihi dinin kendisi bu dinamizme onay vermektedir. Kaldı ki Batılı oryantalist geleneğin en sorunlu taraflarından birisinin İslam'ı ve buradan hareketle de İslam toplumlarını duşan olgular olarak ele almasıdır.

Araştırma Yöntemi

Göle, İslam ve kadının örtünme olgusunu incelerken Alan Touraine'nin müdahaleci ya da aktif katılımcı (la methode de la intervention sociologique) sosyolojik araştırma yönteminden yola çıkmaktadır. Kantitatif anket yöntemini niçin benimsemediğini belirten Göle, bunun bazı sayısal sorulara cevap verebileceğini ancak hareketin siyasi ya da toplumsal anlamına ışık tutamayacağını ifade ederek saha çalışmasını, toplumsal aktörlerle sosyolog arasında devamlılığı olan ve derinlemesine sağlanan bir etkileşimden elde etmeyi amaçlamıştır.

İzlenen bu metodoloji de Nilüfer Göle'nin artı hanesine yazılacak bir husustur. Kantitatif anket yöntemi belki siyasal verilerin değerlendirmesinde, halkın eğiliminin saptanmasında yardımcı olabilir ancak, onun da dediği gibi toplumsal zenginliklerin kendini ifade ediş biçimini, toplumsal olguların içerdiği dinamizmi, belirli davranış biçimlerinin ya da hareketlerin içerdiği anlam katmanlarını çözümlemede yeterli olmamaktadır.

Göle niçin pozitivist bir yöntem takip etmediğini; pozitivizmin yerel olan her şeyde evrensel bir yön bulma arayışında olması, toplumsal bilimlerin doğa bilimlerindeki gibi nedensel bir ilişki içerisinde olmadığını söyleyerek açıklar. Ona göre toplumsal aktörlerin tavırları siyasi ve ekonomik statülerinden yola çıkılarak, bir neden-sonuç zinciri içerisinde anlaşılamaz.

Göle'nin bu noktada da sosyal bilimlerde Kemalist-pozitivist gelenekten kopuşu temsil eden bir çizgide ilerlediğini ve bu duruşuyla önemli bir açılım sağladığını söylemeye gerek bile yoktur. Pozitivizm, doğa bilimleriyle toplumsal bilimleri birbirine indirgemiş olması nedeniyle Batılı akademik merkezlerde bile terk edilmiş bir yaklaşımdır. Pozitivizme göre, dil bu dünyada olanların resmini çizen bir araçtan ibarettir. Bu dünyadaki olgulara tekabül etmeyen dil kullanımları, anlamsız ve içi boştur. Dolayısıyla dinî olgu zaten doğası gereği bu dünyaya ait olmayan bir anlamlar bütünü olduğu için pozitivizm açısından hiçbir anlam ifade etmemektedir. Pozitivizm, dini olguların arkasında, daha görülebilir, elle tutulabilir nedenler arar. Bu ise pozitivizmin yetersizliğini açıkça gözler önüne sermektedir.

Doğa olaylarında her zaman belirli bir neden, başka bir sonuca yol açabilir. Bu, daha kabule şayan bir durumdur. Ancak toplum gibi dinamik bir olgu için aynı şeyleri söylemeyiz. Toplumlarda her zaman belirli bir siyasi ya da ekonomik neden aynı sonuçlara yol açmayabilir. Örnek vermek gerekirse pozitivist metod toplumsal gelirin ve refahın düşüklüğünün İslam dünyasında niçin tepkilere ve isyanlara yol açmadığını anlayamaz. Bunu anlamaya çalışırken bile doğa kanunlarının verileriyle hareket etmeye çalışır ve çözümlemesi sonuçsuz kalır. Pozitivizm, bu yaklaşımının doğal bir uzantısı olarak toplumsal olgula-

rın kendilerini aynı koşullar altında tekrarlayacağını öngörürler. Hâlbuki bu da bir başka sakatlığı oluşturmaktadır. Toplumsal olgular, doğa olayları gibi izole edilebilmesi ve bir cam fanus içerisine sıkıştırılıp gözlenbilmesi mümkün olaylar değildir. Doğa olaylarında aynı koşullar altında belirli bir etki aynı şekilde sonuçlanabilir ancak aynı şeyi toplumsal olaylar için öngörmek zordur. Toplumsal olaylar kendilerini benzer şekillerde tekrar etmezler.

Göle, Türkiye'deki İslamcı aydınların kendilerini tanımlarken her zaman nass merkezli hareket etmediklerini, dışardan etkilenmeye açık insanlar olduklarını, gelişmeleri yakından takip ettikleri tespitini yaparak Türkiye'de dine yönelik pespaye yaklaşımlardan ve terane haline getirilen tekrarlardan ayırmaktadır.

Göle'ye göre Müslüman aydınlar, kadınların çalışması olgusunu ayetlere dayandırarak değil, Marksist terminolojiyi de kullanarak iş gücü sömürüsü, üretici-tüketici gibi kategorilerle irdelemektedir. Yazar kitabında Batı'da kadının sömürüsü konusunda yapılan araştırma ve eleştirilerin İslamcı aydınların kuramsal çerçevelerini etkilemiş görüldüğü kaydetmektedir.

Burada Müslüman aydınların Batılı düşünce sistemlerini yakından takip ettikleri yönündeki tespiti katılmakla birlikte Müslüman aydınların Marksizmden ciddi ölçüde etkilendikleri tezine katılmak mümkün görünmemektedir. Belirli kavramların kullanımı belirli ideolojilere has değildir. Herkes birbirinden kavram ödünç alabilir ancak düşünce sistemlerini temellendirirken kavramların da ötesinde Marksist analiz yapılmaktadır, alt yapı üst yapı ilişkisi ortaya konmakta mıdır? Önemli olan budur. Bu varsa Marksizmden ciddi ölçüde etkilenme var demektir. Bu

yoksa Marksist etki ya hiç yoktur ya da bu etki kayda değer bir seviyede değildir. Bununla birlikte İslamcı aydınların Batı'daki muhalif düşünce sistemlerinden Anarşizmin, modernlik eleştirisi yapan düşünürlerden etkilendikleri bir gerçektir ki Göle, bu durumu ilerleyen sayfalarda tespit ve teslim etmektedir. Tespitinde Göle, Türkiye'deki İslamcılarının Batı düşüncesini, diğer İslam ülkelerindeki Müslüman aydınlardan çok daha yakından takip ettiğini hayretle dile getirmektedir. Bu bağlamda Paul Feyerabend, Jacques Ellule, Rene Geunon, Seyit Hüseyin Nasr, Herbert Marcuse, Gilles Deleuze ve Felix Guattari, Ivan Illich gibi filozoflar, Türkiye'deki İslamcı aydınları etkileyen en önemli yazarlar arasında sayılmaktadır. Kitapta iktibas edilen İslamcı aydınlardan Nabi Avcı'nın bir röportaj sırasında ifade ettiği "Sözlerimizi akort ederken yani en uygun kavramsal düzlemi yakalamaya çalışırken ister istemez onlarla aynı perdelerde dolaştığımız görülüyor" cümlesi, bu gerçeği oldukça çarpıcı biçimde yansıtmaktadır.

Göle kitabında Müslümanlığın bir din olarak kabul edildiği toplumlar da cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin o toplumların örfünden mi yoksa İslam'ın kendisinden mi kaynaklandığını tartışır. Göle burada, çeşitli araştırmacıların 'Müslüman toplumlarında görülen eşitsizliğin kaynağının İslam olmadığı, bunun kültürel yapıdan ya da toplumsal adetlerden kaynaklandığını fikrini ileri sürdükleri' yönündeki tespiti aktardıktan sonra bu yazarların düşüncelerini birer birer aktarır. Göle'ye göre, Hüseyin Hatemi, *Kadının Çıkış Yolu* adlı eserinde, Germaine Tillion *Le Harem et La Cousins* adlı kitabında, Faslı Sosyolog Fatima Mernissi *Le Harem Politique* adlı yapıtında, A. Bouhdiba *İslam'da Cinsellik* adlı çalışmasında hep bu düşünceyi dile getirmişlerdir. *Modern Mahrem* ya-

zarı açısından bu görüşler, yanlış ya da doğruluğundan ziyade İslamcı toplumsal projeyi temellendirmek açısından bir anlam taşımaktadır. Bu İslamcı temellendirmede asr-ı saadet, tıpkı Marksizm'deki sınıfsız toplum ütopyasına benzer şekilde işlev görür. Ütopyanın kendisinin geçmişe dayanmış olması ona yeniliğinden bir şey kaybettirmez. Çünkü ütopya mevcut durumun aşılması konusunda yenilikçi bir işlev görmektedir.

Buradan hareketle yazar, İslam'ın bizzatihi eşitsizliğin kaynağı olmadığına dolayısıyla modernlik açısından bir ayak bağı olmadığı sonucuna varır. Dahası Kemalist seçkincilik kendisine sınıfların geçişkenliğine izin vermeyen Avrupa tipi bir seçkinciliği esas almakta, sınıf geçişkenliğinin yoğun olduğu Amerikan sistemine yakın durmamaktadır. Bu bağlamda insanların Beyoğlu'nda eskiden kravatsız çıkmamaları olgusunun sıkça dile getirilmesi, çok naif bir nostalji olarak karşımızda durmaktadır. Kamusal alana belirli bir bilinçle çıkılması Avrupa tipi modernleşmenin ürünü, bir sonucudur. Aynı disiplin ve hazırlık Amerikan sistemi için geçerli değildir. İslamcılarının bu yükselişi de Göle'ye göre, Amerikan tipi kapitalizmi ve toplum yapısını seçen Türkiye'de Avrupa medeniyetini hedeflemekte olan Kemalist seçkinler için endişe verici bir durumdur. Türk seçkini, o nedenle 1930'lara vurgu yapmakta, eskiye yönelik özlemini nostaljik bir tonla dile getirmektedir.

Kitabın bir yerinde Göle, İslamcılarının Kemalist politikaların aksine kendi farklılıklarını ön plana çıkartmalarını, farklılık ve çeşitliliklerin melez yapıların ortalıkta cirit attığı bir post-modern dönemde olumlu bir unsur olduğunu belirttikten sonra, bunun bir çeşitlik aracı olarak işlev gördüğü zaman anlamlı olduğunu aksi halde bir tür yeni-gelenekçiliğe (neo-traditionnalisme) dönüşme

tehlikesini içinde barındırdığını ifade eder. Bu ifadeler üzerine düşünürken birden Edward Said'in Michale Foucault'dan ödünç aldığı Yetke-otorite kavramları aklıma geldi. Said'e göre uzun dönem Doğu'yu inceleyen ve alanda büyük bir uzmanlık (yetke) kazanan Şarkiyatçılar, sonuçta bu bilgiyi salt bir bilgi olarak muhafaza etmeyip Doğu için neyin iyi neyin kötü olduğuna karar vermelerine yol açan bir yetkeye sahip olmuşlardır. Göle de burada neyin birileri için tehlikeli neyin tehlikeli olmadığını söylemesi, aslında oryantalistlerin sahip olduğu 'yetke'nin bir benzerine sahip olduğu çağrışımını yaptırdı bizlere. Bilinçaltına sızan bu unsurlar da yazının başında Göle'nin zihinsel arka planına ilişkin şüphelerin ne kadar haklı olduğunu bir kez daha göstermiş oldu.

Göle, rasyonalist ve hümanist akımların geleneksel toplumları dönüştürdüğünü ve buralarda kendine has seküler alanlar yarattığını, Feminizmin de bir taraftan kadınların toplumsal hayata aktif katılımını sağlarken diğer taraftan da kadın kimliğinin bastırılmasına karşı duran eleştirel eylem olduğunu söyler. Kitabın sonuç bölümünde en can alıcı tespitlerini yapan yazar, örtünmenin kadınları bir taraftan geleneklere bağlı hale getirirken diğer taraftan da paradoksal biçimde bu örtü sayesinde kadınların siyasal talepleriyle kamusal alanda yerini almakta olduğunu söyler. Ona göre bu da İslami hareket içerisinde geriye dönüşü olmayan bir dönüşümü başlatmakta, mahrem alan içinde zorlama yaratmaktadır. Göle, Kemalist Feminizmden farklı olarak İslamcı kadınların talepkar tutumlarının geleneğin sınırlarını zorladığını ve modern bir dönüşüme yol açtığını ima etmektedir.

Bir dilin veya toplumun ayakta durabilmesinin temel direklerinden birisinin dildeki bu deyim ve terimler olduğu ortadadır. Aynı şey bizim kültürümüzün veya kimliğimizin temelini oluşturan veya oluşturmaya gereken Kur'an içinde söz konusudur. Kur'an, süslü kılıfladından, tabulaştırılan ve dokunulmaz hale getirilmiş konumundan sıyrılıp, yaşamımızın temel itici gücü haline dönüşmesi gerekiyorsa onun okunması, anlaşılabilir okunması, bireyin ve toplumun hayatının merkezi bir noktaya yerleştirilmesi gerekmektedir. İşte o zaman da karşımıza temel sorun olarak deyim ve terimlerin doğru olarak anlaşılması çıkmaktadır. Kur'an ayetlerinin doğru anlaşılmasının temelinde Kur'anî deyim ve terimleri doğru anlamak yatmaktadır.

Kur'an-ı mubîn/apaçık bir kitaptır. O, hayatı düzenlemek için gelmiştir. Bu nedenle onun, her dönemde ve şartta söyleyecek sözü mutlaka vardır. O, insanı muhatap alır. Bu nedenle onun gerek kendisi gerekse ilk muhatapları açısından bir 'anlaşılma' sorunu yoktur. Ancak Kur'an'ın nâzil olmasından sonraki dönemde insanların kendi özel şartlarından dolayı Kur'an'ı anlama sorunları söz konusudur. Bu, Arapça bilip bilmemenin ötesinde, insanın bilgi birikiminden, yetişme tarzından, yaşadığı çevreden kaynaklanan bir sorundur. Bu sorun modernite ile birlikte daha da büyümüş tür. Okuyucudan veya meali yapanın önyargılarından, hatta yanlışlarından kaynaklanan sorunları, Kur'an'ın bir kusuru olarak görmek/göstermek öncelikle Kur'an'a haksızlık olur. Oysa, Kur'an'ın anlaşılması ile mealin anlaşılması konuları birbirinden farklı iki olgu iken; bunları birbirine karıştırmak, her şeyden önce Kur'an'ın mesajının çarpıtılmasına neden olur. Bu iki olgunun kendi çerçevelerinde değerlendirilmesine ve farklı çözüm önerilerine ihtiyaç vardır. Kur'an'ın bir hayat kitabı olarak günlük yaşantımıza yön verebilmesi için öncelikle zihnimizde yer edinmesi şarttır. Bunun için de meale sağlıklı bir şekilde yaklaşmak ve meal-metin bütünlüğünü daima göz önünde bulundurmaktır gerekir.

ELMALILI TEFSİRİNDE
KUR'ÂNÎ TERİMLER VE DEYİMLER
Mehmet Yaşar Soyalan
360 sayfa, 13,5 cm x 21 cm

KUR'ÂN MEALİ OKUMA KILAVUZU
Mehmet Yaşar Soyalan
238 sayfa, 13,5 cm x 21 cm

AĞAÇ KİTAPBEVİ YAYINLARI
Çatalçeşme Sk. Yücer Han No:46/8 Cağaloğlu Eminönü/İstanbul
Tel:0212 514 53 54 Faks:0212 514 53 55
Fevzipaşa Cad. Şehitkublay Sk. No:6 (ptt yanı) Fatih/İstanbul
Tel:0212 621 83 31 Faks:0212 621 84 52
www.agackitabevi.com

Bilgi ve İnancın Ayrılmazlığında "Bilinenin Ötesine Yolculuk"